

DANSKE STUDIER

UDGIVNE AF

MARIUS KRISTENSEN OG AXEL OLRIK

1915

MED INDHOLDSFORTEGNELSE TIL ÅRGANGENE 1904—1915
SAMT FESTSKRIFT TIL H. F. FELLBERG

FOR UNIVERSITETSJUBILÆETS DANSKE SAMFUND

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

INDHOLD

AXEL OLRIK, Moltke Moe, personlige minder	1
BRØCHNER-MORTENSEN, Øgenavne i forbryderverdenen	65
REIDAR TH. CHRISTIANSEN, Nogen iagttagelser over et par „episke love“ inden- for to eventyrgrupper	71
C. M. C. KVOLSGAARD, „Artsbetegnelse“	90
FR. MOTH, Tove-sagnet i indisk og indisk-kinesisk skikkelse	97
C. W. v. SYDOW, Jätten Hymes bågare	113
MARIUS KRISTENSEN, Folkevisens afløser	151
H. DAHL, Den kirkehævede oversættelse af det nye testament 1907 og modersmålet	164
CHRISTINE REIMER, Humleavl på Fyn	174
VIGGO BRØNDAL, Humlenavne	185
GUDMUND SCHÜTTE, Mere efterslæt til „Folkelig hof- og statskalender“	198
Indholdsfortegnelse til Danske Studier 1904—1915 samt Festskrift til H. F. Feilberg	209

KULTUR OG FOLKEMINDER

Ædelstene [Axel Garboe] (<i>J. V. S. Johnssen</i>)	108
Statistik og folkeminder (<i>Th. B. Bang</i>)	110
Dansk Folkemindesamling (<i>Axel Olrik</i>)	112
Glemsomhed (<i>A. O., Evald Lidén</i>)	208

FRA SPROG OG LITERATUR

Norsk retskrivning [S. Juell Tønnesen] (<i>B. T. Dahl</i>)	56
Norsk sproghistorie [D. A. Seip] (<i>B. T. Dahl</i>)	58
Efterslæt til Folkelig hof- og statskalender (<i>C. M. C. Kvolsgaard, G. Schütte</i>) ..	59
Tekstkritiske bemærkninger til Blichers „Juleferierne“ og „Høstferierne“ (<i>Vald. Thoresen, M. Kr.</i>)	61
Der står et slot i vesterled (<i>Gunnar Knudsen</i>)	63
En dansk indflydelse på „Fänrik Ståls sägner“ (<i>Holger Hjelholt</i>)	204
På Dammen fjerne vogter går (<i>Henrik Ussing</i>)	205
Op og ned (<i>Valdemar Thoresen</i>)	206

MOLTKE MOE

PERSONLIGE MINDER

AF

AXEL OLRIK

Det har stået mig klart fra for længe siden, at jeg engang vilde komme til at skrive mindeord over min nu bortgangne, ikke mange år ældre ven og lærer Moltke Moe; jeg følte det som en pligt: om ikke for så dog ved hans bortgang at føre mine samtidige lidt ind i den åndens rigdom, den forskningens rodvoksethed, der fyldte hans liv, og som han så utrolig villig delte ud til hver der vilde oplade sit øre for den.

Og nu da han er borte, og jeg prøver at samle mindernes rad, — står jeg så uendelig fattig. Næppe nok er jeg i stand til for mig selv at samle og uddybe hans væsen, end sigé at meddele andre det. Meget vil synes ubetydeligt, andet ufuldstændigt eller famlende¹. Desuden føler jeg, med smærte, at mindet så meget bedre har fastholdt træk der hører til min egen livshistorie, end det har stræbt efter at tegne hans samlede natur og følge hans forskning indtil dens yderpunkter. Og dog må jeg gøre forsøget på om der ikke af al dette flygtige — gemt i en lyttende sjæl, men ikke i en på hvert punkt talfast hukommelse, — rundet bort som elvens hvirvlende blink, der overdrysser breddernes græsvekst med sit glitrende sprøjt, men som aldrig betror blad og blomst, hvor den nu iler hen og hvad urter den i næste øjeblik vil stænke med sin frodighed — om der ikke af alt dette kan fremstå et varigt og personligt billede af et menneske, en forsker og en ven.

¹ Jeg har dog under udarbejdelsen prøvet mine minders ydre troværdighed ved at spørge en af Moltke Moes efterlevende søstre, frk. Marie Moe, hvor jeg nærede tvivl om den rette sammenhæng i de selvoplevede træk. Det viste sig, at på alle punkter havde mit erindringsbillede været rigtigt.

Det var i 1892 en februardag, at Moltke Moes og mit samliv begyndte; og det var på Det Store Kongelige Bibliotek. „Professor Moe fra Kristiania er her, han sidder derovre“, sagde den vagthavende embedsmand. Jeg gik hen hvor den slanke skikkelse med det allerede lidt tynde mørke hår sad. Han løftede et varmt opklarende blik på mig: „Skal vi følges når klokken er tre?“

Jeg følte mig allerede under hans varetægt. Hidtil havde jeg kun — som viseudgiver — kendt til hans vidunderlige tjenstvillighed; nu havde jeg ham selv! I ni år, siden Svend Grundvigs altfor tidlige død, havde jeg ikke haft nogen kaldsfælle i snævrere forstand. Jeg følte at nu havde jeg både ven og lærer på én gang.

Vejen gik op til Kongens Nytorv og ind i Teaterkafeen; han lod til at kende til sligt, hvad jeg slet ikke gjorde. Midt i det store hyggelige rum med de Tegnerske Holberg-tapeter var der et afsondret lille værelse med rødbrune fortræk; dær smuttede vi os ind, og vi sad hjørne om hjørne. Det blev til middag og det blev Burgunder, det blev sagtens kaffe med, og det blev fra kl. 3 til sengetid. Tiden fløj! nej *vi* fløj. Det var en tankens højfærd som jeg ikke havde anet, nye verdner åbnede sig under vor samtale, der næsten helt blev hans tale; ti han ligesom vidste hvad man vilde sige, og friede sit tunghøre øre for at anspændes, han kunde helt give sig hen i svaret. Jeg kendte mig næppe selv igen, og da jeg endelig lå hjemme i min seng, måtte jeg gentage og samle det alt, nej leve det altsammen igen på ny, det stod jo hvert ord i mig som med lysende skrift. Og da jeg meget af natten havde ligget og gentaget træk for træk, da kom jeg i tanker om, at det vilde jeg fortælle en medlærerinde om i morgen på skolen; — og til min uhyre overraskelse blev jeg endnu meget glædere ved at skulle genfortælle det til hende. Og det gav mig meget at tænke på, — men det ligger udenfor denne fortællings ramme.

Jeg må blot lade vide, at nogle dage, eller måske en uge, senere, fandt nogle af skolens lærere vej fra en elevkomedie ind på Teaterkafeen, og de fandt ind i det lille værelse med de rødbrune tøjvægge, og der blev givet Burgunder, og kand. Olrik og den lærerinde der læste oldnordisk sad hjørne om hjørne inderst i kresen; og der blev talt om dengang og måske om meget andet. — Kun nogle få gange har jeg siden genset Teaterkafeen med de hyggelige Tegnerske Holberg-gobeliner og med det lille rødbrune værelse, der var som et af mit livs hellige steder.

Jeg skylder denne lille tilståelse til dem der vil vurdere mit billede af Moltke Moe. Hvad jeg kan skrive derom er ikke forsket frem træk for træk; det er set, det er talt, det er tænkt ud fra et hjem hvor Moltke Moes navn aldrig er nævnt uden at der over selve ordet lå et skær af ånd, af hjærtevarme, af kunstnerisk formning og af forskerens inderligste følen af pulsslaget i livets gang, — et hjem hvor livet løftede sig hvergang dette navn blev nævnt.

Spørger man mig nu, hvad det var der blev talt den eftermiddag i Teaterkafeen, — så må jeg til min undren tilstå at nu véd jeg ikke et ord deraf. Vidsyn der er flagret bort? nej, snarere tanker der er blevne mit kød og blod, og som derfor ikke kan sondres ud fra andet. Skal jeg famlende gribe efter noget bestemt æmne, dukker en svag fornemmelse af folkemindoforskerens samliv med det folk der er bærer af overleveringen, op for mit blik. Men vi har vel talt om meget andet, om folkedigt og forskere; det meste var mig nyt, og var der noget jeg kendte da blev tingen mig ny og større under hans skildring.

Men kan jeg ikke lægge enkeltheder af samtalerne frem, så er deres hele retning mig klart bevidst. Hidtil havde min udvikling gået imod det sondrende, støttet af filologiens bestemte linje, og vel endnu mere påvirket af historieforskningens kritiske metode. Lige siden den forårsdag 1885 da Saksess kilder brast fra hinanden for mig; gennem folkeviseudgaven, hvor sontringen mellem adelssangens og bondesangens forskellige væsen var mit selvstændige indskud, og til nu da „Tvedelingen af Saksess kilder“ var i trykken og snart skulde forsvares for doktorgraden (ja jeg burde vel sige: siden dengang jeg først studerede den stedlige overleverings betydning for visernes afændring; det var i samtaler med Svend Grundtvig i de sidste par måneder han levede), var jeg ensidig draget i denne retning. Og nu mødtes jeg pludselig med et nyt syn, der med fuld sans for hver enkeltheds særpræg først og sidst dog så den som fyldt af helheden. Den Svend-Grundtvigske kongstanke om overleveringen som noget levende, der hidtil havde mødt mig i sans for enkeltlivet, vældede frem med en rigere underbygning af almen tankebevægelse, der fattede livsstrømmen, hele den tidlige menneskeheds fælles syn, som den store afgørende faktor.

En ting stod nu klart for mig. Det var i Kristiania jeg vilde studere. Hidtil havde jeg rolig svaret nej til spørgsmål om rejser: der var siden Svend Grundtvigs død ingen jeg kunde føle mig som

lærling af. Nu var den tabte tråd taget op og knyttet; der var blevet smækket store vinduer op for friskere luftning.

Jeg søgte om stipendium, og da det mislykkedes rejste jeg for de penge som folkevisseudgaven havde skaffet mig.

Inden afrejsen indtraf to begivenheder. I maj forsvarede jeg min afhandling for doktorgraden, og i beg. af juli blev jeg forlovet.

Vi drog sammen til Kristiania. Endnu samme aften flakkede jeg om i det vestre af staden for at finde Moltke Moes bolig. Næste morgen drog jeg på ny og heldigere færd; hun skulde, efter sit eget kloge forslag, komme med lidt senere på dagen.

Sådan kom jeg da ind i den rummelige stue i Lyder Sagens gade nr. 7, som for mig er så uadskillelig forbunden med Moltke Moes hele liv og færd. Man måtte altid vente længe dær; ti Moltke Moe var på en eller anden måde stærkt optaget, selv midt i den hedeste sommertid; først når universitetsterminen atter nærmede sig, tyede han ud på fjældvidderne. Men i stuen var der nok at sysselsætte tanken med: bøger op ad alle vægge, og bøger i den næste stue med på samme måde; bunker af bøger over det umådelige bord og på stolene med; kun en lille skriveplads lævnet tilbage. Mellem bogrækkerne hang malerier som Moltke Moe ikke kunde skille sig af med som sine daglige kammerater: Gløersens friske vinterbillede og Kittelsens havtroll; ja og så erindringerne om de store af det foregående slægtled: hans far Jörgen Moe, Asbjørnsen, Aasen, senere også Bugge. Og der var i et hjørne en ejendommelig stol. „Véd De at det er Asbjørnsens stol?“ sagde han til mig i en højtidelig tone, da han ved sin indtrædelse så mig sidde i den; men det lød ikke som bebrejdelse, blot som indførelse i hans venskab.

Jeg sidder endnu i tanken hos ham, blandt boghobene, og følger hans ansigts skiftende spil: snart de mørke bryn sænkede så pandens hvælv blir så stort og højt; snart løfter brynene sig og ansigtet klarer op til en hel verden hvori et par varme brune øjne er midtpunkt, og det er som han ser syner foran sig og i ord beskriver sit syn. Ja hvor sælsom er ikke blot han, men denne stue, hvor de store lysåbne vinduer vender ud mod agerland, skov og de blånende bjerge; men når han taler, bliver der med et endnu åbnere; væggene vider sig ud: under hans digterisk improviserende ord ser man ud over hele Norge; der hæver sig blå himmel og det lysner af snefonner: naturens mest opløftende ytringer, for-

klarede gennem en menneskesjæl. Og han fortæller om sin færd derude, ansigt til ansigt med disse ejendommelige følelsesstærke naturer helt bundne i fædres tankegang og med livssædvaner forskellige fra vore, men dog med en poetisk og religiøs grundtone, hvori de kan forstås og mødes. Rejseoplevelserne fra hans samlerrejser mylrer ind, altid dog således at hvert billed står med en fuldendt tydelighed. Her er den gammeldags bonde fra Sætersdalen, der ved vintertiden ligefrem går i hi: „han skur seg ikkje frå Mikkjålsmesse til jouleleik“. — Moltke Moe har en egen ævne til selv at leve ind i dette folkeliv. Han byder alle bygdens gamle til gæst, og koger dem en festdrik af brændevin og gammelt øl, der hedt bliver hældt op i bollen, og med drikkeskålen fyldt kvæder han til den nærmeste og drikker ham til, og sådan går bægeret videre med stadig nye stæv, og jublen stiger indtil de alle er ellevilde af det stærke bryg. Han forstår disse mennesker, der må udlade sig i så pludselig en festrus. Men han forstår også de tunge lukkede naturer, dem der har holdt bedst fast på den gamle tro og digterverden, fordi de har gemt den i sig med gru, med rædsel for dens syndighed, og som, når angsten er tagen bort, troskyldig lever ind i det svundne på ny. Her er den unge kvinde af den art som sangen („stev'et“) fødes hos; hun sidder med kæresten og andre unge, og ser pludselig sin mors ansigt på ruden, og kvæder en øjebliksdigtet strofe ud til hende at hun ikke vil tage ham uden de giver lov, men inde i sig gemmer hun eller neddysser sin viden om at hun allerede har ladet ham lokke sig¹. Moltke Moe er ikke den samler, der flygtig haster fra bygd til bygd, høstende så omfattende et udbytte som det på kort tid er muligt; han slår sig ned på et bestemt sted, søger at kæmpe sig frem igennem den modstand han møder, først fordi han er fremmed, siden mere og stærkere fordi folkeoverleveringen er syndig. Han udfolder hele sin ånds spændstige bevægelighed, en enestående ævne til at tumle mennesker, for at få dette dobbelte islag om deres sind til at briste. Mest gælder det ham på hvert punkt at vinde dem der står med hele bygdens tillid i kraft af deres klogskab, byrd og velstand, men allermest i kraft af deres nære forhold til den pietistiske vækkelse, der har sat sig fast som bygdefolkets grundpræg. Der er nok af mærkelige sammenstød af denne art: Moltke Moe har allerede en

¹ Eksemplet er fra Jörgen Moes Rejseindberetning 1847 (Saml. skrifter 1. udg., II. 131) med fyldigere mundtlig oplysning.

tid været i en bygd og er så småt kommen i lag med folket; en søndag eftermiddag ser han en storbonde fra en anden kant af bygden komme ned imod sig, han havde hørt om ham og han anede nok hans ærinde; Moe blev rolig siddende på den træstamme hvor han sad og skrev sine notitser. Den anden satte sig også på træstammen et stykke fra ham; ingen sagde et ord, og sådan blev de siddende indtil Moe sluttede sin skrivning. Da sagde den gamle blot: „Søger först Guds rige“. „Du kan ikke skriften ret, du Aslak“, sagde Moltke Moe, „der står ikke: Søger först Guds rige; der står: Søger först Guds rige, så skal alle disse ting tillægges eder“. Så talte han med ham om hvad „disse ting“ var, det menneskelige. Slaget var vundet; den gamle oplod sig for ham og var glad for det, og Moltke Moe havde fundet forståelsen med bygdefolket. Det var så ofte, at de hårdeste pietistbygder gemte på den rigeste overlevering.

For Moltke Moe har disse indsamlingsrejser utvivlsomt været hans lykkeligste år. Folkets, hans eget norske folks, væsen oplod sig for ham med en dybde og fylde som han vel fra ungdom havde anet, men som dog slog ham med sin levende kraft; på en gang stod han i en uafbrudt række fund af folkets digt og tro, og til lige i den menneskelige urgrund hvoraf det hele groede op. Hans sjæl blev digterisk stemt gennem folkepoesiens simple grundakkorder; hans tale fik, når han var helt sig selv, sin næring og farve af folkemålets og folkeæventyrets dristige billedsprog.

Selve den spænding af alle ævner, den veksling i oplevelserne, som denne færd krævede, svarede til en indre kraft hos ham. Derfor gav han sig så gerne hen i sine sælsomme hændelser, det være sig spøg eller alvor. Det var på vidden mellem Øvre-Telemarken og Setersdal, han om aftenen kom til en såkaldt turiststue, og fra modsat side kom i det samme en fodturende Tysker, den noksom bekendte hofpræst Stöcker. Stuen for neden var helt optagen af værtsfolkene, rejsende skulde have stuen ovenpå. Men de måtte begynde med at sætte grisen ud, der brugte rummet som stald. Moltke Moe var så vidt kendt med sådanne forhold, at han borede sin stok fast i taget og på dens yderste spids hængte alt sit tøj op. Hofpræsten beholdt sit tøj så vidt muligt på, for at værne sig mod urenligheden. Men han havde ikke gjort regning med at sådan samlede han netop al stuens sorte befolkning om sig. Midt om natten flygtede han bort, og om morgenen fandt

man ikke andet af ham end bukseselerne. Senere hen traf de hinanden et andet steds på vidden. „Haben Sie meine hosen-träger?“ Nej det havde Moltke Moe ikke. Og Moltke Moes ansigt trak op, når han fortalte det: brynene för til vejs, mens panden skrumpede ind til bare rynker, öjnene stak i sky; og munden åbnede sig til en latter der kunde höres i den tredje himmel. Men her på jorden hörttes den ikke. Her blev det kun til et uhyre smil eller gab af ganske betagende virkning, og en sagte klukken i brystet.

Lad mig föje endnu en af hans vandreoplevelser til, skönt det måske er lidt senere på året jeg hörte ham fortælle den. Han havde overnattet i en enlig hølade et steds; og da han skulde bryde op, så han to fanter i nærheden. De så ikke videre hyggelige ud, og ene mand som han var i miles omkres tænkte han det bedst at lade dem komme af vejen först. Men de havde öjensynlig kigget ham ud og blev ved at luske i nærheden. Her måtte göres et valg: gik han ud imod dem, var de to mod en, men blev han og lod sig udsulte, tabte han kræfterne. Han styrtede da pludselig frem, slog den ene af fyrene til jorden, og fortsatte i løb uden at se sig om. Så mærkede han ikke mere til dem. — Det er den eneste gang, jeg véd af at Moltke Moe har anvendt sine kræfter; hans kæmpeskikkelse indbød jo lidet til at gå i dyst med ham.

Moltke Moe opfordrede mig til at följe ham på en samlerrejse i de norske fjældbygder, således som Rikard Steffen nylig havde ledsaget ham i Sætersdal og indsamlet stevene¹. Jeg droges også af lyst til at se ind i folkelivet med den fortræffeligste förer, men holdtes lidt igen ved bevidsthed at jeg her vanskelig kunde finde en opgave som jeg kunde løse på tilfredsstillende måde. At det aldrig blev sat i værk, beroede måske dog nærmest på Moltke Moes mange göremål og hans efterhånden usikre helbred.

Lad mig vende tilbage til den mere ligefremme beretning. Först en festmiddag på Frognersæter, som han gjorde for sine to nye danske venner; naturen og norsk folkekunst uden forstyrrende publikum afgav den festlige baggrund for hans ånds og hjertes udfoldelse, indtil dagslyset tabte sig i sommerskumring, og sjælen var som mættet af følelsers og tankers mængde. Så gik vi en langbenet springvandring ned mod Kristiania og om ad Vestre Aker.

¹ R. Steffen, Norska stev (Stockholm 1899; = Svenska Landsmålen, XV nr. 1); indsamlede 1890.

Næste dag fulgte min forlovede en syg veninde op gennem landet; og mine arbejdsdage begyndte, festlige arbejdsdage, hvor besøgene i Moltke Moes stue var som fyr under kedlerne. Jeg lærte endda efterhånden, når på døgnet det var hans bedste træffetid.

Her må en lille historie tages med, skönt den er af privat karakter. Jeg hentede som sædvanlig mit restante-brev på posthuset, jeg læste det i al hast i Slotsparken, og mødte så hos Sophus Bugge til aften, og fik næppe nok tid at besinde mig på dets indhold. Først på hjemvejen, og hjemme (oppe på Studenterhjemmets øverste hybel) fik jeg stunder at samle mine tanker om det. Det var min forlovede, der mældte at hun kunde skilles fra veninden förend ventet, og bad mig komme hende i møde på hendes nedvej. I en fart sad jeg fordybet i kort og rejselister; jeg kunde vinde et døgn eller rettere to, om jeg kom afsted næste morgen. Men mine penge stod jo alle i banken, og kunde først hæves op ad dagen. Min eneste udvej var Moltke Moe; men om han var hjemme og oppe endnu? og hvorledes slippe ind i huset? at kaste småsten på ruden vilde næppe have nogen virkning. Forsøget måtte dog göres, jeg stævnedes opover kl. 12 eller 1. Nede på gadehjørnet mødte jeg ham lige, han gik med brev i kasse. Vi talte sammen som ellers, og så fortalte jeg ham mit lille opbrud. Snart sad vi fordybet i planer for fodvandringen. „Er der så ikke andet jeg kan være Dem til tjeneste med?“ „Jo, om De kan låne mig 100 kroner.“ Öjenbrynene løfted sig som når han blev rigtig glad: „Nej det var da heldigt, jeg har lige penge liggende; men De må vist heller ha 200“. Han hentede tegnebogen frem af skuffen; og jeg gav — ganske vist mod M. Moes vilje — kvittering for beløbet.

Det blev en tur i en meget Moltke-Moesk stil. Jeg fangede hende ind midt i rejsemylderet på det störste hotel i Valders. Næste morgen agede vi et lille stykke med postvognen hos Engländeren og Tyskeren, der ikke kunde forstå hinanden, og intet beröringspunkt havde undtagen da de opdagede „Fredags ø“ (fra „Robinson“) i en lille holm undervejs. Vi brød brat ud af ruten, langs Tisleiaelvns nedløb, fos i fos, jeg véd ikke hvor mange gange; — blev færget over søen og tvang bådföreren til at sætte os af i myren, da bølgerne blæste for stærkt op om den overfyldte og vandtrukne båd. Vi holdt söndag med hallingdansere på sæteren, og mandag med at vade elv; tirsdag i øsende regn roet over

Tisleiavandet af en dum gut, der satte os af i myren, så der ikke var tör trævl på os da vi nåede en bondegård, hvor vi fik et helt hus og et stort pejsbål til at tørre os, — en gammelagtig tømmerstue med bondeblomster malte på dørene udvendig og indvendig. Kom til sidst fra Hallingvidden ned i Hallingdalens øde øverste del, besteg Bjøberget, men gik os fast i ur, indtil vi svimle reddede os uden om en snefonn. Nedover nedover, med elvens altid rullende bølger til syngende ledsager, med dagens solblink i li og i fossende bæk, med aftenens dybe skygge gennem tavse skove, hånd i hånd. Kun hilst af bondens råb når han standsede i sit høværk og så efter de glade vandrende to. Ti hvem andre vidste dengang, at Hallingdalen var til!

Med en sidste dag i Kristiania og et langt, langt vift på bryggen, da damperen lagde ud, slutter denne del af mit Kristianiaophold. — Så skulde jeg prøve at underlægge mig de nye verdener jeg havde skuet.

De boggaver der ventede mig på Moltke Moes bord var et af de første midler dertil. Der var hans egne, endnu i omfang små, arbejder, og der var en stor bunke udgaver af de Jørgen-Moeske og Asbjørnsenske skrifter; deriblandt rejseberetninger, „Juletræer“ og andre sjældenheder; „dette sidste eksemplar“ stod der på et meget læst børneeksemplar af Folkeeventyrenes 2den udgave, og vist på flere; han havde i en tilskrift få ord ligesåvel som i sin tale så utrolig let ved at finde det varme og træffende ord. Han havde øjensynlig lagt an på at dele med mig af alt hvad han satte høj pris på.

Af disse skrifter er det der fik størst betydning for mig hans rejseberetning fra Telemarken 1878¹. I Oskorei-forestillingerne havde han rørt et på en gang nationalt og i sit mytologiske indhold vidtrækkende æmne. Han havde vist, at en løsning af problemet måtte gå gennem opklaring af de stedlige områders forestillingskrese, og at disse områder stod i et nært forhold til visse folkestammers bosættelse. Jeg fik hos Moltke Moe også notitser han tidligere havde gjort om dette æmne; og jeg gik i lag med at gøre noget ud af det. Det skulde være del af en hel gennemgang af samtlige de

¹ Indberetning afgiven 7 febr. 1879 af cand. philos. Moltke Moe om en i 1878 med offentligt stipendium foretagen reise til Telemarken for at samle folketraditioner og folketro (Norske universitets- og skole-annaler, 1880, s. 236—56).

norske folkesagn om overnaturlige væsner, således at væsnerne navne og karakter dannede den større enhed, underenheder var de enkelte handlingstyper af sagn, gennemarbejdede og systematiserede på samme måde som Svend Grundtvig havde gjort med æventyrstyper. Målet var at gøre dette for hvert af de nordiske lande (samt med fremmede sidestykker); under Kristiania-opholdet blev det mit hovedarbejde at gennemføre det for den trykte norske litteratur, samt den islandske og færøske. Helt gennemført blev denne stoffindsamling heller ikke, ti jeg spredte især til en begyndelse mine kræfter paa keltisk og lappisk, foruden at jeg stræbte at vinde ind på det nyere norske åndsliv. Og værket som helhed — ligger til efterfølgerne. Det er næppe nogen tilfældighed at det eneste i den retning, der er kommet offentlig frem, er „Odinsjægeren“ (1901), der i meget er et sidestykke til Moltke Moes granskning af Oskorei.

Jeg mærkede på boggaver, tale og på alt, hvor dybt bunden Moltke Moe var ikke blot i sin egen, men også i sine fædres livsopgave: alt hvad faderen havde gjort, ham som han fra barneår havde fulgt, elsket og højagtet, og P. Chr. Asbjørnsen hvis samvær i hans ynglingeår havde haft så stor betydning til at føre ham ind i folkets og folkedigtningens væsen. Hvert skridt på deres vej var ham et stykke af Norges historie; hver notebog eller optegnelsesblad et dokument som han ikke blot skyldte dem og videnskaben regnskab for, men som han forvaltede på det norske folks vegne, og engang skulde udnytte til en udtømmende livsskildring med hele den videnskabelige, kunstneriske og sproglige værdsættelse af de to store æventyrfortælleres værk. Tanken var ham så nærværende, så magtpåliggende, at det stod mig klart at kun ved at opfylde denne sønnepligt kunde han skaffe fri bane for de værker der umiddelbart fremgik af hans folkestudier. Tiden skulde vise at jeg på smærtelig måde fik ret heri.

Af de to lærere stod han utvivlsomt faderen nærmest: samme sans for den videregående tankesammenhæng, der måtte kræve en opfattelse af folkets, folkedigtningens og særlig æventyrets væsen; samme sans for det kolossale i æventyrets optrin, for dets ævne til at lade modsætningerne forstærke virkningen langt ud over vanlig menneskelig målestok: gutten sidder gemt i en vingefjer på ørnen mens den bærer ham til menneskeland. Men sammen med dette en given sig hen i folkemålets malende kraft, måske endog større end hans fars og i stand til at kappes med Asbjørnsens. I

løbet af 1880-årene havde han syslet ikke lidt, dels i samarbejde med Asbjørnsen, dels på egen hånd, med at give genfortælling af æventyrene den rette form; hans „Tre kongsdøtre i berget det blå“ virkede på mig som fuldendt mesterværk. (Det findes — beskedent — optaget i den under Asbjørnsens navn udgivne Eventyrbok for børn, III.)¹

Moltke Moe tilskyndede mig til at prøve en genfortælling af danske folkeeventyr; han mente jeg havde ævner dertil. Hvorfor han troede det, er mig indtil denne dag ikke klart; jeg havde kun fortalt æventyr i den tid (1888 og nær efter), da æventyret med dets glasklare fylde af idé vågnede for mig; og dette mit foredrag af dem var rent naivt, det var aldrig faldet mig ind at fæste det til papiret. Jeg følte at det var en målestok som min fortælling ikke kunde bære, at stilles ved siden af hans stil. Først en halv snes år senere (1903) gav jeg mig i kast med opgaven².

For mig var den videnskabelige forståelse endnu dengang helt i forgrunden. Det var de samlende overblik som drog mig, alt imens jeg arbejdede mig ind i den norske folkedigtning og til dels

¹ „Fra 1876 af var han Asbjørnsens medarbejder i folkeeventyrene og deltog som sådan i genfortællingen af de nye eventyr i „Norske folke-eventyr, ny samling“ 2. udg. (Kbh. 1876) og ved udgivelsen af følgende illustrerede samlinger: „Udvalg af norske folke- og huldre-eventyr“ (1880), samt især „Eventyrbog for børn“ I. II (1883 og 1884); i Eventyrbog II er således „Jomfru Maria og svalen“, s. 83—85, af begge fortællere i fællesskab, og „Hanan og ræven“, s. 93—95, omfortalt af Moe. Efter Asbjørnsens død [1885] udgav han det 3. bind af „Eventyrbog for børn“ (1887); de to eventyr der i dette betegnes som fortalte af ham og Asbjørnsen, fik først sin endelige skikkelse efter Asbjørnsens død“ (Halvorsen, Norsk forfatter-leksikon, art: I. Moltke Moe, s. 55). Nu er disse tekster samlede som „Tillæg“ til Asbjørnsen, Norske folkeeventyr, ny samling, 3. udg. (1914), og ligeså optagne i „Hundredårs-udgaven“ af Norske folke- og huldreeventyr, 2. bind. Derimod er de blot af Moltke Moe fortalte endnu spredte (se Halvorsen, s. 54). Senere har han omfortalt flere af Asbjørnsens æventyr: „Hårslå“, „Prinsessen som ingen kunde målbinde“ (se Moltke Moes fortale til Eventyrbok, 3. oplag, 1908; og nu Krogvigs Efterord til „Hundredårsudgaven“). Det er særtegnende for arten af Moltke Moes sønlighed overfor de første udgivere, at han ikke blot fornorsker sproget (således som det ved testamente var pålagt ham), men også højner indholdets folkelige værdi.

² „Kong Lindorm“ i Danske Studier 1904; „Danske sagn og eventyr fra folkemunde, med tegninger af Niels Skovgård“ (udg. af foreningen Fremtiden 1912). Denne sidste samling (og dens utrykte fortsættelser) havde da henligget i ni år og ventet på tegnere. Det var vist en opfordring fra xylograf F. Hendriksen, der gav stødet til den.

videre omkring. Jeg fik antydninger, undertiden boghenvisninger, på mange ledder. Det var sælsomt, hvad han havde overkommet af særstudier. Middelalderens visionslitteratur var han fortrolig med, det norske „Draumekvæde“ havde ført ham derind; og i kort privat forelæsning gav han mig den væsenligste del af sin tankegang. Trylleformlerne havde han sammen med professor A. C. Bang forberedt en udgave af, og fulgt deres forbilleder tilbage til de sen-græske heksebøgers fantastiske verden. En hel forelæsning havde han holdt over folkedigtningens væsen og vækst; men han antydede at dette var kun forarbejder, så jeg trængte ikke på med mit ønske om at se den: jeg var villig nok til at modtage mundtlig belæring i stedet. Det samme gjaldt den nordiske folkevises udvikling, og denne var jo et af mine nærmeste mål. Af samtalerne med Moltke Moe — om jeg kan kalde det så — fremgik de første sider af min skoleudgaves indledning (1898, men begyndt 1895). Allerede da så han med iver frem mod det tidspunkt, hvor han kunde give sig i kast med udgivelsen af folkeviserne. Højest betegnende for ham var det, at han tænkte at begynde med et stort udvalg af tekster til almenlæsning, og gennem den udgave tænkte han sig vejen banet for den indgående videnskabelige behandling (Svend Grundtvig og mig gik det i alt fald stik modsat). Det bliver i nogen grad forklarligt ved hans dybe trang til at give sit folk dets eje, her støttet af bestemte udtalelser fra forlæggere og publikum. Men det var jo også den vej som Jørgen Moe og Asbjørnsen havde gået med æventyrene, og som hans egen trang til kunstnersk forståelse viste ham ind på.

Det var ikke blot videnskab jeg modtog hos Moltke Moe. Han delte gavmild med mig af sin vennekres. Ikke dog i noget symposion, men han gjorde dem til mine gennem sine fortællinger; der var en blanding heri af den gode fortællers glæde ved at fremstille og af det inderlige samliv som gør at man gerne meddeler af alt hvad man har kært. Vi stod sammen foran Glørsens kraftige billede af bondegården gemt i sne (det havde en hædersplads på hans bogvæg og bevarede den til det sidste). „Han er sådan en stor rødskegget stærk mand som De,“ sagde Moltke Moe. Og Kittelsens „Havtroid“ der vader lige ind imod en med et opspærret gab der minder om rokkens brede kæber! Der er en historie om det. En af Moltke Moes yngste venner (han havde vist mange venner af meget unge år) kom en dag op i hans mærkelige stue

og så den rundt; foran trolden standsede han og så, og sagde ingenting. Snart efter mødte Moltke Moe ham på gaden: kommer du snart op og ser til mig igen? „Har du endnu den stygge onkelen din?“ spurgte barnet interesseret. Jeg må jo være glad — tilføjede Moltke Moe — at han ikke troede det var min bedstefar!

Kittelsens værker og han selv var ham som et kært, men ret vanskeligt barn. „Hans ævner rækker fra det sublime indtil det barokt komiske, — men mellemtonerne dem kender han sjælden.“ Å nej, hvor historierne om Moltke Moes forsøg på at holde ham kunstnerisk og økonomisk i rette spor var til at dø af af komik! Som dengang da Moltke Moe har fået ordnet en forlæggeraftale for ham, og så pludselig får et brev: Kittelsen har hørt der skal være så pragtfuldt på Lofoten, nu går han ombord på damperen. „Jeg telegraferede til alle det bergenske dampskibsselskabs kommissærer langs hele vestkysten, at de skulde standse ham. Da den første kom om bord, rystede han bare på hovedet; i den næste havn blev han vred, og værre blev det for hver ny mand der kom og krævede ham, — følge dem vilde han ikke. Til sidst var der ikke andre pladser end Raftsund lige overfor Lofoten hvor damperen løb ind, jeg telegraferede indtrængende til kommissæren dær. Kittelsen blev ude af sig selv af raseri, men fortsatte stivnakket over til Lofoten. 14 dage efter kom en båd midt under storm ind i havnen, en mand smed en rulle papir indpakket i voksdug, og stødte fra land igen. Det var Kittelsen, og det var tegningerne, og de nåede at komme ud til julen.“

Til Moltke Moes kunstnervenner hørte også Ivar Mortensson. Med sin tunge fjældbonatur og sin verdensfremmede idealisme havde han gået som særling blandt skolekammeraterne i Kristiania; kun Moltke Moe forstod hans kærlighed til hjemstavnens mål (dobbelte glødende fordi han var lukket inde blandt bygutterne), til digtning og til ethvert højere livsmål. Sammen havde de som unge studenter udgivet deres første trykværk „Norske folkeviser“. Med en blanding af høj beundring og munter ironi fulgte han de senere udslag af Ivars bratte idealisme: landsmålsmand, bladstyrer, anarkist, fædrelandsforkæmper, — måske med endnu flere standpunkter som det ikke så lige er givet enhver at forlige i én og samme sjæl. Med pietet overrakte Moltke Moe mig et lille forfatterløst hæfte „På ymse gjerdøm, songane åt Savalguten“. Det var i tarveligt lyserødt omslag, trykt på avispapir, og så nærmest ud

som en dukkeroman; — men der var jo enkelte uforlignelige udbrud af hans begejstring deri. Moltke Moe har — det må jeg bemærke i forbigående — aldrig læst en strofe højt for mig, og aldrig, tror jeg, givet mig anvisning på enkelte digte; det var hans natur at åbne døren ind til hallen, men ikke at gå omkring med pegepind. Men i fortællingerne om hans venner eller kyndinge — dær var alt stillet i bestemt lys: fra deres hjerterødder ud til de synlige blinkflader hvori dagslyset lod farven spille. Og derfor kan jeg ikke slutte disse ord om „Ivar“ uden en af småhistorierne. Det var Moltke Moes første besøg i hans nygiftehjem, oppe i Østerdalen. De vilde slagte en hane til ære for så kær en gæst; men fru Karen, bybarn som hun var, følte sig ganske fremmed for den handling. Ivar skulde da, men han standsede midt i det, sådant manddrab lå ikke for hans natur. „Lad mig, fru,“ sagde Moltke Moe, „rigtignok har jeg ikke prøvet det før, men jeg tror dog jeg kan bedre.“

Sådan sugede jeg min næring af alle Moltke Moes honningkalke. I stille timer hvor han og jeg var sammen med hele den tankeverden han kunde rumme. Kun yderst sjælden brød den ydre verden ind her i skikkelse af en ung forfatter, der kom skummende af raseri, når han havde haft forlægger-ubehageligheder; „han siger at han har solgt meget færre af ‚Den gamle by‘ end af ‚Jon Græff‘.“ „Jeg skal tale med ham, jeg skal tale med ham,“ sagde Moltke Moe, med hånden beroligende på hans arm. Jeg forstod at der var flere end Kittelsen der fik en faderlig hjælp fra den kant.

Var samtalerne i det hele uforstyrrede, så var de til gengæld ikke altid lette at opnå. Jeg mærkede straks fra begyndelsen af, at Moltke Moe var indfildret i et net, som han ganske vist halvt frivillig havde ladet lægge på sig, men som var både for langt og for fildret til at komme ud af igen: et uendeligt pligtarbejde, knyttet til det norske sprog i højst forskellige former. — Det var en dag i 1885 at der stod tre stortingsmænd i Moltke Moes studerværelse og spurgte om han vilde være professor i det norske folkesprog. Skönt kun 26 år gammel og uden at han indtil da havde gjort noget som helst særskilt sprogligt arbejde, ja, overhovedet intet samlet videnskabeligt arbejde, nød han som videnskabsmand den anseelse at det var en ganske naturlig sag at tilbyde ham et professorat. Han betænkte sig lidt, og så samtykkede han på det vilkår at der til „norsk folkesprog“ skulde knyttes „norske folke-

traditioner“, og mod at han i sin ansøgning skulde få lov at antyde at han betragtede dette forhold som midlertidigt: hvert af de to fag burde efter sin natur have sin egen lærestol.

Det var ikke forelæsningspligten i norske folkemål som lagde de største bånd på ham; i alt fald tog han den næppe så overvættets tungt. Jeg hørte ham ved begyndelsen af sine folkeviseforelæsninger meddele, at hvis nogen ønskede det, vilde han også gennemgå tekster på folkemål, idet han dog tilføjede at hans væsenlige interesse var ved folkedigtningen; nogle enkelte mældte sig. Derimod drog stillingen — samt hans arbejdskraft og tjenstvillighed — med sig, at han blev departementets sproglige konsulent; og i en tid hvor norsk rigssprog, allermest det skriftlige, var ved at søge om sin form, pålagde dette et arbejde af utroligt omfang og brydsomhed. Der var noget halvt frivilligt deri. Ved Asbjørnsens død 1885 havde han taget mod den opgave at følge sprogets fremskridende fornorskning i nye udgaver af æventyrene; og han tog dette pålæg med sådan alvor, at hvert nyt oplag blev stærkt gennemarbejdet. Nu lagde departementet skolebog efter skolebog på hans bord til gennemsyn; og Moltke Moe gik tillige ind på at være Nordahl Rolfsens støtte i den nye læsebog for den norske folkeskole, der skulde føre ungdommen frem til at forstå begge mål, „dansk-norsken“ og „landsmålet“¹. Med sin trang til almene synspunkter kastede han sig også over en samlet løsning af problemet: en ny retskrivning, der skulde danne et klarere billede af det dannede norske talesprog og holde vejen åben for dets yderligere fornorskning. — Men hvad dette kostede ham af anstrængelse, var utroligt. Opdragen uden nogen egenlig sproglig skoling, kun henvist til sit utrolig hurtige næmme; slidt på ved kommissionsmøder og samarbejder med enkeltmand, der krævede den yderste anspændelse af hans tidlig svækkede høreævn, måtte han bruge natten til studier og frilæsning, og for ferierne blev han halvt eller helt bedragen. Hans liv begyndte allerede da at blive en stadig kamp mod sygdom, ført med en åndelig og legemlig kæmpes livskraft, men så meget mere skæbnesvanger, fordi hver gang han på ny fæstede rod i livet, skete det gennem ny overanstrengelse.

For mig mældte Moltke Moes sygdom sig som afbrydelse, lige idet hans længselsfuldt imødesete forelæsninger begyndte:

¹ Jf. hans efterskrift til sidste (4de) del af Rolfsens læsebog.

„Kjære Doktor. Det synes at være en glæde „med forhindringer“ Deres besøg skulde skaffe mig! Idag har jeg tilbragt den største del af dagen i seng eller på sofa — forkjølet indtil stemmeløshed og sterkt febriciterende. Er jeg imorgen bedre, får jeg lov at sende Dem et lidet bud (jeg har nemlig glædet mig overmåde til at se Dem); men idag ser det nærnok ud til, at jeg må tilbringe morgendagen for anker i min seng. Med hengivne hilsener
Deres Moltke Moe. 24. Sept. 92.“

„Idag har jeg måttet blive liggende. Feberen vil ikke vige, og igår efterm. tiltog den sterkt, fordi jeg var så uforsigtig at arbejde sammen med skolebestyrer Hofgaard, som kom her på departementets vegne. — Jeg begynder at blive utålmodig. „Quousque tandem“!
Deres hengivne M. M. 1. okt. 92.“

En hvile var ham nødvendig, og det blev til et rekreationsophold på Holmenkollen. Jeg var afskåret fra ham alle de nærmeste uger.

Følgen var at aftnerne i det Buggeske hjem og den lille kreds der mødtes om hans forskersæde kom til at indtage en større plads under mit studieophold ved Kristiania universitet. Jeg begyndte at læse irsk (under Alf Torps elskværdige og fortræffelige vejledning), læste en tid også lappisk. Men hovedsagen i mit arbejde blev dog gennemgangen af sagntyperne. Et enkelt lille herhenhørende stykke kom frem som foredrag i filologforeningen, opklarende sammenhængen mellem oldlitteraturen og folkedigtningen ved at følge linjerne fra den sidstes stedbundethed over i de gamle skrifter.

Det var et af eddakvadene, Hyndluljóð, jeg undersøgte, og det dermed sammenhængende sagn om Halldan-ætten (fortællingen om „Hvorledes Norge blev bebygget“, den som i sin tid dannede grundlaget for P. A. Munchs nu opgivne indvandringshypotese); jeg påviste at de hang sammen med en sydvestnorsk synskres, og viste den mærkelige samklang mellem kvadets mytiske ramme og den hordelandske form af Oskorei-troen; derfra vendte jeg mig videre ud til Skjoldungdigtningens optagelse i det samme område, og det tilsvarende forhold for Volsungdigtningen i Sætersdal og Telemarken; heraf fulgte enheden i den psykologiske indsats gennem tiderne. Mit almene synspunkt, at Sydnorges poetiske rigdom er betinget ved påvirkning fra den tidligere udviklede danske helte-digtning, er en udvidelse af en af Moltke Moes yndlingstanker:

Telemarken ikke som den store skaber, men som den opsamlende kedel for visedigtingens frembringelser.

Det var vist lidt af et misgreb, at jeg valgte så særligt et æmne, første gang jeg talte for Normænd.

Jeg burde snarere have talt om Saksens kilder og deres vidnesbyrd for norsk sagafortælling; Bugges venlige takkeord i filologforeningen lagde mig i alt fald denne tanke nær. Men det var mig, under den vækst jeg var i efter samtalerne med Moltke Moe, næsten en indre nødvendighed at tale ud fra ejendommelighederne i bygdernes åndsliv, sådan som jeg nu kunde øjne dem. På Sophus Bugges opfordring, som jeg mente ikke at kunne sidde overhørig, gav jeg siden foredraget i trykken¹. Men jeg havde heller ladet det hvile; det var jo kun som et uanseligt skær i havet i forhold til hele den verden jeg nu havde landkending af. —

Moltke Moe var imidlertid bedredes; hvile og frisk luft var vel det han trængte mest til; og han stillede sin tilbagekomst i nær udsigt, selv om han — som ofte — ikke nåede det straks:

„Kjære Hr. Doktor. Sövnén har været mådelig de par sidste nætter. Jeg foretrækker derfor — ja også af andre grunde — at komme ned fredag i steden for imorgen. Kan så ikke De gjøre mig den fornöielse, om Deres tid tillader det, at se herop imorgen eller iovermorgen? Luft har vi altid at byde, og hvis jeg må råde, skal der heller ikke mangle på lys og udsigt: just nu er her henrivende deiligt! Tirsdag fm.

Med höiagtelse Deres helt hengivne Moltke Moe.“

Jeg var vist ikke længe om at følge opfordringen. Snart var jeg på vandring opefter. Kristianias tunge frosttåge lod jeg bagved mig, för jeg nåede de sidste huse af Briskebyen; og himlen var det mest strålende blå. Ud i den friske vinterlige natur; op mod Holmenkollens höjde; op mod min æventyrkonge!

Jeg traf ham i lodden hue og pels. Han havde lige spaseret med en tysk dame som der ikke var andre til at tage sig af på sanatoriet. Så fulgtes vi op på hans værelse og vores afbrudte samtaler fornyedes.

¹ Norske oldkvad og sagnkonger, foredrag i Filologisk Forening i Kristiania december 1892 (norsk Historisk Tidsskrift 3. R. III). Nedskrevet efter hukommelsen i januar 1893. — Halfdan-sagnene vil findes behandlede udførlig i min snart udkommende Danmarks Heltedigting III.

Selve hans sprog var betagende og som næppe nogen andens. Af en kraft, som ikke alene lå i hans klarskuenhed, men i ordets malende styrke. Ord fra folkemålet eller fra æventyrene gav det farve og spændstighed. „Han har en flå kjeft“ kom som kort og kraftig dom om en dalevende æventyrudgiver i fjældbygderne, som var vel kåd i sin fortællestil. At „suge af sit eget bryst“ var udtrykket for at drage frem af de tanker man selv havde arbejdet med; *ex suo digito haurire*, föjede han forklarende til, og gjorde en lille bevægelse som om han tænkte at di af sin egen fingerspids. Sådanne udtryk var som et citat fra ordets og ordsprogenes store verden; eller bedre: de kom som toppunkter i hans tale, som et lille digt hvortil prosaens gang nu og da måtte hæve sig. Der var noget i dem af hans opdagerglæde ved folkemålet; men der kunde på samme vis komme f. eks. et tysk videnskabsord (selv hvor et hjemligt næppe kunde ligge fjærnt). Han undskyldte dette sidste med at det norske sprog endnu var så ungt i kultur, så lidt fæstnet; men jeg tænkte på om det ikke snarere lå i det blinkende ved hans tale og sjæl.

Intet af disse udtryk har jeg dog hørt ham bruge så støt og så kærtegnende som det at „suge af sit eget bryst“. Det var som det rummede al den inderlighed, som æventyrforskeren må føle for sit æmne; al sin forskertid igennem har han levet sådan med stoffet, og givet det af sit liv.

Siden gav vi os til arbejdet. Han fik den lange pibe frem, og jeg tog med uøvet hånd en cigaret for at gøre ham selskab; der gik en utrolig mængde svovlstikker med til at holde ild i den, ti opmærksomheden blev stadig fanget ind af min nabo ved venstre side. Jeg havde længtes efter at vise ham en prøve af mit store sagnarbejde, og medbragte en lille afhandling „Islandske trolde-sagn“, som skulde vise at overleveringen ikke blot bestod af faste typer, men at hver enkelt type var mytisk tolkning af naturforhold og oven i købet var præget af en ganske tidlig kultur, når den fremstillede jætterne som et blot jagende, fiskende og samlende folk. Jeg havde den glæde at Moltke Moe tog vel mod arbejdet. Men for den øvrige gennemgang af sagntyperne var færdig, har jeg ikke vovet at komme offentlig frem med forsøget; det ligger endnu i de samme gule kladeblade som dengang.

Naturligvis talte vi om meget andet. Jeg fortalte ham om min glæde ved norsk litteratur og hvilken opdagelse Vinjes „Storegut“

havde været for mig¹. „Ja, især det digt: Han Storegut ingen ting drog seg frå“, sagde han. Ja han var selv en sådan Storegut, hvilende i sin indre rigdom, og knyttet med et bånd af kærlighed til hver eneste ting indenfor rækkevidde:

Han Storegut ingenting drog seg frå;
i elsk han til alt var bunden,
båd' folk og fe, både store og små,
ja endå katten og hunden.
Det hjarta, som elskar, fyr alt må slå.

Ud fra denne kærlighed til alt og alle sprang hans vidunderlige forståelse af hvert menneskes sæt og hans værd; men fødtes også vanskeligheden ved at „drage seg frå“ for helt at hellige sig sin største kærlighed.

Ja han havde en „Storeguts“ ro og ævne til at leve i sin egen verden, og dermed den trygge følelse af ikke at krænkes udefra. At man aldrig så ham vredes, har vel sin inderste grund i denne dybe medfølelse med „alt som hev liv“. (Dærimod har jeg i hans sidste sygdomsfyldte år set ham lide ved andres anmassende snæversyn, dær hvor han havde den indre og den ydre ret til at råde.)

Da solen hældede, forlod jeg ham igen; han kunde jo ikke tåle alt af arbejde, forstod jeg. Jeg søgte at få ham til snart at komme til Kristiania. Og da jeg gentog min opfordring sagde han afværgende: „Nej, jeg tror en tante af mig har mit værelse; og så kan jeg jo ikke trænge mig ind dær“. Nej han kunde sikkert ikke trænge sig ind.

Så vandrede jeg nedefter, mens sneen dansede mig i øjnene. Det var til slutning helt svært at finde vej frem!

Han kom dog ned. Vi var sammen i den kendte stue. Et henrivende syn var det at se hans gensyn med sine egne: hans yngste søster slog armene om brorens hals og stod på tæerne til et kys, mens kæmpen bøjede sig mod hende og lagde sine store arme om hendes liv. Vi sad som før og talte, og jeg fik resten af bog-gaverne; vi var måske også sammen ude i byen. Jeg var tillige gæst i det Moeske hjem, som vist langt fra åbnede sine døre for alle dem der havde ærende i studerestuen; her var et præg af stille værdig-

¹ Om samtalen om Storegut foregik da eller tidligere, kan jeg dog ikke sikkert afgøre.

hed og fin dannelse, og han trådte for så vidt mere i baggrunden, som han helt følte sig som den hjemmeboende søn. Vi skiltes endelig på Holmenkollen min sidste Kristianiadag; jeg styrtede derfra ud i den vejløse dybeste sne — måske for at svale min sorg ved adskillelsen, måske for i et drag at gentage det mægtige indtryk af norsk naturkraft som dette halvår havde bragt mig. Så førte nattetoget mig sydover. — —

Vi gensås to år efter i København, i mit første giftehjem i Sortedamsgade. Han stod en aften i min stue med ordene: „Nej, hvor her er koseligt!“ — Men lad mig fortælle alt i sin orden. Det var i efteråret 1894, „Saksens oldhistorie“ II var næsten færdig fra trykken; og Evald Tang Kristensen, folkemindesamlere, var lige kommen til os fra Jylland og vi snakkede tre mand sammen. Moltke Moes komme satte mig langt ind i en anden verden. Min kone søgte at holde Kristensen i ånde med alle sine bedste ævner; men som rimeligt var, følte han sig en smule udenfor. Pludselig bryder han ind i samtalen ved at træde tæt hen til Moltke Moe og sige stærkt: „Har De mine böger?“ Moltke Moe böjede sig over ham med lyttende øjne. „Jeg siger, har De mine böger?“ spørger han med stærkere stemme. „Jo tak“, siger Moltke Moe og fortsatte. Men Kristensen overhørte svaret og gentog: „**Har De mine böger?**“ „Jo tak“, svarede Moltke Moe „jeg tror jeg har dem alle; De er jo en af vore kilder“. Sådan blev alle parter stillet tilfreds; — og Tang Kristensen havde oven i købet siden den fornøjelse, at Moltke Moe alligevel ikke havde dem alle (han forhandlede nemlig selv sine skrifter); og vi kunde uden sorg atter fordybe os i videnskaben.

For mig var det et held at jeg fik Moltke Moe den aften, ti han var ikke altid at få fat i; han rejste nemlig med en ven, der så på fattigvæsen, og som næste dag skulde have ham med at se Københavns nye ladegård, „og det er jo også højst interessant“. Men dagen efter traf jeg ham på hotellet; en eller anden venlig hånd havde forsynet ham med hans yndlingsdrik, rhinskvinen. Han gjorde mig en undskyldning for at han var kommen og havde taget min tid. Jeg vidste at jeg ikke kunde måle mig med hans hensynsfuldhed; derfor gik jeg lige til sagen: „Nej det var en tidsbesparelse“, sagde jeg, „for nu har jeg i lang tid siddet over forordet til Saksens oldhistorie, men da De havde været her, vidste jeg på en prik hvad der skulde stå“. — Min glæde var siden stor,

da han i et brev ved juletid ytrede sin varme anerkendelse af bogen, og siden i juni gentog den i øget mål på Sophus Bugges og sine egne vegne.

Vore samtaler fortsattes naturligvis i de stunder som gaves. Allerede tidligere havde han henledt min opmærksomhed på „den næsten matematiske nøjagtighed“ hvormed Finnen Kaarle Krohn granskede hvert træk i et sagn og forekomsten deraf igennem opskrifterne. Nu fik jeg overfor flere forskere, som Moltke Moe ikke satte på samme højde, en morsom karakteristik der afgrænsede deres betydning. Om en sagde han: „Han kommer frem overalt hvor han kan lugte sig frem“; en andens forskervæsen samlede han i det ord: „Han mangler filosofi“. Det sidste bragte mig til at tilstå min manglende udvikling på samme punkt; men det vilde Moltke Moe slet ikke lade passere. Med „filosofi“ mente han øjensynlig: almenoverblikket, ævnen til at stille problemet, ævnen til at se modsætningernes berettigelse, — kort sagt alt hvad der hævdede over den blotte detaljeforskning.

Men det var jo kun korte stunder, vi var sammen; og brevene blev få i tal. Den personlige forbindelse blev dog opretholdt gennem tryksager; hver af os har, livet igennem, sendt den anden alt vi bragte offentlig frem. Hvilken varme og hvilke fine afskygninger indeholdt ikke hans tilskrifter. Alene det at se hans skrift med de svære træk og med tilløb til fantastisk sving kunde få øjet til at stråle. Hvor mangan lillejuleaften har vi ikke med spænding åbnet en pakke fra ham. Særlig husker jeg fra nogle af de første jule Kittelsens „Lofoten“ og Kittelsens „Troldskab“, som vi modtog „fra samlingens unævnte stefar“¹. Jeg bebrejdede engang senere Moltke Moe, at han stod i adskillig nærmere forhold til bogen end en „stefars“. „Å, det var bare lidt med teksten“, svarede han beskeden. Jeg tror at intet af Moltke Moes arbejder i den grad ejer hans tales farverigdom og stemningsfylde, som disse åndfulde fremstillinger af den norske folketros sære væsner i deres sammenhæng med naturen. Han (der ellers havde en forholdsvis ringe interesse for folkesagnets værdier) når fra denne side vel endog dybere ind end Asbjørnsen gör i „Huldreeventyrene“, men ganske vist uden tilsvarende kunstnerisk formning af det hele interiør.

¹ „Fra Lofoten, billeder og tekst af Th. Kittelsen“, I—II (1890—91, tværfolio); sa., „Troldskab“ (uden årstal, men tegningerne mærkede 1887). Om samlingernes tilblivelse se foran s. 13.

Ham selv genså jeg ikke hernede før et kort glimt i 1899. Det var vist dengang han ledsagede Frithjof Nansen og hans hustru på Tysklandsrejsen, — han beundrede denne sin lyse, snarlænkende og handlingsraske fætter; og under rejsen gjorde fruén og Moltke Moe ham tjeneste som sekretærer, og nød med stolthed med af hans triumftog efter „Fram“-toget over Polhavet.

I de første år efter Kristianiaopholdet var det min stadige tanke at vi skulde flytte vort hjem derop i et halvår eller et helår, for at arbejde videre på sagnsystemet i Moltke Moes nærhed, og på andre til Norge knyttede værker f. eks. Haddingssaga sammenlignet med visionslitteraturen og norsk folketro (dette var æmne for min første forelæsning 1893). Men med hvert år der gik, blev vi bundne stærkere til vort hjemland, dels med praktiske bånd, dels med en grundfølelse af at her hørte vort liv og virke til. Rent videnskabelig blev jeg så at sige sat ud af kurs, fordi jeg, inden sagnværket blev skrevet, vilde give mine landsmænd en gave: en fremstilling af hvorledes den danske helteverdens mest afgørende parti så ud efter at „Saksens oldhistorie“ havde åbnet de for mig selv overraskende nye udsigter. I januar 1893 bestilte jeg plads til en afhandling på seks ark i Aarbøger for nordisk oldkyndighed; under behandling i forelæsninger voksede arbejdet til en bog om Danmarks helte digtning, og da jeg efter ti års forløb udgav „Rolf Krake og den ældre Skjoldunge-række“, var det som første bind af et værk, der skulde følge mig på vej i mangfoldige år. — Forarbejderne til sagnværket satte jeg et par år senere op på „Dansk Folkemindesamling“ som en arv til kommende slægter.

Det var medens denne udvikling gik for sig, at jeg genså Kristiania og hele min norske verden for første gang efter det store ophold. 1897 var jeg bleven udnævnt til docent i nordiske folke-minder, og min første forelæsning drejede sig om „Danmarks helte-digtning i oldtiden“. I 1898 var filologmødet anledning til at vor færd atter gik nordpå. Den første vandring gik selvfølgelig til Moltke Moe, den traf ham desværre ikke i hans hjem, men på en klinik nede nærvæd universitetet, som rekonvalescent efter en operation; en bunke bøger på sygebordet vidnede at han dog var i bedring. Da vi havde talt om alt det nærmeste, spurgte han om mine studier, og jeg måtte tilstå at de var på en vej der for folke-mindeforskningen var lidt af en afkrog. „Nej“, mente Moltke Moe,

„det var netop godt“. Han alene glædede sig ved at dette område underlagdes folkemindeforskerens arbejdsmåde.

Også han havde vist et skriftemål at gøre mig: en beretning om hvor store studier hans deltagelse i retskrivningsreformen krævede, og hans trøst ved det mål der stod for ham af sproglig norsk kultur. Men alt i alt blev vort samvær kun dette besøg ved hans sygeseng og et lignende til, hvori også min kone deltog; så gik det opover gennem det for folkeviseforskeren kære Telemarken, gennem Haukelis sne til Hardangers rigdom, til Olavsfesten i Bergen med „mål“-taler og felespillere; jeg skrev på foredrag i Vossevangen, hvor vi var regnet fast, og i den strålende vinter-sommer ved indgangen til Jotunheim; gennemgik foredraget så at sige på kariolen ned gennem Valders. På filologmødet i Kristiania holdt jeg så mit foredrag om „Den nordiske nationalitetsforskel i sin tidligste fremtræden“, det første hvormed jeg i en udpræget grad vandt øre hos en større tilhørerkres. Det var stærkt bygget over indtrykkene fra Kristiania i 1892. Men jeg fik ikke Moltke Moe som tilhører; lægen havde strængt forbudt ham al deltagelse i mødet. Senere havde jeg den glæde at se det væsentlige af dets tankegang optaget i artiklen „Norsk folkekarakter“ (Norge i det 19de årh.), som er underskrevet med Sars's og Moltke Moes navne; jeg tror dog ikke at spore hans pen i den, men nok hans anvisning¹. —

Min tanke om for længere tid at rejse op til Moltke Moe byttedes stadig mere om med tanken om at drage ham ned til København for kortere eller længere tid, alt eftersom hvor meget han behøvede for at komme i trit med de arbejder, som han selv allerhelst vilde gøre. Jeg lokkede for ham i 1898 og under hans hastige besøg i København 1899. Jeg skrev til ham, da jeg i foråret 1900 flyttede hen på Gammel Kongevej nr. 174, at nu stod der et værelse og ventede på ham. — Kun ved en sådan omplantning kunde han rives bort fra embedspligt og de utallige personer og interesser, der mente at have lov til at lægge beslag ipå ham. Ulykken var netop, at alle disse spredende påvirkninger Kristiania ikke opvejedes af en eneste, der fra hjertet af gjorde

¹ Foredraget er trykt i Nordisk tidsskrift 1898, s. 601 ff. Stykket om „Norsk folkekarakter“ fik jeg heller ikke sendt fra M. Moe således som et andet bidrag, men kun værket i sin helhed, — nærmest tegn på at han ikke vedkendte sig det som forfatterværk.

studiet af folkedigtningen til sin opgave. Enkelte havde berøringer med den. Sophus Bugge ønskede inderlig at se sine folkevises optegnelser udgivne i sin levetid; men hvad der optog ham alvorligst var den store mytestrid, samt runeværket og det etruske spørgsmål: overfor viseudgaven tænkte han sig kun som rådgivende. Frithjof Nansen havde i „Eskimoliv“ (1891) søgt at føre et folke-mindebevis for gammelnordisk indflydelse på de grønlandske Eskimoer; men Moltke Moes kasserede dette stykke og gav ham en række momenter der måtte anvendes om undersøgelsen skulde være af videnskabelig betydning. Senere kom han på lignende måde til at støtte Nansens undersøgelser af de æventyrlige geografiske forestillinger („Nord i tåkeheimen“, 1910—11), som dog lå Moltke Moes interesser noget nærmere. Men hele mængden af skrifter, der nød godt af hans viden og medarbejderskab, drog ham fra hans midtpunkt ud mod yderkanterne af hans kundskabsområde. Professor Hjalmar Falk var vel den eneste der da havde set, at det gjaldt at udløse Moltke Moes egne væsenligste tanker; han gav sig til i forening med ham at udarbejde „Draumekvæde“ og dets forhold til visionslitteraturen (omkring 1891 har det snarest været); men arbejdet led et dobbelt uheld, dels at satsen brændte i trykkeriet, dels at Falks greje og nøgterne stil var et umageligt klædebon for det fantasibårne æmne og de Moltke Moeske tanker: snækken stødte således på grund, og selv om senere enkelte dele af ladningen er bragte fra borde, véd vi endnu ikke om værket som helhed kan stå til søs igen. Alt i alt var det påfaldende så lidt sangbund der var for Moltke Moes folkemindeforskning; kun en hovedrysten hos de ældre over hans aldrig-bliven-færdig, og en fremmedhed hos de yngre. Selv en natur, der langt mindre end han følte trang til liv, måtte føle sig hæmmet af dette. Det var som ørnen aldrig kunde få luft under vingerne.

Årene fra 1892 til 1900, den manddomsalder (33te—41de år) hvori mange udfører deres bedste værk, blev under disse forhold de mindst frembringende i Moltke Moes liv. En forelæsning over æventyrenes udvikling (midt i 90erne) er den største indsats, men fik ikke nogen afsluttende formning; et småstykke „Eventyri på vandring“ (Syn og segn 1895) er det eneste der kom frem. „Kungssonen av Norigsland“ (kalenderen „Norge“ 1895) er en henrivende lille indvarsling af hans viseundersøgelser; „Torsvisen“ (1897, i Universitetets festskrift) er hans prøve på det tungere videnskabe-

lige materiale. Og så kom 1899 — på løse ark og under den beskudne titel „Landsmålskursus“ — et lille udvalg af viser i hans egen tekstbearbejdelse; første ark fyldes af „Draumekvæde“ med talrige småoplysninger, — som vidne om at folkeviseværket nu var nær. Men det er alt.

Grunden var at Moltke Moe netop i disse år var bundet i retskrivningen. 1892 havde han holdt sit første foredrag for en ændret retskrivning, 1898 nåede han til ende med den utrolig langvarige kommissionsbetænkning, i 1900 fremkom hans største og mest personlige udtalelse. For den udenforstående måtte alt dette værk synes blot at være helt en lænket til Filisternes møllesten; og når han på sit sygeleje fortalte mig om at han havde gennemgået udsagnsordenes fortidsformer hos så og så mange norske og danske digtere, var det til at oprøres ved. Men retskrivningen blev hans livs tragik i større mål end hos nogen anden forskningsens Samson. Jeg mindes det stærke indtryk det gjorde på mig, da han første gang talte om nationalopgaven (mon det ikke var på vor første skumringsvandring ned fra Frognersæteren?): om Norge med de to skilte sprog som måtte enes med hinanden ved fortsat udvikling, om ikke land og folk engang skulde briste i to, og den østre halvdel drages over mod Sverig, hvis sprogbevægelse den i adskilligt stod nær. Jeg mindes det ejendommelige indtryk ved at se ham på en gang sidde i Landsmålslagets styrelse og være bymålets forkæmper. Og det på en tid, hvor der stod gny om disse spørgsmål; en tid hvor man på Studenterhjemmet næppe sang en „norsk“ salme uden at et udæskende ord af en eller anden art faldt bagefter. Under vandringen op gennem Telemarken og Hardanger i 1898 fik vi yderligere stærke indtryk af byfolkets uvilje og landsmålets vækst. Jeg synes helt jeg kan se Moltke Moe gå rolig igennem det hele, med det præg af god samvittighed som stemplede hele hans fremtræden. Ti hvor samtiden så Norge stedt i et enten-eller, dær så han — langt forude — en enhed af begge.

Så vidt jeg kan skønne, falder Moltke Moes optræden her i to tidsrum. Det i 90'erne, hans slidearbejde med retskrivning, og arbejdet på at gøre bynorsken så „norsk“ som muligt ved medvirkning på et enkelt større arbejde (ti hermed forsvarede han i alt fald den store umage han anvendte på den formelle udarbejdelse af Nansens „Fram‘ over Polhavet“). Dette tidsrum slutter med hans „Retskrivning og folkedannelse“ (1900), et skrift fyldt

af varme og af vide synspunkter, lige fra dets opsangsvers på titelbladet

„Det er alt langt på dag,
det er på tid, vort lærdomsæg
blir vendt til folkesag.“

bestandig løftende enhedens og folkeudviklingens fane højt, og endende med at påkalde den moralske støtte hos de gamle der er for vanefaste til selv at indøve det ny. Man glæder sig over at der kan skrives sådan om retskrivning.

Det andet tidsrum er kampens tid, efter 1900. „Rigsmålets“ modkamp mod „landsmålet“, Bjørnstjerne Bjørnsons voldsomme indhug. Her står Moltke Moe midt i striden, skiftende ord på møder med denne Norges største åndshøvding, og mere og mere følede strømmen bærende med sig, støttet af Norges hele politiske udvikling.

For Moltke Moe har denne sag, set i sit hele forløb, til en vis grad været en anledning til at udfolde mange af hans betydeligste ævner: det vidtskuende, ævnen til at sætte sit mål ude over det dagliges målestok, hans ævne til at tilegne sig et uhyre stof (dog hvor kunde den ikke komme tilgode?), hans sans for at ene de tilsyneladende skilte kræfter og ævnen til at øve sin ånds magt over en flok eller over enkeltmand i et spændt øjeblik. Og han har desuden følt lykken ved at arbejde i samklang med mennesker, som ellers blev ham så knapt til del. Ikke mindst lykken ved at være den der bragte sit land et offer ved at kaste alle sine ævner ind i en vanskelig afgørelsestid. „Hvem tæller vel de tabte slag på sejrens dag!“ — som Bjørnson synger.

Og dog kan Moltke Moes navn ikke nævnes i denne sammenhæng uden at minde om hvor stort offeret var; ti over det er kun de færreste klare. Hans offer var storværk i den videnskab hvor han følte sig som den til tronen bårne herre. Offeret var den modne manddoms bedste år. Offeret var den gave han ventede at give sit folk ved at føre dets viseflok og en stor del af dets æventyr, al den bedste fortidsarv, frem i festligt skrud. Offeret var den nordiske folkeforsknings trivsel i al den tid hvor han burde været dens selvskrevne førstemand.

Sådan må det stå nu, da vi kan se hvad der er vundet for nordisk liv på den måde. Hvor meget bitrere i den tid hvor han kun bragte ofrene og tålte sliddet, og hvor forestillingen om

Moltke Moes endeløshed satte sig yderligere fast. Ti en tid lang følte han mest sin samtids foragt for sin videnskabelige uvirksomhed.

En brevstump kan gi en forestilling om, hvor stærkt han følte arbejdets byrde. Den er fra 30. okt. 1900. „Jeg sidder endnu i mine retskrivningsarbejder, de endeløse retskrivningsarbejder! Men nu begynder det at lyse fra åben bygd ind igjennem skogen, jeg skimter en ende på den lange uvejsomme vandring — og i løbet av næste måned håber jeg at kunne svale sind og sjæl ved på ny at dukke mig ned i Draumekvæe (og endelig få det store arbeide derom fra hånden). De kan tro jeg lengter!

„Men da kommer jeg ofte, ofte til at savne Dem, og ønske at jeg havde Dem ved min side. Det kan gjerne hænde jeg også blir nødt til i den anledning at ty ned til Dem og det kgl. biblioteks skatte. Så glæder jeg mig til med det samme at få se Deres nye hjem; og atter sidde hos Dem og Deres kjære lyse hustru — mindet om den sidste eftermiddagsstund, ifjor høst, har fulgt mig som en klar solstråle. Bring hende en hjertelig og taknemlig hilsen.“

Ved denne tid begynder det virkelig at lysne for Moltke Moes videnskabelige virksomhed. År 1900 slap han folkemålsprofessoratet; men fik rigtignok til gengæld en pligt til at læse over norsk middelalderslitteratur og at deltage i de filologiske eksaminer. En frodig produktion indvarsledes med den smukke og træffende, blot altfor korte artikel „Norsk folkedigtning“, der slutter med at pege på folkevisen som det næste store trin i de nationale kræfters genvågnen¹. I 1902 efterfølges den af det lille vidunder af en artikel: „Om eventyr, gåder og sligt“, der gør rede for de forskellige arter af folkedigtning og deres opdragende værdi, så enkelt og så livfuldt at et større barn må kunne forstå det, og dog med den vægtigste videnskabelige karakteristik². Samme år kom den længe ventede slutning af tidsskriftet „Norvegia“, I, hvor artiklen „Eventyr“ indeholder tekster og hans interessante opredning af flere æventyrs historie. Og endnu et arbejde: „Sophus Bugge og mytegranskningerne hans“ (først som artikel i kalenderen „Norden“, næste år i udvidet stand blandt Norske Folkeskrifter), der flyttede

¹ Norge i det 19de årh. I 431—36; nu optrykt i „Hundredårsudgaven“ af Norske folkeeventyr og huldreeventyr.

² Arstal, Forældre og børn, vejledning for opdragere (Kr. 1902).

hele vurderingen af de Buggeske myteteorier fra enkelthedsspørmålene over i det store spørgsmål om den sydevropæiske kulturs tilegnelse i Norden¹.

Disse hyppige tryksager udgjorde i disse hans frugtbare år et bindeled. Men ad en slags omvej følte jeg også den personlige berøring fortsat. Ivar Mortensson følte sig da draget mod nordisk mytologi, og opholdt sig for studiernes skyld, først i Københavns fjærnere omegn, siden nærmere så han kunde deltage i mine mytologiske øvelser. Hans og hans hustrus originale personer havde noget af den festlighed der udmærkede Moltke Moes samtale. Hans lange kappe og spændesko, hans ubehjælpsomhed i butikkerne (éngang kom han hjem med kød i stedet for sukker! karbonade for raffinade), og hans imponerende alvorsfulde pande — alt gjorde ham til et væsen for sig; hans kærlighed til „målet“, hans kærlighed til oldtiden, beundringen for Thors styrke og åbenhed (der hos sønnen — han hed naturligvis Magne — vist gik over til ren tro på jættedræberen), alt gav ham præg af en oprindelighed som dagliglivets småtterier forgæves løb storm imod. Talte nogen om Shakespeares lidt søgte sprog, så værgede han ham: nej Shakespeares sprog og tankegang var netop så ligetil! Selv havde han dengang skrevet sin „Varg i veum“, den åndfuldeste fremstilling af vikingetidens brydninger, og båret af en dramatisk-plastisk sans som er gribende. Nu skrev han på „Hugleik“, på et folkeviseepos og på en eddaoversættelse, men mest granskede han mytologien i det hele; for simple modsætninger havde han et ganske fortræffeligt blik. Fra øvelserne fulgte vi alle over i studenterkafeen og fik et lille afgrænset rum; det var ligesom i Moltke-Moe-tiden. Fruen var glad når Ivar og jeg var uenige; „for Garborg sluker altid Ivar rå, men De sier ham imot“. Så opfriskede vi gamle minder. Jeg spurgte ud om de Moltke-Moeske historier. Jo de var rigtige nok; også hanen, som de ikke kunde dræbe, — men det kunde Moltke Moe heller ikke! — Der var hos Ivar en vis glæde og en vis smærte ved venskabet med Moltke Moe. For ham havde i skoletiden den lærde kammerat været den eneste der forstod ham, og han forstod ham endnu; men mødte han så undervejs en grosserer, så syntes Ivar han var lige så hjærtelig mod ham; og så skar det lidt i ham! — Om våren drog Ivar videre sydpå; om

¹ Jeg har taget stærkt hensyn til hans tankegang i min mindeartikel „Sophus Bugge“ (Danske Studier 1907).

hans senere rejseæventyr kan læses i hans „Svall“ (denne form for humoristisk causerende selvbiografi, der er en af landsmåls-litteraturens fineste frugter).

Nogenlunde snart derefter blev der dog lejlighed til at se Moltke Moe selv. Filologmødet i Upsala 1902 kaldte ad os, men vejen nordpå kunde vi ikke godt tænke os uden om ad Kristiania og gennem vores bedste norske egne; og dette vilde jo atter sige, at Moltke Moe blev det nærmeste mål. Det kostede besvær at finde ham, han var efteråret iforvejen flyttet til Fuglehaugsvejen nr. 8, også i byens vestligste udkant. Det krævede ikke lidt arbejde at finde dertil, men ved mine og en droskekusks forenede anstrængelser blev stedet opspurgt; en stejl vej op, så en snæver vej eller gyde, og inde ved den et ældre træhus med træer omkring, og oppe på første sal stod navnet på døren, jeg husker ikke om det endnu bare var et visitkort som sønnen i huset holdt til anvisning. Jeg stod snart i de kendte omgivelser, kun lidt ændrede, men med ulige mindre udsigt; boghylderne syntes voksede i tal, og de fremmeliggende bøger var endnu mere øgede. Noget efter stod han selv i stuen, med sit varme smil og hjærtelige velkommen. Årene var ikke gået sporløst over ham; kinderne lidt sunkne og bullen lidt fyldigere, præget af ungdom var borte. Han var vist heller ikke bleven ret hjemme i de ny omgivelser: „Min mor vilde så gerne bo her, fordi der var centralvarme; jeg liker den ikke.“ Vores samtaler husker jeg ikke; de må vel have handlet om folkeviserne. En middag han gav os, i en hyggelig krog af en Kristiania-kafé, med hans yndlingsdrik rhinskvinen, havde den gamle festlighed. Så drog vi ud — vist efter en af Moltke Moe lagt rejseplan — gennem Øvretemarken på tværs af åser og søer, indtil vi lagde os stille i Botnens snekronede idyl, hvor jeg skrev på „Ragnarok“ til Upsalamødet. Vores vandring skulde egentlig have været fortsat over fjældvidden til Sætersdal; men det oversteg vores kræfter. Også vi havde i de tider prøvet livets sorger; der var lægedom i rejsens forening af kendt og forbavsende.

Moltke Moe stod nu overfor den store viseudgave, men udførelsen af den blev ikke så let endda. Uden foregående afskrift-rækker og med lidet af registratorer; og ukendt med at tøjle sin videnskabelige trang for at udrette det overkommelige. Han måtte bl. a. skaffe sig afskrift af hele det færøske Corpus til støtte for de norske visers sammenhæng og tekstbehandling. „Draumekvæde“

der sammen med et par mindre åbenbaringskvad skulde danne indholdet af 1ste bind, har vist syntes ham så mægtig og så ud-kåret en opgave at han aldrig fik den udført. En prøve på sin nye arbejdsmåde havde han allerede givet i „Torsvisen“ (1897), en undersøgelse der er udgivet sammen med Bugge og udførte en tanke af denne, men hvis videnskabelige gennemarbejdelse helt tilhørte Moltke Moe. For første gang er her som led i en viden-skabelig udgave optaget en rig variantsamling for alle de enkelte udtryk; en del deraf var — om jeg husker ret — hentet fra Før-oyjakvæði under hans Københavns-ophold i 1894. Men alene det at ordne og skaffe pengemidler til en omfattende afskrivning af materiale var ikke lidet at overkomme. Og samtidig vilde han endda skabe den almenlæselige visesamling, omfattende et meget fyldigt udvalg af velgennemarbejdede tekster, den som han havde givet en prøve på i Landsmålskursus 1899.

Det var ikke blot opgavens storhed, men det var også en mangel på ævne til at arrangere sig med de ydre hjælpemidler som tyngede Moltke Moes arbejde. Hans utrolige hukommelse og snare tanker havde vænnet sig til kun at have ganske få ydre støttepunkter. I reglen indskrænkede de sig til randbemærkninger i hans eksemplarer af bøgerne. Af registranter véd jeg knap om han har ejet andre end Bugges folkevisefortegnelse, afskrevet og øget af ham selv. Af Svend Grundtvigs æventyrregistrant gav jeg ham en afskrift i 1892 som tak for hans mangfoldige gaver. En liste over indholdet af hans mange blikkasser med håndskrifter havde han også, i alt fald i senere tid. Men mon der så var mere? Hvilken uendelig lille vejledning til at hitte rede i disse skrevne og trykte folkemindemasser! Af afskrifter intet. Hver gang en vise skulde studeres, skulde man på ny have en hel bunke af de Buggeske optegnelseshæfter frem på biblioteket, hvor de lå i vare-tægt; og det var vel endda det bedst nummererede af hans ma-teriale. Først senere begyndte han at bruge hjælper til arbejdet (Karl Aubert, senere Knut Liestøl); og det må ikke for nogen af parterne have været en helt let sag at trænge ind i ordninger hvoraf de fleste var gemte i Moltke Moes egen hjærne. Det var vel også nogle år længere fremme (under hans æventyrforelæsning 1907?) at han prøvede at få en forelæsning stenografisk optegnet; ti efter sin natur improviserede han endel både af formning og tanker; — men han havde næppe straks sans for vigtigheden af at føre det

igennem. Endelig i 1913 samlede en af hans yngre nordiske venner penge til at skænke ham en diktafon, — men da var det for sent. Jo nærmere de store opgavers udførelse kom, des føleligere blev savnet af de ydre hjælpemidler. Men der var også andre vanskeligheder der indtraf.

Midt i alt det kom hans hårdeste sygdomstid. I efteråret 1904 svimmelhed og opkastelser, og så brød en ørebetændelse frem, der gennem lange tider voldte ham uhyre smærter. I marts 1905 medførte de en lammelse i højre halvdel af hovedet. Under faglægens behandling fra denne tid af kom han efterhånden over det værste, men smærterne fulgte ham snart stærkere snart svagere op gennem årene og nødvendiggjorde stadig lægebehandling.

Sygdommen hørte jeg forholdsvis lidt om af fælles venner; mest mærkede jeg at den medførte en vis standsning i vort samkvem. Da vi atter sås, var det under lidt forandrede forhold som jeg skal have lov at gøre rede for.

Min „Danmarks heltedigtning“ i 1903 blev godt nok modtagen af videnskabsmænd og af ikke så få andre; men på to punkter efterlod den mig dog en vis utilfredsstillethed. Den fik udenfor Danmark adskillig større betydning end hos dem den nærmest var tiltænkt; dog fremfor alt gav den mig selv det indtryk, at selv det bedste jeg kunde gøre ikke vilde have det blivende værd jeg ønskede. Jeg søgte uvilkårlig til virksomhed videre omkring og at virke med til i kommende slægter at skabe mulighed for mere indtrængende arbejde. Oprettelsen af „Dansk Folkemindesamling“ (1904) blev hovedpunktet heri; dertil kom stiftelsen af tidsskriftet „Danske Studier“ (begyndt 1904); og endelig grundlæggelsen af en forening FF („Folkemindeforskere“, „Folklore-Fellows“, 1907) for at lette folkemindematerialets tilgængelighed omkring i de forskellige lande. Organiserende arbejder, slidsomme arbejder, som jeg dog regnede det for min pligt at lægge ryg til.

I sept. 1907, samme år som „FF“ var stiftet (her i København, men under Kaarle Krohns ledelse), rejste jeg til Norge for at virke for en folkemindesamling dær. Trangen var stor til at få de rige indhøstninger ordnede og dermed gjort tilgængelige; faren ved at de fleste af dem — som Moltke Moes private ejendom — opbevarede i en træbygning, var håndgribelig. Det bestående forhold, at hver del der skulde nyttes, måtte fremtages fra gemmerne af Moltke Moe personlig, som den eneste der kendte stoffet, — var

en ødslen med tid; og ansættelsen af en arkivar vilde være en uhyre lettelse for Moltke Moe: den kunde under gunstige omstændigheder skaffe ham den private sekretær som var så svært savnet.

Tillige havde jeg et andet hensyn. Jeg havde længe ønsket at holde et foredrag i Videnskabselskabet i Kristiania, som havde valgt mig til medlem; og nu da Sophus Bugge stille havde lukket sine øjne under sommerens fjældophold, lå det nær at tale over et æmne med tilknytning til hans livsvirksomhed. Jeg gjorde rede for Starkad-digtningens hele udviklingsgang (indholdet af min allerede vidt fremskredne „Danm. helted.“ II) og den betydning som Bugges „Studier“ havde haft for den rette opfattelse af sagnskikkelsens tilblivelse. En talrig tilhørerkres havde samlet sig til foredraget i Nobelstiftelsens nye statelige bygning, og foredragets slutningshilsen til Bugges minde vakte glæde hos hans mange beundrere. Også Moltke Moe kom tilstede blandt tilhørerne; men han hørte vist kun med øjnene.

Men lad mig begynde med begyndelsen. Det første jeg husker er Moltke Moe og mig vandrende op gennem den tyndtbyggede vestre stadsdel, op mod Fuglehaugen, og at han imens fortæller mig om sin sygdom: hvor frygtelige øre- og hovedsmærterne var, at det stod på liv og død, og at en vovelig operation knap nok var til at undgå. Så om hvorledes han bedredes lidt; han havde første gang fået en bunke ulæste bøger lagt ind til sig, og blandt dem fik han min „Danmarks heltedigtning“ i hånden: „Jeg læste den i et eneste åndedræt den dag og en stor del af den næste. Men menneske dog, sagde lægen, De kunde ha slået Dem ihjel dermed. Jeg tror det var en livsinfusion, svarede jeg.“ Og Moltke Moe så så glad og tilfreds ud med livet, imens han fortalte mig det, som om han havde et universalmiddel mod alle sygdomme.

Så nåede vi ud i det kendte studereværelse. Vi snakkede videnskab en tid lang, og så rykkede jeg endelig ud med det nærmere om folkemindesamling og FF, således som jeg havde aftalt det med Kaarle Krohn den samme forsommer. Næste dag ved middagsbordet sagde bispinden til mig: „Jeg er bange De vil ha Moltke ind i endnu flere ting.“ „Nej,“ sagde jeg, „mit forslag går bare ud på at der skal sidde en mand i Moltke Moes forstue og åbne alle brevene, og hvis der står spørgsmålstegn i dem, skal han straks rette adressen og skrive „Norsk Folkemindesamling“ udenpå.“ — Hvor var der for resten hyggeligt i dette store rum, halvt

en dagligstue halvt en spisestue, men endnu mere på den store grönklædte veranda udenfor med udsigt over villahaverne, og vist et glimt af åserne til udkant af landskabet. Som skabt til vort gamle samvær at gro op i.

Om aftenen efter Videnskabs-mødet var der samkvem på en kafé. Moltke Moe kom senere til, og sad lidt udenfor nærvæd mig. Jeg havde aldrig nogensinde set ham i stor forsamling: enhver af dem var han overlegen i lysende vid, og dog henvist til udkanten; en konge i sin ånd og sin adel; men — i denne forsamling en konge uden rige. Det gjorde ondt.

Dagen efter Buggedagen skulde jeg tale i filologforeningen om folkemindesamlinger; mødet var om aftenen på Holmenkollen¹. Først efter mit foredrag kunde Moltke Moe komme til stede; i en af bygningens gange gav jeg ham — ned i hørerøret — udtog af hvad jeg havde talt; og så stod han frem, talte og gav tanken sin varme tilslutning og skænkede alle samlinger indenfor sit væрге — det er den største del af hvad der er optegnet i Norge — til den norske stat til oprettelsen af en folkemindesamling. For at gøre aftenens indhold endnu mere alsidigt stod en tysk doktor frem og belærte os udførlig om hvorledes hans landsmænd i Baden nu havde organiseret en forening til optegnelse af folkeminder; det var vistnok noget med abteilung og unterabteilung.

Efter en beskeden samædning og anden morskab skiltes man ad for at vandre ned til byen i småflokke. Kristianiafjord lå strålende i månelysen, der kastede slør om fjældknaster og prøvede at titte ind under de tunge graner. Moltke Moe og jeg slog følge; en yngre ven var med, men sagde farvel ved et vejskel. Det var som han voksede da vi blev ene; i disse vore velkendte omgivelser strømmede hans tale. Betaget af æmnet kunde han standse, som for at give luft for alt hvad der trængte til at tale sig ud. Med hatten i den sænkede højre hånd, og måneskær og stjerneblink lysende mod hans pande, stod han som en guddomsbetaget eller en nattens hersker. Videre gik vi, ad de kendte stille veje om ad Vestre Aker. Nu og da standsede vi, når jeg måtte tale et ord ind i hørerøret, og han derved fik anledning til at udfolde sig i samlet tale. Han talte om digtningens episke drifter, om alle de her kryssende kræfter og motiver. Og dog greb jeg mig i at føle

¹ „Folkemindesamlinger“, indledning til en drøftelse i den filologiske klubs møde 21. sept. 1907 (Samtiden 1907, s. 476—81).

noget der ikke helt lod mig hvile i æmnet. Alt var i strøm, og jeg savnede den bundfaste opbygning på afgrænset område. Jeg havde selv fundet et leje for min forskning, og lod mig ikke så let føre med som 15 år tidligere. Eller var det måske blot lidt legemlig afslappelse efter de sidste døgn's anspændelser, som gjorde mig mindre modtagelig for hans tanker nu da han i en natte-time fulgte mig til mit hotel nede i byen? Træt var jeg i alt fald, da han sent sagde mig farvel ved døren.

Jeg havde tillige under det alt følelse af undseelse. Jeg havde taget ledelsen i vort samvær, drejet samtalerne over mod ydre praktiske mål som Moltke Moe var fremmed for; det var en sænkning af det trin som vort samliv ellers førtes på; og jeg burde vel i hvert fald lidt mindre dumpet ind i huset med mine forslag, men klaret dem læmpeligere og fået hans samtykke, førend jeg gik til en offentlighed med dem. Jeg tror ikke at Moltke Moe følte dette så stærkt som det med hans sikre menneskesans var at vente; hans glæde ved den videnskabelige samtale var i alt fald så meget mere fremtrædende.

Det ydre mål med mit ophold blev nået så vel som tænkeligt. Mødet på Holmenkollen var „vellykket“; folkemindeinteressen vakt i de krese som det først galdt at vinde. Næste dag traf jeg på universitetsbiblioteket arkitekten Sinding-Larsen, der bad mig straks være med til at tegne en folkemindesamling ind i planen for den nye biblioteksbygning. Og fremfor alt: Moltke Moe, med sin årvågne sans, havde grebet tanken; han vilde nu gå til statsråd Løvland for at skaffe samlingen et midlertidigt arbejdsrum i Nobelstiftelsen. —

Ganske nær på mit besøg i Kristiania hører en lille begivenhed til: at jeg tilegnede ham en bog. Jeg havde gået ind på at skrive en fremstilling af den ældste nordiske kultur, eller rettere af dens mere åndelige side, til samlingsværket „Verdenskulturen“. Således blev min „Nordisk åndsliv i vikingetid og tidlig middelalder“ til. Jeg følte en trang til at fremstille den hele kulturperiode, og ikke mindst de sider som jeg ellers ikke havde lejlighed til at omhandle i mine skrifter. Jeg skrev bogen med lyst, til dels i sommerferien på Tisvilde klint: og da den var færdig syntes jeg den kunde kaldes god nok til at tilegnes Moltke Moe.

Jeg følte trang til en gang at sige ham offentlig tak for hvad hans virksomhed havde været for mig. Jeg kunde dernæst finde en lejlighed til indtrængende at minde om hvor stærkt hans ar-

bejder savnedes i forskningen. Og for det tredje: jeg havde en lille sag at gøre op med hele hans norske samtid, der stjal, eller dog ringeagtede, hans arbejdskraft og sjælden nævnte hans navn uden med et skuldertræk som en mands der intet udrettede. Jeg måtte prøve at vise dem hvor sigtelinjen skulde stilles, om den skulde kunne nå at træffe hans åndelige højde.

Jeg må tilstå at der var noget af en lidet Moltke-Moesk egen-skab i mit forord: vrede.

Men da meget i verden går anderledes end tænkt, må jeg også slutte denne beretning med en lille idyl. Da Moltke Moe fik „Åndslivet“, indbundet (det var i slutn. af sept. 1907 den udkom), satte han sig hen at læse videre; de første ark havde han nemlig læst i „Verdenskulturens“ hæfter. Midt imens han læste tabte han bogen på gulvet, og da han tog den op så han tilegnelsen. Han løb ind til sin mor og råbte: „Nej, det var da hyggeligt!“ — Denne skildring har jeg fra en ven der samme efterår „rejste ned-over“; ti til mig har han aldrig med et ord meddelt at bogen er kommen ham i hænde¹. Men — det er jo en af de bedste prøver på venskab, at man også kan være glad over hinanden når man tier sammen. —

Jeg havde i min tilegnelse kaldt på de grundlæggende værker der skulde føre vor forståelse dybere ind. Derfor må jeg fortælle lidt om hans — og mine — göremål ved denne tid; ti de kom nu til at berøre hinanden om end en — berøring på afstand.

Hvad hans taler gik ud på under vor natlige tilbagevandring til Kristiania var folkedigtningens hele livsstrøm og dens enkelte kræfter; han stod da lige på nippet til at begynde forelæsninger over æventyrdigtningens vandring og udvikling². Det hang for så vidt sammen med mig, som det var opfriskning af gamle tanker og det knyttede sig til et lille skrevet hæfte „Episke love“ jeg havde sendt ham i beg. af 1906.

Ved den tid havde jeg følt savnet af et almindeligt overblik både over sagnstoffets natur og over dets udforskning; skulde folkemindeforskningen hævde sin jævnbyrdige plads blandt videnskaberne, var en sådan metodelære en nødvendighed. Jeg begyndte da det år på samtaler over herhenhørende spørgsmål, og udarbej-

¹ Dette gælder næppe helt ud; tilskriften på en afhandling jan. 1908 er vist at anse for svar.

² Se beg. af mit foredrag „Folkemindesamlinger“.

dede paragraf for paragraf de enkelte stykker, således at min redaktion både blev samtalens resultat og anledning til nye undersøgelser. Allerede i „Saksens oldhistorie“ og især i indledningen til „Danmarks heltedigtning“ havde jeg været inde på sådanne almene betragtninger, — hvad jeg dog ikke nu tænkte så stærkt på, måske heller ikke på hvem der havde rettet mit blik mod disse almene problemer. Hvad jeg tilstræbte var en redegørelse i mere knap lærebogsform, men spændende over det hele område: et kapitel om „folkeminde og dets arter“, et om „granskningen af det enkelte folkeminde“ (kildekritikken), et om „sagnets synskres“, et om de „episke love“, et om „sagnets liv“, et om forskningen af et sagns udspring og historie, osv. Af det mest gennemarbejdede afsnit, de „episke love“, lod jeg tage afskrift til brug for de studerende og sendte en afskrift til Moltke Moe. Ved „episke love“ tænkte jeg på de regler for komposition som den enkelte fortæller bevidst eller ubevidst følger; under „sagnets liv“ gjorde jeg rede for drivkræfterne til sagnets omdannelse.

Moltke Moe begyndte ved denne tid at arbejde med tilsvarende tanker. Han havde i 1889, ved sin store folkeveiseindledning, gennemarbejdet æmnet for første gang, og midt i 1890erne taget det op som indledning til sin store æventyrforelæsning. Nu udarbejdede han sin tredje fremstilling deraf.

Denne sidste skikkelse af de „Episke grundlove“ bliver nu efter hans død trykt i „Edda“ (II s. 1—16 og 233—49). Den kan ikke, som udgiveren formoder, være fra slutningen af 90erne; den røber sig som opstået efter at han fik mit lærebogsudkast (1906) og förend afhandlingen om de episke love fremkom (i Danske Studier, beg. af 1908)¹, — med andre ord i 1907, da han også gjorde mig rede for sine tanker om æmnet. Det er tænkt som en fyldig fremstilling af „de episke drifter“, „de store naturlove for al episk digtning“, „epikens grundlove“, med udførlige eksempler. Når han omtaler min undersøgelse som „detaljelovene“ i modsætning til „grundlovene“, så udtømmer dette kun den mindste del af forskellen; Moltke Moes „episke drifter“ må hos mig søges i et andet kapitel „sagnenes liv“. Denne forskel vilde han også have set, om jeg havde sat ham ind i min samlede arbejdsplan; men

¹ Udgiveren har naturligvis heller ikke i sin note kunnet gøre rede for, at i M. Moes forelæsning er talen om mit lærebogs-manuskript, ikke om min afhandling.

— der er jo tider, hvor hver forsker helst vil være ene ved sin egen esse.

For mig var det måske godt, at jeg ved den tid blev væsenlig ladt ene, efter at jeg i sin tid havde optaget Moltke-Moeske tanker i mig, og at de enkelte påvirkninger jeg nu modtog til mine „episke love“ stammede fra ganske andre sider. Arbejdet på sagnmetoden skylder alligevel Moltke Moe nok, lige til navnet „episke love“ (som jeg ubevidst havde optaget og overført på et lidt andet æmne). Jeg skylder ham også bl. a. nogle glimrende eksempler på æventyrvækst, som jeg optog i „sagnets liv“ fra hans trykte arbejder.

For Moltke Moe har påvirkningen fra min side vistnok givet stødet til at vække hans dvalebundne egne tanker. Og dette viser, hvor meget han kunde kommet til at yde, om jordbunden havde været mindre ufrugtbar end den var i det meste af hans virketid. Det er et held at denne lille flygtige påvirkning kom på det område, som har sysselsat hans rige ånd mere varigt end noget andet æmne. —

Der var i de år som kom efter, trods al den vanskelighed som legemlig svaghed kunde gøre ham, en opgang både i Moltke Moes ydeævne og endnu mere i hans hele forhold til samtiden. Årsagerne dertil ligger på mange steder. Udenfor ham selv, i alt fald tilsyneladende, er den stærke nationale bevægelse som grupperer sig omkring de politiske begivenheder i 1905; men tidsånden mødtes med den folkelige enhed som han havde set og arbejdet for længe førend de andre. I billedkunst og i ord begyndte samtiden at tilegne sig og udmønte folkets minder. Men der var til lige det område hvor Moltke Moe havde grebet stærkt ind i tidens retning og mere end nogen anden bidraget til at føre det ny til sejr: retskrivningen og bogsproget med præg af rent norsk (bymålet), og med porten åben for fremtidig opsugning fra „landsmålet“. Det var mod selve Norges ukronede konge, han havde ført sin sag igennem, og sejret, efter sin vis uden at sære; der gik sagn om hans sikre optræden på forfattermøder — men jeg skal ikke dvæle derved, så meget mindre som jeg har hørt så ulige beretninger og ikke er sikker på at kunne skelne hans egne meddelelser fra andres. Man måtte blive sig bevidst at han, trods al afsondrethed ved sin døvhed, var en af det nye Norges ledere.

Men mest mærkede man forandringen deri at en ny viden-

skabelig slægt kom i forhold til ham. Først efter Sophus Bugges bortgang (1907) synes man at have fået øjet for hvor overlegen en videnskabelig ånd han var. Et ærbødigt venneforhold hos det yngre slægtled synes efterhånden at afløse det ældre slægtleds til dels mindre varme, og ofte mere besværlige anerkendelse. Allerede under besøget 1907 udpegede han mig stud. philol. Knut Liestøl, en ung mand af bedste bondeslægt fra den sangrige Sætersdal, som en af dem han mest håbede på; han fandt siden en plads som Moltke Moes sekretær og medhjælper ved folkevisseudgaven. I stille aftner og nætter — mens Moltke Moe ikke kunde høre telefonen og sekretæren pligttro undlod at gøre ham opmærksom på den — sad disse to venner, den gamle og den unge, og tumlede med visespørmålene, — alt mens de fra vinduet kunde følge, hvorledes sommernattens vekslende lys lagde sit trylleskær over de nærmeste haver og ud over åserne.

Det blev dog ikke i nær fremtid, folkevisseudgaven kunde gøres færdig, og et andet værk optog meget af hans tid, — det sidste af dem hvor han fik en medarbejders underordnede rolle. Det var det store værk „Norges land og folk“, hvis videreførelse geologen Helland havde overtaget, og nu satte i værk med sikker udnyttelse af medhjælper og ved sin ret enestående arbejdskraft. Afsnittene i de enkelte amtsbeskrivelser om folkedigtning, tro, sprog, folkeliv blev i høj grad til som udførelse af de Moltke-Moeske vejledninger, eller ligefrem byggede på hans skriftlige udarbejdelser. Allerede fra 1900 havde dette medarbejderskab gået for sig, belysende de folkeminde-rige sydnorske egne (1900 Bratsberg amt, med Telemarken; 1903 Lister og Mandal; 1904 Nedenæs). Men i de påfølgende nordenfjældske dele har Helland øjensynlig stræbt at bruge lejligheden til at aflokke Moltke Moe dele af hans rige viden: hvert sagnstof som nævnes gøres til genstand for dybtgående videnskabelig undersøgelse. I „Finmarken“ (1906) er det „Finnekonger“ og „Finnerne i de ældste skrifter“ (i særtryk: „Eventyrlige sagn i den ældre historie“) som er hans vægtigste bidrag og et af Moltke Moes bedste og mest særtegnende arbejder. I „Nordlands amt“ (1907) er der en hel række sagnundersøgelser. I „Nordre Trondhjems amt“ (1909) er det væsenlig blot udtog af Moltke Moes utrykte opskrifter; hans videnskabelige arbejder tager nemlig nu anden form.

Fra 1908 afløses det nære medarbejderskab ved „Norges land

og folk“ af Moltke Moes mere selvstændige arbejder. En mængde af artikler skrevne indenfor kort tid viser i hvor nær berøring han nu er kommen med samtidens videnskabelige liv. Man træffer stykker fra hans gamle Draumekvædeforskninger: „Limbus puorum“ (Mindeskrift for Sophus Bugge 1908) og „Middelalderens visionsdigtning“ (Festskrift til H. F. Feilberg 1911). En enkelt prøve på andre folkevisestudier¹. Ikke få over æventyr². Og endelig åbnes Mål og Minne (det første levedygtige norske folkemindetidsskrift, 1909) med hans „Det mytiske tænkesæt“, — „efter forelæsninger fra 1888“ hedder det i en note. Det er forbavsende at se Moltke Moe som ganske ung professor stå på væsenlig samme punkt i opfattelsen af æventyrets alder og tilblivelse som de nyeste folkepsykologer (Wundt o. fl.), — selv om Tylor og Andrew Lang (som han påberåber sig) har lagt et væsentligt grundlag. Hvor mange forskere i Europa vilde i 1880'erne være i stand til at gennemføre dette grundsyn så rent uden at drukne i mytologiske eller literære specialteorier?

Når man fremhæver den unge slægts betydning for Moltke Moes literære virksomhed, må man i ikke mindre grad nævne en jævnaldrende, der først i moden alder kom til universitetet: litteraturhistorikeren Gerhard Gran. Han synes at være den eneste af Moltke Moes eget slægtled, med hvem et lykkeligt samarbejde kom i gang: han havde ævnen til at holde ham fast i opgaver der virkelig lå hans inderste forskervæsen nær.

I Grans tidsskrift „Samtiden“ blev han en hyppig gæst med folkemindelige og nationalt-sproglige stykker. Langt betydningsfuldere var det at Gran påtog sig udgivelsen af et stort værk „Nordmænd i det 19de årh.“, ti her overtog Moe at skrive om „Det nationale gennembrud“; om hele den kres af forfattere på hvis værk han selv byggede: Jörgen Moe og Asbjørnsen med æventyrene, Landstad med viserne, Aasen med folkemålet. For Moltke Moe var det en livsbegivenhed endelig engang at få tilskyndelse udefra til en af de store opgaver han tænkte at løse i sit liv. Han kendte denne bevægelses litteratur ud og ind, havde i gammel og ny tid studeret den i notebøger og bladartikler, og vidste at ingen, som

¹ „Herren Jennår“ (Syn og Sagn 1908), efter en tilhørers optegnelser fra forelæsningerne.

² „Finnkongjens dotter“ (Mindeskrift for Bugge 1908); „Eventyrvandring og eventyrforvandling“ (Samtiden 1908); „To eventyr“ (sa. 1908).

han, kunde skifte ret: hvad andel der tilhørte hver af „gennembruddets“ stormænd. Under Moltke Moes hænder blev det ikke til en andelsartikkel, det blev selve livsværket. Han der aldrig før havde fået roen til at skrive et udtømmende værk, kunde ikke nu underordne sig ydre grænser som tidsfrist og arketal. „Det nationale gennembrud“ voksede så det forskød hele samlingsværkets opbygning og — til holdernes store misnöje — satte udgivelsen i stå; en stor del af Moltke Moes parti var da allerede kommet læserne i hænde. Ved forlæggerens venlige imødekommen blev det, efter årelange vanskeligheder, ordnet således at „Gennembruddet“ blev en ikke forud beregnet 3dje del af værket, og at det siden i ubeskåret skikkelse skulde bringes særskilt i handelen.

Hvad der foreligger for offentligheden, er enestående indenfor fremstillinger af folkemindearbejdets historie. Et værk der følger den national-folkepoetiske vækkelse fra dens forudsætninger gennem stigende udfoldelse, med klar fremhæven af de ledende ideer og med en glimrende intuition for hver ny forfatterpersons væsen og hans indflydelse på helheden. Over England, Tyskland, Danmark følger han bevægelsen og fremstiller dens første norske repræsentanter.

Når Moltke Moe ikke sluttede dette værk, var en af grundene, at andre skrifter af ham blev krævede fra forlæggere og almenheden. Dels var det nye udgaver af alle de Moeske og Asbjørnsenske æventyrværker til hundredårsdagene for de to mænds fødsel (1812 og 1813), som krævede ny og større sproglig gennemarbejdelse for fremdeles at være den norske almenheds eje, og i det hele et festligere udstyr. Dels var det et lille skoleudvalg af folkeviserne: en sådan lille, vel tolket samling skulde danne forløber for den større almenlæselige udgave, og denne atter for det videnskabelige værk. Moltke Moe synes ikke ret at have vidst hvilket Sisfyosværk han skabte sig dær. Endnu under trykningen kunde han kassere hele indledninger fordi han nu var kommen til en anden opfattelse af visens tilblivelse. Til slut kom bogen til at foreligge færdig; og ett gode havde den ført med sig: hans unge medhjælper var bleven grundig indført i hele det område hvorover det Moltke-Moeske folkemindearbejde strakte sig.

I denne tid falder mit besøg hos Moltke Moe, sommeren 1911. Årene var gået og havde sat sit stempel på os begge. Han havde selv stredet sig gennem sygdom; jeg havde det kun i kortere tid,

det var sygdom hos den der stod mig nærest som snærede livslykken. Mest ved den stadig truende fare for forværrelse. Ud på sommeren mente jeg forholdene så gode at jeg turde vove en rejse for at se til folkemindesamlingerne omkring i de nordiske lande; når den gjordes med jærnbane kørsel om nätterne, tog den ikke mange døgn. Et varmt velkommen var Moltke Moes svar på meddelelsen om mit komme. Og så stod jeg igen i den kendte stue, og i næste øjeblik var vi i hinandens arme; og tiltalte hinanden — som en selvfølgelighed — med det „du“, som ærbødigheden hidtil havde holdt mig fra at bede om. Vor færd og tale var fuld samklang. Det ny og det gamle smæltet sammen; selv samlingens organisation var levende for ham, fordi den først og fremmest blev spørgsmål om personligheder; hans glæde ved som Liestøl voksede i skønsomhed, forskerkraft og literær ydeævne; hans interesse for Telemarkingen Rikard Berges mærkelige selv lærte natur¹. Begge ventede han at få knyttet til den vordende folkemindesamling, så de helt kunde vie deres kræfter til indsamling og studium; og han ønskede at de ved et ophold i København skulde fuldstændiggøre deres videnskabelige udvikling, navnlig ved en gennemgang af de systematiske spørgsmål. Det sidste brev jeg har fra Moltke Moe er en indledning til den enes ophold.

Mangt og meget var ellers på tale mellem os: viseudgaven, og enkelte viser, og „Gennembruddet“. Vi udnyttede den korte tid vi havde og færdedes sammen nedover og opover, snart i den elektriske sporvogn, snart gående.

Det var noget ganske eget at give sig på vej med Moltke Moe. Jeg har ikke kendt noget menneske som blev hilst med sådan ærbødighed af gadens ungdom og af smukke gamle herrer med ordensbånd i knaphullet. „Det er søn af general Wergeland, digterens bror,“ sagde han om en af dem. Og så kom han ind på hvordan disse fjældboer fra hans hjemstavn gjorde mytteri mod befalingsmændene. Telemarksbataljonen satte bajonetten på og dannede karré om ham; men han svarede bare: Stød til om I tör. (Moltke Moe brettede uvilkårlig frakkeopslagene til side, mens han fortalte det.) Men morsommere endnu end dette var hans eget møde med general Wergeland, dengang Ivar — i sin værste anarkisttid —

¹ Han var bleven gift med Sophus Bugges datter Johanne, og havde allerede nu udgivet nogle vise- og æventyrsamlinger (til hans „Norske eventyr og sagn“ 1909 skrev Moltke Moe en indledning „Folkedigtning og folkekunst“).

var dømt af krigsretten. Der var både en historie om hvordan det egenlig hang sammen med hans skyld; og der var historien hvordan den unge Moltke Moe satte generalen stolen for døren og fik vennen løsladt; — og det muntre slutningsoptrin hvor Ivar ikke måtte føres ud til den larmende mængde foran fængslet, og Moltke Moe stjal ham ud ad bagvejen. Hvor jeg kendte det igen fra hans senere liv! denne ævne til altid at have udvej, fordi hans tanke var så årvågen over andres vel; til at gribe hårdt men uden at såre; denne kongelige ævne til ikke at lade sig standse. Jeg siger kongelig; ja han drev det jo endogså til at svare på en skål for kongen! Det var i Kristianssand hos amtmanden, og alle byens højeste militære og civile spidser var til stede; naturligvis var også biskop Moe indbudt, men han kunde ikke komme for sygdom, Moltke var der som hans repræsentant. Ved bordet rejste amtmanden sig og holdt en tale i få ord, som de alle så drak; studenten nede ved den anden bordende havde — tunghør som han allerede da var — ikke kunnet få fat i ordene, men amtmanden havde jo under sin tale set lige ned på ham, så han gættede jo indholdet. Han rejste sig og slog på glasset, og takkede for den skål der var bleven hans far til del. Et udbrud af munterhed hilste hans tale, og for hele den aften var al stiv højtidelighed skrinlagt.

Når Moltke Moes tanker syslede med disse minder, der ellers ikke hørte til hans samtaleemner med mig, var det vel noget fordi „Gennembruddet“ og den nærmende hundredårsdag havde vakt en hel derhenhørende kres af tanker. Men det var vel også fordi han nu — i begyndelsen af 50-årene havde den modne mands trang til at vække barndoms- og ungdomsminder af dvale. For mig var det en glæde ved hans hånd at blive ført ind i denne verden, at se ham udfolde — og næsten lade fremvokse — de ejendommeligheder i hans væsen som jeg beundrede. Og for første gang fik jeg mere personligt indtryk af hvor nær hans og hans fars skikkelser hørte sammen; selv i den ejendommelige Ivar-historie dukkede biskoppens menneskekære og myndige skikkelse op, da han hævdede sig ret til at besøge oprøreren, og fik knyttet tråden til hans løsladelse.

Sådan fik også disse par dage deres rige indhold, — indtil vi skiltes på Kristiania østre banegård. Jeg ventede da ikke, at jeg aldrig skulde se ham oftere.

Mig ventede der én glæde, gensynet med hjemmet, og siden sorger så store som jeg aldrig havde tænkt at skulle opleve dem. Et mildnende træk i denne tunge tid var det, at begge de unge mænd som Moltke Moe havde nævnt mig, næste vinter kom at studere i København, sådan som han havde ønsket. De var mig en levende forbindelse med min ven, så meget stærkere fordi jeg vidste at hans tanke syslede med deres muligheder og deres fremtid.

Dog hvor kære og hvor opmuntrende de blev for mig, — det var dog ikke ham. Der dukker op for mig nogle linjer som jeg flygtig henkastede i et brev til ham som minder om vort gamle samvær:

Dine unge venner de flokkes her,
vil gerne, jeg dem skal følge;
jeg kærer mig: under stjærneskær
din pandes højhvalv, din tankehær,
dit væsens vældige bølge. —

Således når vi frem mod Moltke Moes sidste leveår 1913, hundredåret efter hans fars fødsel og derved udpeget til at være den mærkepæl hvorom hans sønlige tanker mod slægt og forgængere mere og mere samlede sig, en jubelfest af vide krese i folket for den nationale genvågnen. Og så aftenen før mindedagen døde hans mor. Et par måneder derefter døde hans fjærntboende bror; hans svoger og ven, kunsthistorikeren Aubert, fulgte efter. Moltke Moe følte livet svinde bort med sine nærestes dødsfald. Den sommer måtte han, ligesom ikke sjælden tidligere, underkaste sig en operation. „Operationen var i sig selv en svær affære, medtat som han forut var, og efter fulgte delvis lammelse av höire side“. Med angst skrev jeg til hans søstre, og spurgte om jeg kunde komme for endnu at se Moltke Moe engang; men fik beroligende svar: nu havde han været ude hver dag omtrent i en uge, og ventedes snart hjem. — „Skriver Olrik igen, må I fortælle ham om mig,“ sagde Moltke Moe. Men for ikke at gøre mere ulejlighed i sygehuset, rettede jeg mit spørgsmål snart til en, snart til en anden af hans venner. Der mældtes fremgang, igennem efteråret — indtil jeg en dag midt i december blev pinlig overrasket ved at blive ringet op i telefonen af en bladredaktion, der bad om et mindestykke for professor Moe i Kristiania. Å hvor fattigt er livet ikke, når man mister dem man holder af!

Så kom jeg til begravelsen istedetfor. Vi skulde været nogle

folkemindeforskere i følge, men så blev det ved omstændighedernes magt kun mig der rejste for i fælles navn at lægge krans på hans kiste.

Frem gennem byen til Vestre Aker, faderens gamle sognekirke, med slægtens gravsted på den snedækte kirkegård, med den vide udsigt til åser og snestrøet skov, — de egne hvor vi ofte havde færdedes. Følge af mange arter fyldte en stor del af kirken. Efter talen kom — som det er norsk skik — den ene deputation efter den anden og lagde kranse på kisten med takkeord i følge: fra universitet, fra studenter, fra ungdomslag og arbejderinstitutterne, — hvor kan jeg huske navn på alle dem der havde lyttet til hans ord eller følt vingeslaget af hans flugt. „Nu tror jeg du bør gå frem,“ sagde en venlig stemme ved siden af mig; og til min overraskelse stod jeg lidt efter i koret tæt bag kisten.

Hvor fattigt at stå øje til øje med alle de fremmede mennesker; og ham jeg helst vilde se, et smulrende støv derinde. Helst vilde jeg lænet mit hoved mod dens fjæle. Men så tog jeg mod til mig og talte som til den levende ven:

„Jeg bringer dig, Moltke Moe, en hilsen fra forskervenner i de nordiske lande.

Jeg lægger her kransen med Sverigs festlige gule og blå farver, en tak fra det folk som bragte dig den første af dine lærlinge, og med hvis højtflyvende forskertanker både du og den yngste af dine læremestre var åndelig i slægt.

— Og med Finlands skære hvide og blå, en hilsen og tak fra det folk du følte dig i så nær samklang med og hvis forskning du satte så højt.

— Med Dannebrog's lyse farver, mindende dig om det folk der næst dit eget stod dit hjerte nærmest, og som din forskning var sammenvævet med gennem så mangfoldige livstråde, både arvede fra slægt og groende fra ny.

Tag mod tak fra dem alle.“ —

Så bares kisten ud og sænkedes i den hjemlige grund.

Et år er gået siden vi stod om hans grav på Vestre Aker. Tanken har syslet med minderne, indtil de lod hans skikkelse vokse frem af de spredte træk. Den har arbejdet på også at skønne om hans videnskabelige indsats i hele dens omfang.

En skuffelse må jeg tilstå jeg har haft. Jeg troede vist engang, at det var mig der skulde fremstille Moltke Moes væsen og betydning. Men hans egne landsmænd har siden gjort det med en varme og sluttethed, hvortil jeg ikke var i stand¹. Men om de enkelte sider af hans forskning er der endnu anledning til at udtale sig.

Allerførst er der at nævne, at han har holdt det kunstnerske hensyn højt under al sin syssel med folkedigtning; han følger og han mestrer alle dennes sider: kompositionens hovedlinjer, dens mindre træk og den sproglige dragt. Han er her en mere end værdig arvetager af den tradition der især er præget af navnene Wilh. Grimm, Jörgen Moe, Svend Grundtvig. Hans liv faldt i en tid hvor mindestudiet til den ene side var ved at tabe sig i primitiv kulturhistorie, til den anden i detaljeforskning af et sagns historie; og begge disse kræfter er tilbøjelige til at opløse digtningen i dens enkelte træk. Han tilegner sig disse arbejdsmåder, men bringer dem i samklang med og underordner dem under sin umiddelbare grundfølelse af sagnenes skønhed. Og hans kunstnerske bevidsthed om dem vinder netop i dybde, fordi de kommer til at stå som samlet udtryk for en bestemt uhyre fjærn tids liv („det mytiske tænkesæt“).

Tyngdepunktet i Moltke Moes forskning ligger i hans sans for det almengyldige. Det gnistrer vel i den af glimrende enkeltheder, og der står rækker af faste slægtgrupper; men det der griber ham dybest er den „drift“ eller „lov“ der ytrer sig gennem det alt, og det er helst som illustration til den han fremlægger enkeltundersøgelserne.

Det vil være værd at få Moltke Moes efterladte udarbejdelser derom helt udgivne (således som det nu er begyndt brudstykkevis i „Edda“) for at se hvor gennemførte hans tanker herom er, og hvilke værdier for kommende slægter de indeholder. Men selv med

¹ Gerhard Gran i Edda 1914; Magnus Olsen i Mål og Minne 1914; Knut Liestøl i Tidens Tegn 17—12—1913; Didrik Seip i Tidens Krav 16—12—1913; Hjalmar Falk i Nordisk Tidskrift 1914. — Af fremmede: C. W. v. Sydow i Folkminnen och Folktankar 1914.

det som foreligger kan vi skønne ret godt over hvad hans hele stræben gik ud på.

Ligesom Svend Grundtvigs kongstanke var den opretholdende livskraft i digtningen på folkets mund, hvor omskiftelserne først og fremmest understreger det givne værks ævne til at leve videre (og dette gjorde ham til forskeren af den enkelte digtnings livsløb); — således har Moltke Moe sin grundtanke: livet som det stærke omskiftende røre, der løfter og nedtrykker spirer, der slår det eksisterende i stykker for at lade nye æmner gro op eller for at de stærkeste (o: de hjemligste) af de levende digtninger kan nære sig med de opløstes lævninger.

Som man ser er disse to standpunkter ikke hinanden helt modsatte; det er forskelligt eftertryk lagt på den ene eller den anden side af samme vækst. For Moltke Moe hang hans interesse for det bølgende, knusende og genfødende sammen med hele den samtidsverden han var i berøring med. Han stod i en tidsalder hvor de mellemfolkelige forbindelser omformede den hele kulturverden, og han oplevede indenfor sin forskning at Benfeys „vandreteori“ for æventyrene samlede en stor del af forskerne om sit hovedprincip; Sophus Bugges overgang til den for de nordiske myters vedkommende, som optog alles sind så stærkt i Moes tidligere forskerår, har også øvet sin indflydelse på ham; han kom allerede som ganske ung til at optræde som Bugges støtte. — På den anden side følte han sig mægtig greben af det nationale røre i Norge, som i voksende mål fyldte hans landsmænd. Og som forsker var han ikke blot barn af romantikken med dens glæde over den nationale kraft i folkedigtningen, men tillige så han for sine øjne denne kraft udfolde sig indenfor det norske samfund, og han trådte villig i dens tjeneste. Ti intet folk — Finnerne undtagne — er i den grad kommet i gæld til sine folkeminder for national vækkelse, som Nordmændene er. Ud fra dette formede den teori sig for ham, at samkvem og hjemmegroning var de to store vilkår for poetisk vækst; og han bestemte den nærmere således at den episke bygning gik fra land til land, medens fremstilling, udmaling, sprog skabtes fra ny hvergang den virkelig tilegnedes.

Disse hovedtanker, og en mængde nærmere udformninger af sagnets enkelte livskræfter, var ledestjerner for Moltke Moe når han gav sig i lag med iagttagelser over de enkelte sagn. Hans udrustning var en umådelig førstehånds kendskab til den norske

folkedigtning; førstehånds i alleregenligste mening: han havde lyttet sig den til fra folkets læber. Dernæst en mægtig læsning i fremmede æventyrsamlinger, og en ganske forbavsende viden om teologisk og verdslig litteratur fra middelalderen, — for blot at nævne de allermest fremtrædende områder. Til at herske over dette stof havde han klippefast hukommelse og lynsnar fantasi, som yderligere var skolet ved den stadige syssel med sagnoptrin og sagnenes virkemidler.

Moltke Moe følger med forkærlighed de spredte træk af sammenhæng, fordi de netop giver ham de — ved vandring og kulturskifte — splintrede og påny udnyttede motiver. Det er ham en nydelse at genfinde Aleksanders Bukfalos som nordisk æventyrhest med skiftende handling og med alskens sproglige fordrejninger fra den jyske Bissefalius til Grimsborken i Norge. Artur-sagnetes „grønne ridder“ fører i Norden et poetisk liv, der er hans keltiske tilværelse ganske uvedkommende. Kristus der i dødsriget modtages af Enok og Elias, lever op som Sigmund og Sinfjötle der byder Erik Blodøkse velkommen i Valhal.

Med forkærlighed dvæler Moltke Moe ved alt skifte i aflejringen. Hans hele livsnerve, „hjemliggörelsen“, forlanger ikke umiddelbar arv på folkemunde; han vil godt lade højere kulturs frembringelser, også de boglige, gå over til folkeminder. (Derfor ser han villig, i folkedigtning og „folkekunst“, parallelle omdannelser af højere kulturs frembringelser.) For æventyr og sagn søger han hyppig grundformen i kristenlitteraturen, i middelalderens historiesamlinger og i den antikke sagnverden; de står jo som store kulturtinder, forholdsvis nære i tid og let tilgængelige i rækkevidde. Jeg kan ikke skjule min mening, at han i værdsættelsen af disse bestemte kulturskilder undertiden går for vidt. „De to venner i liv og død“ skal være ret fyldte med antikke træk, deriblandt sammenstødsklipperne; men sammenstødsklipper forekommer allerede i indisk visionslitteratur, og er i ganske primitive mytologier, hos Stillehavsfolkene, et væsentligt træk i dødsriget; hvorfor skal de så i æventyret være lån fra klassisk litteratur, som ikke anbringer sine sammenstødsklipper i de dødes verden?

Ingen forskere kan naturligvis værne sig mod at eftertiden ud fra større stofkundskab retter deres fremstilling. Og for Moltke Moe kunde dette punkt vel lettere komme, fordi den store hovedpart af hans udenomslæsning sikkert ligger i ungdomsårene. Bugges

henvisning til kristen og klassisk litteratur har sagtens virket yderligere med. Men der var også noget i Moltke Moes eget væsen som ikke helt sikrede ham mod at gribe ved siden af. Hans hele natur var langt mere samlende end søndrende. Hans arbejdsmateriale var flygtige notitser om sidestykker, henkastede med blyant i de bøger han læste; og han dreves stadig videre af en utrættelig trang til at beherske den hele folkedigtningens verden og alt dermed beslægtet. Der har aldrig været nogen ydre eller indre tvang der fæstnede ham til, så underbygget som mulig at fremlægge sine beviser, således at han tvang sig selv og andre til at opgive enhver tvivl om sandheden af hans påstand. Hans genialt sikre greb i folkedigtningens masser gjorde at han følte sig sikker. Han oplevede aldrig den videnskabens dødsangst der nøder til at vende tilbage og ti eller tyve gange dømme om og om igen.

Ja også hans brede samfølelse med mennesker og menneskelige tanker kunde være en fristelse for ham. Han kunde gøre indrømmelser til gængse teorier f. eks. til Rydbergs kolossale natur-symbolik der opdigtede en kosmisk Grottekværn af uhyre målestok, hvor en sanddru videnskab burde sige sit nej, eller i det mindste holde sig teorierne fra livet for at bygge sin sammenhæng helt af kendsgerninger. Man kan undskylde sligt med at selv et grundlæggende værk som Tylors „Primitive culture“ har lidt svaghed for det samme (og at Frazer er meget værre). Det viser os dog det punkt hvor Moltke Moes syn står ved det fuldgylldiges grænse, — men ganske vist netop derfor viser hans personlige indsats skarpest.

Det synes måske ikke her at være stedet til at kritisere løsevne træk i Moltke Moes arbejder; og nogle af mine indvendinger, f. eks. den sidste, er ganske vist så latterlig små at jeg næsten må skamme mig. Men uden prøvelse af enkeltheder kan engang ingen videnskabelig dom fældes. Derfor har jeg fremdraget disse små-eksempler fra et par af hans vægtigste arbejder: „De episke grundlove“ og indledningen til „Lappiske eventyr og folkesagn“.

Det vilde blot være stor uret, hvis nogen troede her at have afgørende punkter for vurderingen af ham. Det vilde i alt fald lidet svare til den målestok, som han har antydnet i sin glimrende karakteristik af Sophus Bugges betydning, og som han sikkert også helst vilde se anvendt på sin egen videnskabelige færd: Tyngdepunktet ligger ikke i de enkelte resultaters sikkerhed, men i at han har løftet videnskabens gamle porte af hængslerne, og givet den

nye videre opgaver at sysle med; var det ikke i Irernes klostre, at de afgørende forudsætninger for Nordens mytedannelse lå, så var det — under anden form — i hjemliggørelsen af de store evropæiske kulturstrømme, de der også havde fyldt Irlands klostre med lærdom og sagnstof. Når Moltke Moe nævner de i tid og sted nærmeste strømme: klassisk, kristen, middelalderlig, så har det i hvert fald den fordel at almenstandpunktet kommer så meget klarere frem. Der kan altid komme en eftertid, der gennemvandrер det som han kun så i ett samlet blik, og da vil de færdes ad jævne skråninger hvor han mente at se nære og stejle skrænter.

Og når jeg sammenstiller hans væsen og forskersyn med Sophus Bugges, må man ikke glemme den store forskel i videnskabelig gyldighed. Bugge så kulturbølgen i en mægtig anelse, men kun et yderst ringe tal af de ligheder, hvori han udpegede dens ytringer, er blevne godkendte af efterfølgende forskere. Moltke Moe tilhører efter sin tidsalder og hele virken et andet lag af forskere, der har arbejdet med varianterne af uomtvistelig samme typer; den række slutninger hvorpå han byggede de afgørende træk i sine „episke drifter“s væsen, vil vanskelig nogensomhelst kommende forskning udslette.

Ligger tyngdepunktet af Moltke Moes forskning end i almenideerne, er mængden af hans enkelte opredninger stor nok til at give en hvilkensomhelst forsker et anset navn. Tæller jeg med, hvad der ligger skjult i randnotitser (ikke at tale om hvad forståelse der er gået med ham i graven), bliver mængden vel ligefrem overvældende. Men overblikket er svært at vinde, allerede af den grund at han i visse måder endnu er den lovende unge mand der først skal vise hvad han duer til, nemlig når hans papirer gennemforskes og det prøves hvad hans udarbejdelser og flygtige notitser rummer og hvad der under forskerhånd kan samles til ett og føres videre.

Men selv det som ligger for, er vidtgående nok. Der er den store mængde bidrag til de enkelte æventyrs eller æventyrområdets historie. Denne lærdom træder os tydeligst i møde i indledningen til de „Lappiske eventyr og folkesagn“ (1887), hvor enkeltundersøgelserne munder ud i en almenforståelse: de kulturkrydsninger der har givet et enkelt folks sagnverden dens præg. Men samler man sammen alle de enkeltopredninger der findes — snart i mere populær snart i mere videnskabelig form — i hans almene rede-

gørelser, i hvad der findes i særskilte kommentarer (f. eks. i Norvegia, og afhandlingerne i „Norges land og folk“), bliver det en stor flok æventyr han har behandlet i enkeltredegørelser.

Endnu betydningsfuldere er hans ikke så talrige viseundersøgelser, fordi han her måtte gennemarbejde æmnet fra det største til det mindste, og fordi han her måtte gå endnu mere på egen hånd. At han har nået noget overvældende i videnskabelig, og tillige i kunstnersk henseende, overfor „Draumekvæde“ er sikkert nok. Ved fund af historiske viser glimrer hans kombinationsævine og hans sikkerhed i æmnets art. Så meget tør vel siges, selv førend den store udgave lægges os samlet i hænderne.

Vil man tvivle om hans sikkerhed i de enkelte kombinationer — og det har man jo lov til indtil stof og dermed tankegang ligger klarere for dagen, — da må man i alt fald ikke glemme hans geniale træfsikkerhed på utallige områder, også dær hvor det håndfaste bevis endnu ikke foreligger.

Jeg føler hvor umuligt det er at opgøre Moltke Moes videnskabelige bo, så vidt strøet det er ud over verden efter sin art og sin formning. Selv en opregning vil glippe. Men jeg kan ikke undlade at gøre en henstilling.

Hvorfor bliver hans spredte arbejder ikke samlede og udgivne i flok? Hans liv igennem har en samtid gjort alt for at sprede hans kræfter; hvad om man dog nu gjorde noget for at hævde en samlet tilværelse for det lidt der foreligger? Hvad om man satte arbejde og midler i en samlet udgave af Moltke Moes folke-mindelige skrifter?

Uden adgang til hans papirer kan der naturligvis ikke lægges nogen indgående plan for en sådan udgave. Men jeg kan antyde i hvad retning mine tanker går.

Et lille bind skulde bringe hans populære afhandlinger, der foreligger så yderst spredt for hans landsmænd, og for udlændinge er næsten helt utilgængelige. Jeg tænker mig en sådan samling „Om eventyr og sligt“ åbnet med det lille pragtstykke der bærer tilsvarende navn; fulgt af „Eventyr på vandring“ og „Eventyrvandring og eventyrforvandling“. Så hans karakteristikker af folketroens skikkelser (de kittelsenske tekster); som viseprøve „Kungssonen av Norigsland“; og som afslutning „Norsk folkedigtning“. Måske afhandlingerne om Bugge og om P. A. Munch i tilgift. Hvis nogen kort karaktertegning af Moe og Asbjørnsen er at finde, hører

den naturligvis med. Så har man en indførelse i norsk folkedigtning, netop som de videste krese har brug for den.

Et adskillig større bind bliver æventyrundersøgelserne og alt hvad der grupperer sig omkring dem. Allerforrest „De episke grundlove“ med „Det mytiske tænkesæt“. Så de selvstændige afhandlinger: „Eventyrlige sagn i den ældre historie“ og indledningen til de lappiske eventyr, vel også „Folkekunst og folkedigtning“. Hans „Rejseberetning 1878“ vil give først og fremmest bidrag til folketroen, der må kunne fuldstændiggøres med artikler fra konversationsleksika. — Så er der den store række af redegørelser for sagn og æventyr, der er udarbejdede af Helland under hans tilrettevisning. Jeg ser ikke rettere end at de bør stykkes ud i oplysninger til enkelte æventyr, og forsynes med fuldstændige kildehenvisninger. De må øges med hvad der foreligger fra hans egen hånd i Norge, og med henvisninger til alt i „grundlovene“ og i de populære afhandlinger, der oplyser de enkelte æventyr; ja hvorfor ikke skære hans ungdomsarbejde „Norske og hellenske folketraditioner“, (som han selv opgav som ufærdigt) op i dens enkeltafsnit. Der vil da foreligge en sammenlignende kommentar til en stor del af de berømteste norske æventyr. Rent praktisk set vil den virke som en fornyet og forstørret samling anmærkninger til Moes og Asbjørnsens æventyr.

Hvad der findes af viseudarbejdelser, har naturlig sin plads i den store udgave. Derimod skulde 3dje bind udgøres af „Det nationale gennembrud“ med enkelte dertil hørende afhandlinger, og således knytte folkemindeforskningen til nutidens liv.

Om enkeltheder i en sådan udgaves planlægning kan der altid være to meninger. Men selve det at skaffe den til veje er den eneste værdige måde hvorpå der kan rejses et synligt mindesmærke for Moltke Moes rige virksomhed. Der findes i Norge nok af unge folkemindeforskere der kan udføre det ikke ganske lette arbejde som udgaven kræver og som derunder kan vinde yderligere indsigt i folkeoverleveringen. Og var det ikke rimeligt at den norske regering — ikke blot som et sent vederlag fordi den tog hans tid og offervillighed i så stort mål, men fremfor alt som en tak fra det folk hvis pryd og vejleder han var — kunde sætte et sådant værk i vej. Folket skulde sagtens selv vide at hjælpe det til ende, og for den norske forlagsboghandel synes det jo nu til dags at

være den nemmeste sag at lade de nationale værdier udmøntes til hver mands eje.

Vi vil ved en sådan udgave ganske vist ikke eje et værk der fuldtud afspejler hans ånd og hans viden. Men vi vil have et billede langt fyldigere, et udgangspunkt langt nyttigere, end man nu har i hans spredte frembringelser. Vi vil bringe hans ydre værk et langt stykke nærmere mod det som hans forskerånd tilsigtede. Hans „Samlede skrifter om folkedigtning“ vil da som sluttet kendsgerning møde enhver der står i forhold til Norges åndsliv. Og kun under den form vil det være muligt at bringe hans navn og hans tanker så vidt om land som hans grundsyns styrke og hans tankers rigdom gav dem ret til.

Men hvordan det så blir med hans skrifter, der vil udenfor dem eksistere et minde, ligesom en opslugning af hans personligheds fylde, der vil leve i alle dem han har udøst sin ånd for; en skat for hver især, og som de tillige i fællesskab føler sig som ejere af. Dette mindes umiddelbare styrke vil engang gå i grav; men da vil det have vist sig, om de var i stand til at omsmælte og levendegøre det i værker som svarede til indsatsens livskraft.

Medens jeg sidder og skriver dette, kommer Moltke Moes „Nationale gennembrud“ mig i hænde, i trykt skikkelse så godt det har ladet sig gøre på grundlag af de foreliggende færdige eller ufærdige manuskripter¹. Jeg lytter atter til hans røst fra gamle dage, ja jeg får endog de skiftende toner i hans foredrag: snart sikkert kunstnersk formet, ligesom fint drevet arbejde, snart den vægtige fremlægning af aktstykker mundende ud i klar og sikker vurdering, snart den åndfulde øjebliksprægede fremstilling der alt mere løfter sig til vidsyn, — Moltke Moes mundtlige foredrag med dets ejendommelige farverigdom og klare vurdering. Man kunde vanskelig eje skønnere minde om hans tale end den skildring af Ivar Aasen, der udgives her efter en forelæsning, stenografisk optegnet. Og dog overskygges denne ordets kunst næsten af ind-

¹ Moltke Moe: P. Chr. Asbjørnsen, Jørgen Moe, Ivar Aasen, Særtryk af Nordmænd i det 19de århundrede. Kr. 1915. [Inde i teksten overskrevet: „Det nationale gennembrud og dets mænd“. Udgivelsen er besørget af bibliotekar Anders Krogvig, der også har afsluttet „Hundredeaarsudgaven“ (og de populære udgaver af Eventyrene osv.) og ledsaget den med levnedsskildringer af Jørgen Moe og Asbjørnsen; i „Gennembruddet“ har han udfyldt den korte karakteristik af Jørgen Moe som digter.]

holdets sikre opbygning. Den hele redegørelse for det faktiske hviler jo i hans „filosofi“, som kræver at forstå tingen i sin menneskelige grundkraft og sin historiske fremvækst; disse to ting er for Moltke Moe uadskillelig forbundne. Derfor må han begynde med de menneskelige grundfølelsers gennembrud hos Rousseau, og se hvordan bølgeslag fra den orkanagtige Svejtsers sjælehav vækker interessen for folk og folkedigtning i stigende mål: Macpherson, Percy, Herder, Arnim og Brentano, indtil brødrene Grimm: hos dem — eller særlig hos Jacob Grimm — samler sig de skilte strømme til en dybere indtrængen i den hele folkemytiske verden, og derfor virker de så meget mere langvarigt befrugtende også på det kunstnerske og nationale liv. Hvor er ikke hver af disse skikkelser tegnet i få men fintmærkende træk, næppe nok nogen biografisk enkelthed taget med; det er tanker, udtalelser, af dem selv, undertiden af deres samtid, hvori deres væsen udfolder sig, og hver ny skikkelse — stor eller lille — giver ikke blot vidne om bevægelsens fremskriden men også om dens mangfoldige livskraft. Man kunde nævne hvilket af disse billeder man vil, som mønsterværdigt; men mest må man vel standse ved Jacob Grimms tøjlesløse urkraft, der altid tumler med problemerne i deres hele rækkevidde; som aldrig kan standse for at give sit værk dets sidste fuldendelse, som må kende alt stof, fordi han som videnskabsmand favner alt liv (en „Storegut“ der „ingen ting drog seg frå“!), og hvis seervæsen uvilkårlig føder det digtersk farvede, billedrige sprog. Ti jeg kender ingen forsker der i den grad som Moltke Moe ejer alle disse Grimms hovedegenskaber. Men jeg må da tilføje, at han — opvokset i sønligt forhold til to af de mest oprindelige folke-mindekendere — tillige har broderen Wilhelm Grimms væsenligste træk: ævnen til at modtage, fuldende og affile, indtil æmnets endelige skønhed er nået. (Blot en ulykke at han fik så mange af åndens kosteligste gaver!)

Grimmernes tvillingbillede danner slutningen på den første store stigende linje i hans fremstilling. Så følger han med samme sikre tegning omridsene af den danske og den svenske romantiks forhold til folkedigtningens genvågnen (bl. a. Geijer som hovedskikkelse i forhold til en følgende tids fremvækst). Så taler han med ypperligt materiale, men også med sikker egen vurdering om den norske udviklings mænd: underskriver den hårde dom over Fayers folkesagn (1833) for deres usikre og smagløse fremstillingsform og for

indledningernes mangel på dybde; men tager Landstads „Folkeviser“ i forsvar mod Svend Grundtvigs skarpe kritik, — noget til overmål synes det mig; men at det umiddelbare forhold til folkets røst er et andet og inderligere, — det har naturligvis sin betydning for Telemarkens folkeliv og for det højere folkemindearbejde. Ganske anderledes fordyber han sig i de to store æventyrfortælleres fremvækst og det mærkelige venskab og sammenspil imellem dem: Asbjørnsens impressionisme overfor Jörgen Moes rodvoksethed og tankeklarhed. Selve dobbeltheden gör at han står klartseende overfor hver enkelt fortrin og begrænsning. Desværre gör der sig en vis uligelighed gældende, som røber at han ikke har givet undersøgelsen dens endelige form. Asbjørnsens skikkelse er modelleret igennem fra alle sider, så at sige fra figurens æventyrgubbe-ansigt og til hans pudsig rygside, fra „Huldreeventyrenes“ mesterværk til hans mange forgængelige frembringelser. Jörgen Moes skikkelse er derimod kun anlagt, ikke arbejdet frem af leret; deres indbyrdes forhold ved „Norske folkeeventyr“ er ikke opredt til ende, og dette værks genesis svæver i det halvklaare. Des større kunstværk er det billede af Ivar Aasen, hvormed bogen slutter, dette fine pastelmaleri ligesom en dröm af farver, hvori vi ser bondegutten med det sluttede livsmål, den rene digterstemning, det stilfærdige væsen med skær af ironi, — ham der giver den nationale vækkelse et nyt mål, sprogets genrejsning. For enhver der har kendt Moltke Moe, vil det som ellers kunde kaldes en misklang, snarest gøre bogens væsen endnu kærere; hans stil, personlighed, kærlighed spejler sig derved næsten endnu tydeligere i dens skiftende afsnit. Dertil er den et værk som ikke blot enhver der sysler med norsk åndsliv må vende sig til; den vil søges i vide krese som den eneste værdige fremstilling af hovedoptrinnene i folkemindestudiets første halve århundrede.

Allermest for den yngre, den nyvakte, vil der være en vækst ved at give sig hen i dette; at se fortidens hovedskikkelser fremstillede således at målet, grundretningen, strængt fastholdes, vil være ham lærerigt. Folkedigtningens eget væsen bliver uophørlig — men ingenlunde på anmassende vis — ført frem som målestok. Det er ikke blot et fint literært arbejde, det er et opdragende værk. Og dets lærlingeflok er alle der sysler med folkeminder.

Mig volder bogens vekslende form egenlig kun glæde, selv om jeg kunde ønsket ham tid til at udføre et og andet nærmere. Moltke

FRA SPROG OG LITERATUR

NORSK RETSKRIVNING

S. Juell Tønnesen: *Retskrivningsordbok over det norske Riksmaal*. Kristiania, Gyldendal 1910.

Som bekendt har der i Norge længe raadet og raader endnu en haard Kamp mellem det almindelige „Bokmaal“ og det saakaldte „Landsmaal“.

Paa Bogmaalets (o: Skriftsprogets) Side staa Tilhængerne af Overlærer K. Knudsen, der jo har Æren af at have ført en uselvsk, ihærdig og maalbevidst Kamp for Fornorskningen af Skriftsproget baade med Hensyn til Stavemaade, Ordvalg og Sætningsbøjning, — ligesom han i sit betydningsfulde Værk „Unorsk og Norsk“ har fundet en stor Mængde norske Afløsere af unødvendige, særlig tyske, Fremmedord. Det var især K. Knudsen, som fik Indflydelse paa Ibsens og Bjørnsons Sprog; og Retskrivningsforordningen af 1907, der blandt andet gennemførte de norske „haarde“ Konsonanter, skyldes væsentlig K. Knudsens Virke.

Paa Landsmaalets (o: Bygdemaalenes) Side staa Tilhængerne af Ivar Aasen (Forfatteren til den for øvrigt ypperlige „Ordbog over det norske Folkesprog“), der omtr. 1850 fremkom med Forslaget om at bygge et nyt norsk Skriftsprog paa Grundlag af Dialekterne og opstillede sin Normalform, som han kaldte Landsmaalet, der hvilede paa det, som var fælles for Bygdemaalene. Om dette Landsmaal, der allerede ved en Række Beslutninger og Love er blevet godkendt som Skole- og Kirkesprog og som officielt Sprog stilles ved Siden af „det almindelige Bokmaal“, ere Nordmændenes Meninger imidlertid meget delte, hvilket ikke kan undre selv udenfor staaende, da Forskellighederne f. E. mellem Øst- og Vestnorsk paa mange Punkter menes at være flere end Lighederne. Med Hensyn til hele dette Spørgsmaal skal jeg her kun i ren Almindelighed hævde, at Dialekterne selvfølgelig have meget stor sproglig Betydning. Dog synes det mig, da Landsmaalet jo, som sagt, vil „bygge (man kunde næsten fristes til at sige: lave) et nyt norsk Skriftsprog paa Grundlag af Dialekterne“, ikke af Vejen at udtale, at et nyt Skriftsprogs Dannelse sædvanlig udgaar, ikke fra vedkommende Sprogs Dialekter, men fra een af dets Dialekter, særlig den, der tales i Landets politiske og kulturelle Centrum. Saaledes er det danske Skriftsprog udgaaet fra den sjællandske Dialekt, det franske fra Ile de France-Dialekten, det tyske fra den sachsiske

Dialekt, det italienske fra den toskanske Dialekt osv. Kun ad den Vej naaer man sikrest til et nogenlunde fast og ensartet Skriftsprog.

At den lange, ofte bitre Kamp (i Stedet for mindelig Overenskomst) mellem By- og Bygdemaalet, Tale- og Skriftsproget har gjort sit til at sinke Dannelsen af en fast norsk Retsskrivning, følger af sig selv og fremgaar af forskellige sagkyndige Nordmænds Udtalelser. Saaledes siger i 1888 Hartv. Larsen (Vidar s. 606): „Hos mange af vore Forfattere — og det netop blandt vore Anseeligste og mest Læste — er Tilstanden bleven ligefrem barbarisk. Enhver bogstaverer efter sin private Opskrift“. Og om det store Samleværk: „Norge i det 19de Aarhundrede“ har man sagt, at det er en „ren prøvekuffert i ortografier“.

I lignende Retning udtaler Moltke Moe i 1900 („Retsskrivning og Folkedannelse“) og i 1906 („Norsk og dansk Sprogdragt“): „vor retsskrivning er som en kamæleon i brogethed og skiftning . . .; en retsskrivning, der er hjælpeløst vaklende og splidagtig med sig selv, er ikke længer nogen retsskrivning, men Forvirring og Anarki“; fremdeles: „fordi talemål og bokmål hos os har hvert sit princip . . ., er der så få som kan skrive skikkelig her i landet . . . Vel tales der —, som om vi havde en „bestående“, „hævdet“ retsskrivning. Men kjære, vi har jo hundre! . . . Der er ingen ortografisk enhet mellem ett og samme tidsrums forfattere indbyrdes; tænk bare på hvordan Lie bogstaverer i forhold til Ibsen, eller Kielland til Björnson! . . . Björnson vil jeg nu ikke tale om — men se paa Ibsen: Ibsen i 60-årene skriver ganske anderledes end Ibsen i 50-årene, og Ibsen i 70- og 80-årene skiller sig igjen ut både fra 50 og 60 og fra 90 . . . Der er altfor ofte ikke engang enhet indenfor én og samme bok“.

Naar Retsskrivningen i Norge hidtil har været saa broget, turde man vel gaa ud fra, at alle sproglige Parti-Afskygninger med Glæde havde hilst Retsskrivningsforordningen af 1907, forsaavidt som denne havde tilsigtet en ensartet norsk Retsskrivning. At en saadan Ensartethed imidlertid ikke med eet Slag har kunnet naaes fuldt ud, synes at fremgaa af S. Juell Tønnesens: „Retsskrivningsordbok over det norske Riksmaal“, i hvis Forord Forfatteren dog med Hensyn til Ordenes Skrivemaade paa særdeles mange Punkter har aabnet Mulighed for frit Valg og i det Hele har stillet sig afventende lige over for Sprogbrugen. „Sproget er“, siger han, „i saa rask udvikling, at jeg ikke har villet foregribe noget eller slaa fast bestemte former. Det kunde let bli Konsekvensmakeri. Uviklingen faar gaa sin gang“. — I Substantiverne holder han det for „umulig at avgjøre hvor mange det er som endnu ikke tar endelsen -er i flertal. Denne endelse breder sig stadig og vil ende med at omfatte alle fælleskjønssord“. Ved den bestemte Form følger han i det hele Lærebogsforfatterne, skönt han ikke er sikker paa, at en Forskel som guttene og pikerne vil holde sig. De vil nok gaa samme vejen begge to“. Med Hensyn til Adjektiver paa en Vokal fastholder han -e i Flertal og i bestemt Form: „den nye (ikke ny) vin, efter som folk her i landet siger mest: blaae briller, frie folk; men han tilføjer: „om nogen støtes ved formerne paa -e, kan de jo kaste dem væk“. Bøjningen af de svake verber frembyder, efter Forfatterens Mening, adskillige Vanskeligheder,

særlig i Perfektum Participium. Endelsen -ede i Imperfektum er, siger han, nu konsekvent forandret til -et . . .; en hel Del Verber er gaat over til endelsen -te, t. E. svare, svarte, og mange vipper mellem begge former, t. E. ane, ante eller anet: love, lovte (lofte), lovet. Participiendelsen -et har Forfatteren „i det længste“ holdt paa; „dog er det slemt at avgjøre hvorledes det vil gaa med de forkortede sterke participier: tat, drat (dradd) o. l. lalfald i flertal kan vi ikke slaa fast former som: de mottatte penger, de vedtatte forslag, de inddradd poster. Vi maa skrive: mottagne, inddragne i attributiv stilling“. Ligeledes holder Forfatteren paa, at Flertal af Participierne paa -et maa skrives: -ede, t. E. de fremkastede (ikke: fremkastete) skyttelinier, de dyrkede (ikke: dyrkete) marker. Endelig har han, mest muligt, ladet Verbalsubstantiverne ende paa -ing, ikke: -ning, undtagen i Ord, hvor denne Form har sat sig fast, som læsning, skrivning (om fagene, i analogi med: regn-ing, tegn-ing), og slet ikke -en. Vi bör skrive: roping, skriking (dansk: Raaben, Skrigen).

Som man ser, har Forfatterne paa Grundlag af Retskrivningsforordningen af 1907 ikke kunnet opstille en norsk Retskrivning, der i Fasthed kan maale sig med den autoriserede danske og svenske.

Hvad der derimod i høj Grad maa glæde ogsaa danske Læsere, er den, saa vidt man kan skønne, fuldstændige Meddelelse af hele det nu levende norske Ordforraad, i hvilket der med Rette er optaget en stor Del hos os mindre kendte særnorske Ord og Bygdeord, af hvilke flere muligvis kunne finde Vej til og Indgang i dansk Sprog; thi, skönt Norsk mer og mer har udskilt sig fra Dansk, bliver der dog paa Grund af disse Sprogs nære Slægtskab endnu Mulighed for en sproglig Skiftedrift, som kun vil være til Gavn for begge Sprog.

B. T. Dahl.

NORSK SPROGHISTORIE

Didrik Arup Seip: *En liten norsk Sproghistorie*. Kristiania, Aschehoug, 1914.

Hvor stor Betydning end Retskrivningen har for et Sprog, saa er den dog væsentlig et Formspørgsmaal: Hovedsagen er selve Sproget, dets Liv og Udvikling. Med Hensyn til det norske Sprog og dets Historie skal jeg henlede danske Læseseres Opmærksomhed paa: Didrik Arup Seip: *En liten norsk Sproghistorie*.

I denne, nærmest til Brug for Gymnasie-Elever beregnede, Bog giver Forfatteren efter en almindelig Indledning om den indoeuropæiske Sprogæt, til hvis nordgermaniske Sproggren Dansk, Norsk, Svensk og Islandsk, som bekendt, høre, en Oversigt over det norske Sprogs forskellige Udviklingstrin: Urnordisk (3die Aarh. — 800), Gammelnorsk (800—1350), Mellemnorsk (1350—1525), Sprogudviklingen i Norge (1525—1814) og Sprogudviklingen i Norge efter 1814.

Det kunde nu være fristende kortelig at gengive Forfatterens lærerige Fremstilling af det norske Sprogs Skæbne fra den ældste Tid og til

nu. Jeg nødes imidlertid alene af Pladshensyn til først at tage fat ved Afsnittet 1350—1525, det saakaldte Mellemnorsk. I dette Tidsrum, særlig fra Midten af 15de Aarhundrede, var den danske Indflydelse paa det norske Sprog meget stor: Danske Ord og Former brugtes selv af Nordmænd sammen med norske. Hertil kom den nedertyske Indflydelse, som især mærkedes i Byerne. Det gamle Skriftmaal blev forældet og var saa godt som uforstaaeligt. Efterhaanden blev Dansk da i Slutningen af Midtalderen det officielle Sprog [Kristian I og de følgende danske Konger lade de fleste Kongebreve om norske Forhold skrive paa Dansk]. Reformationen gjorde Dansk til Kirke- og Skolesprog, uden at Nordmændene synes at have gjort bevidst Modstand. Som Retssprog holdt Norsken sig dog indtil omtrent 1600. Talesproget i Byerne var væsentlig norsk, blandet med mange Fremmedord, især danske og nedertyske; i Bygderne var det rent norsk, men i en meget modernere Form med Gammelnorsk, og delt i Dialekter. I det 18de Aarhundrede voksede den norske Nationalfølelse stærkt, og „det norske Selskab“ øvede en fornorskende Indflydelse paa Digtere som Jens Zetlitz og Claus Frimann: der udgaves ogsaa en Del Skrifter paa norsk Bygdemaal og fremkom forskellige Samlinger af Bygdeord. Men det var dog først efter 1814, at Brugen af norske Ord og Vendinger i Skriftsproget blev mere bevidst. Især tog Skriftsprogets Fornorskning Fart med Wergeland, og med Asbjørnsens og Moes Folkeeventyr (1840) skete der et sprogligt Gennembrud, som var bygget paa det folkelige Fortællemaal og Dagligtalen. En afgørende Vending i den norske Maalsag betegnes imidlertid ved Ivar Aasen, der efter grundigt Studium af de norske Dialekter og deres Forhold til Gammelnorsk i 1850 udgav sin Ordbog over det norske Folkesprog og samme Aar fremsatte sit Forslag om at bygge et nyt norsk Skriftsprog (det saakaldte „Landsmaal“) paa Grundlag af Dialekterne. Dette Forslag har vel allerede af født en Række Beslutninger og Love, der godkende „Landsmaalet“ som Skole- og Skriftsprog og som officielt Sprog ved Siden af „det almindelige Bokmaal“. Dog hermed synes Sagen ikke at være afgjort. Endnu den Dag i Dag vinder Overlærer K. Knudsens mere besindige og maalbevidste Arbejde for Fornorskningen af Skriftsproget baade i Skrivemaade, Ordvalg og Sætningsbygning mer og mer almindelig Tilslutning og har blandt andet givet Stødet til Retskrivningsforandringen af 1907.

Til sidst giver Hr. Seip en Oversigt over de norske Dialekter. Da denne vel særlig har Interesse for Nordmænd, skal jeg ikke her indlade mig paa at gaa i Enkeltheder, men vil slutte min Fremstedelse af hans Bog i det Haab, at den maa finde ret mange Læsere ogsaa i Danmark.

B. T. Dahl.

EFTERSLÆT TIL FOLKELIG HOF- OG STATSKALENDER.

Skønt jeg ikke har noget værdifuldt at meddele i Anledning af det interessante Stykke i „Danske Studier“ 1914, S. 29 ff., tillader jeg mig dog at fremkomme med følgende:

Navnet Norsker bruges almindeligt paa Hannæs og vist i hele Nordjylland, men ogsaa *nuorman* kendes, derimod ikke Norbagge uden som Navn for en norsk Hest. Indbyggerne paa Hannæs kaldes Hannæsboer, hvorimod Navnet Haaning, der bruges her i Himmerland, vist kun betyder Beboerne af det øvrige Hanherred; i alt Fald bor her en Mand, som kaldes Kræn Hannæsbo, vel fordi han i flere Aar har tjent paa Hannæs; han er ikke derfra. I Hanherred selv bruges Navnene Østerbo og Vesterbo om de Folk, der bor længere mod Øst og Vest i Herrederne.

Herregaardsfolkene („Vesløgsgaardsfolkene“ o. s. v.) bruges baade om Herskab og Tyende, Præstefolkene kun om Herskabet, men Præstegaardsfolkene om Tyendet. Muligvis siger man ogsaa her Rantum Folk (i St. f. Ranumitter), Overlade Folk o. s. v.; derimod kaldes Beboerne i Landsbyerne næsten altid „Lundboer, Vustboer o. s. v. lige saa vel som Thyboer, Vendelboer og — i Hanherred — Himmelboer(!), ellers vel nok Himmerlændere, hvis man er lidt finere paa det. Man siger Egholmere, Nørholmere, Kjærupholmere, men Ølændere eller Øboer (fra Øland). I Sydsjælland (Fodby) siges Lollændere og (gemytligt) Vordingborgjyder. I Vardeegnen siges Fanningen (ikke Fanniker), paastaar en af vore Elever, som er derfra; en anden, som er fra Thisted, fortæller, at man der taler om Vorupøringer, og en fra Løgstør mener, at man der kalder en Mand fra Livø [*Lyv lan*] en Lyvik.

C. M. C. Kvolsgaard.

Ranum, 26. Januar 1915.

Skoleinspektør Skarvig meddeler, at den bornholmske Flertalsform Nexøbo, Sandvigabo svarer til rigsdansk Nexøboer, Sandvigboer, ikke som formodet til Formen med Artikel, — denne dannes som i Rigssproget. —

Læserne af ovenstaaende Meddelelser vil sikkert være enige med mig i, at de indeholder adskilligt værdifuldt. Særlig interessant er den af Hr. Kvolsgaard omtalte Form Lyvik, svarende til Fannik, Mannik, Lollik. Tidsskriftets Læsere opfordres paa ny til at aabenbare deres Viden om den Slags Former, eller saadanne som Rømiser paa Rømø, Stevnsbagger i Stevns, Røvsinger i Røgsø Herred, Borringer paa Bornholm, Varrer i Varde Egnen, etc.

Efter Tilskyndelse af Red. Neerup i Hobro er der [for nogle Aar siden dannet et Mergelselskab ved Navn „Omer-Syssel“. Det synes iøvrigt ikke, som om vedkommende Sysselnavn endnu lever i Folkemunde, ialfald har jeg ikke kunnet opspørge det. Maaske dog en stedkendt Person kunde være mere vidende.

Generalstabens topografiske Afdeling er nu efter min Tilskyndelse gaaet med til at indlægge Navne som Vendsyssel, Himmerland og Ty paa et større Jyllandskort, der er under Udarbejdelse. Navnet Hardsyssel menes dog ikke at være tilstrækkelig levende og fast afgrænset til at kunne optages. Dette turde være en Misforstaaelse. Jeg har henvendt

mig til Redaktionen af „Hardsyssels Aarbøger“ for at faa fastslaaet Navnets Adkomst til at medtages paa Kortene; ogsaa andre bedes give Bidrag. Jeg har forresten fundet det paa et Skolekort (af Hvejsel?), en mærkverdigg Undtagelse fra det ellers herskende Ihjeltiessystem.

Eskjær pr. Jebjerg i Salling Syssel.

Gudmund Schütte.

TEKSTKRITISKE BEMÆRKNINGER TIL BLICHER'S „JULEFERIERNE“ OG „HØSTFERIERNE“.

Under arbejdet på en skoleudgave af Blicher's „Juleferierne“ og brudstykker af „Høstferierne“ er det først ret gået op for mig, hvor langt der er igen, hvilken sum af filologisk omhu der endnu udkræves, inden Blicher's noveller kommer til at foreligge i en udgave, hvis tekstrecension tilfredsstiller billige krav. Med denne lille artikel håber jeg at kunne give nogle småbidrag til den Blicher'ske tekstkritik.

Lad mig begynde med et sted, som allerede før har været behandlet, nemlig i de Blicher-studier, der under det kendte forfattermærke Bx. fremkom i „Jyllandsposten“ 13de juli 1914 og nogle følgende numre. Det er det sted i „Juleferierne“ (H. Hansens udgave I s. 309), hvor rektoren før klapjagten kommer ind til frokostbordet. „Min sidemand, en velfodret pranger og selvejer, sagde, da jeg undslog mig . . .“. Således står der i udgaven 1834. Det er klart, at her må være en fejl, da rektoren jo netop deltager i måltidet. P. L. Møller klarede paa sin vis vanskelighederne ved ugenert at udslette de fremhævede ord, og alle senere udgivere har fulgt ham. Bx. er åbenbart inde på den rigtige vej, idet han foreslår: da jeg nedlod mig. Blicher bruger netop tit nedlade sig om at slå sig ned, sætte sig. Men hvorfor ikke da jeg ned-slog mig? Det ligger jo undslog nærmere og kunde lettere end nedlod mistydes af sætteren, der ikke kendte Blicher's forkærlighed for at lave sammensatte verber, hvor almindelig sprogbrug kræver sammensætningsordet udskilt fra verbet. Et par eksempler på denne Blicher'ske ejendommelighed, tagne fra disse to noveller: S. 339: „Mit (blik) havde jeg, medens hun talte, nedslået“, — altsaa samme verbum, men mindre påfaldende brugt. Ligeledes (s. 310) sammensmeltede (som intransitivt præteritum), (s. 337) „hvorfra nedhængte en sort lidse“ og (s. 578) „en silkesnor, ved hvilken hun opdrog et lille guldhjerte“.

Ligesom ned her ved fejllæsning er blevet til und, kan det naturligvis også let blive til ud. Således står der i konrektorens levnedfortælling (s. 316): „da jeg året derefter havde fået mit nærværende embede, rejste jeg derud (o: til Kiel). Fra en Jydsk by rejser man jo ikke ud til Kiel; der maa læses derned.

Lidt foran (s. 314) har senere udgivere „forbedret“ den originale tekst ved at rette til: „hvoraf jeg sluttede, at en søsterseng

skulde opredes". Med en ubetydelig kommafejlrettelse har vi den rigtige tekst uden ellers at forandre nogetsomhelst: „belæssede med pelse, pudehynder, sofapuder og dito pølser, hvoraf, sluttede jeg, en søsterseng skulde opredes. Man har misforstået hvoraf og henført det til sluttede i stedet for til skulde opredes.

Lige så nemt lader et andet sted sig rette. Det er såre ubetydeligt, da fejlen ikke har kunnet afstedkomme nogen misforståelse, men ganske morsomt på grund af den sikkerhed, hvormed man kan se, både hvordan fejlen er fremkommen, og hvorledes den skal rettes. S. 326 siger kammerråden efter originaludgaven: „Vores rektor har, min s.... rigtig villet liste sig ind til komtessen“. De 4 prikker kan ikke betyde udeladelsen af 4 bogstaver; hvad skulde det vel være for et ord? Og skulde prikkerne blot i almindelighed betegne, at slutningen af ordet er udeladt, uden angivelse af de udeladte bogstavers antal, vilde der vel næppe være valgt netop 4. Men man vil se, at der står komma foran min, et andet komma skulde altså stå efter prikkerne. Der er ingen tvivl om, at den sidste prik skyldes fejllæsning af manuskriptets komma; altså eden hedder min s... (sjæl) og er omsluttet af to kommaer.

S. 332. Originaludgavens meningsløse „De tvende parter var dog alle enige“ er i alle senere udgaver rettet til Om tvende punkter. Ved at læse Om tvende poster kom man både originaludgaven nærmere og blev i samme billedsfære, som ordet udsættelse lidt ovenfor tilhører.

I Oles levnedsløb i „Høstferierne“ omtales (s. 541) en kok ved navn Ole Halvorsen. Men senere i fortællingen kalder originaludgaven ham overalt Halvor, hvilket alle senere udgaver retter til Halvorsen, et enkelt sted (s. 542) til Ole Halvorsen. Det er dog næppe ved uagtsomhed, udgaven af 1840 har Halvor: en så inferior person som kokken ombord kan ikke kaldes ved efternavn alene (to navne er for meget til daglig), og Ole hed de jo allesammen på „Aleth“, specielt kahytsdrengen, så det navn kunde ikke bruges. Så lavede man kendingsnavnet Halvor.

Værre er det gået med et andet navn, som der allerede i første udgave er bleven kludret med, fordi udgiveren ikke forstod den tilsigtede morsomhed, som heller ingen af de senere udgivere har forstået. Baron von Malensfeld kan ikke udtale *l* og præsenterer sig derfor som „kap-tajn, baron von Marenstfært“ (s. 547). Da senere oldgranskeren Urold henvender sig til ham, kalder han ham — efter udgaverne — Marenstfært, hvortil baronen ganske naturligt svarer, at han hedder ikke Marenstfært, men Marenstfært. Der ses ingen grund til at lade Urold høre således forkert, og for at gøre det hele fuldstændig meningsløst lyder hans replik: „Således siger jeg jo også“. Det komiske Moment må søges i, at baronen, som godt kan høre — i andres tale — forskellen mellem *l* og *r*, tror at rette ham, men dog siger ganske det samme. Altså: Marenstfært skal rettes til Marenstfært.

Der kunde endnu være forskellige småting at anføre, som udgiverne ikke burde have ladet passere. Men lad mig standse her! De fremdragne

steder beviser, tror jeg, hvis man ellers har vidnesbyrd behov, at vi trænger til en kritisk udgave af Blicher. Den nuværende tilstand kan man ligefrem ikke være bekendt.

Randers, februar 1915.

Valdemar Thoresen.

De fleste af de ovenfor givne rettelser til Blichers tekst — der som altid er påfaldende dårligt korrigeret i de gamle udgaver — bærer rimelighedens præg. Det gælder dog ikke dem alle. En Jyde vilde på Blichers tid absolut ikke rejse ned til Kiel, men enten op eller, som der står, ud. Dengang kendte Jyderne nemlig endnu ikke deres geografi fra land-kort, hvor nord vender opad, men fra virkelige rejser, der førte fra stranden op i landet. Se Feilbergs ordbog under ned og op, og at også Præsten i Thorning lader stå „ud ad Sonden til“.

Muligvis kan også Mærensfært forsvares. Hvis baronen (som jo læser) har haft en stærkt københavnsk udtale af *a*-lyden, og denne naturligt nok ikke påvirkes af et „uægte“ *r*, må det for Urold have ligget nær at opfatte *ar* som *ær*, medens baronen naturligvis er sig bevidst, at han har ment *al*.

M. Kr.

DER STAAR ET SLOT I VESTERLED.

I et Digt, hvori Ingemann som ældre mindes sin Barndom paa Falster, lyder første Vers saaledes:

Du var mig hele Verden,
du lille grønne Ø
imellem de dybe Sunde
og brusende Østersø!
Med Pragt staar op fra Grønsund
din Sol hver Morgenstund;
ved Kvæld den til sit gyldne Slot
nedruller i Guldborgsund.

Man vil ikke kunne undgaa at lægge Mærke til, at Digteren bevidst fremhæver „gyldne Slot“ og „Guldborgsund“; det faar Bagvægt, for at bruge Gudmund Schüttes Udtryk. Den stærkt betonedede Stilling, Udtrykket indtager, maa betyde, at det rummer en væsentlig Del af hans barnlige Verdensopfattelse („du var mig hele Verden“). Det er let at forstaa, at selve Stednavnet Guldborgsund hos en følsom Barnenatur som Ingemann har vakt Forestillinger om en gylden Borg, som maatte ligge derude i Sundet, og denne Borg har han troet at kunne se om Aftenen, naar Solen gik ned ude over Vandet.

Samme Tanke, men i prægtigere Udformning, træffer vi i hans Aftensang „Der staar et Slot i Vesterled“. Den gyldne Borg aftegnes i faa malende Enkelttræk, og det fremgaar tydeligt, at der er tænkt paa en Solnedgang over Vandet: „med Straalestøtter underfuld sig Borgen spejler

i Havet*. Men ellers er Skildringen givet i almenkyldige Udtryk, der ikke tillader at stedfæste Slottets Beliggenhed nærmere. Kun Sammenligning med Digtet om Falster gør det sandsynligt, at vi ogsaa her har Slottet i Guldborgsund for os.

At et Stednavn er i Stand til at vække Følelser og Stemninger, er vel kendt; jeg behøver blot at minde om, at Øhlenschläger giver sig til at drømme om Hellig Anders, da han paa sin Langelandsrejse gæster Antvorskov. Her er det en Misforstaaelse, der dog ikke var hans alene, men Tidens. Og saaledes antager jeg ogsaa, at det er Stednavnet Guldborgsund, vi har at takke for den herlige Aftensang, som Ingemann her har skænket os danske.

Gunnar Knudsen.

ØGENAVNE I FORBRYDERVERDENEN

AF

BRØCHNER-MORTENSEN

FÆNGSELSINSPEKTØR

HVAD er et Øgenavn? Er det nødvendigvis noget, der tilkender giver Foragt, en Narrehjælde, der hæftes paa den skikkelige Dagligdragt, eller omfatter Ordet ogsaa „Kælenavnet“, som Moderen rundhaandet ofrer paa sin Lille, og „Tilnavnet“, som Folkets Røst eller egen Overbevisning om en Særstilling hæfter som en funkende Agraffe paa Heltens Klædebon?

At afgøre dette tilkommer Filologen, og for en fattig juridisk Spurv, der vover sig ud i en filologisk Tranedans, er intet andet at gøre, end at indrømme, at Betegnelsen „Øgenavn“, saaledes som den er sat over disse Linier, for ham omfatter ethvert Mærke der, uanset den Følelse, der ligger til Grund, ad sproglig Vej sættes paa en Person for at kendetegne ham yderligere end allerede sket ved Egennavnet.

Om Øgenavnet, saaledes opfattet, kan siges det almindelige, at det, hvor det gives af andre, tjener til et af to: enten til at støde bort eller til at trække nærmere. Hver Kreds har sine Øgenavne, Hjemmet, Skolen, Værkstedet; og den, der vilde ofre denne sproglige Flora et Studium, vilde se, at den, hvad enten det drejer sig om Tidsler eller om Roser, antager forskellig Duft og Farve efter den Jordbund, hvoraf den er groet.

Et er fælles, et vist Frimureri, der tjener til at slutte Kredsen tættere, enten rundt om den, man ret vil have for sig selv, eller mod den, man vil udstøde. — Har jeg Ret i det ovenfor sagte, at Øgenavnene i høj Grad bære Spor af den særlige Kreds, hvori de er opvoksede, tager jeg mulig ej heller Fejl, naar jeg antager, at en Stikprøve paa Øgenavne fra Forbryderverdenen, ogsaa fordi

denne Verden — forhaabentlig — er fremmed for Flertallet af dette Tidsskrifts Læsere, kan have nogen Interesse som en særlig Vækstart.

Om Forbryderes Øgenavne gælder det i meget høj Grad, at de staa i et vist professionelt Frimureris Tjeneste. I denne Verden gælder det at slutte Kredsen tæt, at staa Skulder mod Skulder med Udelukkelse af alle Uvedkommende, in casu Politiet.

Skulde Uheldet ske, at en fortrolig Meddelelse faldt i „uvedkommendes“ Hænder, er det altid en Betyggelse at vide, at den er holdt i Vendinger, særlig hvad Betegnelsen af Personer angaar, der kun forstaaes af Lavets egne Medlemmer, af de „zünftige“, kunde man sige.

Desværre er Politiet saa ubeskedent, ikke at betragte sig som „Uvedkommende“, og saaledes gaar det til, at et omhyggeligt incognito undertiden brydes paa den mest indiskrete Maade. —

Gennemgaar jeg nu en Række af saadanne Øgenavne (noms de guerre, sobriquets), viser det sig straks, at adskillige af dem er Kælenavne i egenligste Forstand, maaske opfundne af en øm Moder i overvættes Inderlighed, senere af en Husfælle eller Broder uforsigtigt bragt med til Skolen og sluttelig slæbt gennem Stadens Kipper og Tugthusets Arbejdssale.

Det er Navne, der kunde forekomme „i de bedste Familier“, saasom: Busse, Nusse, Susse, Delle, Dulle, Dof, Manse, Skejs og Guttermand.

Hatter er Barnets egen Forvrængning af dets Navn (Johannes), Nenner dets ubehjælpsomme Udtale af Jens. Herhen høre mulig ogsaa Navne som Nasse og Tutnas. Heller ikke Forvrængninger af Egennavne er noget for Forbryderverdenen ejendommeligt, og naar de forekommer her, er der Sandsynlighed for at de stammer fra Skolen og har fulgt Indehaveren med den Kreds af Kammerater, der gik samme Vej som han. Smil er saaledes en i alle Kredse almindelig Forvrængning af Emil. Gøjser (Guise) og Bror Løjs (Louis) vidner som det fremmedartedes Evne til at præge sig i Sindet og samtidig om Lysten til at vulgarisere det. Peter Bromleby er en spøgfuld Omskrivning af Peter Romeo.

Om billige Forbryderromaner og om de, netop blandt Forbryderverdenens Novicer saa yndede Filmsdramer minder Navnene Falkeøje, Maanekongen, Stimanden og Rocambole. Et litterært Tilsnit har ogsaa Navne som Forbryderkongen, Mestertyven og Jernhenrik, der iøvrigt henlede Tanken paa de

heroiske, af Helten selv antagne Epitheta. Her, som i Historien, er der ofte et Misforhold tilstede: Jernhenrik døde ganske ung af Tuberkulose! — Som en Fanfare i et Triumftog lyder Navnet Politiets Overmand; Indehaveren bærer det da ogsaa tatoveret paa sit Bryst med store Bogstaver.

At celebre Døgnbegivenheder yde deres Bidrag til Forbryderverdenens Øgenavne viser Navnet Dreyfus, hvis Bærer har en betydelig ydre Lighed med den kendte franske Kaptajn.

Endelig kan Tidspunktet for Navnet Apache nøjagtig angives som faldende sammen med de, iøvrigt ganske uvirkelige, parisiske Apachedanses Fremstilling paa Biograftheatrene. —

I den her omhandlede Forbindelse spiller Fødestedet en vis Rolle i Forbrydernes irregulære, ligesom i gamle Dage i Landets regulære Hær. Roskilde-Frederik, Skovser-Emil, Svenske-Herman og Peter-Valby taler for sig selv. Derimod kan selv den fineste Fortolkningskunst ikke lede paa Spor efter, at Peter-Femøre har sit Navn, ikke efter Mønten, men efter Fødestedet, Femø.

De hidtil nævnte Øgenavne kræver en vis Viden om hvem eller hvorfra. Anderledes, hvor Øgenavnet har sin Oprindelse fra legemlige Ejendommeligheder. Disse er Hvermands Eje, og Udvalget er da ogsaa rigt.

Den langbenede og Proppen betegner Ekstremerne hvad Legemshøjde angaar. Talrige er ogsaa Betegnelserne lange og lille, efterfulgte af et Fornavn. Ganske pudsigt virker Navnet Langelmaren, naar man faar at vide, at det drejer sig om et Mandfolk. — Haarets Farve giver Anledning til en rig Skala af Øgenavne, lige fra Lyse Vilhelm til Sorte Otto; Nuancer af rødt betegnes ved Rødtop, Ræven eller Ræveungen. Krølle-Christian kan passende nævnes her.

Særdeles talende er Ole Skævnæse, Strækhals og Hugtand. Christian Enøje, Glo Øje (har Glasøje) og det skæve Rotteøje lede ind paa, hvad Bertillon i sin Signalementslære betegner som „particularités“. Saadanne angives ogsaa i Eetben og Haltefanden.

Søren Nifinger og Handskemagerskiltet har deres Ejendommeligheder ved Hænderne, Skuffe-Jens har Underbid og Spids har en Næse som Navnet udviser.

Totalindtrykket af Fysiognomiet sammenfattes i Navne som

Pjerrot, Mulatten og Spar-Bonde, hvilken sidste med sit Fipskæg minder om Knægten i et Spil Kort.

Den lille Cohn er lille, pukkelrygget og mørk; Skæve Martin og Fede Otto behøver ingen Kommentar.

Selv Sygdom giver Anledning til Øgenavne, saasom Krampe-Karl og den flaaede Abekat, hvilken sidste kan takke sine abelignende Træk i Forbindelse med en excemlignende Hudsygdom for sit Navn.

Til Ejendommeligheder af sjælelig Art hentyder: Hyle-Carl, Tude-Hans og Brøleaben. Pjat, Tosse-Axel og Raa-Valde henhører til samme Gruppe. En afgjort sympathisk Klang har Tapper og Tusse-Humør, hvorimod Stikke-Carl hører til Forbryderverdenens Pariaer, Stikkerne 3: dem der forraade Kammeraterne til Politiet.

Til det borgerlige Erhverv, omend ofte kun et mere tilfældigt, hentyder: Christian Slagter, Peter Lygtetænder, Rulle Christian og maaske Bliktuden. Derimod har Smededrengen aldrig haft anden Forbindelse med Smedehaandværket end den, der er nødvendig for en dreven Indbrudstyv. — Oprindelsen til Sukkerjörgen skal vistnok søges i Helsingørsgades Sukkerhus, Tatovermanden og Tusch-Hans hører hjemme i Nyhavns Sømandsknejer.

Til en broget Verden af Gøgl og Markedstelte henflyttes vi med Boxeren, Hurtigløberen, Troldmanden, Mester Jakel, Den Vilde, Zulukafferen, Menneskeæderen og Den hvide Neger; den sidstnævnte har faaet sit Navn af en Broder til Barnet fra „Kejserens nye Klæder“, der ved en Lejlighed, da han optraadte som Negerkomiker, gennemskuede ham og højlydt døbte ham ved det Navn, der altid siden har fulgt ham.

Medens et Navn som Peter Lurendrejer i al Almindelighed henleder Tanken paa Ulovligheder, angiver andre mere bestemt det Forbrydelsesgenus, den vedkommende har helliget sine Evner. Den lange Nøgles Indbrudstyverier vil endnu huskes fra Aviserne; mindre kendt er det, at han dannede Skole og efterlignedes af det lange Brækjærn. Tyve-Lars stjæler i al Almindelighed, medens Steffen Natugle og Nattegøjen foretrække Natten til Udøvelse af deres Haandværk. Røver Niels, Kvæleren og Børnenes Skræk angiver mere uhyggelige Specialer. Det foretrukne objectum criminis angives diskret i et Navn som Peter

Sølvsmed, medens Sølvtyven gaar mere lige løs paa Sagen. Om et særlig stort Kup minder Thorvald Tusindkrone, ogsaa kaldet Tusind-Thorvald, hvorimod Cykle Oskar, Due Valdemar og Æblejens hører til de mere beskedne Udøvere af Kunsten. Lampe Jørgen har derimod intet med Lamper at gøre, men ejede i sin Ungdom en elsket Hund, „Lampe“, hvis Død han begræd saa stærkt, at Kammeraterne fandt Anledning til at rejse den et Minde ved at lade den leve i hans Øgenavn.

Den Verden, der lever i Ly af Prostitutionen betegnes almindelig ved Navne, hvis feminine Oprindelse er umiskendelig, saasom Smukke Emil eller Søde Dres.

Fra mandlige Standsfæller stammer derimod sikkert Navne som Pige Carl, Blæser (o: en Soutenør) og Hopla-Jens. Stærk Lokalkolorit har Hummer-Fritz (Hummergade).

Det foretrukne Virkefelt antydes ved Navnene Nørrebro, Skræk, Fæle Carl fra Nørrebro, Niels Brøndgade (Brøndstræde) og Trilogien: Phoenix-Rasmussen, Salon-Jensen og Stjernens Skræk. Med Travervalde henflyttes vi til Byens Omegn, medens Kieler-Skræderen fører os til det nærmeste, Kongo-Røveren derimod til det adskilligt fjernere Udland.

Modsætningen mellem By og Land fremtræder ret tydeligt i Navnene Bonde-Frederik, Ko-Søren, den jyske Bondeknøs og Varde-Jyden.

Et rigt Kontingent af Øgenavne leverer Dyreverdenen, ofte paa Grund af Indehaverens Lighed med det paagældende Dyr, hvilket i ethvert Tilfælde gælder om Aben, Grisen, Hønen, Bulldog og Hunden eller Vov.

Paa Natuglen og Nattegøjen er ovenfor givet en anden Forklaring; den samme gælder sikkert for de saa almindelige Øgenavne Musen og Rotten. — Det kollektive Vibedrengene nedarvedes paa 3 Brødre fra Moderen, Vibe-Stine.

At Drikfældigheden spiller en stor Rolle ved Øgenavnenes Tilblivelse, siger sig selv. Spiritus, Saft, Svampen, Druk-Valde, Snapse Robert, Poul Brændevin og hans Broder Buldre Jørgen er alle kendte Drukkenbolte. — Pot, det lille Halvpottemaal og Pægle-Frederik har faaet Navn af Druk-kenskabens Attributer; Navne dannede efter Litersystemet høre endnu Fremtiden til. Endelig henleder Navnet Ole Skrupskid Tanken paa en af Alkohol forgiftet Mave. Til samme Kategori

hører, hvad der ikke er umiddelbart indlysende, den dovne Dreng, der fik sit Navn en Dag, da han udviste den utrolige Dovenskab ikke at gide rejse sig fra Bolværket ved Havnen forat følge en Kammerats Invitation til at gaa med over i en Kælder og „nyde en Genstand“.

En vis bitter Selverkendelse lyser os ganske uventet imøde fra Navnene Subjektet, Proletaren, Sut, Bisse Frederik og Sjoever Axel. — Tælle Holger har sit Navn efter Logementet (at tælle den = at sove under aaben Himmel). —

Endnu en Gruppe af Øgenavne skal jeg indskrænke mig til at angive uden at nævne Exempler, det er de saa talrige obscøne, for derpaa at slutte med en lille Buket, plukket i den specielt københavnske Forbryderfantasis frodige Have: Det halve Ansigt, den skarnagtige Dreng, Bræddestablen, Fingelinen, Klat-ten, Sildeberideren og Udenskring.

NOGEN IAGTTAGELSER OVER ET PAR •EPISKE LOVE• INDENFOR TO EVENTYRGRUPPER

(AARNES MÄRCHENTYPEN 332 OG 613)

AF

REIDAR TH. CHRISTIANSEN

Det er en meget interessant opgave at forfølge et eventyrs livsløb og udvikling gennem de forskellige kredse av varianter, at søke at faa rede paa dets vekst og dets utspring, og rede ut det indfiltrede net av traade, som ofte løper sammen i et eventyrs liv. For her at naa et nogenlunde bestemt resultat kommer det først og fremst an paa at ha saa fyldig stof som mulig, saa alle de forskjellige kredse og former blir bedst mulig repræsenteret. Først ved om mulig at bygge paa hele stoffet kan man gjøre sig haab om at bestemme et eventyrs grundform, og lære dets historie at kjende. For en række eventyrs vedkommende er dette arbeide utført¹, og et uvurdérlig hjælpemiddel vil man faa i Bolte og Polivkas anmerkninger til Grimms eventyr, hvorav første bind er utkommet².

Som i overskriften antydet er hensigten med følgende iagttagelser kun at betragte disse eventyr fra saa at si den tekniske side, særlig da hvordan de forholder sig til et par av de av professor A. Olrik formulerte „episke love“³; om tretallet og om motsætning. Set fra dette synspunkt er det ikke av avgjørende betydning at ha hele stoffet med, og ved de to grupper er der tat med de varianter

¹ Jf. Communications edited for the Folklore Fellows (FFC.), 13, p. 79 ff.

² (Anmerkungen zu den kinder- u. hausmärchen der brüder Grimm, neu-bearbeitet von Johannes Bolte und Georg Polivka. I (nr. 1—60). Leipzig 1913, Dieterichsche verlagsbuchhandlung. — Nu også, II (nr. 61—120), 1915.)

³ Episke love i folkedigtningen, Danske Studier 1908, p. 81.

som var mig tilgjængelige; dog saa, at jeg har forsøkt at faa med varianter fra alle de forskjellige kredse¹.

I.

Det første eksempel er eventyret om „**Døden som gudfar**“, nr. 332 i Aarnes system, og varianterne er tat efter Bolte-Polivkas anmerkninger².

Efter den vanlige form er dette eventyrs indhold følgende: En fattig mand søker en fadder til sit barn, men denne maa være retfærdig. Han avviser flere, men antar døden som den absolut retfærdige. Som faddergave gir døden ham (eller barnet) evnen til av dødens stilling ved sykesengen at forutsi sygdommens forløp. Han anvender denne sin evne i praksis, og blir rik og berømt;

¹ Jf. FFC. 13.66.

² Der findes efter Bolte Polivka endnu ca. 70 varianter, samt 54 utrykte finske (jf. FFC. 5 p. 32). Særlig det slaviske materiale er slet repræsenteret, da jeg for tiden ikke fik tak i varianterne. Med hensyn til betegnelsen av kilderne henviser jeg til Bolte-Polivka, og til bibliografien i R. Køhler, Kl. Schr. I. Betegnelsen for landene er den av Dr. Aarne anførte i hans Leitfaden (FFC. 13 p. 66). Varianterne er: **GN.** Asbj. Moe² nr. 45, **GD.** 1. M. Dietzes, Aftenunderholdninger 1838, nr. 5 p. 35. 2. DFS. Grundtvig 122 a; 3. 122 b; 4. 122 c; 5. GIDM. 2 nr. 3; 6. DFÆv. (1884) 1; 7. E. T. Kristensen, Æv. fra Jylland III 251; 8. Fra Bindestue o. K. II nr. 22; ETKr. 72; 10. ETKr. 956; 11. ETKr. 1338. **GI.** Gering I 204 (jf. II 143). **GG.** 1. Wissner p. 199; 2. Jahn, Volkssagen nr. 43; 3. Jahn, Volksmärchen nr. 9, 4. ib. nr. 10; 5. Grimm KHM. 44; 6. Wolf, D. Hausm. p. 365; 7. Birlinger, Aus Schwaben II 372; 8. Bechstein, D. Märchenbuch p. 88; 9. Schönwerth III 12; 10. ib. III 14; 11. Germania XXIX. 414; 12—13. Tyskjødisk: G. Meyer, Essais I 268 f. **GH.** 1. Volkskunde I 56; 2. ib. V. 184; 3. VII 35; 4. XV 40. **CB.** Luzel. Leg. Chret. 1, 335; 2. ib. 1. 346. **RF.** 1. Efter Grimms optegnelser. Bolte Polivka I. p. 383; 2. Le cabinet des Fées XXI 45; 3. Rev. des Trad. Pop. XXIV 35; 4. ib. XIII 664; 5. ib. X 594; 6. Rev. des lang. Rom. XXVII. 184; 7. Armana Prouvencau 1874, p. 60. **RL.** Jegerlehner nr. 42. **RI.** 1. Widter Wolf, Jahrb. für Rom. u. Engl. L. VII 16; 2. G. Pitré Fiabe II 399; 3. Gonzenbach 19. **RE.** Caballero-Wolf, Sitzungsberichte des W. Akad. XXXI 198. **RP.** Coelho nr. 23. **RR.** 1. Zschr. d. V. f. Volksk. IX 418; 2. Zschr. f. d. Mythol. 1. 358. **SC.** Zschr. f. d. Myth. 1. 262. **SB.** Krauss efter Meyer I 249. **SW.** 1. Veckenstedt p. 341; 2. Schulenburg p. 36. **FF.** 1. Suomi II 16 p. 215; 2. Salmelainen II 8; 3. ib. **FM.** Stier. U. Vm. nr. 4. **Aib.** efter Meyer 1. 246; **Gre.** Schmidt 22. **Lit.** Bezzenberger p. 36. **Zig.** H. v. Wlisslocki M u S. nr. 38. **As.** Lille As. Carnoy et Nicolaides p. 144. **Pal.** Hanauer p. 178. Der findes ogsaa en del ældre litterære bearbejdelser av dette stof, et par digte av Hans Sachs, av Hugo von Trimberg, et fastelavnsspil av Ayrrer o. s. v.; men til disse er der i denne forbindelse intet hensyn tat.

men han lar sig tilslut forlede til at forsøke paa at narre døden. Følgen er at døden kommer og tar ham med sig, viser ham livslysene, og tilslut maa da manden selv dø. Som vi nedenfor skal se, findes der flere biformer.

I første indledende del (A) skal helten bringes i forbindelse med døden, og dette kan opnaaes paa forskjellig vis: **a 1**. En fattig mand søker et retfærdig væsen, oftest som fadder til sin søn, og **a 2** en fattig mand søker hjælp. — **b 1**. Helten har (som løn for tjeneste, eller paa anden maate) faat noget mat eller drikke, og søker en at dele med. Sammen med dette kan man ta — **b 2** han har hat døden til lærer, og faar en gave av ham, og — **b 3** en færgemand faar løn for at ha sat døden over et sund. Det er særlig eventyrs begyndelse som er utsat for at forandres, ved paavirkning fra andre typer¹, og der findes ogsaa her i begyndelsen flere steder fremmede træk. Saaledes **c**. gutten som skal lære frygt at kjende (MT. 326), **d**. Belfagor motivet (se nedenfor), og **e** døden overlister og fanges.

Etter **a 1** gaar en mand ut for at søke fadder til sin søn. Han er fattig, derfor maa han gaa ut for at lete efter en fadder, og dermed henger sammen at han har mange barn. Dette er det 10de (GG. 9), det 13de (GG. 5, 8; RF. 5), det 24de (GG. 3); eller det 25de (GG. 4, SW. 1). Som han gaar paa veien, møter han flere, oftest tre: 1. Gud (eller Kristus, St. Peter, Jomfru Maria) altsaa en himmelsk magt, 2. Djævelen og 3. døden. De to første blir avvist, og den sidste antat, idet de to kaldes uretfærdige, den sidste retfærdig (GD. 1, 7, 11, 12; GG. 2, 4, 5, 8, 10; GH. 2, 3; CB. 1; RF. 3, 7; RI. 1, 2; LAs.). Motiveringen av denne karakteristikk er temmelig ensartet i disse varianter. Gud er uretfærdig, fordi han gir nogen meget, andre litet (Den enen gift hê Land un Sand, un den anneren gift hê 'n Staff in 'e Hand GG. 1); og djævelen avvises, fordi han alltid er ond („Du bist noch viel ungerechter als der liebe Gott. Dein ganzes Trachten geht darauf mit Lug und Trug uns Menschen zu verderben und uns zu schaden“. GG. 2). — Paa samme maate gaar det i almindelighet ogsaa i de varianter, hvor manden søker en retfærdig (uten faddermotiv), eller en hjælper (a 2); vi finder her oftest det samme tretal (GD. 2, 9; GH. 1; RF. 4).

Der findes forresten en del varianter, hvor han kun møter to.

¹ Jf. Aarne, Leitfaden (FFC. 13) p. 26.

Her er det vel loven om motsætningen der virker, idet der til forholdet, uretfærdig-retfærdig, strengt-tat kun trænges to. I ett tilfælde (GG. 3) er dette kombineret med tretallet, slik at han har to faddere før og søker en tredje; møter saa to, hvorav den sidste blir antat. Undertiden hører vi dog bare at han møter to (GD. 3; GG. 1, 11; RF. 1, 6; RL.; RP.; FF. 1; FM.). Naar vi endelig undertiden hører at han bare møter én, saa hænger dette kanskje sammen med, at indledningen er gjort saa kort som mulig for at komme over til den egentlige beretning (GD. 4, 10; GG. 6, 9; RF. 4, 5, her har han forresten én fadder før; RE.; SS. SW. 1, 2. Zig); der er vel samme tendens, som virker, hvor hele indledningen er sløifet, og der utenvidere berettes om dødens gave (GH. 4; Gre).

I Gruppe **b** tilfalder samme gave helten som tak eller løn. Han har tjent et sted længe (GN.), eller i tre aar (GD. 9; FF. 1, 3), og har som løn faat en dunk øl (GN.), tre pottes øl (GD. 9), tre brød (FF. 1), eller tre kaker (FF. 3), med paa veien. Han gaar avsted med dette og træffer saa døden. Naar han her først møter flere, som han ikke vil indlate sig med, blir forholdet som i gruppe **a**, omend motivering er en anden. — Typen **b 2** en enestaaende (dog er noget lignende antydnet RF. 2). En kongesøn er sat i lære hos en gammel, vis mand, som senere viser sig at være døden. Han er der først ett aar, saa ett til og saa endnu ett — altsaa tretalslov — og saa gir døden ham gaven. Denne variant (GI.) er den ældste (nedskrevet før 1339); men den er sandsynligvis litterært bearbeidet (jf. slutten). Ogsaa **b 3** findes kun en gang (GG. 11). Døden spør den forfærdede færgemand tre gange, hvad han skal ha i løn, og først tredje gang faar han svar.

Motivet om den modige gut, som skal lære frygt at kjende, findes som indledning i endel danske varianter. Ogsaa her kan tretalsloven merkes. Der gjøres tre forsøk paa at faa ham ræd (hente bok i kirke, røverne i skogen, spøkelsesslottet GD. 5, 6), eller samme prøve gjentas tre søndage i træk (GD. 8), ved sidste anledning optrær døden og gir ham gaven, eller viser ham livslysene.

I **d** merker man intet til tretalsloven. Motivet som er brukt av Machiavelli i novellen Belfagor, handler om at djævelen eller dødsengelen gifter sig med en jordisk kvinde, for at prøve hvordan det er. Han faar en slem kone, og trækker sig snart tilbake, men gir sin søn den merkelige evne. Dette træk er vel litterært, det findes i sydlige varianter, samt i to jødisk-tyske (GG. 12—13, fra

Wien?). Fra andre kredse er trækkene med at døden overlistes og fanges, samt den trætte mand, som roper paa døden. I første tilfælde tvinges døden til at gi evnen, i sidste faar den ulykkelige den som hjælp.

I æventyrets anden del (B) fortælles nærmere om dødens gave, og hvordan den bruges og misbruges. Gaven bestaar i de fleste tilfælde deri, at angjældende skal kunne se hvorvidt en syk vil komme sig eller dø. Han skal derfor optræde som doktor, og det er aabenbart for at fremhæve det usedvanlige eller mirakuløse ved gaven, naar manden undertiden gjør gjældende at han ikke har studeret til doktor — sjelden er gaven knyttet til lægemidler — urter f. eks — eller til det øl døden har faat drikke av — dette skal da, konsekvent nok, aldrig ta slut (GN.). Den oplysning døden gir, er gjerne formet som en klar modsætning: staar han ved føtterne, vil den syke komme sig, staar døden derimot ved hodet, vil han dø (GN.: GD. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12; GG. 4—9, 11; GH. 4; CB. 1, 2; RF. 1, 2, 4, 5, 6; RL.; RE.; RP.; RR.; SS.; SW. 1, 2; FF. 1, 2, 3; Gre.; LAs.; Pal.), sjelden omvendt (GD. 10; GH. 2; RF. 3, 7)¹. Det er her ganske interessant at lægge merke til at man undertiden har følt det som en vanskelighet, at de andre i sykeværelset ikke ser noget. Den almindelige maate at klare dette paa, er at det uttrykkelig siges at bare lægen kan se døden; en gang heter det at døden i tilfælde staar bak døren, saa lægen maa se efter der. Naar det undertiden blir en samtale mellem lægen og døden, kan det hete at de tilstedeværende er meget forbauset over at han staar og snakker med nogen, de ikke ser. Undertiden merker vi ogsaa her tretallet, idet døden sier at det er tre stillinger han vil indta: ved føtterne, ved midten og ved hodet (GL.: Gre.). Derved blir der ugreie med stillingernes betydning, hvad man klarer, enten ved at to stillinger betyr det samme (Gre.), eller ved at la dem betegne sygdommens styrke og varighet (GL.). Lægemidler spiller, som sagt, sjelden nogen rolle, merk dog engang: tre korn salt i mel (GG. 6). Almindelig skal lægen anvende sin prognostiske evne overfor andre, sjelden siges det at den skal brukes, naar det gjælder ham selv.

Om mandens praksis fortælles sjelden mere end at han blir rik og berømt, idet fortællingen skynder sig mot det som har mest

¹ Undertiden er modsætningen formet slik, at hvis døden er der, vil den syke dø, ellers ikke (GG. 12, 13; RL. 1; Alb.).

interesse: hans forsøk paa at narre døden (GD. 2, 7, 9; GG. 4, 7, 8, 11, 12; GH. 2; RF. 2, 3, 4, 5, 7; RP.; SS.; SW. 1, 2; FF. 3; LAs.; Pal.). Man kan dog undertiden merke en viss stræben efter at faa istand en motsætning, idet der først skildres et tilfælde, hvor døden sitter ved føtterne, hvor altsaa den syke kommer sig — dette skal da fremhæve det sidste, avgjørende tilfælde. (GD. 1, 4; GG. 5, 6; GH. 3; RF. 6; RL.). I enkelte varianter har man ogsaa villet ha tre tilfælde, særlig der hvor denne nye læge prøves, ved at en anstiller sig syk og lar ham hente. Et sted blir han kaldt til en patient, som har været syk i tre aar og brukt tre læger; nu lover denne at gjøre ham frisk paa tre dager (Alb.). Det er vistnok i analogi med den konventionelle eventyrslutning, naar døden narres helt, lægen faar prinsessen og lever bra og vel siden (GD. 5), eller naar han altid snur sengen, og narrer døden (GD. 8; Lit.). Avvikende træk er at manden selv intet forsøk gjør paa at bedrage døden, hans søn arver gaven, og saa indtrær katastrofen (GG. 11), eller at hele sykehistorien springes over, og døden kommer for at hente manden (RI. 3). Det almindelige er at lægen ved det avgjørende, sidste eller eneste tilfælde, lar sig bevæge til at snu sengen. Hvem den syke er, har i denne forbindelse mindre interesse. Det er efter almindelig eventyrstil ofte en prinsesse (herremands datter etc.), som han siden kan faa, eller ogsaa hendes far, hvad der jo fører til samme resultat (GN.; GD. 2, 3, 4, 7, 9; GG. 4, 7, 8, 9, 12; GH. 4; RF. 2, 5; RP.; SW. 1, 2; FM.; Pal.). Ogsaa her har vi et par ganger tretallet. Sengen vendes med held to ganger, og døden nøier sig med en advarsel, først tredje gang intrær katastrofen (RF. 1, 3). Undertiden er motivet med livslysene sat ind her; men regelmæssig staar det tilslut (GD. 5, 7, 8; GG. 3), likesom vi engang har det træk at døden fanges, saa at han for at bli fri, maa gi manden 200 aar at leve i (RF. 6). I de finske varianter findes motiver fra en anden kreds (Aarne, M. T. 330) — bænken som binder, ranslen, osv.

Den tredje og sidste del (C) skildrer saa følgen av mandens bedrageri og hans endelige skjæbne. Her er to hovedmotiver, **a** livslysene, **b** betingelsen for at døden skal faa ta ham (Aarne, M. T. 1199). Blandt træk andetstedsfra har vi motivet med „dødens sendebud“, som har trængt ind her (f. eks. i RE.). **a** Døden tar manden med sig. Det kan være specielt fremhævet at dette er straf for hans bedrageri (GD. 1; GG. 8; SW. 2); eller det sker i

form av en indbydelse til et besøk, hvad der maa sees i forhold til tidligere momenter i beretningen (gjenbesøk etc.), (saaledes i GD. 2, 4, 10; GG. 6, 9; GH. 1, 2; CB. 1; RF. 3, 5, 7; RI. 1, 3; SW. 1; FM.; Alb.). Ved skildringen av det sted lysene findes, gir varianterne interessante indblik i hvordan beretternes fantasi har forestillet sig dødens bolig, like fra det runde hul med en jernplate over ute paa kirkegaarden, hvor de krabber ned, og til den utførlige skildring i en av varianterne fra Bretagne (CB. 1), hvor de gaar over fjeld og elver til de kommer til et gammelt slot, omgitt av høie mure, midt i en dyster skog, en „sombre manoir“, som det kaldes. Paa dette punkt merker vi i flere varianter en viss utmalende tendens. I varianten fra Palæstina har døden likesom et apotek, hvor der staar fuldt av flasker og krukker, som indeholder menneskenes dødsårsaker. Saa har han værelset med lamperne, men desuten et slags pulterkammer, hvor han gjemmer de dødes lamper. Dette træk er forresten motiveret dermed at manden ber om at faa se sin avdøde fars lampe, for at faa anledning til at fylde paa sin egen, mens døden henter den. Ved disse utmalende beskrivelser merker vi intet til de episke love, de synes at ha til opgave at skape en viss stemning eller gjøre alt tydelig¹.

Det ser ut som om man undertiden har tilstræbt en viss motsetning ved først at la manden spørre om andres lys, og saa om sit eget. Hans lys (eller lampe) er nær ved at slukne, og han ber døden om at faa det byttet, enten avslaar døden dette ved at henvise til at han er den retfærdige (GD. 1, 2, 7; GH. 1; RF. 3, 7); saaledes ogsaa i GG. 1, men her er det vel en senere ændring at døden ikke viser manden lysene, men bare fortæller om dem. Eller døden later som om han vil bytte, men lar det imens slukne (GG. 5, 8, 9; GH. 1; RF. 3, 7; SW. 2; LAs.), eller sjeldnere saa at manden selv forsøker at bytte, men ikke klarer det (Zig., Pal.). Avvikende er avtalen om at døden skal hente ham om tre aar

¹ Et morsomt eksempel paa hvordan beretteren ved at utmale de enkelte træk vil bestemme alt saa nøie som mulig, og saa at si utelukke enhver feiltagelse, har vi i en nær beslegtet historie, som ikke egentlig hører hit. (Orain, *Contes de l'Ille et Vilaine* p. 211). En doktor med daarlig praksis slutter en kontrakt med djævelen, som viser ham livets lys. „Alle disse lys er sjælene til folkene her paa egnen og kan kun sees av dig og mig. De er fordelt paa marken her efter grændene og landsbyene omkring os. Angjældendes navn staar paa lampen, og lysstyrken viser livskraften hos hver av dem“.

(Gre.), samt trækket at døden fanges, og ikke slipper fri før længe efter (GH. 2, 3).

Efter den anden type (b) lover døden at vente med at ta ham, til han faar læst sit fadervor. Han læser det naturligvis ikke, og pointet blir da, hvordan døden faar narret ham til at gjøre det. — I de finske varianter er det ikke fadervor, men „se saa“, han ikke har lov til at si, vel fordi det var vanskeligere at undgaa. Efter en beretning (GI.) læser han tilslut frivillig fadervor, idet han, gammel og møt av dage, samler sine mænd om sig, og læser det. Litterært set er det en god slutningseffekt, men det er neppe i eventyrstil, idet derved motsætningen til fienden, døden, svækkes, og personen istedenfor at drives av de virkende kræfter, selv tar initiativ i en grad som ikke stemmer med det almindelige syn i eventyrene. Sandsynligvis er jo ogsaa dette eventyr litterært bearbejdet. Forøvrig kan han narres til at læse fadervor paa forskjellige maater: Der blir hængt op en tavle, med fadervor paa, over hans seng, som han saa staver sig igjennem. Den er hængt der av døden (GN.; FF. 1, 2), eller av en anden uten ond hensigt (GD. 3, 4; FF. 3.), engang er døden efter ham tre gange (Lit.). Dette er et noget klodset arrangement, bedre er den formning hvor døden optrær som syk, ligger, eller et litet barn, og narrer manden til at læse fadervor for sig. Hvor indledningen var Belfagor-motivet skræmmes døden med at sønnen siger: „mor kommer“, og mindet om den slemme ektefælle er nok til at jage døden paa flugt („In a trice fear flamed in the grim angel's orbs, and he was gone“ Pal.).

Dette eventyr gir, især i begyndelsen gode eksempler til loven om tretal og motsætning. Det synes ved sin legendeagtige karakter og ved flere træk (personficationer, fadderinstitution etc.) at tilhøre en yngre kreds eventyr, og er middels sterkt utbredt. Til det eiendommelige motiv med livslysene kunde kanske findes tilknytning i folketro.

II.

Det andet eventyr „**Den blinde**“, (Aarne, MT. 613) er vistnok langt mere utbredt. Ved det her benyttede utvalg av varianter — Bolte-Polivkas anmerkninger er desværre ikke naadd saa langt — har det særlig været hensigten at faa med repræsentanter fra de forskjellige kredse. Der er tat med ca. 85 varianter, et tal som

særlig for de slaviske kredses vedkommende vistnok vil kunne forøkes adskillig¹. Der findes en række avvigelser; men indholdet er almindelig følgende: To vandrere (brødre, haandtverkere etc.) er paa reise sammen og kommer i strid om hvad der lønner sig bedst, ret eller uret, eller de blir uenige om sin niste. En av dem blir blindet, fordi han taper i træten, eller maa gi sine øine for at faa mat, og blir efterlat i skogen, hvor han kryper op i et træ. Her overhører han en samtale mellem tre dyr (eller dæmoner), og faar vite om tre ulykker og hjælp mot dem. Han udfører de givne anvisninger og vinder rigdom og ære. Den anden vil senere forsøke det samme, men opdages av dyrene, som nu er blit mere paapasselige, og sønderrives av dem. — For oversigtens skyld kan vi ta de enkelte episoder for sig, og da først: Indledningen (**A**) til han er anbragt i træet.

A. Først de optrædende. Der er gjerne to personer, som stilles i modsætning til hverandre, én er god, og én er ond. Enten skal denne modsætning først fremgaa av den følgende fortælling, eller

¹ Der findes et rikt utrykt finsk materiale — 81 varianter, og 5 svensk finske (jf. FFC. 5, 6). — De benyttede varianter er: **GN.** Ashj. og Moe⁹. nr. 48. **GS.** 1 Bondeson. Hal. Säg. nr. 1; 2 Molbech, Udv. Æv. 8. **GF.** 1 Nyland II 100; 2 ib. II 104; 3 ib. II 214. **GD.** 1 Grundtvig, GIDM. III 118; 2 Gr. 70 a; 3 Gr. 70 b; 4 Gr. 70 c; 5 Gr. 70 e; 6 Kamp, DFÆv. II nr. 5; 7 E. T. Kristensen, FÆv. opt. af. Folkem. samf. medl. nr. 22; 8 JFm. V 48; 9 ib. VII 42; 10 ib. XII 38; 11 ib. XIII 16; 12 ib. XIII 18. 13 ETKr. 8; 14 ETKr. 215; 15 ETKr. 245; 16 ETKr. 442; 17 ETKr. 911; 18 ETKr. 972; 19 ETKr. 1046; 20 ETKr. 1076; 21 ETKr. 1128; 22 ETKr. 2126; 23 ETKr. 2142; 24 ETKr. 2182. **GI.** 1 Fæ. Jakobsen nr. 74; 2 Isl. Rittershaus nr. 63; 3 ib. nr. 64. **GG.** 1 Zschr. der Ges. für die Gesch. Schl. Holst. VII 223; 2 Grimm KHM. 107; 3 Wolf DMuS. nr. 4; 4 Pröhle, M. für die Jug. 1; 5 Sutermeister KuHm. 43; 6 ib. nr. 47. **CB.** 1 Luzel, Veillées Bret. p. 258; 2 ib. 281. **RF.** 1 Cosquin nr. VII s. 84, 2 ib. p. 87. **RL.** 1 Schneller nr. 11; 2 ib. nr. 12; 3 ib. 14; 4 Jegerlehner nr. 145. **RI.** Widter. Wolf 1. Jahrb. für Rom. u. Engl. Litt. VII 3; 2 Pitré, Nov. pop. Toscane nr. 23. **RE.** 14 Jahrb. Jahrb. für Rom. u. Engl. Litt. VII 18; **Bas.** Vinson nr. 4; **RP.** 1 Coelho 46; 2 efter Clouston I 352; **RR.** A. Schott 106. **SC.** Waldau 271. **SR.** 1—7 Afanasiev I 66 a—g; 8 Chudjakow nr. 47. **SS.** Wuk-Karad. nr. 16. **SU.** Rudičenko II 156. **SW.** Haupt u. Schmalzer II 181. **FF.** 1 Salmelainen II 172; 2 ib. 183; 3 Suomi II 16, 171. **FM.** Mailath p. 157. **Gre.** Hahn 30. **Zig.** Micklosisch, Abh. der W. Akad. 23, 316. **Pal.** Gaster i Folk Lore VII 231. **As.** Arab. 1001 nat (Hab. u. v. d. Hagen XI 164) Clouston I 255. **Pers.** Clouston I 259. **TK.** Radlof, Proben III 344. Central As. Cosquin 90. **Ind.** 1 Minaef-Cosquin 91; 2 Cosquin 93; 3 Bengal Clouston I 256; 4 Clouston I 260 (Indian Antiquary 1884, 285). **Ceylon.** Clouston I, 464. **Afr.** Kabyler: Riviere, Clouston I 252.

den kan alt være antydnet i navnene, f. eks. „Tro og Utro“ (GN.). Det synes at være en senere utvikling, naar personerne saa at si er blit de rent abstrakte begreper og kaldes løgn og sandhet (GS. 1; GD. 15, 16; SR. 2; SU.; FF. 1, 2, 3). Som man da kan vente, har de allerfleste varianter kun disse to optrædende. Det er to brødre (GN.; GS. 2; GF. 1, 2, 3; GD. 3, 6, 8, 18; GL. 1; GG. 4, 5, 6; CB. 2; RF. 2; RL. 1, 2; RI. 1, 2; Bas.; FM.); ofte er det ogsaa to haandtverkere, kjøbmænd etc.; som gaar sammen eller møtes (GD. 9, 10, 12, 13, 19, 23, 24; GG. 3; CB. 1; RF. 1; RR.; SR. 5; Arab.; Pers.; TK.; CAs.; Ind. 3, 4; Ceyl.; Kab.).

Til trods for at hele beretningen synes at kræve at der skal være to personer, merker vi dog undertiden virkningen av tretalsloven, idet enkelte varianter indledningsvis beretter om tre brødre (GD. 4, 5, 11, 21, 22; GG. 1, 2; SČ.). Det viser sig dog at dette tretal her er en ren konventionel begyndelse uten betydning for beretningen, idet av disse tre de to optrær som enhet — som den onde motpart mot nr. 3 (GG. 2), eller de to forsvinder av beretningen, og det er nr. 3 som går ut i verden, møter en anden, og saa er det dem beretningen handler om. Endelig har endel varianter bare én, hvad der til nød kan gaa an likeoverfor hovedmomentet i fortællingen (SR. 7; Ind. 1). Det vanlige er altsaa at der er to personer.

a. En form av beretningen er nu at disse to trætter med hverandre om ret eller uret er det mest lønsomme i verden, eller om tak eller utak er verdens løn (kanske sammenheng med MT. 155)¹. I den ældste variant er det en kristen og en jøde som trættes om hvilken religion er den bedste. Denne variant (Pal.)² findes i et manuskript paa hebraisk, skrevet i det 9de årh., men Gaster, som har git meddelelse om dette, mener at kunne sætte manuskriptets oprindelse tilbake til det femte aarh. — Denne strid, som hænger sammen med de optrædendes karakter, findes i en række varianter (GF. 1; GD. 12, 20; GG. 4; CB. 2; RE.; Bas.; RP.; SR. 1, 2, 3, 4, 5; FF. 2; Gre.; Pal.; Ind. 2). og for at faa den avgjort, blir de enige om at spørre nogen de møter, oftest tre (GD. 20; GG. 4; CB. 2; RE.; SČ.; RR. 1, 2, 3, 4, 5; Gre.; Pal.), engang

¹ FM. har noget lignende, den av dem der først blir en stor herre, skal stikke den andens øine ut.

² Jf. Gaster i Folk Lore VII 231, Fairy Tales from Inedited Hebrew Manuscripts of the 9th and 12th Century.

fire (Ind. 2), eller bare én (GF. 1); men tretallet er altsaa det sedvanlige.

Avvikende er det naar helten drømmer om en stor værdighet han skal opnaa og drager ut i verden for at vinde den (GD. 2, 24), engang har han tre gange samme drøm (GD. 19). Det er beslegtet hermed naar helten er en som forstaar fuglesproget, og hører dem spaa ham saa stor magt at han skal herske over sin far. Han ler av spaadommen, men da faren faar vite det, blir han sint, lar ham blinde og jager ham ut (GI. 2). Det er endvidere fra andre eventyr, at helten er i tjeneste, hvor medtjenerne lyver om ham at han har sagt sig god for at utføre visse bedrifter — paa grund herav blir han blindet og jaget væk (GI. 1; RL. 3).

b. Efter den anden vel saa almindelige form for indledningen hører vi intet om deres trætte men forholdet er blit slik at den ene har mat, den anden ikke. Hvordan det er blit slik, har i denne forbindelse mindre interesse, oftest er det gaat for sig paa den maate at den onde har faat narret fra den anden hans niste (GN.; GS. 1, 2 (det varer 3 dager) GF. 2; GD. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 18, 22, 24; GG. 2, 3; CB. 1; RL. 4; SC.; SR. 1, 3, 4, 5, 6; SU.; FF. 3; Zig.; Pers.; Tk.; CAs.; Ceyl.; Kab.), undertiden er, som det fremgaar av fortegnelsen, **a** og **b** forenet. For saa at faa noget at spise maa den ene gi sine øine, for stigningens skyld først det ene og saa det andet; efter GN. sker det i et slagsmaal. At en blev blindet, hørte jo ogsaa med efter form **a**, og det er dermed et saa almindelig træk at det synes at maatte høre med til fortællingen (GN.; GS. 1, 2; GF. 1; GD. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24; GI. 1, 2, 3; GG. 2, 3, 4; RL. 4; RI. 2; RR.; SČ.; SS.; SR. 1, 2, 3, 5, 6; SU.; SW.; FF. 1, 2, 3; FM.; CAs.; Ind. 2, 3; Ceyl.; Kab.). Litt anderledes er det, naar den ene av to tiggere lar sig blinde, for at de skal faa mere (GD. 17; CB. 1; RF. 1). — Saa blir den blinde forlat, enten uten videre, eller den anden siger han vil gaa i forveien og leie nattelosji. Han efterlater den blinde ved et træ (GN.; GD. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 24; GI. 1, 3; GG. 3, 4, 5, 6; RF. 1; RL. 1, 2; RE.; RP. 1.; SS.; SR. 3, 5, 6; SU.; FF. 1; Gre.; Pal.), under en galge; GD. 6, 11, 23; GG. 1, 2; CB. 2; SČ.; SW.; FM.), i en kirke (GF. 2; GD. 12, 20; RI. 1; FF. 3), ved en bro eller elv (Bas.; RS. 4, 6), i en stue (RS. 2, 5).

Man har vistnok undertiden spekulert paa og følt det som

en vanskelighet, hvordan den blinde har kunnet finde frem til sit skjulested, iallefald skildres flere gange, hvordan han maa famle sig frem. Det hænger kanske ogsaa sammen med dette, naar der i et par varianter først kommer en mystisk hjælper og fører ham til en kilde, hvor han faar sit syn igjen (GF. 1; GD. 13; SR. 6; FF. 2; Pers.); i et par former (GF. 1; FF. 1) hører vi desuten om et par trylleski, som fører ham fra kilden til træet. Det træk at vandet i kilden (jf. duggen nedenfor) hjælper mot blindhet, hænger vistnok sammen med træk av almindelig folketro. Endelig hører vi et par gange at han blir firet ned i en brønd og forlat der (Arab.; Ceyl.). Det er et specielt nordisk træk at dette foregaar Sankthans-natten, hekse-natten, „da dyrene holder Sankthanslek (GN.)“. Saaledes i: GN.; GS. 1—2; GD. 2, 8, 10, 15, 18, 19, 21, 24.

Idet han altsaa er anbragt i denne situation, blir næste moment (**B**): Hvem der kommer sammen, og hvad de taler om. I begge træk merkes tretalsloven — oftest hører vi at der under træet (galgen etc.) møtes tre væsener, enten dyr (fugler, f. eks. ravner, eller bjørn, ulv, ræv etc.), eller onde væsener, djævler eller dæmoner.

En slags overgangsform er at disse optrær i dyrehamm¹. Engang er det saa gjennemtænkt at han jo ikke kan se hvem det er, han bare hører stemmer (GD. 12). Det er som sagt gjerne tre som møtes (GS. 1, 2; GF. 1, 2, 3; GD. 1—6; 8—11; 13—24; GI. 1; GG. 1—4; CB. 1, 2; RF. 2; RL. 4; RI. 2; SČ.; SR. 4, 5, 6; FF. 1, 2; FM.; Gre.; Zig.; Pal.; TK.; CAs.; Ind. 3; Ceyl.), men det forekommer ogsaa at det er fire (GN.; GG. 5; RF. 1; RI. 1; SW.; Ind. 2); men sjelden har da alle fire noget at berette (som i GN.) — den fjerde er undertiden stum, som det ogsaa engang fremhæves RF. 1 („moi“, dit le sanglier, „je ne sais rien“). Da to er nok til en samtale, hænder det ogsaa at det bare er to som møtes. Samtalen kan ogsaa i dette tilfælde gjælde tre ting, som fremsættes ved spørsmål og svar (GI. 1) — eller de har bare to ting at berette om (RI. 2; RE.; RP. 1—2; Arab.), endelig gives der ogsaa varianter, hvor der bare er en som taler, mens publikum er det ubestemte „mange“ (RL. 2, 3; Bas.; SR. 2, 3, 7). Det er enestaaende naar de samtalende engang snakker med den som

¹ Sammenlign til dette almindelige vækselforhold mellem dyr og dæmoner Dr. Aarnes Leitfaden (FFC. 13) p. 33.

lytter (Ind. 2). — Det almindelige (jf. slutten) er at de ikke vet noget om ham. Det pointeres at deres samtale er hemmelig, idet der gives strengt forbud (især til ræven) mot at røbe noget.

Blandt de ting dyrene taler om, er tre ting temmelig konstante: Blindheten, prinsessens sygdom, vandmanglen, ordnet i tre parvise led, slik at der først fortælles om ulykken og saa om botemidlet. Blindheten kommer gjerne først, noget som vel hører sammen med utførelsen, idet han først maa gjenvinde sit syn. Her er en vanskelighet, idet dette i beretningen først og fremst skal hjelpe den som lytter, og som de ikke ved noget om, det falder derfor litt vanskelig at faa dette moment lik de andre. Sjelden vet dyrene om manden — „Her sitter en blind mand, hvis han bare visste“ . . (f. eks. GD. 23). — men derved blir der et visst misforhold til slutningen. Hvor det er dæmoner (eller hekser) som snakker, berettes undertiden om striden og dens utgang (SR. 3); ofte dannes dog motivet skematisk lik de andre, idet der fortælles om en blind konge (resp. prinsesse) og hvordan han skal faa synet igjen (GN.; GD. 2, 5, 22; GG. 1; CAs.; Ceyl.). Det almindelige er dog at det likefrem sis at en kilde, eller den nats dugg hjelper mot blindhet (GS. 1, 2; GF. 2, 3; GD. 3, 4, 8, 11, 13, 14, 18, 19, 20, 21; GI. 1, 2; GG. 2, 3, 4; RF. 2; RL. 1, 4; RI. 2; RE.; SR. 1, 5, 6; FF. 1, 2, 2; Zig.). I de faa varianter, hvor det ikke fortælles om at en blindes, anvendes enten kuren paa en blind konge, eller det falder bort. Sammenhængen med mandens blindhet er dog tydelig. I en variant fra Ditmarsken (GG. 1) hadde beretteren glemmt det første de talte om, det viser sig her at der i indledningen intet er sagt om at nogen blindes. Tretallet merkes her i enkelte træk. Det er den tredje dugg som hjelper (GD. 21), eller en maa bade sig tre ganger i duggen (GF. 3), eller midlet er muld som skal hentes paa tre favners dyp.

Det andet moment er prinsessens sygdom; det kan ogsaa være en konge, idet det fører til samme resultat, at han faar prinsessen. Kuren staar sjelden i forbindelse med det træ de sitter ved (Zig.; Arab.; Pers.; Ind. 2, 3). Naar det er prinsessen som er syk, er det almindelig at hendes sygdom skyldes et uheld ved hendes første altergang. Hun mistet hostien, en padde slukte den, og først naar den atter bringes tilrette, kan prinsessen bli frisk. Ogsaa her kan tretallet merkes. Kuren tar tre dage (Ind. 3), der trænges et helgenbillede, som han maa tjene tre aar for at faa

(SR. 1), eller der behøves, som ovenfor, jord fra tre favners dybde (FF. 3). Momentet findes meget ofte (GN.; GS. 1; GF. 1, 3; GD. 3, 4, 5, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24; GD. 2—6; CB. 1, 2; RF. 1, 2; RL. 1, 2; RE.; RP. 1, 2; SČ.; SR. 1, 4, 5, 6; SU.; FF. 1—3)¹.

Det tredje moment er vandmanglen, som kan avhjælpes ved at man fjerner en stor sten, drar ut en rot, renser et tilløb osv. Tretallet merkes i at det er tre sten som skal væk (GD. 15) Ogsaa det træk er meget almindelig (GN.; GS. 1; GF. 1, 3; GD. 1, 3, 4, 5, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 24; GI. 1, 3; GG. 2, 3, 4, 5; CB. 1; RF. 1; RL. 1—3; RE.; RP. 1, 2; SČ.; SR. 4, 6; SW.).

Som man vil se er disse tre momenter temmelig konstante, sjelden nævnes der ogsaa andre ting. Vi finder saaledes en frugt-have (eller træ), som ikke vil bære frugt (GN.; GD. 22; GF. 2, 3; FM.), enten fordi der ligger en guldlænke rundt haven (GN.), eller fordi der under roten sidder en padde (GD. 22), som synes at ha forvildet sig hit fra det andet hovedmotiv. En særdannelse er at alle elgsdyrene i kongens have er væk (GF. 3; FF. 2), hvad der kan avhjælpes ved at fjerne de dyrehoder, der er sat op over porten. Endelig tales der om en stor skat, som den lyttende lærer at hæve (GS. 2; GF. 3; GG. 5; PF. 1; CAs.), eller om en bygning, som man ikke kan faa fuldført. I sidste tilfælde skal midlet anvendes tre torsdagskvelder. (GD. 20). Undertiden er motivet om de taknemlige dyr, som hjælper helten, blandet ind (GD. 10, 11, 23; RL. 4). — Angaaende momenternes plads findes *nr. 1* (Blindheten) gjerne først, hvad der i og for sig er naturligt, idet det jo ligger nærmest eller skal avhjælpes først. De to andre hovedmomenter skifter nogenlunde jævnt paa anden og tredje plads.

Det ligger i eventyrets bygning at den tredje del (C), som skildrer hvordan den lyttende drar sig til nytte hvad han har hørt, slutter sig nær til forrige afsnit og har mindre interesse. Der fortælles gjerne temmelig raskt om hvordan han faar sit syn igjen, skaffer vand og faar mange penge for det, og helbreder prinsessen og vinder hende, eller faar god betaling for sin vellykkede kur. (GN.; GS. 1, 2; GF. 2; GD. 1—8, 10, 12—20, 22—24; GI. 2, 3;

¹ Beslegtet er FM., hvor prinsessen er faldt i en tryllesøvn, som det gjælder at vække hende av.

GG. 1—6; CB. 1, 2; RF. 1; RL. 1—3; RI. 1, 2; RE.; RP.; SČ.; SS.; SR. 1—8; SU.; SW.; FF. 1—2; Gre.; Zig.; Pal.; Arab.; Pers.; TK.; CAs.; Ind. 1—3; Kab.). Paa forholdsvis faa punkter findes her nogen videre bearbejdelse; træk som er noget mere utarbejdet, er f. eks. indledningen til at helten skaffer vand. Han kommer til en by, og gaar ind i et vertshus, hvor han faar vite at vand er det dyreste av alt. Hensigten er aabenbart at levere en bakgrund til hans hjælp, og motivere folks taknemmelighet. En lignende fremhævende indledning træffes ogsaa ved prinsessens sygdom: Det er vanskelig for ham at faa adgang til at prøve sin kur. Alle de klokeste læger i landet har været der, hvad kan saa han utrette; — forsaavidt altsaa et traditionelt eventyrtræk.

Sjelden træffer vi senere i beretningen spor av at de to var de abstrakte begreper løgn og sandhet, som naar det heter at „sandhet“ efter en heldig kur ikke vil bo paa slottet, fordi der er saa meget løgn der (FF. 3). — Et par træk i slutten hører ogsaa med her —.

Det sidste afsnit (D) hringer saa den retfærdige utligning, idet nr. 2 (den onde), oftest frivillig, lar sig anbringe i samme situation, i haab om at faa høre noget av betydning. Det er betegnende for hvordan tanken om den retfærdige gjengjældelse virker bestemmende, at han i de fleste varianter lar sig blinde, hvad der jo i beretningen ikke er nødvendig. Dyrene er saa denne gang blit mistænkelige. De opdager den uheldige lytter og river ham istykker (GS. 1; GF. 1—3; GD. 3—5; 13—17, 19, 20, 22—24; GI. 1; GG. 2, 3, 6; CB. 1, 2; RF. 1, 2; RL. 2; RI. 1—2; RE.; Bas.; RP.; SČ.; SS.; SR. 1, 2, 4, 5, 7; SW.; FF. 1—3; FM.; Zig.; Pal.; Arab.; Pers.; TK.; Ind. 1—3; Ceyl.). En sjelden og avdæmpet slut er at dyrene denne gang ikke siger noget (GN.); avvikende er ogsaa at den blinde gaar utfor berget og slaar sig ihjel (GI. 2)¹. I endel danske varianter er der i slutten kommet ind motiver fra et andet eventyr: om gutten som faar prinsessen (MT. 935 = Grundtvig æv. 118); efter sin karakter har dette let for at slutte sig til forskjellige eventyr: Den heldige besøker her sit hjem, uten at si noget om sit held, men paa samme tid som prinsessen. Her faar han alle til at skamme sig over hans tølperagtige optræden, men forbløffer til gjengjæld alle ved paa den mest eklatante maate at

¹ Engang (GF. 3) gaar samme mand til træet for at faa vite mere, men dræpes av dyrene.

optræ som prinsessens egteherre (GD. 2, 4, 5, 7, 18). I et par tilfælde har slutten faat et ætiologisk sving. Løgnen rives istykker, saa delene flyr utover verden, derfor er der løgn overalt (GS. 1; GD. 16).

Ogsaa for dette eventyrs vedkommende har gennemgaaelsen vist at tretalsloven og motsætningsloven er virksomme, saavel i hovedtrækkene som i de smaa, mindre betydningsfulde enkeltheter.

Tilslut nogen mere almindelige bemærkninger. For tretalslovens vedkommende kan der skilnes mellem to former for trethet. Der er for det første det tretal som er av indgripende betydning for beretningens struktur. Der gir beretningen dens plastiske opbygning, og hvor det forstyrres, vil man ofte merke at vedkommende version ogsaa paa anden vis er ændret. Ved siden herav har vi for det andet et mere tilfældig tretal, av overveiende stilistisk karakter. Dette er ofte uten betydning for handlingen, kan dukke op paa de mest uventede steder, idet jo tallet tre i eventyrstil er et saa utbredt fænomen at beretteren uvilkaarlig griper til det. Vi kan derfor ofte træffe paa det, hvor det virker avgjort fremmed. Nu kan neppe nogen av disse to eventyr egentlig siges at være bygget over nogen trehet, men eksempler paa den første mere indgripende art lar sig dog, tror jeg, paavise i dem. Som et slikt træk kan av det første (nr. 332) nævnes møtet med de tre personer. At det var tre han møtte, var meget utbredt (norsk, dansk, tysk, hollandsk, fra Bretagne, fransk, schweizisk, italiensk og fra Lilleasien). Allerede denne sterke utbredelse tyder jo paa at det hører med til eventyret, iallefald at det gaar langt tilbake i eventyrets historie. Det gir jo ogsaa den rette symmetri at han først møter Vorherre (St. Peter . . .), saa djævelen og saa døden, derved blir der den rette variation i hans avvisning. Hvor derimot de to første er av samme sort (St. Peter — Jomfru Maria; f. eks.) blir beretningen mindre harmonisk, idet hans avvisning har let for at bli en gjentagelse; det heter da ofte om nr. 2. bare at det gaar ham likedan. — I denne forbindelse er det ogsaa værdt at lægge merke til at motsætningsloven kan spille ind og svække tendensen til at ha tre; det er jo forholdet — retfærdig, uretfærdig. I de foreliggende er der tre møtende i 23 varianter, bare syv har to, idet som ovenfor nævnt en hel del har en anderledes formet indledning. Treheten er videre ved dette forhold et simpelt tre

— idet efter fortællingens gang nr. 3 er den rette, mens de to afvises. Der er altsaa ingen stigning, som saa ofte ellers er forbundet med denne tredelte fremstilling (smln. f. eks. i eventyret om kamp med trold, hvor gutten drilker av flasken med styrkedrikken: efter den første slurk kan han saavidt lette sverdet, efter den anden saavidt svinge det, efter den tredje haandterer han det ganske let).

I det andet eventyr (613) kan som slikt egentlig tretal nævnes antallet av de samtalende væsener, og det dermed sammenhængende tal paa vidunderarbeiderne. Der er sikkert en forbindelse mellem disse to træk (se ovenfor), men ikke absolut, idet beretningen kan arrangere sig med 2 personer og tre arbeider. At de samtalende er tre findes jo meget almindelig (svensk, dansk, tysk, russisk osv.)¹. Nu tyder jo en sterk utbredelse paa at vi staar overfor et oprindelig træk i eventyret, uten dog at dette moment er helt avgjørende, idet en række andre momenter spiller ind. — Som ved første eventyr, og her kanske endnu mere, er versionerne med de tre de bedste. Hvor der er to, nævnes der dog undertiden 3 ting (i form av en samtale) hvad der ogsaa tyder paa at der egentlig skal være tre. Ser vi endelig paa de eventyr hvor der er fire, kan et indisk skilles ut, idet i indiske eventyr en firetalslov lar sig paavise, i et fransk er det tilfældig (nr. 4 vet ikke noget), i et tysk er beretningen i det hele svært avvikende, og endelig kan i det norske firetallet bero paa en sammensmeltning. I to andre norske varianter, meddelt i anmerkningerne, tales der bare om tre. Hvad dernæst angaar det de taler om eller m. a. o. de hemmeligheter den lyttende faar fat paa, saa er det ogsaa her overveiende tre ting som hører med — saa i ca. 50 varianter². — Geografisk er ogsaa trækket med de tre jevnt utbredt (norsk, svensk, dansk, islandsk, tysk, Bretagne, spansk, Schweitz, russisk) altsaa omtrent over hele omraadet. Dette tretal kan altsaa med temmelig stor sikkerhet regnes til eventyrets form. Bare ett eventyr, nemlig det norske har fire ting. De to ting synes særlig at tilhøre de romanske versioner, men med den tilfældige og svake repræsentation

¹ I det store utrykte, finske materiale er, saavidt det er mig bekjendt, tretallet sterkt utbredt (i ca. 50 av 80 var.) og fordelt paa de forskjellige kredse. Hvor der som i Finland findes en mængde varianter fra et forholdsvis mindre omraade, har man jo de bedste betingelser for at undersøke, iallefald en del av dets utviklingshistorie.

² I ca. 40 av de finske.

fra disse kredse, lar det sig vanskelig si noget bestemt om dette forhold. — Undertiden (i svensk-finsk- og finsk) skyldes totallet at episoden med helbredelsen av den blinde er blit et selvstændig intermezzo som stilles foran: en mystisk hjælper fører den blinde helt til en kilde, hvor han kureres, og saa til træet, hvor han kan lytte. Her indtar dette træk det første motivs plads. Det er endelig helst i de mere forvanskede varianter at der kun tales om én ting.

Av en anden art er de tretal som synes at bero paa det mere stilistiske, altsaa at være av en tilfældig art. Det er aabenbart saa at benyttelsen av trehet ved situationer og ved gjenstande er et av de allermest gjængse tekniske virkemidler beretteren har at gripe til. Derfor brukes det ofte uten at være motiveret av beretningen, ofte enddog i strid med denne, f. eks. naar den støter sammen med motsætningsloven. Et slikt tretal hører ikke med til eventyrets form; men beror paa laan eller paa den rene skemativering. Geografisk set er kjendetegnet paa disse tretal at de optrær isoleret. Som eksempler kan av 332 nævnes: Helten tjener i tre aar, faar tre potter øl etc. videre at døden indtar tre stillinger ved den sykes leie (Island, Grækenland), især her er det tilfældige klart, idet beretningen synes at kræve to stillinger. — I 613 kan man av denne slags tretal nævne at der er tre personer, — et godt eksempel paa hvor let tretallet har for at bli med („en mand hadde tre sønner“). Her synes dog fortællingen med sin motsætning (ond ~ god) at fordre bare to. De tre personer findes i danske, (en norsk) to tyske og i en bøhmisk version, og den løse forbindelse med selve gangen i beretningen viser sig bedst deri at nr. 3 skal væk, hvad der arrangeres paa forskjellig maate¹. Et slikt stilistisk tre-tal kan dukke op over alt — ved kuren f. eks. vand eller jord paa tre fots dybde, den tredje dugg Sankt Hans nat o. s. v. — Et indtryk av at disse sidste tretal er senere og tilfældige faar man ogsaa, hvis man ser saken fra et mere estetisk synspunkt. Alle de mere oprindelige — først en nøie detaljundersøkelse av hele materialet vil dog kunne vise hvad der er oprindeligt — virker harmonisk og paa sin plads. Der findes jo saa at si en faktisk eventyrstil hvor tredelingen er av saa stor betydning at det

¹ I en finsk variant, fra russisk Karelen (Mustakallio 48) ganske enkelt derved at nr. 3 dør: Det er tre brødre, som alle er kjøbmænd; den ene dør og de to drar tilsjøs o. s. v.

føles som en mangel naar der er to. Ved de andre tretal merkes ikke denne estetisk heldige virkning, ofte virker det som den rene manér (f. eks. i 332 (Alban.) syk i tre aar, har hat tre læger, skal bli frisk paa tre dage). Det hænger vel ogsaa sammen hermed at der hvor beretningen glir ut i skildringer, blir de episke love borte. Skildringerne skal enten gi stemning (jfr. skildringen av dødens hus i versionen fra Brétagne), eller skape relief, stigning (jfr. i 613 helten i vertshuset i byen hvor der er vandmangel). Man har her uvilkaarlig følelsen av at staa overfor senere, mere „litterære“ virkemidler. Interessen har forskjøvet sig fra selve handlingen til bimomenter. Særlig klart trær dette frem hvor stoffet er litterært bearbeidet, cfr. til 332 slutscenen i det islandske eventyr, og endnu mere i en dramatisk bearbeidelse av *Aýrer* ca. 1600¹ — noget lignende lar sig iagtta ved Basiles bearbeidelse av 613².

Vanskeligere er spørsmålet om man kan spore nogen geografisk forskjjel i interessen for tretallet. Ved et saa omfattende spørsmaal vil iagttagelser fra et par eventyrkredse neppe gi noget svar. Saameget mindre som de begge fortrinsvis er fra Europa, altsaa fra en i hovedtrekkene ensartet traditionsverden. De ikke-europæiske varianter (til 613) er jo tilfældige og meget faa.

¹ J *Aýrer*: *Der Baur mit seim gefatter Tod*. (Dramen ed Keller 1865 IV 2467).

² *Pentamerone* nr. 32.

„ARTSBETEGNELSE“

AF

C. M. C. KVOLSGAARD

For en Dansker med jævn, sund Menneskeforstand er det ikke vanskeligt at indse, at Ord, der betegner et Omfang i Tid, Rum, Vægt, Grad, Værdi o. s. v., bruges i Sætningen som Tillæg til andre Ord. Han indser ogsaa let, at Ordet „Størrelsesbestemmelse“ er en træffende Benævnelse dertil, meget bedre end Navnet „Afgrænsningsled“, som vi brugte i Prof. H. V. Rasmussens Dage. I alt Fald maa B. T. Dahl have misforstaaet dette Navn, naar han i sin Sætningslære S. 122 siger, at „Nogle i Tilfælde som „en Kop Kaffe“, „et Pund Smør“ kalde Kaffe og Smør Afgrænsningsled“.

En jævn Dansker vil heller ikke være i Tvivl om, at tre Alen er Størrelsesbestemmelse i følgende Sætninger:

Han maaler tre Alen i Højden,

Han staar tre Alen herfra (fra Døren),

Han er tre Alen høj,

Han køber tre Alen Tøj,

og han vil studse, naar nogen gør Vrøvl og forsikrer, at i den sidste Sætning er tre Alen ikke længer Størrelsesbestemmelse, men Genstandsled, og at Tøj nu skal kaldes Artsbetegnelse. Han vil sagtens mene, at naar man jo ellers finder Genstandsled ved at spørge med hvad og med Udsagnsled og Grundled, saa maa man ogsaa her komme til det rigtige Svar, naar man spørger: „Hvad købte han?“ og der kan ikke være Tvivl om, at det var Tøj, han købte, og hverken en Alen eller et Favnamaal; desuden staar „tre Alen“ i Sætningen i samme Betydning, som om der stod meget, noget, lidt, intet, alt eller et andet af de tillægsagtige Ord (Taladjektiver), der ellers angiver et Omfang af noget. Der maa anføres mange og vægtige Grunde for Sagen, før man kan overbevise ham.

Først vil en eller anden vel sige, at i Sætninger som „Han spiste Suppe“ eller „Han avlede Kartoffler“ er Suppe og Kartoffler ganske vist Genstandsled; men siger jeg: „Han spiste tre Tallerkener Suppe“, bliver „tre Tallerkener“ Genstandsled; thi nu vil jeg ikke fortælle, hvad han spiste, men hvor meget han spiste, og siger jeg: „Han avlede en Tønde Kartoffler“, vil jeg meddele, hvor meget han avlede; Svaret paa det bliver saa Hovedbegrebet, hvortil „Suppe“ og „Kartofler“ lægger sig som Artsbetegnelse. Vor Dansker vil igen finde det underligt, at hver Gang man saadan udvider Sætningen, bliver der et nyt Genstandsled, mens det forrige degraderes til at blive Artsbetegnelse til dette nye Genstandsled, og hvis man f. Eks. siger: „Han avlede et Hundrede Tdr. K. — en Snes H. Tdr. K. — et Par Sn. H. Tdr. K.“ o. s. v., bliver efterhaanden Hundrede, Snes og Par gjort til Genstandsled, eller hvorfor skal man standse der? hvorfor kan man ikke fortsætte og sige, at „et“ egentlig er Genstandsled, og at alt det øvrige er Artsbetegnelse, det efterfølgende Tillæg til det foregaaende? Han vil ogsaa synes, at det er ligegyldigt, om man siger „mange“ eller „en Mængde“, og at en Snes er det samme som 20, en Tylt eller et Dusin lig 12, et Par det samme som 2 eller nogle faa, og man plejer dog at sige, at Talord er Tillæg til det følgende Navneord.

En anden vil sige, at i Sætningen: „Et Pund Fjer tynger lige saa meget som et Pund Guld“, er Pund Hovedbegrebet, da man jo ellers ikke vil paastaa, at Fjer tynger lige saa meget som Guld, men et Pund er et Pund. Vor Dansker vil saa bare omskrive Udtrykket til: „Fjer af en vis Vægt tynger lige saa meget som Guld af den samme Vægt“, og i den Sætning siges det dog tydeligt nok, at Grundledet, Hovedbegrebet, er Ordet Fjer med den fornødne Tilføjelse, i det ene Tilfælde af en Størrelsesbestemmelse, i det andet af et Forholdsord. Han vil sagtens ogsaa finde det sært, at det ubetonede Ord i saadanne Forbindelser skal kaldes Hovedbegrebet, det belonede kaldes Bibegrebet, da man ellers i Ordforbindelser (se Byskovs Sproglære § 20) som Regel betoner det vigtigste Ord, det, som rummer Hovedbegrebet. Eller han kalder det selvmodsigende, at i Sætningen: „Smørret koster en Krone Pundet“, er baade en Krone og Pundet Størrelsesbestemmelser, men i Sætningen: „Et Pund Smør koster en Krone“, der jo siger nøjagtig det samme, er Pund pludselig blevet Grundled; nu tales der ikke mere om Smørret.

Men der kan jo anføres flere Grunde imod ham. „Maa jeg drikke et Glas med Dem?“ er saaledes blevet anført som Eksempel paa, at det Ord, der betegner Omfanget, er Genstandsled, og at Artsbetegnelsen er noget saa underordnet, at den helt kan udelades. Man glemmer da, at vel ingen vilde falde paa at sige, at i Sætningen: „Maa jeg gaa en Mil (eller en Time) med Dem?“ er Mil og Time Genstandsled; de er selvfølgelig Størrelsesbestemmelser, og det samme er Tilfældet med Ordet Glas, enten det staar alene, eller f. Eks. Vin staar der som Genstandsled. At et Ord udelades, er da heller ikke noget Tegn paa, at det er underordnet, snarere tværtimod, f. Eks. i Ordsproget: „Fire Øjne ser mere end to“.

Den almindeligst anførte Grund til at bruge Navnet Artsbetegnelse er dog nok, at den kan omskrives til et Forholdsordsled, saa man i Steden for „flere Skibsladninger Hvede“ kan sige: „flere Skibsladninger af Hvede“ [?] og altid siger: „flere Skibsladninger af den fineste Hvede, ligesom man i Steden for „to Drengene“ kan sige: „to af Drengene“. Men Kr. Mikkelsen siger i sin Sproglære for lærde Skoler § 100: „I Udtryk som hvilken af disse Drengene er flittigst? staar hvilken lige saa lidt navneagtigt som i den mindste af disse Drengene; men i begge Tilfælde er Dreng underforstaaet“. Saa maa man jo ogsaa underforstaa Hvede i det foran gengivne Eksempel og sige: „Flere Skibsladninger Hvede af den fineste“.

Andre nævner som Grund, at Forfatterne tidt betragter det første af to saadanne sammenhørende Ord som Hovedordet og lader Omsagnet i Køn og Tal rette sig derefter, og det vilde da ogsaa være sært andet, da de fra Skolen af er dresserede til at tro, at det er det eneste rigtige. Imidlertid er der ogsaa en Mængde Eksempler paa, at Naturen er gaaet over Optugtelsen hos Forfatterne, saa de enten skriver Størrelsesbestemmelserne med lille Begyndelsesbogstav og derved viser, at de anser dem for det underordnede, eller de lader Omsagnet rette sig efter den saakaldte Artsbetegnelse, selv naar den er omskreven til et Forholdsordsled. Saaledes skriver Povel Helgesen: „Een stor part af the ketterij ere ther af begynthe“. Peder Claussen skriver: „En part mene oc, at“ ... „alleslags Skudvaaben“. Holberg: „Adskillige af Adel med deres Tjenere, item en hob Borgere af Stockholm bleve forvarede udi adskillige Fengsler ... een stoor Deel bleve tagne ...

en stor Mængde Klostere bleve der anlagde“. Rahbek: „De fik et Par Lokkeduer bragte med“. Baggesen: „Alleslags Frugttræer legede rundt omkring os“. Ørsted: „Store Grader af Vinterkulde plager ikke vort Land“. „Der kan være endel Overtro tilbage“. Grundtvig: „Der er nemlig i Tidens Løb mangeslags Navnkundighed og Ihukommelse“. „Aanden maatte enstund friste Livet i allehaande Forklædninger“ . . . „allehaande Smaa-Kræ“. „Endel af min danske Familie bliver enten stødt eller ligesom ør i Hovedet, naar jeg forsikrer dem, at“ . . . Ingemann: „En Mængde Krigsmaskiner stode opstillede“. „Da han kom ned til Stranden, saa han en stor Mængde Mennesker samlede“. Hauch: „Her vare nok af vilde Dyr“. Carl Bernhard: „... den Samling af Fængsler, som optog...“ Thomas Lange: „Paa dette forlise aarlig en Del Skibe“. Blicher: „En Skare af Havgasser vare ankomne“. Allen: „Mange og mangehaande Mennesker“. R. Petersen (i „Thomas Kingo“): „En Del lærde Mænd vare knyttede til denne Anstalt“. A. D. Jørgensen: „Nordboerne samlede saa mangehaande Erfaringer og knyttede saa mange Forbindelser“. Joh. Louise Heiberg: „En Aften vare en hel Del af Husets Venner samlede“. H. C. Andersen: „Et Par Brillen ride bedst“. Hans S. Kaarsberg: „Jean Jacques Rousseau har haft mange Tilhængere. Ganske vist have en stor Mængde af disse næppe ment det alvorligt“. A. Olrik og Ida Falbe-Hansen: „Et helt Væld af menneskelige Følelser ere slupne løs“. Carit Etlar: „Et Stykke af hans Ben vare blottede“. Jonas Lie: „En Menneskeskare, der vildt fortvivlede havde kastet sig paa Knæ.“ Henrik Cavling: „Af disse c. 10 virkelige Universiteter er omtrent Halvdelen indrettede efter Oxford Universitet“. Aalborg Stiftstidende: „Som tidligere meddelt, have en Kreds af Borgere i Løgstør købt c. 100 Tdr. Land.“ „Da man trængte ind i Huset, fandtes en Familie paa syv Personer kvalte af Røgen“. Kr. Mikkelsen: „de par Skilling“. J. Byskov: „Største Parten af hans Kolleger ere meget mere stifmoderligt behandlede end han“. „Et Par Guldgravere vare kravlede op paa Hyttens Tag“. — Selv om nu mange af disse Eksempler lader sig bortforklare, bliver der dog nok tilbage. Morsomt i den Henseende er det at lægge Mærke til Regnebogsforfatterne. Gamle Christian Cramer (1735) skriver: „Hvad Vahrenes veje...“ og: „Nogle Aritmetici formeene...“¹ men: 3

¹ Forf. bruger altsaa ellers Flertalsform.

Sækker Peber veyer“ . . . „3 Tdr. Smør veyer“ . . . „3 Karle afslaaer et stykke Eng.“ V. Bertelsen: „Naar 12 Vævere kunne“ . . .¹ „Af en Ladning Brædder er² $\frac{1}{4}$ $9\frac{1}{12}$ Tomme brede, $\frac{1}{6}$ ere $7\frac{11}{16}$ Tom“. J. Beyerholm: „Første og sidste Led kunne divideres med samme Tal. Derfor ville vi herefter forkorte“¹. „Hvor meget koster 36 Tdr. Smør?“ „Af hvor mange Ark bestaar 8 Bøger Trykpapir?“ o. s. v.

Det er da ikke saa underligt, at Byskov (Dansk Sproglære S. 98) finder Bestemmelsen Artsbetegnelse af noget tvivlsom Beretigelse. Rigtignok mener han, at man kan sige baade: „Det første Læs Kartofler var altfor store“ og: „Det første Læs Kartofler var altfor stort“; men er det nu sikkert? Ja, hvis et Læs Kartofler er nøjagtig det samme som et Kartoffellæs; men her er en Vanskelighed, idet f. Eks., en Spand Vand er noget andet end en Vandspand. Ellers maatte man vel ogsaa have Lov til at sige baade: „Dette Sæt Klæder er brune“ og: „Dette Sæt Klæder er brunt“ — eller: „Denne Flaske Øl er hjemmebrygget“ og: „Denne Flaske Øl er langhalset“.

Vanskeligere vil det maaske være at staa for følgende Ræsonnement: Et Tillægsord maa som Vedføjelse til et Navneord rette sig i Køn efter dette. Naar man nu siger: „Der var meget Sæd“, „Der slipper noget Luft ud“, kan meget og noget ikke være Vedføjelser til Navneordene, men disse maa være Artsbetegnelser, Tillæg til Tillægsordene. Dette med Kønnen som afgørende er al ligevel saa sin egen Sag. Man kunde vist slaa fast som en Regel, at mange Ord i Dansk behandles forskelligt med Hensyn til Køn, saaledes at de med Tilføjelse efter sig er Fælleskøn, men med foransat Tillæg er Intetkøn, f. Eks. Sprognavne. Man siger „Latinen“, men „paa godt Latin“, „Fransken“, men „efter det Franske“ o. s. v. Man siger „det smukke Paris“, men „Paris er smuk“; man taler om „et godt Helbred“ og om „Helbredens Bevarelse“ (P. Hjort); man siger „Alvoren“, men „mit ramme Alvor“, siger „Spøgen“, men „det var bare mit Spøg“, „Øllebrøden“, men „godt Øllebrød“, „Røræggen“, men „noget (lidt, meget) Røræg“ o. s. v. Her staar Vestjyden sikrest af alle Danske, da for ham ethvert „noget“, alt det utællelige i Haandens og Aandens Verden, er Intetkøn. Derfor kunde det aldrig falde ham ind at sige: megen Sæd, nogen Vin, nogen anden Mælk o. s. v., og vel er der en Stræben efter at afslibe alle jydsk Mindelser af det danske Rigsmaal; men noget af

¹ Forf. bruger altsaa ellers Flertalsform.

² Sigtens en Trykfejl.

denne vestjydske Sprogfølelse findes dog vist hos de fleste danske Forfattere; bl. a. derfor kaldes „hvad“ Intetkøn, da det betegner et „noget“. Man træffer ganske vist nogle, der skriver „god Latin“, fordi de har lært, at dette Ord absolut er Fælleskøn; men en god Dansk skriver „godt Dansk“.

Sætningen: „Han drak lidt Brændevin“ kunde man ganske vist, ifølge det foran gengivne Ræsonnement, opløse paa to Maader; thi enten er „Brændevin“ Intetkøn, og i saa Fald er det Genstandsled med „lidt“ som Vedføjelse, eller ogsaa er „Brændevin“ Fælleskøn, og saa er „lidt“ Genstandsled med Navneordet lagt til sig som Artsbetegnelse; det er da umuligt at afgøre, hvilket af Ordene der er Hovedbegrebet, men dette er et lidet tilfredsstillende Resultat at naa. Eller man kunde med Kr. Mikkelsen (Ordføjningsslære S. 76) paastaa, at „lidt“ aldrig forekommer som vedføjelse“, og det samme maa da vel gælde meget, noget, alt, intet eller de andre tillægsagtige Ord, der betegner et Omfang; men hvad vil det saa sige, at de er tillægsagtige? dog vel aldrig, at et Navneord kan lægges til dem, medens de ikke kan lægges til et Navneord? for saa er vi ude over, hvad en Danskers sunde Sans kan fatte.

Omsider maa man da rykke ud med den sidste og egentlige Grund til at holde paa Benævnelsen Artsbetegnelse, den nemlig, at man fra Tysk og Latin har noget, man kalder Omfangets Akkusativ og Artens Genitiv, og saa siger man med Bondesen (Ledetraad § 33), at „den maalte, vejede eller talte Genstand egentlig skulde staa i Ejefald“, fordi den paa Tysk (Ein Glas süszen Weins, ein Pfund reinen Goldes) og Latin (modus frumenti, tria millia captivorum, cadus vini) kaldes genitivus partitivus. Naar man nu fra sin Barn-dom har lært dette og maaske tillige fra Overtroens Aarhundrede har arvet en Forestilling om, at man ikke burde sige „lingua latina“, men „lingua humana“, eller naar man troskyldigt holder med Tyskerne, der, ifølge Grundtvigs Udtalelse, indbilder sig og paastaar, at deres Tyskhed „har Ret til at raade og herske allevegne, ja, over hele Verden, fordi det er den rene, klare Fornuft“, saa er det ret naturligt, om man mener, at Danskerne egentlig burde sige: „en Skæppe Korn“, „et Pund Gulds“. Man har aabenbart ikke lagt Mærke til, at det i Dansk forholder sig lige omvendt, saa at Ejeformen ikke her bruges ved de Ord, der betegner Arten, men meget tidt ved dem, der betegner et Omfang i Tid (her er det altid

Tilfældet), Rum, Vægt, Grad, Værdi o. s. v., saa man siger: et Aars Tid, en Mils Vej, en fire Alens Grøft, i tre Skridts Afstand, en seks Punds Ost, fem Graders Frost, fire Skillings Penge, en fem Øres Kage o. s. v., og vil man saa sige, at det umulig gaar an i Latin-undervisningen at indskærpe et og i Dansktimerne sige det modsatte, saa indser i alt Fald jeg ikke, at der skulde være nogen Ulykke i ogsaa i dette Punkt at gøre opmærksom paa Sprogenes forskellige Bygning; det gør vi da f. Eks. ved Omsagnsled til Grundled, der i Latin og Tysk staar i Nominativ, men paa Dansk i Afhængighedsfald.

Den i det foranstaaende udtalte Mening er ikke ny. I Erik Brohys „Modersmålets sætningslære“ S. 20 taler han om „mængdehosstilling som: en sværm bier, et pund smør, en dragt prygl“. — Krarup Vilstrup siger i sin Ledetraad S. 11: „Beslægtet med Samstilling er Hosstilling, ved hvilket et Navneord sættes foran et andet Navneord og føjes til dette saaledes, at det . . . angiver Tal, Maal, Vægt o. desl. ved dette“. — H. G. Wiwel siger i Modersmaalets Sproglære § 29: „Naar jeg ikke, som sædvanligt sker, betragter Øl som Artstillæg til Krus, men omvendt Maalsnavnet som Tillæg til Artsnavnet, saa er det, fordi Forbindelsen „et Krus Øl“ hører naturligt sammen med „noget (lidt, meget o. s. v.) Øl“. — Marius Kristensen gør i „Dansk sproglære for voksne“ nærmere Rede for dette Forhold.

Der har i de senere Aar været klaget over, at vi ved vor Grammatikundervisning gik for meget i Enkeltheder. Her er da en Enkelthed, som uden Skade kunde undværes, og for dem, hvis Intelligens ikke er bleven formet gennem den latinske Grammatik, vilde det ligesom være en Lettelse at blive fri for at tumle med det for dansk Sprogfølelse fremmedartede Begreb Artsbetegnelse.

TOVE-SAGNET I INDISK OG INDISK-KINESISK SKIKKELSE

AF

FR. MOTH

Allerede da jeg for ti aar siden for første gang læste den buddhistiske *Assaka-Jātaka*, blev jeg slaaet af dens mærkelige overensstemmelse med Tovesagnet. Saa udkom i 1907 professor Kr. Nyrop's fortrinlige skrift „*Toves Tryllering*“, i hvilket de vigtigste europæiske former gennemgaaes og analyseres. Men Nyrop kendte ikke den indiske form og formodede derfor (s. 101 ff.), at en tungsindig skjald kunde have givet et gammelt eventyr (om Snefrid-Snehvide), fortalt i bjælkehallen, den overnaturlige og uhyggelige form, som vi kender fra sagnet om Harald Haarfager og Finne-pigen Snefrid (Nyrop, s. 63 ff.). Herefter skulde Norge være sagnet's hjem. Jeg meddelte nu Nyrop mit fund, for hvilket han venlig takkede, og som han lod gaa videre til den franske forsker C. Philipot, der optog det i sin monografi: „*La légende de l'anneau de la morte*“ (Paris 1909, p. 8 ff.) og i det væsentlige gav mig ret i min formodning, at vi i den oldindiske fortælling har den ældste¹ skriftlig optegnede form af det gamle sagn.

Jātaka-bogen indeholder, som bekendt, fortællingerne om 550 af Buddha's tidligere fødsler eller tilværelser. Dens ældste bestanddel er stroferne, gāthā'erne, der bærer et langt mere oprindeligt præg end prosafortællingerne, der c. 430 e. Chr. skal være oversatte fra Singhalesisk til Pāli af den buddhistiske kirkefader Buddhaghosa paa Ceylon. At de trods denne forholdsvis sene skriftlige fæstelse er af langt højere ælde, fremgaar dels af den i det hele ret nøje overensstemmelse med stroferne, dels for manges vedkommende af den omstændighed, at scener af dem findes gengivne paa buddhistiske

¹ Strængt korrekt: næstældste. Se nedenfor.

relieffer i det nordlige Indien fra det 3. aarh. f. Chr. Den fødsels-historie, der vedkommer os her, er tilgængelig i „*The Jātaka or stories of the Buddha's former births*. Vol. II, transl. by Rouse“. Cambridge 1895, nr. 207. I dansk oversættelse (fra Engelsk¹) kan den gengives saaledes:

Assaka-Jātaka.

„Kong Assaka min husbond var . . .“ — Denne fortælling blev fortalt af Mesteren, medens han opholdt sig i Jetavana i anledning af en mand, der havde mistet sin ro ved at mindes sin tidligere hustru². Han spurgte broderen, om han virkelig var elskovssyg. Manden sagde ja. „Hvem nærer du elskov til!“ fortsatte Mesteren. „Min fordums hustru“, var svaret. Da sagde Mesteren: „Ikke alene denne gang, broder, har du været fuld af attraa efter denne kvinde; i gamle dage bragte elskov til hende dig i stor elendighed.“ Og han fortalte en historie:

Engang i fordums tid var der en kong Assaka, der herskede i Potali, som er en stad i kongeriget Kāsi. Hans dronning-gemalinde ved navn Ubbari var ham saare kær; hun var fortryllende og yndefuld og overgik i skønhed andre kvinder, skønt hun ikke var saa smuk som en gudinde. Hun døde, og ved hendes død ned-sank kongen i dyb kummer og blev sorgfuld og elendig. Han lod hendes lig lægge i en kiste og balsamere med olie og salve og lod det lægge under sin seng; og dér laa han uden at tage næring til sig og græd og klagede. Forgæves bad hans forældre og slægtninge, venner og hofmænd, præster og lægmænd ham ikke at sørge, da alle ting er forgængelige; de kunde intet udrette. Medens han laa hensunken i sorg, forløb der syv dage.

Nu var Bodhisatta³ dengang en asket, der havde opnaaet de fem overnaturlige (telepathiske) ævner og de otte fuldkommenheder; han levede ved Himalaya's fod. Han var i besiddelse af fuldkommen overnaturlig indsigt, og da han med sit himmelske syn kastede sit blik ud over Indien, saa han denne konge klage og besluttede strax at hjælpe ham. Ved sin mirakuløse ævne hævdede

¹ Jeg kan desværre ikke Pāli.

² som han havde forladt for at blive munk.

³ Den tilkommende Buddha, Buddha i en tidligere tilværelse.

han sig op i luften, steg ned i kongens park og satte sig paa ceremonisten som et gyldent billede¹.

En ung brahman fra staden Potali traadte ind i parken, og da han saa Bodhisatta, hilste han ham og satte sig ned. Bodhisatta begyndte at tale fortroligt med ham. „Er kongen en retfærdig hersker?“ spurgte han. — „Ja, herre, kongen er retfærdig“, svarede ynglingen; „men dronningen er nylig død; han har lagt hendes lig i en kiste og ligger ned og jamrer over hende, og i dag er det syv dage, siden han begyndte. Hvorfor befrier du ikke kongen fra hans dybe kummer? Dydige væsner som du burde standse kongens sorg“. — „Jeg kender ikke kongen, unge mand“, sagde Bodhisatta; „men hvis han vilde komme og spørge mig, vilde jeg vise ham det sted, hvor hun nu atter har iført sig kødet, og faa hende til selv at tale“. — „Saa vent her, hellige herre, indtil jeg fører kongen til dig“, sagde ynglingen. Bodhisatta var villig hertil, og den anden skyndte sig til kongen og fortalte ham, hvad der var sket. „Du skulde besøge dette væsen med den guddommelige indsigt“, sagde han til kongen.

Kongen blev overvættets glad ved tanken om at faa Ubbari at se, og han steg op i sin vogn og kørte til stedet. Han hilste Bodhisatta, satte sig ned ved den ene side og spurgte: „Er det sandt, som man fortæller mig, at du véd, hvor min dronning atter er traadt ind i livet?“ — „Ja, det véd jeg, herre konge“, svarede han. Da spurgte kongen, hvor det var. Bodhisatta svarede: „Konge, hun var beruset af sin skønhed, og derfor blev hun forsømmelig og undlod at gøre skønne og dydige gerninger; derfor er hun nu bleven en lille gødningeorm her i denne park“. — „Det tror jeg ikke“, sagde kongen. — „Saa skal jeg vise dig hende og faa hende til at tale“, svarede Bodhisatta. — „Ja, faa hende til at tale!“ sagde kongen.

Bodhisatta bød: „De to, der er i færd med at rulle en klump kogødning, skal komme frem for kongen!“ og ved sin kraft fik han dem til at gøre det, og de kom. Bodhisatta udpegede én af dem for kongen: „Der er din dronning Ubbari, konge! Hun er lige nu kommen ud af denne klump i følge med sin husbond, gødningeormen. Kom og se!“ — „Hvad! min dronning Ubbari en gødningeorm! Det tror jeg ikke“, raabte kongen. — „Jeg skal faa

¹ Paa grund af den gule munkedragt og den rolige, ubevægelige, værdige holdning.

hende til at tale, konge“. — „Ja, lad hende tale, hellige herre“, sagde han. Ved sin kraft gav Bodhisatta hende talens brug. „Ubbari!“ sagde han. — „Hvad er der, hellige herre?“ spurgte hun med menneskelig røst. — „Hvad var dit navn i dit tidligere liv?“ spurgte Bodhisatta. — „Mit navn var Ubbari, herre“, svarede hun, „kong Assaka's gemalinde“. — „Sig mig“, fortsatte Bodhisatta, „hvem elsker du nu højest, kong Assaka eller denne gødningeorm?“ — „Ak, herre! det var min forrige fødsel“, sagde hun. „Dengang levede jeg med ham i denne park og havde skikkelse og lyd, lugt, smag og følelse; men nu, da min erindring er blevet forvirret ved atterfødslen, hvad er han da? Nu vilde jeg gerne dræbe kong Assaka og overstryge min husbond gødningeormens fødder med blodet, der flød fra hans strube“. Og midt i kongens selskab frem-sagde hun følgende vers med menneskelig stemme:

Kong Assaka min husbond var, jeg var hans viv saa kær;
Jeg elsked ham og vandred tit med lyst i parken her.

Den gamle sorg og glæde svandt; til andet staar min hu;
Langt mer end konning Assaka min orm jeg elsker nu.

Da kong Assaka hørte dette, angrede han øjeblikkelig; og strax lod han dronningens lig fjærne og vaskede sit hoved. Han hilste Bodhisatta og drog tilbage til staden, hvor han ægtede en anden dronning og herskede med retfærdighed. Og da Bodhisatta havde oplyst kongen og befriet ham fra sorgen, vendte han atter tilbage til Himalaya.

Da Mesteren havde endt denne udvikling, forkyndte han Sandhederne og identificerede Fødslen: . . . „Din fordums hustru var Ubbari; du, den elskovssyge broder, var kong Assaka; Sāriputta¹ var den unge brahman, og eneboeren var mig selv“.

Nogle buddhistiske fortællinger har foruden hovedformen, som vi kan kalde den mandlige, en kvindelig sideform, i hvilken en kvinde træder i stedet for manden som hovedperson. Dette er ogsaa tilfældet med vor Jātaka, til hvilken der findes en trods mange afvigelser beslægtet sideform, i hvilken en kvinde spiller en lignende rolle som kong Assaka, medens denne kvindes datter træder

¹ En af Buddha's berømteste disciple.

i dronning Ubbaris sted. Denne forunderlige, for sjælevandringslæren højst karakteristiske fortælling stammer som den forrige fra Indien, men blev c. 400 e. Chr. oversat paa Kinesisk af Kumārajīva, hvis fader var indvandret fra Buddhismens hjemland. Den findes i fransk oversættelse hos Chavannes: *Cinq cents contes et apoloques extraits du tripitaka Chinois*. Tome II, Paris 1911, nr. 225. Paa Dansk kan den gengives saaledes:

(To kvinder piner hinanden fra tilværelse til tilværelse).

I fordums tid havde en mand to hustruer. Den fornemste hustru havde ingen børn; den anden hustru bragte en søn til verden, der var smuk og elskværdig, og denne kvindes mand var umaadelig glad over ham. Den fornemste hustru blev herved skinsyg; alligevel lod hun, som om hun havde barnet overmaade kært, endnu kærere, end hvis det havde været hendes egen søn. Da drengen var omtrent et aar gammel, og alle i familien troede, at den fornemste hustru havde ham meget kær, og ingen mistænkte hende, stak hun en naal ned i en søm i drengens hjærneskal, saa at den fuldstændig forsvandt under huden og i kødet. Drengen blev syg; han græd og vilde ikke die; ingen i familien, hverken store eller smaa, kendte grunden; efter syv dages forløb døde han.

Den fornemste hustru gav sig til at græde og jamre; den anden hustru fortæredes af sorg, græd og jamrede sig dag og nat og bragte sit eget liv i fare. Derefter erfarede hun, at hendes søn var bleven saaret af den fornemste hustru; hun ønskede da at hævne sig; hun begav sig til et tempel, hvor der var en stupa¹, og spurgte bhikshu'erne²: „Mænd af høj dyd, naar jeg ønsker at bede om, hvad mit hjærte begærer, hvilken fortjenstfuld handling bør jeg da fuldbringe?“ Bhikshu'erne svarede: „Hvis du vil bede om, hvad du begærer, maa du forpligte dig til de otte dages afholdenhed og iagttage den; hvad du beder om, vil da blive dig tilstaaet i overensstemmelse med dine ønsker“. Hun modtog da af bhikshu'erne reglen om de otte dages afholdenhed og gik derpaa bort. Syv dage derefter døde hun.

¹ En rundbygning, der gemmer relikvier af Buddha.

² Buddhistiske tiggermunke.

Hendes omdannede legeme¹ fødtes som den fornemste hustrus datter; denne datter var smuk, og den fornemste hustru elskede hende; men da hun var et aar gammel, døde hun. Den fornemste hustru blev siddende ubevægelig og spiste ikke mere; hendes fortvivlede hulken og kvalfulde sindsbevægelse viste, at hun var endnu mere bedrøvet, end den anden hustru havde været. Det samme gentog sig syv gange²; hendes døtre døde, den ene tre aar, andre fire og fem aar, atter andre sex og syv aar gamle.

Derpaa blev den anden hustru en endnu skønnere datter, end de foregaaende havde været; hun havde endelig naaet en alder af fjorten aar og var forlovet, da hun i den stund, hun skulde giftes, pludselig døde samme nat. Den fornemste hustru græd, jamrede og var utrøstelig; hun kunde ikke tale mere; hun hverken spiste eller drak mere; hun græd og jamrede dag og nat; hun udgød taarer, hvor hun gik; da hun havde lagt liget i kisten, vilde hun ikke tillade, at man lukkede den, og hver nat betragtede hun det døde legeme, hvis straalende ansigt var endnu skønnere, end da den unge pige var levende.

Efter syv dages forløb var der en Arhat³, der kom for at se til hende og vilde frelse og befri hende. Han kom altsaa til hendes hus for at bede hende om almisser; den fornemste hustru befalede en tjenestepige at tage en skaal med føde og give ham den, men han vilde ikke modtage den og sagde til tjenestepigen, at han ønskede at se hendes herskerinde. Tjenestepigen gik altsaa for at sige til sin herskerinde, at munken ønskede at se hende; men hun svarede: „Jeg er overvældet af kummer og døden nær; hvorledes kan jeg da gaa ud for at se denne çramana?⁴ Tag disse ting! jeg beder dig give ham dem og opfordre ham til at gaa“. Tjenestepigen tog tingene, som hun gav til çramana'en, men han nægtede bestemt at gaa, idet han sagde, at han ønskede at se hendes herskerinde. Tjenestepigen vendte saaledes flere gange tilbage, uden at çramana'en forføjede sig bort.

Hustruen var et bytte for ulægelig kummer; men çramana'en blev, hvor han var, i en korrekt holdning og uden at fjærne sig. Kvinden blev forvirret i sin tanke, og da hun ikke længere kunde ud-

¹ Hvad der menes hermed, ved jeg ikke. Formodentlig et kejtet udtryk for, at hendes sjæl gik ind i et nyt legeme.

² 7: Saaledes gik det syv gange i alt.

³ En hellig munk, der ved sin død gaar ind til Nirvāna.

⁴ En asket eller munk.

holde, at denne munk blev staaende dér, befalede hun, at man skulde opfordre ham til at komme. Da kom çramana'en og saa hende; hendes ansigt var blegt og udtæret; hun skjulte sit aasyn; hun var ikke længere kæmmet. Çramana'en sagde: „Hvorfor er du i denne tilstand?“ Kvinden svarede: „Jeg har i rækkefølge bragt syv døtre til verden, der var skønne og elskværdige, og jeg har mistet dem; denne pige blev den største; hun skulde just giftes, da ogsaa hun døde. Nu er jeg opfyldt af kummer“. Çramana'en sagde: „Kæm dit haar og tør dit ansigt! jeg maa tale med dig“. Da kvinden blev ved med at jamre uden at ville høre op, sagde çramana'en: „Hvor er den anden hustru i dette hus, og hvilken dødsmaade bukkede hun fordum under for?“ Da kvinden hørte disse ord, spurgte hun sig selv, hvorledes çramana'en kunde vide det, og der foregik nogen forandring i hendes tanke. Çramana'en sagde: „Kæm dit haar, saa skal jeg forklare dig dette“. Da kvinden havde bragt sit haar i orden, sagde çramana'en: „Hvorledes døde den anden hustrus søn?“ Ved disse ord tav kvinden og svarede ikke; hun følte skam i sit hjerte og vovede ikke mere at tale.

Çramana'en sagde: „Du har dræbt denne kvindes søn, og du har været aarsag til, at hans moder er død af sorg og smærte. Derfor er hun vendt tilbage syv gange i træ, idet hun blev dit barn; hun er din fjende og vilde gjerne dræbe dig ved sorgens kval. Forsøg at gaa hen og betragte din døde datter i hendes ligkiste! saa faar du at se, om hun endnu er smuk“. Kvinden gik hen for at betragte hende; men der var ikke andet end et raadt lig, hvis stank var saa forpestet, at hun ikke formaaede at nærme sig det. Çramana'en spurgte: „Hvorfor sørger du over hende?“ Kvinden blev da aldeles forvirret og lod strax liget skjule og jorde; hun anraabte çramana'en om barmhjertighed, idet hun udtalte ønsket om at modtage budene. Çramana'en sagde: „Kom i morgen til templet!“

Resten af fortællingen analyserer jeg kun ganske kort: Da kvinden næste dag vil gaa til templet for at modtage de fem store moralebud, stiller hendes medbejlerske, der sidst var hendes datter og nu er genfødt som giftslange, sig i vejen for hende og vil bide hende. Kvinden tænker i sin vaande paa den hellige munk, der kender hendes tanker og strax kommer. Han forkynder kvinden og slangen, at de i utallige tilværelser har været rivalinder som første og anden hustru og voldt hinanden kval paa kval. Ved at

høre dette mindes begge deres tidligere fødsler og angrer. Munken forkynder, at fra nu af skal fjendskabet mellem dem ophøre. Slangen dør og fødes atter som menneske, og man skønner, at begge nu er paa den rette vej til Nirvāna, den endelige befrielse.

Ser vi nu først paa Assaka-Jātaka, frembyder den en række træk, som den har til fælles med de europæiske versioner af Tovesagnet: En konge elsker en kvinde over alt i verden. Da hun dør, kan han ikke skilles ved hendes afsjælede legeme, men lader det henlægge i sit eget kammer, opholder sig stedse i den dødes nærhed, er uimodtagelig for trøst af sine omgivelser og glemmer i sin grænseløse kummer alle pligter, indtil en vis og god mand frelser ham fra hans pinefulde og livsfarlige jammer ved at indgyde ham modbydelighed for den døde, hvis lig derpaa bliver fjærnet og stedet til hvile. Den indisk-kinesiske fortælling, et lille mesterværk i sin gribende uhygge, røber sig strax som en afledning af en ældre, mere oprindelig form, i hvilken en konge og hans elskede maa have været hovedpersonerne ligesom i Jātaka'en. Udskiller vi fortællingens kerne, finder vi ganske de samme træk som ovenfor, kun at det her er en moder, der sørger over sin inderligt elskede datters død¹. I nogle henseender staar denne version endog visse europæiske versioner nærmere og minder saaledes paafaldende om det hos Nyrop s. 42 f. fortalte sagn om Karl den Store og Fastrada, hvor liget ogsaa holder sig fuldkommen friskt, indtil ærkebiskop Turpin fjærner ringen fra den dødes haar og derved hæver trolddommen (— sjælevandringstanken var naturligvis udelukket i Vesterlandene —), hvorefter forraadnelsen strax indtræder. Den til Bodhisatta og çramana'en svarende fromme og hellige mand genfindes ogsaa i Petracca's fra Aachen stammende fortælling om Karl den Store og hans elskede (Nyrop, s. 45 ff.), medens han i sagnet om Harald Haarfager og Finnepigen Snefrid er erstattet med en skjald og andetsteds er blevet til en hofsinde (Nyrop, s. 57). Fortællingen om kong Harald og Snefrid, som Nyrop og Moltke Moe ansaa for

¹ Hvor paafaldende ligheden er med Tovesagnet, fremgaar indirekte af følgende lille iagttagelse: Jeg fortalte engang denne fortælling for en klasse af ældre skoleelever som et lille eksempel paa sjælevandringsslæren. Derefter spurgte jeg, om ikke en og anden i den kunde genkende et i Danmark berømt sagn. Strax svarede en af drengene: „Jo, historien om Tove“.

den ældste, fjærner sig i denne henseende fra de orientalske versioner, men stemmer med dem i det vigtige træk, at trylleringen ganske mangler; kongens afsky vækkes ved, at skjalden viser ham, at liget er i fuld opløsning, hvilket paafaldende minder om den indisk-kinesiske form. Hverken i denne, i den norske version eller i Fastrada-sagnet er liget balsameret, hvorimod dette er tilfældet i Jātaka'en, hos Petrarca¹, hos Enenkel (Nyrop, s. 54 ff.), hvor den hellige mand ogsaa optræder som redningsmand, og i digtet om Karl Meinet (Nyrop, s. 56 f.). Af det danske Tovesagn erfarer man intet bestemt herom; dog synes balsamering at maatte forudsættes.

Efter det foregaaende kan det næppe være tvivlsomt, at vi i de to indiske fortællinger virkelig besidder de ældste optegnede former af det sagn, vi Danske er mest fortrolige med under navnet Tovesagnet. Dets oprindelse maa altsaa rykkes mange aarhundreder længere tilbage, end Nyrop mente, thi selv de asiatiske versioner har rimeligvis levet 5—600 aar, inden de blev nedskrevne. Skønt Benfey's teori om de allerfleste eventyrs oprindelse fra Indien er bleven stærkt angreben og sikkert heller ikke er holdbar i sit fulde omfang, er det dog utvivlsomt, at en stor mængde eventyr og noveller til forskellige tider er vandrede mod vest, nord og øst fra det vidunderlige, hemmelighedsfulde Gangesland. Hvilken uhyre rolle Buddhismen har spillet i denne henseende, træder med fuld klarhed for dagen for Kinas, Tibets og Bagindiens vedkommende; men ogsaa mod nordvest, i Baktrien og Iran, udfoldede denne religion en omfattende missions- og oversættervirksomhed, og masser af lærerige fortællinger er sikkert blevne omplantede til disse egne. Denne sidste litteratur er nu for største delen forsvunden, men vigtige lævninger eksisterer dog endnu² (saaledes den navnkundige Barlaam- og Joasaph-roman, oprindelig en skildring af Buddha's liv), og den mundtlige tradition var endnu levende, efter at den skriftlige var gaaet tabt. Mangfoldige sagn og noveller fandt ved mundtlig meddelelse vej til Syrien, Byzanz, Nordafrika og det mauriske Spanien, hvorfra de gennem korsfarere, pilegrimme, købmænd og Jøder førtes til det katholske Vesteuropa. Saaledes er det formodentlig ogsaa gaaet med Tovesagnet. Det er

¹ Nyrop tager fejl, naar han fortæller, at liget gaar i forraadnelse. Se Francisci Petrarcae Epistolæ de rebis familiaribus. Ed. J. Fracassetti. Florentiæ 1859. Vol. I, ep. 3, p. 41 ff.

² Chavannes, anf. v. T. I, p. XVII.

meget sandsynligt, at norske søfarende har hørt det paa et af deres togter til de sydlige lande, medens tyske pilegrimme eller korsfarere kan have bragt det med hjem fra Syrien og indført trylleringen og dens forunderlige magt, thi at sagnet er vandret fra Norge til Tyskland (Nyrop, s. 79 f.), synes mig lidet sandsynligt. Da navnlig den fromme gejstlige i de tyske versioner saa grumme nøje svarer til den buddhistiske hellige mand i de indiske former, kan man næppe antage, at han først er blevet omdannet til skjald i Norge og derpaa atter gjort til gejstlig i et fra Norge til Tyskland indvandret sagn. Til Danmark er det da sikkert kommet sydfra og blevet knyttet til kong Valdemar og Tove. Der synes allerede i sagnets hjemland at have været to hovedformer, den ene repræsenteret af Jātakaen¹, hvor liget er balsameret, den anden af den indisk-kinesiske fortælling eller rettere den til grund derfor liggende ældre form, i hvilken opløsningen indtræder efter den fromme munks optræden. Begge synes at være fortalte jævnsides ogsaa udenfor Indien; Enenkels version (Nyrop, s. 54 f.) kunde være en sammenblanding af begge. Dette stemmer godt med, hvad Cosquin mener at have iagttaget (*Romania*, XL., 1911, p. 417), at ikke én enkelt, men flere former af samme æmne meget ofte er vandrede fra Indien til Europa.

Nyrop antager, sikkert med fuld ret, et nøje forhold mellem Tovesagnet og eventyret om Snehvide. Det sidste skulde være det oprindelige, og det første være opstaaet som en sorgfuld skjalds pessimistiske omdigtning engang i Norge i den tidlige middelalder. Denne hypotese falder overfor de i de senere aar fremdragne asiatiske versioner; men derfor kan den meget godt indeholde en fuldkommen rigtig og genial tanke, der gør den store forsker al mulig ære. Kun maa scenen forlægges fra Norge til det fjerne Indien og i tid rykkes tilbage til et par aarhundreder før Christi fødsel. De bedste og interessanteste af det mylder af fortællinger og fabler, Buddhisterne satte i omløb, har de sikkert ikke selv forfattet. De forefandt dem levende paa folkets læber, optog og omdannede dem mere eller mindre til deres behov, hvorfor man da ogsaa nu og da finder en ret verdslig fortælling, der stikker

¹ Formodentlig er denne fortælling trods sin ælde mindre oprindelig. Dronningens genfødsel som gødningeorm er et særdeles barokt paafund, der atter har medført, at kongen maa hentes ud i parken, medens redningsmanden vel oprindelig er kommen til ham.

paafaldende af mod de dystre og alvorsfulde omgivelser. At der hertil knytttes nogle asketiske betragtninger, forandrer ikke sagen meget. Undertiden kan dog omarbejdelsen være mere gennemgribende, saa at resultatet kan se ud som en forvrængning af en oprindelig smuk og følelsesfuld kærlighedshistorie. Nu er der netop i Assaka-Jātaka'en en mærkelig passus, der ved første syn tager sig temmelig besynderlig ud. Det er lige i begyndelsen, hvor vi hører, at Ubbari overgik andre kvinder i skønhed, „skønt hun ikke var saa smuk som en gudinde“. Hvorfor tages dette prosaiske forbehold? Rimeligvis fordi det gamle folkeeventyr, der maa antages at ligge til grund for Jātaka'en, har fremhævet dronningens dejlighed i høje toner og erklæret hende for gudindernes lige i skønhed. Dette kunde den buddhistiske bearbejder ikke lade passere. At gudinderne, devi'erne i Çakra's (Indra's) paradis, der nød lønnen for gode gerninger — først og fremmest gavmildhed mod buddhistiske munke — i deres tidligere existens som mennesker, skulde naas i skønhed af jordiske kvinder, var en formastelig tanke, mod hvilken der maatte protesteres¹. Maaske har netop den af Buddhisten parodierede fortælling været eventyret om Snehvide i en primitiv, mere enkelt form end den, vi kender fra Grimm. Jeg mangler desværre for øjeblikket materiale til at udtale mig nærmere herom, men den af Nyrop s. 96 ff. meddelte albanesiske form kunde godt vise i denne retning, ligesom dens geografiske findested peger mod Byzanz og Østerland.

¹ Det maa dog bemærkes, at bearbejderne ikke altid har været saa nøje-regnende.

KULTUR OG FOLKEMINDER

ÆDELSTENE

Axel Garboe: *Kulturhistoriske Studier over Ædelstene med særligt Hensyn paa det 17. Aarhundrede*. Gyldendal, 1915.

Af en Forfatter, der af Fag er Geolog og som tillige er Underbibliotekar ved et offentligt Bibliotek, har man Løv til at vente et betydeligt Arbejde, naar et Æmne som det foreliggende tages op til Behandling, og man kan godt indrømme det straks, det er en ualmindelig lødige Disputats, der her foreligger. Den sætter imidlertid Anmelderen i Forlegenhed. Disputatser skrives for at udsættes for Kritik, og her skal da ogsaa fremsættes nogle kritiske Bemærkninger, men det vilde have været naturligare, rosende at fremhæve denne Bog, der ganske uomtvistelig er det bedste, der hidtil er skrevet om det foreliggende Æmne.

Ved at begrænse sit Arbejde til kun at omhandle Forholdene i det 17. Aarhundrede — Forf. trækker sig ængstelig tilbage, naar han kommer ud over dette Tidsrum, se p. 146 — opnaar han den Fordel, at han arbejder med Ædelstenenes Glansperiode og i nogen Grad med deres Forfaldstid. Men samtidig bygger han rigtignok den væsentligste Anke op, som kan rejses mod Fremstillingen, nemlig den, at Troen paa Ædelstenenes magiske og terapeutiske Virkninger præsenteres for Læseren som noget givet, noget fuldt færdigt. Man faar intet at vide om, hvorvidt denne Tro stammer fra gammel Tid, om den gennem Nedarvning har holdt sig uforandret fra Aarhundrede til Aarhundrede eller om den mulig er undergaaet Ændringer. Oprindelse og Herkomst omtales ikke, og om end det begyndende Forfald faar en overmaade knap og sparsom Omtale, saa gaar Forf. udenom det Spørgsmaal, der er ret nærliggende, hvorvidt der kan paavises en Overlevering til os fra tidligere Tid. Forfaldsperioden, der naar ned mod vor Tid, føres da heller ikke til Ende i Forfatterens Skildring. Øjensynlig har han manglet Øje for at Lithoterapien endnu er god Latin i mange Lande, navnlig i Bayern, Würtemberg, den sydlige Del af Østrig, Italien og flere Steder. Skulde mon ikke en „Krätzestein“ et Stykke indfattet hvid Koral, være et direkte Minde om den Tid, da Fnats var en Folkesygdom, ligesaa udbredt som Tuberkulosen nu til Dags. Stenen, der fik sit Navn efter Ligheden med fnattet Hud, er sikkert en middelalderlig Amulet, der stolt har passeret den Garboeske Tidsperiode og endnu bruges den Dag i Dag. Og mange andre af lignende Art kan paavises.

Til Tidsgrænsen følger Forfatteren en geografisk Indskrænkning. Franske og italienske Forhold meddeles der meget lidt om. Orienten nævnes et Par Gange, men lades isøvrigt uomtalt, hvad der er let forståeligt, da Forf. jo ikke behandler Udviklingen af Troen paa Ædelstenenes magiske og helbredende Kraft. Omend det ved selve Handlingen blev bebrejdet Forf. ex auditorio, at de orientalske Forhold ikke var tagne

med, saa tror jeg netop, at Forfatteren har gjort ret i denne Udeladelse. Middelalderlige orientalske Stenbøger findes der nok af, men hvorledes Sagerne tog sig ud i det 17. Aarh. er meget vanskeligere at paavise. Den moderne Stenovertro i den nærmere Orient, fjærner sig betydeligt fra det, der kendes fra det øvrige Europa, og man er først nu i fuld Gang med at ordne det indsamlede Materiale. De første indledende Skrifter er da ogsaa udkomne (Canaan o. a.). Er imidlertid det geografiske Omraade indskrænket paa denne Maade til egentlig kun at omfatte Norden, Tyskland og Nederlandene, saa gives der for disse Omraader ganske overordentlig fyldige Meddelelser, ja saa fyldige er de, at Bogen vil beholde sin Værdi som en yderst omhyggelig Materialsamling. Dette er en Følge af Forf.'s Arbejdsmetode: at gennemsøge Bøgerne Hylde for Hylde i Universitetsbiblioteket. Denne Fremgangsmaade maa give gode Resultater, men rummer i sig selv en Fare. Ganske vist er en Mængde større og mindre Afhandlinger, der tidligere samlede Støv i Reolerne nu bragte frem i Dagslyset, men de er blevne saa talrige, at Revl og Krat er kommen med og man har vanskeligt ved at skelne det betydelige fra det mindre værdifulde. Sjældent er en Bog underbygget med saa mange Citater, og disse gengives baade paa Latin (for de ældre Akademikere) og paa dansk (for den moderne Skole?) Ser man nu efter hvad Nytte Forf. har haft af sin uhyre Belæsthed, saa opdager man, at han støtter sig til forholdsvis faa af de mange, og den, der kender lidt til Tidsperioden vil i den lange Navneliste dog savne mangt et Navn, han gjerne havde set. De, der ikke skriver om Ædelsten eller kun omtaler dem som Kuriositet eller for Fuldstændigheds Skyld, kan jo ogsaa bidrage deres Del til Sagens Forstaaelse. Det syttende Aarhundrede var jo en medicinsk Storhedstid, ikke mindst for Danmark og Holland, hvor Indførelsen af den medicinske Klinik betød et Brud, en dybtgaaende Revolution. Det vilde derfor have haft Betydning, at faa noget mere at vide om hvad Aarhundredets store Klinikere mente om Ædelstensterapien, navnlig da Forf. anfører Sygehistorier (med Anvendelse af Ædelstene som Kur) fra Hospitaller i Leyden.

Paa et andet Punkt savner man ogsaa en bestemt Udtalelse af Forf., nemlig overfor Spørgsmaalet, Hvad er en Ædelsten? Havde Forf., der godt kan rose sig af sit smukke malende Sprog, kunnet finde en kort almindelig Betegnelse for pierre précieuse, vilde han have haft det lettere. Ædelstenene i det 17. Aarhundredes Betydning omfattede nemlig ogsaa Halvædelstene, men desuden Perler, Koraller og dyriske Stene: Bezoar, Tudse- og Edderkopstene. Havde Forf. kunnet udelade disse sidste, vilde den geologiske Basis have været urokket, og ingen Skade var sket; der er nu en Gang ikke Plads indenfor en Disputats Rammer til de særdeles vidtløftige folkloristiske Undersøgelser, der er nødvendige for at klare blot det groveste vedrørende disse Stene. Grundtvigs „Løsningsstenen“ viser tydeligt Omfanget af dens Slags Efterforskninger. Den Plads, der kunde indvindes ved en saadan Udeladelse, kunde have været benyttet til at supplere Afsnittet om Danmark. Dette er noget fragmentarisk, og Fremstillingen svækkes ved, at Forholdene i vort Land i det hele og store

har været som andet Steds. Her burde absolut en Gennemgang af hele den ganske danske Litteratur have fundet Sted. Før 1600 er den jo ikke særlig stor — men ikke en Gang Harpestrængs Stenbog nævnes — og et Afsnit om det brede Folks Mirakelsten kunde maaske ogsaa have haft Interesse. Mange har jo været i Brug, Kattesten, Vættelys og flere andre, og der kunde vel ogsaa have været Anledning til blot at nævne, at Blinkenberg har vist at Søjendsvinet har været i Brug hos os som Amulet fra Stenalderen til vore Dage.

Til Trods for disse Anker, der paa Papiret kommer til at se ret drabelige ud, er Garboes Bog alligevel en særdeles god Bog. Tager man et Arbejde op og følger det ud i alle Forgørelser, vil Resultatet ikke udeblive. Og det er netop det, Forf. har gjort; man følger ham fra Anvendelsen som beskyttende Midler til det kurmæssige Forbrug, man faar nøjagtige Undersøgelser over Præparaternes Sammensætning og over deres Fremstilling. Man ledes ind i Laboratorier og Apoteker og lytter til de lærdes Spekulationer over Stenenes mærkelige Egenskaber, og til sidst ser man Tivlen rejse sit Hoved i de lærdes Kreds.

Paa alle Omraader er Materialet lagt fortræffeligt til Rette og Bogen vil sikkert beholde sin Værdi for alle, der senere vil komme til at beskæftige sig med Æmnet. Man maa kun ønske, at Forfatteren vilde fortsætte sine Studier og ad Aare forelægge Offentligheden dem i udvidet Skikkelse. Hans fine videnskabelige Sans, hans Omhu for Detailen og hans Grundighed vil foraarsage, at hans fremtidige Produktion vil blive imødeset med den allerstørste Interesse.

J. V. S. Johnssen.

STATISTIK OG FOLKEMINDER

I Almindelighed maa man vel anse Statistiken og Folkeminderne for at være, hvad Mathematikerne kalder inkommensurable Størrelser, og det skal villigt indrømmes, at de to Videnskaber i de fleste Henseender staar hinanden ret fjernt, et Forhold, der bunder i, at medens Statistiken væsentlig beskæftiger sig med de kvantitative Forhold, er Folkeminderforskerens Opgave næsten altid en Undersøgelse af Overleveringens Kvalitet. Imidlertid turde der være Tilfælde, hvor Studiet af Folkeminderne kan drage stor Nytte af Statistikens vigtigste Hjælpemiddel, den overskuelige Ordning af Stoffet i Tabelform. Navnlig hvor Materialet bestaar af enkelte Fænomener, der let kan ordnes i Grupper, vil en Orientering i Stoffet i høj Grad lettes, ved at det opstilles i en Tabel, der viser de forskellige Grubers kvantitative Betydning indenfor de enkelte Dele af det geografiske Omraade, man behandler. Da man mig bekendt ikke hidtil har forsøgt en saadan Fremgangsmaade ved Folkeminderundersøgelser, skal her rent skitsemæssigt foretages et saadant Forsøg, der turde vise, at man ikke blot kan opstille Folkeminder i Tabelform, men at ogsaa en saadan Opstilling kan angive Forhold, der hidtil synes at have været upaaagtede.

I Dansk Folkeminderdesamling findes en Liste over Træer, hvortil der knytter sig Sagn eller Tro. Skønt Listen ikke er fuldstændig, er dog sikkert det meste kommet med; den omfatter ialt 68 Træer. Om 48 af disse

hedder det, enten 1) at det har to Stammer eller et naturligt Hul i Stammen, som man kryber eller trækker Børn igennem mod Sygdom, (dem man med et Fællesnavn kalder „Hultræer“), 2) at de ikke maa fødes, fordi en nærliggende Gaard saa vil brænde, eller 3) at det ikke maa fødes, fordi der saa paa anden Maade vil ske en Ulykke (Manden, der fælder det, dø eller lignende). Disse 48 Træer er vi i Stand til at indordne i nedenstaaende Tabel.

	Sjælland	Bornholm	Laaland-Falster	Fyen	Jylland	i alt
„Hultræer“	13	„	„	„	2	15
Træer, der ikke maa fødes, fordi en Gaard saa brænder	1	„	„	1	14	16
Træer, der ikke maa fødes af andre Grunde	9	1	1	2	4	17
i alt...	23	1	1	3	20	48

Saa ringe det benyttede Materiale talmæssigt set end er, saa lader der sig dog udlæse forskellige Ting af Tabellen. Saaledes synes Skikken at benytte „Hultræer“ mod Sygdom at være meget mere udbredt paa Sjælland end i det øvrige Danmark, og maa vel kunne kaldes en væsentlig sjællandsk Skik. Derimod er den ejendommelige Tro, at en Gaards Skæbne kan være knyttet til et Træ, saaledes at hvis Træet fødes, vil Gaarden brænde, en særlig jysk Tro, som kun er meget lidt udbredt i Østdanmark. At Træer af andre Grunde ikke maa fødes, er derimod en Tro, der ikke er særlig karakteristisk for en enkelt Landsdel.

Det her gjorde Forsøg gør ikke Krav paa i sig selv at have større Interesse, dets Formaal har ogsaa nærmest været at angive en Metode, som undertiden med Held kan benyttes, og som kræver et langt mindre Apparat end Indtegnning paa Kort. Anvendt paa Æmner, hvor Materialet er større, og der saaledes er mindre Sandsynlighed for Fejl, er der dog Grund til at antage, at den kan frembyde ikke uinteressante Resultater. Og endelig turde den vise og overbevise om, at selv tilsyneladende betydningsløse Optegnelser af Folkeminder kan have sin Betydning. Optegnelser om de 14 jyske Træer, hvori der er „sat Brand hen“, som det hedder, er næsten ganske enslydende. Havde man nu kun optegnet en enkelt af dem og betragtet de andre som ganske betydningsløse, vilde man aldrig kunne opdage, at Troen er særlig jydsk. Nu derimod tør man vel gaa ud fra, at hvis man en Gang vil undersøge Oprindelsen til denne ejendommelige Skik, vil man søge den i de overtroiske Forestillinger i Jylland og ikke i det øvrige Danmark, hvor Skikken næsten er ukendt.

Endnu kun et. Den opstillede Tabel gør ikke Krav paa Fuldstændighed, og ethvert Bidrag til at supplere den vil blive modtaget med Glæde af Dansk Folkemindesamling, og det hvad enten de ny Meddelelser vil tjene til at styrke eller svække det ovenfor fremsatte.

Thomas B. Bang.

DANSK FOLKEMINDESAMLING.

Fra den 1. maj er jeg fratrådt som forstander for Dansk Folkemindesamling, efter at jeg i de ti år, hvori samlingen har bestået, har haft denne plads. Jeg har ofte følt vanskeligheden ved på én gang at have en universitetsgerning og samtidig, både ved rejser og på anden måde, at træde i tilstrækkelig nær forbindelse med den befolkning der kan tjæne som optegnere og meddelere af minderne. Jeg havde til en begyndelse regnet denne side af virksomheden for den mindre væsenlige; men blev mere og mere overbevist om at der endnu var noget væsentligt at udvinde for folkemindesamlere i Danmark. Derfor har jeg ønsket at overlade pladsen til yngre og formentlig mere egnede kræfter.

Ministeriet har nu udnævnt mag. art. *Thomas B. Bang* og cand. mag. *H. Grüner Nielsen* til samlingens forstandere; og jeg vil være indskrænket til på ministeriets vegne at yde et almindeligt tilsyn med samlingens virksomhed.

Jeg føler i dette øjeblik en trang til at bringe en tak til de mangfoldige omkring i vort land, der har gjort det muligt for samlingen at øges i det omfang det er sket, og at kaste lys over sider af vore folkeoverleveringer og folkeliv hvor oplysningerne før var ufuldstændige. Jeg bringer en særlig tak til de nærmere medarbejdere der har virket personlig ved samlingen — kun få véd i hvor stort omfang dens trivsel har været deres værk — og først og fremmest til de to der nu er dens forstandere.

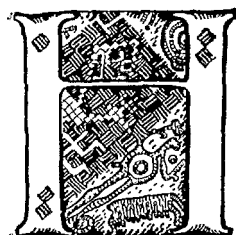
Jeg håber at samlingens mange venner vil bevare deres velvilje og interesse for den, og at nye venner og nye undersøgelsesmåder må bringe den endnu videre frem.

Gammelbo i Øverød, 14. maj 1915.

AXEL OLRİK.

Jätten Hymes bägere.

YMISKVIDA. I den fornisländska samling sån-
ger, som vanligen benämnes *den äldre* eller
den poetiska Eddan, förekommer en sång
från slutet av 900-talet, *Hymiskvida*, som
berättar om hur Tor hos jätten Hyme häm-
tade en väldig kittel, varvid han måste bestå
flera kraftprov. Först visade han sin förmå-
ga att äta, i det han ensam åt upp två hela oxar, medan jätten
bara åt en. Då de sedan skulle gå att fiska, slet Tor huvudet
av jättens ilskna, svarta tjur till agn för fisket. Medan jätten
metade upp ett par valfiskar, fick Tor själva Midgårdsormen
på kroken och var nära att slå ihjäl den. På hemvägen bad
jätten Tor antingen dra upp båten eller bära hem valarna, men
han tog båten och alltsamman och bar hem det till jättens
gård. Då föresattes honom det svåraste provet, nämligen att
slå sönder jättens bägere. Tor slungade den mot en stenpelare,
men pelaren brast och glasbägaren höll. Hos jätten fanns en

vacker kvinna, ljuslätt och guldglänsande, och hon gav Tor det rådet att kasta den mot jättens skalle. Tor samlade hela sin asakraft och slungade bågaren. Skallen höll, men bågaren rämnade. »En stor dyrbarhet vet jag mig ha mistat, när jag nu ser kalken från knäna stött», klagade Hyme, och nu vågade han ej göra fler undanflykter. Tor fick ta den mildsjupa kitteln, om han bara kunde föra den med sig. Först försökte hans följeslagare två gånger att lyfta kitteln, men kunde inte ens rubba den. Tor lyfte den emellertid utan vidare, fast den var så tung, att golvet brast under honom, stjälppte den över huvudet och gick, och när Hyme och andra jättar förföljde, satte Tor från sig den och slog ihjäl dem allesamman.

Då man läser dikten, kan man ej undgå att märka att dess komposition är något lös. Den består blott av ett upprästande av olika kraftprov, som ej står i något närmare förhållande till varandra. Man måste därför misstänka att diktens författare inom en gemensam ram hopfogat flera berättelser som ursprungligen ej hört samman. Detta bestyrkes också därav, att några av diktens episoder på annat ställe förekommer såsom självständiga historier eller åtminstone i annat sammanhang. En sådan episod i Hymiskvida, som har föga med det övriga innehållet att skaffa, berättar om hur Tors ena bock blev halt, och hur Tor som bot för skadan fick bonden Egils båda barn till tjänare. Detta berättas i ett helt annat sammanhang av Snorre Sturlason i hans Edda (den yngre eller prosaiska Eddan), och har ursprungligen varit en självständig historia, som nordborna lånat från Irland¹⁾. Även Tors fiskafänge berättas av Snorre som en självständig historia och tydligen efter en annan källa än Hymiskvida. — Dessa två episoder, som rätt väl illustrerar författarens arbetssätt, är emellertid de enda, som har full motsvarighet i den övriga fornisländska litteraturen. För att få en föreställning om de källor som författaren haft för återstoden av sin dikt, måste man därför gå till den ännu levande folkdiktningen.

¹⁾ Denna myt har jag utförligt behandlat i min uppsats »Tors färd till Utgård». (Danske studier 1910 s. 66—105).

OLKDIKTNING OCH FORNTIDSDIKT-
NING. Att ta den muntliga diktning, som man
i våra dagar träffar på hos allmogen, till hjälp
för att undersöka en nära tusen år gammal hed-
nisk gudasång, kan för många vid första på-
seende synas alldeles orimligt. Hymiskvidas
skald har emellertid med all sannolikhet ej haft
skrivna förebilder för sin dikt, utan de olika sagor som han i
sin dikt begagnat, har just varit muntlig tradition, har tillhört
den tidens folkminnen.

Nu är det ett faktum att vår ännu levande folkdiktning
till stor del har sitt ursprung hundratals, ja tusentals år tillba-
ka i tiden. Så t. ex. förekommer en allmänt spridd folksaga
om en mästertjuv, som stal ur kungens skattkammare, redan för
mer än tvåtusen år sen upptecknad av den grekiske historie-
skrivaren Herodot, som hört den i Egypten¹⁾. Visserligen varie-
rar de olika uppteckningarna något sinsemellan, men i stort
sett kan man säga att sagan fortlevat oförändrad under dessa
årtusenden — ja, den muntliga traditionen av sagan är så till
vida mer oförvanskad än Herodots uppteckning, som denna
sannolikt genom något minnesfel saknar en liten episod vilken
från början måste ha varit med och som folktraditionen troget
bevarat. En annan saga, som fortfarande lever kvar i sydöstra
Europa, har man funnit i en mer än tretusenårig egyptisk pa-
pyrusrulle, och även här måste man säga att den muntliga tra-
ditionen bevarat sagan synnerligen troget²⁾.

Mycket av det som man än i dag får höra berättas bland
vår allmoge, bör sålunda ha kunnat sysselsatt folkets fantasi
redan för ett eller annat årtusende sedan — eller närmare till-
lämpat på förevärande fall: åtskilliga av de sagor och sägner som
berättades på den tid Hymiskvidaskalden levde, skulle man än i
dag kunna få höra bland folket. Detta är icke blott en giss-
ning utan i flera fall direkt bevisat. Under sådana förhållanden

¹⁾ Herodot II 121.

²⁾ Den fornegyptiska sagan om de två bröderna; se t. ex. Maspero, *Les contes populaires de l'Égypte ancienne*, Paris 1882 s. 5 ff.

vore det ju ej så otänkbart, att man bland våra nutida folksagor skulle kunna påträffa någon som är besläktad just med dem skalden känt och använt och som skulle kunna ge en värdefull belysning såväl av hans mytologiska material som av hans arbetssätt som diktare.

Det är naturligtvis också möjligt att de sagor som skalden begagnat, hunnit fullständigt dö ut före vår tid. Ty liksom kulturutvecklingen i våra dagar fört med sig att folkdiktningen nu hastigt försvinner, så har även i äldre tider en hel del folkdiktning råkat i glömska, då den genom ändrade förhållanden ej längre förståtts eller uppskattats. Men även om så skulle vara fallet här, så är folkdiktningen *likväl* av stor betydelse för en undersökning av såväl Hymiskvida som all annan sådan diktning, som mer eller mindre direkt tillkommit på folktraditionens grund. Den muntliga diktningen har nämligen i stort sett följt samma lagar för tusen år sedan som nu, och byggt sitt tankeinhåll på samma grund. En jämförelse mellan fornaldersdiktning och nyare folkdiktning blir därför under alla förhållanden nödvändig för den förras rätta förståelse.

Då Hymiskvida, såsom redan framhållits, består av flera sinsemellan tämligen självständiga episoder som ej alla från början hört samman, kan det vara lämpligt att vid en undersökning av dikten behandla varje episod för sig, om man än ej får blunda för det närmare sammanhang, som råder mellan vissa av dem. Till de övriga episoderna ämnar jag vid annat tillfälle återkomma. Här skall jag något närmare granska det sista kraftprovet, då Tor krossar bågaren mot Hymes panna.

Att skilja just denna episod från de övriga, torde vara naturligt redan ur den synpunkten att den har en särställning såsom höjdpunkten bland alla kraftproven. Hade de föregående proven förväntat jätten, som ej väntat sig så stor styrka hos en så liten man — i vers 18 kallas Tor för *sveinn* »svennen». — så är han här säker om att Tor icke skall kunna lyckas, ty han vet, att bågaren ej kan krossas annat än mot hans egen panna, och hur skulle väl Tor kunna finna på detta knep. Denna

viktiga hemlighet skiljer bägerprovet från alla de andra proven, ty under det Tor i alla dessa reder sig förträffligt blott och bart genom sin egen styrka, skulle han här stått sig slätt om han ej genom kvinnan fått veta bågarens hemlighet.

DRYCKESKÄRLET UR ARKEOLOGISK SYNPOINT. Vad nu först själva bågaren beträffar, så är den gjord av *glas* (v. 29) och kallas på de flesta ställena för *kalk*, på ett ställe (v. 31) *en vinferill valr*, »det runda vinkärl». Sådana bågare kunde ej tillvärkas i Norden på 900-talet, ty någon glasindustri fanns här ej förrän mot medeltidens

slut. Rätt tidigt började emellertid glas att införas från Romerska riket, om än ej i större mängd förrän på 300-talet e. Kr. under den stora folkvandringen, och längre fram i tiden från Frankrike och Tyskland. Vackra glasbågare var i forntiden verkliga dyrbarheter, särskilt här i Norden, dit de måst forslas lång väg och med stor risk att på vägen gå i kras. Detta kan åtminstone delvis förklara Hymes klagan vid bågarens förlust. — Även beteckningen »vinkärl» pekar mot sydligare länder, då ju ej heller vinet är någon nordisk produkt; och ordet *kalk*, som skalden med förkärlek använder, är ett latinskt låneord, vilket vi antagligen fått genom anglosaxisk förmedling.

Dessa omständigheter skulle i sin mån kunna tyda på att hela episoden är uppfunnen utanför Norden, och detta är i sig själv rimligt nog, då en massa av våra sagor är internationellt stoff som från andra länder vandrat in hit. Ett avgörande bevis härför kan dylika lånord dock ej ge, då såväl främmande begrepp som lånade ord kan tränga in i en fullt inhemsk diktning, särskilt i tider då man står i livlig beröring med främmande folk. Man skulle sålunda mycket väl kunna tänka sig, att ett ursprungligt öl eller mjödkärl bytts ut mot ett vinkärl, sedan man lärt känna och värdera söderns viner, och att man utbytt ett ursprungligt träkärl eller dryckeshorn mot den senare

införda och högre skattade glaskalken. Då Hymiskvidaskalden skildrar jättens bågare såsom en rund glaskalk att dricka vin ur, kan man ej så noga veta huruvida han funnit denna beskrivning redan i den form av myten, som han hört och lagt till grund för sin dikt, eller om han själv uppfunnit den. Så mycket är i alla fall säkert, att man på hans tid verkligen hade dylika dryckeskärl, och att det därför legat nära till hands för honom att tänka sig Hymes bågare sådan.

YTOLOGISKA SYNPUNKTER. Om de hittills berörda egenskaperna hos bågaren sålunda kan föras tillbaka till de verkliga glasbågare som skalden själv sett, så har den emellertid också en annan egenskap, som eljest ej plägar finnas hos glaskärl: då Tor med all sin kraft slungar den mot en stenpelare, är det pelaren som brister medan bågaren förblir hel, men då den slås i jättens skalle, går bågaren sönder medan jätten förblir oskadd. Detta är tydligen ren fantasi, och man skulle här kunna fråga, varför en så märkelig egenskap uppfunnits av skalden.

För den äldre mytologiska forskningen skulle det ligga närmast till hands att svara ungefär följande: »Bågaren är ett mytiskt föremål och dess egenskaper beror på dess mytiska innebörd; för att få reda på denna gäller det att finna något naturföremål eller någon naturföreteelse som företeer ett tillräckligt antal jämförelsepunkter med Hymes bågare och vad som står i sammanhang med den.» Metoden är sålunda ungefär densamma som när man gissar en gåta. Om man nu behandlar hela kittelhämtningsepisoden på detta sätt, kan lösningen bli följande: Kitteln är havet; jätten Hyme, som har den i sitt förvar är vintern eller vintermörkret; då Tor är åskans gud och det blott om sommaren är någon åska, kan han tillika anses som en sommar- eller vårgud; han befriar om våren havskitteln ur vintermakternas välde i det han bryter genom dess istäcke

och för den till den vackra årstidens havsgud och människan. Det hela är alltså en vårmyt.¹⁾

Det är dock inget hinder för att tolka gåtan på helt annat sätt, som t. ex. följande: Mjödets till gudarnas gästabad är molnvattnet, regnet; kitteln är det rägnediga himlavalvet; himmelsguden Tyr och åskguden Tor tar himlavalvet från molnhimlens demon, Hyme. Det hela är en höstmyt.²⁾

Resultaten av de båda tydningförsöken är ganska olika, fastän metoden i dem båda är den samma. Båda måste liksom alla sådana mytologiska tolkningar, bortse från en del detaljer, som ej passar ihop med den valda tydningen, och förklara dem såsom senare tillsatser, vare sig deras plats i kompositionen är viktig eller ej. Ävenså lockas de att starkt framhäva andra detaljer, som för det hela kan ha ganska underordnad betydelse. Beviskraften blir därför svag, och en kritisk och fördomsfri granskning av de båda tolkningarna kan ej godkänna någondera.

Huruvida gudamjödets till sin sanna natur är hafsvatten eller rägnvatten, kan ju vara en smaksak, fastän man väl kunde unna gudarna en mera välsmakande dryck. Mot tolkningen av kitteln såsom havet som frånryckes vinterns makter, talar bl. a. att man väl då snarast borde ha framställt dessa makter såsom bortdrivna från kitteln eller dödade, medan den befinner sig kvar på sin plats, ty att bära havet från det ena stället till det andra går väl ej för sig ens i en gåta. Även om Hymiskvidas berättelse om hur Tor välver kitteln över huvudet så att handtagen slår honom på hälarna, kan vara en senare utsmyckning, så är väl dock själva bortbärandet att anse som väsentligt i myten.

Just sistnämnda drastiska episod kan i viss mån tydas till förmån för att kitteln skulle vara himlavalvet, då botten ju då vette uppåt, men som bevis är det mycket svagt. Himmelsguden Tyr måste tagas till stöd för antagandet. Nu förhåller det sig visserligen så, att Tors följeslagare kallas för «tyr», vilket

¹⁾ E. Mogk, i Grundr. d. germ. Philologie III^a (Lpz. 1900) s. 363.

²⁾ E. Hellqvist i Arkiv f. nord. filol. 18 (1902) s. 353 ff.

dock i detta sammanhang säkerligen ej är något egennamn. Följeslagaren är nog ingen annan än Loke, och han är icke någon himmelsgud. Men även om dikten värkligen äsyftade guden Tyr, så är det mer än ovisst om han hade karaktären av himmelens gud på den tid myten uppkom, ty i hela den gamla nordiska mytlitteraturen finns ej ens en antydning om att man känt något sammanhang mellan Tyr och himlen. — Någon anledning att tilldela Hymen någon specialvärksamhet vare sig som vinterjätte eller molndemon finns heller knappast.

Vad som i detta sammanhang för oss har mest intresse är att båda de här meddelade tydningarna alldeles lämna bägaren ur räkningen. Dess gåta har över huvudtaget varit mytologerna för svår att knäcka. Och det kan göra oss detsamma. Sådana gåtlösningsmetoder tillämpade på mytologien är av den moderna vetenskapen utdömda såsom rent subjektiva tankeexperiment, och säkerligen har båda de högt aktade forskare, som jag här citerat, själva övergett de lösningar av mytens gåta som de framställt eller rättare sagt, övertagit från äldre forskare. Om än symbolik med ett visst tycke av gåta kan påträffas här och där bland olika folks myter, så plägar det i sådana fall dels vara så påtagligt att man ej behöver vara mycket tveksam om förhållandet, dels är det blott så att säga punktvis som sådan symbolik uppträder. Att lägga ut alla myter som gåtartad natursymbolik och till på köpet såsom för det mesta har skett efter en enda schablon, är helt och hållet förfelat.

Vill vi veta hur den gamle skalden eller den folkliga källan för hans dikt kommit till föreställningen om en bägare som är så godt som omöjlig att krossa, så bör vi alltså ej leta efter någon naturföreteelse som erbjuder några mer eller mindre sökta jämförelsepunkter, ty det är här ej fråga om någon naturföreteelse, utan just om en bägare av övernaturligt hårdt glas. Denna egenskap hos bägaren har i och för sig ingen hemlig eller symbolisk mening.

Tar man ut den övernaturligt hållbara bägaren ur sitt sammanhang, så skulle den helt enkelt kunna betecknas som ett önskemotiv. En dyrbar glaskål går alltför lätt sönder, och i sin ängslan för, eller förargelse över ett dylikt missöde, ligger det

nära till hands att fantisera om glas så starkt att det ej kan slås sönder, fast det ej står att få i verklighetens värld. Sådana önskemotiv träffar man ofta på inom folkdiktningen: en duk som blir fullsatt med god mat, när man brer ut den; en bägare som av sig själv fylls med vilken dryck man önskar; en rustning som gör en osårbar; ett svärd som alltid dödar; en bössa som alltid träffar; och många andra. Intet av dessa motiv är sådant att man behöver känna till något annat än våra vanliga tarvliga bordsdukar, bägare, svärd o. s. v. för att hitta på dem. Det är tillräckligt att de fantastiska egenskaperna i det ena eller andra fallet kan synas önskvärda eller intressanta.

Ännu bättre skulle man kanske kunna räkna den hårda glasbägaren till en motivgrupp, som lämpligen skulle kunna betecknas såsom *orimlighets-* eller *övertäckningsmotiv*, i det just en glasskål minst av allt skulle väntas vara svår att slå sönder. Även sådana motiv förekommer ofta inom saga och myt: härstrån starkare än järnkedjor (jfr. det rep varmed Fenrisulven fångas och som är gjort av kattfjätens dån, kvinnornas skägg, fiskens andedräkt m. fl. orimliga ting); vapen till synes odugliga men de enda som kan föra till seger (jfr. Baldersmyten: endast den obetydliga misteln kan döda honom); en dvärg som visar sig starkare än stora jättar; en olärd herde som besvarar de frågor som biskopen ej kan besvara; och andra sådana. Även dessa motiv har uppfunnits utan egentliga motsvarigheter i verkligheten, endast i avsikt att överraska och därmed öka spänningen och intresset i sagan.

Det är emellertid ej nog att förklara den hårda bägaren för ett önske- eller övertäckningsmotiv. En sådan förklaring räcker till blott om motivet är fristående, men här är det insatt i en handlingsföljd, inom vilken det har sin bestämda uppgift. Vi måste därför undersöka episoden i dess helhet.

ÄGARPROVET. Hela historien om bågaren är ganska drastisk, och motiveringen sådan att man måste misstänka diktens författare att rätt mycket ha ändrat om den saga, som han lagt till grund för sin dikt.

Vad man kanske först stöter sig på är Hymes klagan över förlusten av sin bågare, då han ju själv gett Tor i uppdrag att slå sönder den och gjort detta till villkoret för utlämnande av kitteln. Detta är dock mindre att fästa sig vid. Jätten var ju övertygad om det omöjliga i att krossa bågaren. Folkdiktingen plägar dessutom göra sig ett särskilt nöje av att låta trollet eller någon annan motståndare till hjälten ge denne sådana uppdrag att utföra, som utsätter uppdragsgivaren själv för skada. Så t. ex. är det till sin egen ofärd som trollet i den hos oss allmänt spridda sägnen om trollet såsom kyrkbyggare, fordrar att prästen skall kunna säga dess namn innan kyrkan blir färdig.¹⁾ Och i en keltisk saga tvingar ett troll en man att hämta det enda svärd varmed det kan dödas, i den tro att mannen ej skall kunna utföra uppdraget, men blir naturligtvis själv dräpt.²⁾

Mera tydligt förvanskad är själva bågarkrossningen. En bågare är gjord att dricka ur, men inte att slå sönder, och allra minst då den är en kostbar klenod. Ett kraftprov som skall utföras med en bågare, borde därför snarare vara satt i sammanhang med drickande än med sönderslagning. Dryckesprov var ju också vanliga i äldre tider och konsten att dricka stora dryckeskärl i botten högt skattad. Tor själv var en mästare däri, fastän han till synes kom till korta, då han försökte tömma Utgårdalokes dryckeshorn. Någon god motivering för att bågaren skall krossas i stället för att drickas i botten, finns ej i dikten, men bör ursprungligen ha funnits. Vad man skulle vänta sig är, antingen att kraftprovet från en början varit ett

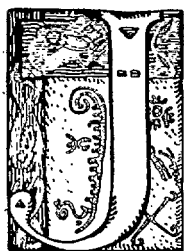
¹⁾ Se min uppsats i *Fataburen* 1907 s. 65—78, 199—218, 1908 s. 19—27: *Studier i Finnsägnen och besläktade byggmästarsägnen*.

²⁾ Se t. ex. Larminie, *West Irish folk-tales* 1893 s. 10 ff.

annat, t. ex. ett dryckesprov, eller också att ändamålet med bägarkrossningen varit ett annat men ändrats till att vara ett kraftprov genom inflytande från de många andra kraftproven i dikten och sålunda fått sin nuvarande form.

Även den omständigheten att bägaren skall kastas i pannan på jätten, förefaller att vara otillräckligt motiverad i dikten. Det sägs visserligen att den är hårdare, men detta ser ut att vara en uppfinning i andra hand. Om en bägare kastas i pannan på en person, så brukar detta betyda att man vill skada personen ifråga, ej slå sönder bägaren. I den ursprungliga sagan har man därför rätt att vänta en sådan motivering av kastet.

Försök att finna den saga som legat till grund för myten har även tidigare gjorts, varvid man spårat släktskap mellan Hymiskvida och den tämligen allmänt utbredda sagan om »jätten utan hjärta». Någon grundligare undersökning av denna släktskap har dock ej gjorts, och de skäl som anförts har varit för svaga, varför hela saken förblivit tämligen obeaktad. Jag skall därför här ta upp frågan till en grundligare prövning ehuru ännu ej någon detaljerad undersökning av sagan i sin helhet föreligger.

JÄTTEN UTAN HJÄRTA. Grundmotivet i denna saga — eller rättare de många olika sagor, som bekvämligen kan sammanföras under denna rubrik — är att en jätte (troll, djävul eller mänska) icke kan besegras, emedan hans hjärta (liv, själ, makt, död) ej finns inom honom själv utan är gömt i något föremål utanför honom, och först då detta föremål hittas och förstöres, kan han dö. Ideen förefaller oss nutidsmän skor orimlig och fantastisk, men för den primitiva människan är den ganska naturlig. Den vilar på några allmänt utbredda föreställningar om kropp och själ, liv och död.

Enligt en vanlig primitiv föreställning beror livet på att i människan bor en självständig levande varelse, själen, som på olika sätt gör sig bemärkt. Man känner den röra sig inne i kroppen, där hjärtat eller pulsarna slår, och man märker att den passerar ut och in genom näsan eller munnen vid andningen. Då man dör, rör sig ej hjärta och pulsar mer och andedräkten stannar. Då har själen, som man ofta föreställer sig ha gestalt av en fågel, råtta, fjäril eller annat litet djur, lämnat kroppen. Sjukdom tänker man sig ofta förorsakad av att själen stulits av någon fiende eller att den ej trivs i kroppen och vill fly. På samma sätt flyr själen om man blir dödligt sårad i striden, och det är därför döden inträder. Detta vill man naturligtvis förbygga, och ett sätt är då att genom magiska medel flytta livet (själen, hjärtat) till ett annat föremål, där det är bättre förvarat än i den bräckliga kroppen.¹⁾ Så länge livet sålunda befinner sig i godt förvar på annat håll, kan ingen skada en själv.

En annan föreställning om livet är att det såsom en personlig kraft fyller kroppen och tillika allt sådant som på ett eller annat sätt står eller stått i beröring med den. Kan en fientligt sinnad trollkarl få tag i en persons avlagda kläder, rester från hans måltid, avklippta hår eller naglar, mull ur hans fotspår eller annat dylikt som en gång varit i beröring med personen, så kan han med detta skada personen själv, emedan allt detta enligt primitiv föreställning står i kraftsammanhang med personen i fråga. Å andra sidan kan en persons lifskraft liksom koncentreras i ett bestämt sådant föremål, t. ex. ett vapen eller en amulett, så att han ej kan utsättas för någon skada utom genom just *det* föremålet, och då kan hans liv ju därigenom vara tämligen väl skyddat.

Det är dessa båda, sinsemellan ganska olika själsföreställningar som antingen var för sig eller blandade med varandra bildar tankeunderlaget för sagorna om jätten utan hjärta.

I jämförelsevis enkel form förekommer sagomotivet i Indien och hitre Asien, där trollsets liv representeras genom något

¹⁾ En mängd exempel härpå, hämtade från olika naturfolk, se Frazer. Golden bough², VII:2 s. 153 ff.

djur, vanligen en fågel men stundom en skalbagge, ett bi eller en mask. Då hjälten har fått djuret i sitt våld och dödar det, så dör trollet. Ofta beskriver sagan hur han sliter djuret i stycken och för varje lem han sliter av, mister trollet motsvarande lem. Detta tycks vara sagans ursprungliga enkla form, i det den är byggd på den urgamla primitiva föreställningen om mänskosjälens i gestalt av en fågel eller annat litet djur. — Man kan nu tycka att det är en ringa fördel för trollets liv att vara representerat av ett så svagt litet djur, men detta är i stället så mycket bättre förvarat. I en indisk saga där trollets liv finns i en liten grön papegoja, sitter denna i en bur under sex kärll fulla med vatten i en ring av palmer mitt i en tät urskog tusentals mil borta och runtomkring palmerna finns många tusen djävlar som håller vakt. Endast med hjälp av ett par tack samma örnar kan hjälten komma dit medan djävlarna sover, och lyckas sålunda ta papegojan.

I en mera utvecklad typ av sagan är det ej blott frågan om ett enda djur, utan fågeln, vanligen en and, finns inne i en hare eller räv, som i sin tur finns i en drake eller ett vildsvin. Här måste hjälten alltså först döda draken, därefter räven och slutligen anden. Men det är nu ej längre fågeln som representerar trollets själ, utan i fågeln finns ett ägg och i det är trollets liv. Denna egendomliga serie av i varandra befintliga djur tjänar naturligtvis till att göra saken mera invecklad och spännande, och den är typisk för en stor grupp hithörande sagor, som är allmänt spridd i Europa. Djurserien måste tänkas vara en senare utvecklingsform av det enkla djuret, och liksom räven och draken blott är senare omhöljen om den ursprungliga anden, har denna själv blivit ett hölje för ägget, som ju i sig själv är en god lifssymbol.

Vad som beträffande denna form av sagan om trollet utan hjärta mest intresserar oss är emellertid just den roll som ägget spelar. Man skulle tycka att det vore nog om hjälten helt enkelt slog sönder ägget, liksom han i den förstnämnda sagoformen styckade fågeln, men därtill är ofta knuten en särskild bestämmelse: *för att trollet skall kunna dö måste hjälten slunga*

ägget mot dess panna. Här är alltså en viss överensstämmelse med Hymes bågare, som väckt några forskares uppmärksamhet.

Det enda av mig kända försök att leda sammanhanget mellan bågarepisoden i Hymiskvida och sagan om jätten utan hjärta i bevis, har gjorts av den tyske mytologen Laistner¹⁾, vilken i en lappsk saga anser sig ha funnit en med Hymiskvida närbesläktad historia. I denna tar en pojke tjänst hos en jätte och får där av en häst det rådet att låtsa sig vara orimligt stark. När jätten ber honom skjuta ut båten, svarar han därför att båten kommer att gå i stycken om han blott tar i den. Jätten måste då själv skjuta ut den. På samma sätt tvingas jätten att själv ro och själv fiska varvid han fångar två valfiskar, som han själv måste bära hem. Sedan råder hästen pojken att döda en ko och skära sönder dess hjärta, ty i det finns jättens liv. Pojken dödar också kon men glömmer att skära sönder hjärtat och förföljes därför av jätten. Fortsättningen tillhör en helt annan saga.

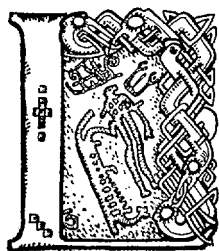
Laistner anser att fiskeepisoden i den lappska sagan är densamma som Tors fiskafänge blott med den skillnaden att pojken endast låtsar sig vara ofantligt stark under det Tor verkligen är det, samt att pojken ej fiskar alls, medan Tor fiskar upp ett ännu värre vidunder än jättens valfiskar. Byter man så ut den rådgivande hästen mot en rådgivande kvinna, och episoden om jättens liv i kohjärtat mot den episod i sagan om jätten utan hjärta, vari jätten dödades genom att ägget slungas mot hans panna, så blir likheten ganska stor mellan den lappska sagan och Hymiskvida.

En sådan bevisföring är emellertid ej bindande. Den lappska sagan är ej en enhetlig saga utan en tillfällig kombination av två sinsemellan fullt självständiga sagor. Den ena handlar om pojken som låtsade sig vara så ofantligt stark och därigenom tvingade jätten att göra allt arbetet; den andra handlar om den kloke hästen och flykten från trollet. Att de kunna kombineras beror därpå, att det i dem båda förekommer en pojke som har tjänst hos en jätte. Principiellt vore ej så

¹⁾ Laistner, Das Rätsel der Sphinx. II (1889) s. 159 ff.

mycket att invända mot ett sammanhang mellan Hymiskvida och sagan om pojken som låtsade sig vara så stark, ty en saga med låtsade kraftprov skulle mycket väl kunna utveckla sig i den riktningen att de låtsade proven blev verkliga. Men vare sig sagan om den skrävlande pojken är direkt besläktad med Hymiskvida eller ej, så är det säkert att i den aldrig brukar finnas någon slags rådgivare, ty pojken är själv tillräckligt slug. Ej heller plägar den ha någon motsvarighet till kons dödande. Något sådant utbyte som Laistner föreslår är därför ej berättigat. Beträffande sammanhanget mellan bägarepisoden och sagan om jätten utan hjärta bevisar den lappska sagan ingenting.

Likheten mellan Hymiskvidas bägarepisod och äggepisoden i sagan om jätten utan hjärta har emellertid observerats även av andra forskare¹⁾. För att utröna om denna likhet är något mera än en tillfällighet, måste man bortse från alla tillfälliga kombinationer och göra en direkt jämförelse och granskning av detaljerna å ömse sidor. Jag skall därför börja med att granska den roll ägget spelar i sagan och vilka förutsättningar som därmed varit förknippade.

IVET I ÄGGET. Det är helt naturligt att själva dödandet av trollet blir av en något annan art då dess liv är inneslutet i ett ägg, än då det representeras av en fågel. Under det fågeln kan styckas, så att trollet får lida samma pina, kan ägget blott krossas en gång för alla. Detta borde vara tillfyllest i sig själv och i åtskilliga varianter är det även så.

Men folkfantasen älskar det konkreta, och då man brukar krossa ägg mot något hårdt föremål, ligger det nära till hands för sagan att även fastställa ett dylikt mot vilket ägget måste krossas. Sådana konkreta föremål som därvid närmast kan kom-

¹⁾ Så t. ex. påpekas den av J. A. Macculloch (Childhood of fiction, London 1905 s. 143 not) dock utan att han vågar påstå något sammanhang.

ma i fråga är dels det berg i vilket trollet bor, dels trollet själv.

Är det berget som ägget skall kastas mot, får kastet vanligen till följd att berget rämna och förvandlas till ett präktigt slott. Därvid glömmes föreställningen om att trollets liv bott i ägget, och ersättes med att slottet varit förtrollat till berg men blivit löst ur förtrollningen genom att ägget kastats mot det. Också bytes ägget här vanligen ut mot en sten eller dylikt, som emellertid plägar förvaras och vinnas på liknande sätt som detta.

Är det mot trollet själv som ägget skall krossas, ökas det spännande i sagan, ty ett felkast måste bli ödesdigert för hjälten. Att det just gäller pannan på trollet är lätt begripligt, då denna är den enda kroppsdel som är av den naturliga hårdhet att den lämpar sig att krossa ägg emot. Bestämmelsen om att det är mot trollets panna som ägget skall krossas, kan sålunda ha tillkommit av rent *sagotekniska* skäl genom en naturlig utveckling av den ursprungliga sagoformen.

Denna utveckling kan även ha påverkats av att andra idéer spelat in. Om ägget tänkes innehålla ej trollets liv utan dess död — och så är förhållandet i hela östra Europa — ligger det nära till hands att den i ägget inneslutna döden måste träffa trollet själv. Ägget blir då det vapen som måste användas mot trollet, en tanke som i viss mån innebär ett närmande till de sagor, vari trollet ej kan dödas annat än med ett bestämt svärd, vanligen dess eget. Att ett bestämt ställe på trollet skall träffas, påminner även om de sagor, som låter trollet vara sårbart blott på en bestämd fläck, som emellertid aldrig brukar sitta på ett synbart ställe som pannan utan mera svåråtkomligt såsom på handens insida, i armhålan, t. o. m. inuti magen. Det bör framhållas att det här blott kan vara fråga om en tankesläktskap, svårigen om någon påvärkan.

RUNDTVIGS SAGA »SKOMAGERDRENGEN».

Här torde vara rätta platsen att omnämna en egendomlig utformning av äggepisoden i den danska sagan »Skomagerdrenge» i Sv. Grundtvigs Danske Folkeeventyr II (s. 166 ff.): Ur haren som hjälten förvandlad till hund sprungit fatt och dödat, flög anden upp. Hjälten förvandlade sig strax till falk, for efter anden och anföll den med näbb och klor. »Då släppte anden ett ägg, som föll till marken. Men falken hade ögonen med sig och såg var det föll. Och snart stod prinsen där i sin egen gestalt och hade ägget i handen. Det hade fallit högt uppifrån rakt mot en sten; men det var dock alldeles helt och det fanns inte en spricka på det. *Det är hårdt, sade prinsen, men jag vet dock det som är hårdare.* Så skapade han sig till falk igen och flög den långa vägen till trollberget.» Då han slog ägget i pannan på trollet, krossades ägget och trollet dog.

Här förklaras bestämmelsen om att ägget skall krossas mot trollets panna därmed, att endast denna är hårdare än ägget, vilket illustreras med att ägget utan att skadas faller högt uppifrån mot en sten. Denna speciella öfverensstämmelse med Hymiskvida känner jag ej från någon annan form av sagan. Även om detta tillägg vore rent folkligt och oberoende av Hymiskvida, vilket i sig själv ej behövde innebära något orimligt, måste det anses såsom något tillfälligt för just denna variant av sagan och såsom sekundärt. Andra varianter plägar antingen alls ej nämna något föremål mot vilket ägget faller, eller också släpps det ej mot en sten utan i havet, ur vilket hjälten får det endast genom en tacksam fisks hjälp. Hela tillägget om det hårda ägget och det ännu hårdare huvudet har ej alls kunnat användas i sagan förrän efter att denna tagit upp bestämmelsen om att ägget skall krossas endast mot trollets huvud, ty det är just detta som genom tillägget skall motiveras.

Efter allt att döma är det emellertid ej äkta folktradition, som vi här har för oss. Enligt benäget meddelande av Axel

Olrik har Grundtvig byggt sin tryckta text av sagan på fem olika handskrivna uppteckningar¹⁾ och i ingen av dessa förekommer något om äggets fall mot stenen och hjältens ord om det som är hårdare. Grundtvig har därför tydligen tillsatt detta ur egen fatabur, sannolikt just i anslutning till — Hymiskvida, vars likhet med sagan om jätten utan hjärta han iakttagit. De speciella likheterna mellan Grundtvigs saga om »Skomagerdrengen» och Hymiskvida bevisar alltså ingenting rörande förhållandet mellan denne senare och äggepisoden i sagotypen »Jätten utan hjärta».

ÄGGET OCH BÄGAREN. Återvänder vi nu till frågan om sammanhanget mellan ägget i sagan och Hymes bägare, så är visserligen den likheten påfallande att båda föremålen kastats i pannan på en jätte, men skillnaden är också stor. Det är ej blott helt olika föremål det gäller, utan avsikten och resultatet är i båda fallen så olika. Då ägget kastas, är det för att döda jätten, som på annat sätt ej kan dödas. Då bägaren kastas, är det för att utföra ett av jätten ålagt kraftprov, och då den träffar hans panna, har han ingen annan olägenhet därav än att han mister sin dyrbara kalk.

Ville man oberoende av sagan om jätten utan hjärta söka en förklaring till att bägaren krossas just mot jättens panna, kunde man kanske hänvisa till att det i äldre tider nog ej var så ovanligt att man under ett dryckeslag råkade i slagsmål och bombarderade varandra med dryckeskärlen, och att kasten då gällde motståndarens huvud, kan man ta för givet. Ett sådant verklighetsmotiv kunde diktaren ha tagit upp, omdanat och satt in bland andra motiv, där han tyckte att det gjorde god effekt.

Denna förklaring skulle kanske också räcka till om motivet för övrigt vore isolerat. Det är emellertid förbundet med

¹⁾ Nr 17 a, b, m, r och s i Grundtvigs handskr. sagosamling.

två andra, som också måste tagas med i räkningen. Dels är det en hemlighet förbunden med kastet både i Eddasången och i sagan, dels är det i båda fallen en kvinna som för hjälten förräder hemligheten. Därigenom minskas sannolikheten för att de båda motiven uppfunnits var för sig, och möjligheten för något sammanhang dem emellan ökas.

Avståndet mellan dikt och saga är dock ganska stort och hur förbindelselinjerna dem emellan går är vid en direkt jämförelse ej lätt att se. För att sammanhanget skall bli fullt tydligt kräves något mellanled. Genom en tillfällighet har också i Skåne upptecknats en saga, som värkligen bildar en god brygga, sagan om »Knös».¹⁾

Början av denna saga handlar om hjälten, Knös', barn-
dom och hastiga utveckling, om hur han tar tjänst och därvid visar flera prov på en ohörd styrka och lika stor matlust. Bl. a. händer det att då Knös med en kolossal matsäck på ryggen ger sig åstad ur tjänsten, blir han eftersatt av husbondens arga tjur, men han tar honom blott i hornen och kastar honom upp på ryggen som tillökning till sin matsäck. (Jämför Tors sätt att skaffa sig agn för fisket i Hymiskvida!) Så kommer han till en kungsgård och räddar två prinsessor från två hafstroll. När det slutligen gäller den yngsta prinsessan, är hans svärd för lätt, och han lyckas ej döda trollet utan det ger sig av med prinsessan. Knös går då ut för att söka upp henne och får med sig två andra starka karlar. Den ene bär en kyrka och den andre ett berg, men Knös är starkare ändå. Medan de seglar på havet, blir de törstiga och går i land på en ö. Där ligger ett slott och dit går först kyrkbäraren för att be om dricka. Inne i slottet sitter trollet med prinsessan på knäet. »Var så god! Bägaren står på bordet!» säger trollet, men kyrkbäraren kan inte ens rubba bägaren, så tung är den. Så försöker bergbäraren, men han kan heller ej lyfta den, blott nätt och jämnt rubba den. Men när Knös kommer in, tar han bägaren, dricker ur den i ett tag och slår den i skallen på trollet så det dör. Så får Knös prinsessan.

¹⁾ Teckningar och Toner ur skånska allmogens lif. Lund 1889 s. 15.

KNÖS OCH HYMISKVIDA. Att sagan om Knös i övrigt har ett ganska väsentligt annat innehåll än Hymiskvida betyder här ej mycket. Det är nämligen ej ovanligt att två varianter av en och samma saga kan avvika rätt betydligt från varandra, dels genom att de på olika sätt stött bort episoder som från början varit gemensamma, dels genom att de

var för sig från andra sagor lånat olika episoder och motiv. Detta är särskilt vanligt inom sagor som byggts på en enda starkt framträdande egenskap hos hjälten, t. ex. stor kroppsstyrka, list, dumhet o. d. Sådana sagor är nämligen ofta ganska löst komponerade, så att en episod lätt kan vare sig tagas bort eller läggas till utan att sagan som helhet därigenom förefaller stympad eller vanställd; och sagoberättarna gör i sådana fall sitt bästa att genom lån från andra sagor som behandlar samma egenskap hos hjälten, fylla ut och bättra på sin saga för att så göra den intressantare. Betänker man så avståndet i tid och rum mellan Hymiskvida och Knössagan, så är det ganska naturligt att de på många punkter är varandra helt olika. Detta gäller emellertid ej om den episod som det här är fråga om, bågarepisoden, till vilken delvis även bör räknas Hymiskvidas avslutning om kittelns lyftande.

Jämför man bågarepisoderna i sagan och dikten, så visar sig nämligen överensstämmelsen dem emellan så påtaglig att den ej kan bero på en tillfällighet. I båda fallen är det en oerhört stark och storätande hjälte som gästar ett troll och slungar trollets bågare mot dess panna. Detta är i båda fallen ett övermänskligt kraftprov om än av något olika slag, i det att Hymiskvida låter det komma an på att krossa bågaren, som är oerhört hård, medan folksagan i stället framhåller dess ofantliga tyngd. Denna olikhet betyder dock mindre emedan Hymiskvida har en tydlig motsvarighet till lyftprovet fastän knutet till ett annat föremål: Tors följeslagare kan ej rubba den stora kitteln, under det Tor med lätthet lyfter och bär bort den.

En så stor överensstämmelse kan ej förklaras annorlunda

än såsom beroende på ett verkligt *diktsammanhang*, d. v. s. likheten beror ej blott på att likartade föreställningar tagit sig likartade uttryck i två sinsemellan oberoende diktalster (föreställnings- eller tankesammanhang) utan på ett gemensamt ursprung för de båda bägarepisoderna. Detta kan då antingen bestå däri att sagans bägarepisod på något sätt härstammar från Hymiskvida, eller däri att denna dikt haft en folksaga till källa och att då även sagan om Knös härstammar från någon av denna sagas varianter.

Vid valet mellan dessa båda möjligheter måste vi bestämma oss för den senare. Väl skulle mången tycka att en jämförelse mellan eddasångens och den skånska sagans uppteckningsdatum borde avgöra saken till den förras förmån, men såsom jag åvan visat betyder uppteckningsdatum ensamt för sig så godt som ingenting. Det finns ingenting i sagan som måste ha hämtats från eddadikten. Däremot visar sig denna på flera sätt sekundär i förhållande till sagan.

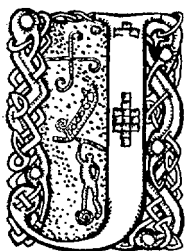
Då Hymiskvidamyten låter krossandet av bågaren vara ett blott och bart konststycke som hjälten måste utföra för att visa sin styrka, och motiverar slungandet mot jättens panna med att denna var det enda föremål som var hårdt nog, under det att bågaren alls ej användes till sin rätta uppgift nämligen att dricka ur, så måste allt detta såsom åvan visats vara sekundärt. Likaså naturligtvis kastet mot stenpelaren, vilket tillfogats blott för att tydligt åskådliggöra bågarens hårdhet. På alla motsvarande punkter måste däremot sagan om Knös vara ursprunglig: styrkeprovet som består i att lyfta den tunga bågaren, är ej blott för ro skull utan för att komma åt den däri förvarade drycken, och kastet mot jättens panna göres för att döda honom. Det torde även vara Hymiskvidamyten sekundära uppfattning av bågarkrossningen såsom styrkeprov som har överfört lyftprovet från bågaren, där det ej mera behövdes sedan det nya motivet om krossningen tillkommit, till kitteln där det i betraktande av dennas storlek (milsdjup) passar utmärkt. Den saga som ligger till grund för Hymiskvida, måste sålunda anses i stort sett ha överensstämt med sagan om Knös be-

träffande bägarepisoden, och eddadikten representerar i här berörda förhållanden en *senare* utvecklingsform.

På en punkt är det svårt att avgöra om myten eller sagan är ursprungligast. I Hymiskvida har Tor blott *en* följeslagare: denne söker förgäves rubba kitteln under det Tor utan svårighet bär bort den. Följeslagarens roll i dikten är här sålunda blott att genom enkel kontrastvärkan framhäva Tors styrka. Knös har *två* kamrater, kyrkbäraren och bergbäraren, och även dessa har uteslutande till uppgift att framhäva Knös' styrka.

Redan när Knös först möter dem, den ene bärande sin kyrka på ryggen och den andre sitt berg, och säger: »Du är allt bra stark», så svarar både den ene och den andre: »Nej jag är inte stark, men Knös på kungsgården är stark, för han ältar järn och stål med nävarna». Men särskilt kommer detta fram i slutscenen hos trollet: då så starka män som kyrkbäraren och bergbäraren inte förmår rubba eller i varje fall ej lyfta bägaren, hur stark måste ej då Knös vara, som ej blott kan lyfta den utan tömmer den i ett drag! Här är det ej blott enkel kontrastvärkan, utan det av folksagan så älskade tretalet har användts för att stegra spänningen och göra kontrasten till en kraftig klimax.

Denna skillnad mellan eddadikten och sagan är rent teknisk-stilistisk, ty det är samma sak som framhäves fastän på olika sätt. Under det folkdiktningen särskilt älskar tretalsklimaxen, föredrager konstdiktningen ofta kontrasten, och om en saga lägges till grund för t. ex. en hjältedikt, ligger det ganska nära till hands att tretalsformen vid den nödvändiga omstiliseringen ersättes med den tvåtaliga. Även ett utbyte av en ursprunglig tvåtalsform mot tretalsform är naturligtvis tänkbart och någon säker hållpunkt för vad som är ursprungligt eller sekundärt kan man här ej få. Påpekas bör emellertid att ett tretal skymtar fram i Hymiskvida, i det följeslagaren gör *två* fåfånga försök att lyfta kitteln innan Tor lyfter den, vilket kan tyda på tretalsformens ursprunglighet.

ÄTTEN UTAN HJÄRTA OCH KNÖS. Jäm- för man nu sagan om Knös med den förut omtalade sagan om jätten utan hjärta skall man vid första påseendet kanske ej finna någon synnerligen stor likhet. Men i ett fall närmar de sig varandra: kastet mot jättens panna med- för dennes död. Det säges visserligen ej att trollets liv eller död fanns i bägaren, men då det förut ej lyckats att döda det — vid sitt första möte med trollet högg Knös av dess nio huvuden, men de flög tillbaka och växte fast igen — så kan den som känner folksagornas sätt att tänka, ej tyda episoden annorlunda än att här lyckades Knös emedan han i bägaren fått tag i det föremål varpå trollets liv berodde. I bägaren fanns trollets kraft eller liv; när Knös druckit ur den, är trollets öde beseglat, och när han slår den i huvudet på trollet, måste det dö.

När man förklarar den bägare som Knös lyfte och tömde, såsom bäraren av trollets liv, måste man emellertid ge akt på, att en ganska betydande skillnad i tankegången råder mellan detta motiv och dess motsvarighet i sagan om jätten utan hjärta. Då föreställningen om att trollets liv beror på en fågel, hänger samman med en urgammal och vida utbredd föreställning om mänskosjälén i fågelgestalt, och ägget lätt kan förklaras som en vidare utveckling från denna utgångspunkt, så måste man fråga sig vad en bägare egentligen kan ha med livet att göra.

Det finns värkligen en del varianter av sagan om jätten utan hjärta, som låter jättens liv vara inneslutet i en flaska eller ett skrin, och när detta slås sönder dör trollet. Detta är dock ingen full motsvarighet till bägaren, ty i en mängd varianter sitter fågeln just i skrinet och det är ej på grund av skrinets öppnande eller söndersläende som trollet dör, utan på grund av att man på det sättet lyckas fånga och döda den i skrinet förvarade fågeln. Då fågeln ej nämnes, kan man därför förmoda att han helt enkelt glömts bort, medan skrinet behållits i minnet. En bägare lämpar sig emellertid ej till förvaringsrum för en fågel, och knappt för ett ägg heller, utan den är avsedd att innehålla någon vätska.

Nu är det emellertid så, att själen icke blott föreställes vara i djurgestalt. Ofta likställes den av naturfolken med blott det på grund av den iakttagelsen att livet flyr om någon får förblöda. Från denna speciella form är steget ej långt till mera allmänna föreställningar om själen eller livet i form av en vätska. I en del sagor hänger hjältens liv på det sättet samman med en källa, en skål vatten, en bägare vin eller dylikt, att vätskan grumlas eller blir blodig då hjälten dör. Och att det ej blott är fråga om symbolik, kan man lätt förvissa sig genom jämförelse med andra sagor.

En sagotyp, som även i övrigt står sagan om Knös ganska nära, *trollsvärdet och styrkeflaskan*,¹⁾ handlar om en yngling som söker upp en bortrövad prinsessa i trollets slott medan trollet ej är hemma. Prinsessan ber honom först fly, men då han förklarar sig ämna stanna, ber hon honom pröva trollets svärd, ty det är det enda vapen varmed trollet kan dödas. Svärdet är så tungt att ynglingen ej kan rubba det. Då ber prinsessan honom dricka ur en flaska som hänger bredvid svärdet, och så fort han gjort det, kan han svinga svärdet så lätt som helst. När trollet kommer, dödar han det. — Det som här finns i flaskan, är säkerligen ej blott någon kraftgivande medicin i mera modern mening, utan det bör snarast förklaras så, att i flaskan finns trollets kraft, ehuru sagan för det mesta ej direkt säger detta²⁾. Då ynglingen dricker av den, så har han fått samma kraft och han kan därigenom besegra trollet.

Av samma art torde tanken i Knössagan också vara. I bägaren är trollets kraft. Den är där väl förvarad emedan ingen orkar lyfta bägaren, men Knös som kan lyfta den, kan också dricka den i botten och sålunda tillägna sig trollets kraft.

¹⁾ Såsom exempel på denna sagotyp kan nämnas Asbjørnsen och Moe, Norske Folkeeventyr nr 9 "De tre prinsesser i Hvidtenland" och nr 27 "Soria Moria slot".

²⁾ I Nordeuropa plägar intet annat sägas om flaskans innehåll än att hjälten orkar lyfta svärdet först sedan han druckit ur den. I sydöstra Europa där lifskraftsmotivet är betydligt mera levande för folkets fantasi än här, säges det stundom att flaskan innehöll trollets kraft; så t. ex. i serbiska och rumänska sagor.

Förutom att innehållet i en bägare på detta sätt kan representera ägarens själ eller kraft, så kan själva bägaren därigenom få en särskild betydelse så att det rent av blir i den som kraften sitter, vilket dock måste betraktas såsom sekundärt. Exempel på dylika dryckeskärl med hemliga krafter finns många. I en fornirsk saga berättas om hur en hjälte blir berövad sin segerbägare: så länge han ej har den att dricka ur, kan han ej vinna seger. — Enligt den bekanta sägnen om Ljungby horn och pipa kunde trollen ej trivas sedan deras dryckeshorn blivit rövad från dem, ty deras makt fanns i hornet och samma horn förlänade lycka och välstånd åt den släkt som sedan var dess ägare. — I den engelska sägnen om lorden på Eden Hall är dennes lycka knuten vid en bägare, och när han i övermod kastar den i havet, förlorar han allt. — Det förtjänar dock beaktas att dryckeskärlet i de nämnda exemplen ej är bärare av ägarens liv på samma sätt som ägget eller fågeln i sagan om jätten utan hjärta. De är snarare att anse som talismaner vid vilka ägarens lycka och välstånd är knutna.

Om sagan om Knös alltså har en viss frändskap med Jätten utan hjärta, så bör det dock framhållas att denna ej från början beror på diktsammanhang, d. v. s. den ena sagan har ej utvecklats ur den andra och ej heller härstammar de från någon gemensam källa. Likheten är ursprungligen tillfällig, blott beroende på tankesammanhang, i det de föreställningar som ligger till grund för båda sagorna är likartade. Under det Jätten utan hjärta uppenbart är av asiatiskt ursprung, är Knös troligen en europeisk saga.

Men detta hindrar ej att de båda sagorna just på grund av sin tankefrändskap *senare* lätt kan ha påverkat varandra och ett par överensstämmelser är i varje fall lättast att förklara genom sådan påverkan.

HEMLIGHETEN FÖRRÅDES AV EN KVINNA. I Jätten utan hjärta är det regelbundet en hos jätten fången prinsessa som för hjälten förräder hemligheten om var jättens liv finns. Detsamma är förhållandet dels i sagan om den *trolösa hustrun* (modern, system), där det är hjältens liv eller styrka som är knuten till en viss talisman och där hans hustru eller annan kvinnlig anförvant lockar ur honom hans hemlighet och förräder den för trollet eller annan fiende (jfr. Simson och Delila), och i en med denna besläktad sagotyp, i vilken kvinnan förräder hemligheten, ej på grund av trolöshet utan av oförsiktighet (jfr. Krimhilt som enl. Niebelungenlied narras att på Siegfrieds kläder utmärka det sårbara stället), dels i den åtan omnämnda sagan om *trollsvärdet och styrkeflaskan*, där hjälten av den hos trollet fångna prinsessan får anvisning om det svärd varmed trollet kan dödas, och flaskan med vars hjälp svärdet kan svingas. I sagan om Knös har prinsessan ej denna roll: hon sitter i trollets knä, och Knös vet själv hur han skall göra med bågaren, likaväl som han i sina tidigare trollstrider vetat hur tunga svärd han behövde. Men i Hymiskvida har den i jättens hus befintliga kvinnan alldeles som i de nämnda sagorna till uppgift att förråda jättens hemlighet, varigenom det blir möjligt för Tor att segra.

Överensstämmelsen mellan alla de här omnämnda olika sagorna behöver naturligtvis ej med nödvändighet bero på lån från den ena till den andra. Den skulle kunna förklaras dels av att hemligheten måste röjas av någon, dels av en allmän uppfattning av kvinnan som svekfull, slug, lösmunt eller opålitlig.

Detta hindrar dock ej att lån från en sagotyp till en annan härvidlag både är möjligt och i vissa fall sannolikt. Om den skånska Knössagan som tycks vara en enstaka rest av en gammal europeisk saga, även beträffande denna punkt är ursprunglig, vilket naturligtvis dock ej kan bevisas då man ej har mera jämförelsematerial, så ligger det nära till hands att anse den variant av sagan som ligger till grund för Hymiskvida, här påverkad av sagan om jätten utan hjärta.

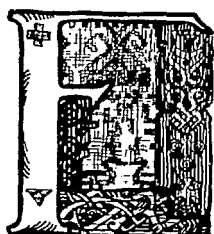
KASTET MOT JÄTTENS PANNA. Om kvinnan såsom rådgivarinna alltså blott erbjuder osäkra hållpunkter för bedömandet av de olika sagornas inbördes påvärkan, så är vi något bättre ställda beträffande kastet mot jättens panna. Hade likheten i detta fall ej varit större än mellan Jätten utan hjärta och Hymiskvida, skulle man kunnat varit tveksam huruvida den vore tillfällig eller ej, då såväl ändamålet med kastet som det slungade föremålet framställes på helt olika sätt. Men då sagan om Knös visar att bågarkastet såväl som äggkastet ursprungligen haft till ändamål att döda jätten, ställer sig saken annorlunda.

Även har visats att det i de västliga formerna av Jätten utan hjärta förekommande tillägget om äggets krossande mot jättens panna, kunnat komma in i sagan genom en naturlig utveckling, blott på grund av sagans strävan att göra handlingen så spännande som möjligt. Och då något liknande motiv ej förekommer i någon annan saga från vilken det kunnat lånas, är det största sannolikhet för att denna förklaring av motivets tillkomst är den riktiga.

Då samma motiv knutits till bågaren i Hymiskvida och Knössagan, kan det där ej så lätt förklaras som en naturlig tankeutveckling. Medan ägget såsom inneslutande jättens liv nödvändigt måste krossas för att jätten skall kunna dödas, så borde detta här motsvaras blott av bågarens tömmande. Och även om bågaren har karaktär av lycko- eller krafttalisman, skulle den efter vanlig sagologik ej behöva krossas: ägareombytet borde vara tillräckligt.

Motivet måste därför här förklaras som ett lån från Jätten utan hjärta. Knössagan har därvid hållit fast vid att trollet dör först genom att Knös slår bågaren i skallen, varvid bågaren alltså blir det erforderliga vapnet mot trollet utan att den själv

behöver krossas. Hymiskvida har förlorat sammanhanget mellan kastet mot jättens panna och dennes död, blott behållit minnet av att det kastade föremålet skulle krossas. Bådadera har bevarat ursprungliga drag av äggkastningsmotivet men på olika sätt. Ingendera har klart och fullständigt hållit fast vid den ursprungliga tanken, därför att detta ej så lätt låtit sig göra, sedan motivet förts över i nya omgivningar.

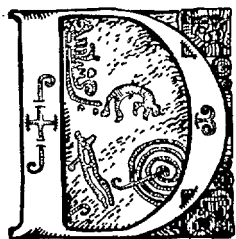

FOLKSAGAN I HYMISKVIDA. Den här behandlade delen av Hymiskvida har alltså visat sig härstamma från en gammal, troligen europeisk folksaga, av vilken vi dock ej känner mycket mera än just den episod som nu behandlats. Att sagan varit åtskilligt längre har man all anledning att anta: både Hymiskvida och Knössagan har en hel följd av episoder, som hur olika de än sinsemellan kan vara, dock båda har det gemensamt att hjälten utmärker sig för en ofantlig kroppsstyrka. Men för att närmare bestämma denna sagas innehåll i övrigt kräves en särskild undersökning. Man kan nämligen ej utan vidare anse varken Hymiskvida eller Knössagan sådan den föreligger i den skånska uppteckningen såsom fullgoda representanter för densamma, då varken den förra eller den senare visar en enhetlig typ. Båda är till stor del sammansatta av material som bevisligen från början varit självständigt eller tillhört andra sagor.

Men den europeiska sagan har blott gett själva stommen till episoden. Redan före Hymiskvidas tillkomst har en saga av asiatiskt ursprung, Jätten utan hjärta, utövat ett starkt ombildande inflytande på den europeiska sagan. Detta har skett först på nord- eller västeuropeisk botten, ty först väster om det slaviska området har motivet om att ägget måste slås i pannan på jätten tilldiktats. Detta omgestaltande inflytande från Jätten utan hjärta har delvis förstört episodens ursprungliga tanke-

gång, vilket har framtvingat ytterligare omdiktning och omordning av dess innehåll i Hymiskvida.

Egendomligt är, att endast en enda modern sagouppteckning, Knössagan, har bevarat den här behandlade episoden. Detta tyder på att den gamla europeiska sagan i det närmaste är utdöd. Detta kan möjligen bero därpå att den så att säga konkurrerats ihjäl av *Jätten utan hjärta*, i det den saknat för många att med framgång tävla om åhörarens intresse med den till ämnet närstående men mera spännande och bättre komponerade asiatiska sagan. Man har dock anledning tro att stycken och episoder av den ursprungliga Knössagan räddats i andra kombinationer liksom den episod vi nu undersökt. För att få bestämt besked härom är det nödvändigt att grundligt undersöka de övriga delarna av såväl Hymiskvida och Knössagan som de mångfaldiga olika sagotyper som handlar om *den starke mannen*.

DIKTAREN OCH TRADITIONEN¹⁾. Stofvet till Hymiskvidas bägarepisod har såsom redan visats helt och hållet hämtats ur folksagan fast det i flera avseenden förändrats och omordnats. Frågan blir då i vad mån denna förändring beror på traditionen eller på skalden, ty det är klart att den kan ha tillkommit dels mera omedvetet på den rena folktraditionens område på grund av minnesfel och rekonstruktion, missförstånd

¹⁾ Då jag använder benämningen »Hymiskvidaskalden», förutsätter jag naturligtvis att Hymiskvida författats av *en* skald. Därvid förbiser jag ej att detta för vissa filologkretsar nära nog innebär en orimlighet, i det de anser nästan varje äldre diktverk vara tillkommet genom *flera* diktares och redaktörers värksamhet. Även om man kan räkna med en sådan *möjlighet*, är dock *sannolikheten* i regel ringa. Skulle det emellertid bevisas att Hymiskvida framgått som resultat av flera olika skalders värksamhet, så vill jag ha mitt uttryck »Hymiskvidaskalden» förstått så, att vad jag här tillägger honom är stoflets förvandling till konstpoesi och rent litterära behandling, i motsats till dess tillvaro och utveckling som ren folktradition.

och omtydning, påvärkan från besläktat stoff o. s. v., dels medvetet företagen av skalden för hans syften.

Om vi nu utgår från den ursprungliga europeiska sagan så beror den första påvisliga omformningen av dess bågarepisod på invärkan av sagan om jätten utan hjärta. En sådan sammansmältning av stoffet från två olika sagor skulle i och för sig kunna tänkas ha företagits såväl avsiktligt av en författare, som mera omedvetet på den muntliga traditionens grund. Att det senare i detta fall måste vara det riktiga, är dock tydligt. Anledningen till att bågarepisoden i den ena sagan smält samman med äggepisoden i den andra, kan nämligen icke vara någon annan än att trollets liveller kraft i båda fallen varit inneslutet i resp. bågare och ägg. Men skalden tycks ej känna till bågarens betydelse för jättens liv. I varje fall är det ej stor sannolikhet för att han först skulle ha arbetat samman de båda olika sagornas lifsbärareepisoder för att omedelbart ha avlägsnat den förenande grundtanken, idén om lifsbäraren.

Först eftersedan bågarepisoden fått det starka inslaget från Jätten utan hjärta har idén om lifsbäraren fallit bort. Att detta kunnat ske, torde bero på något som man rätt ofta kan iakttaga hos sagoberättare, nämligen att de har så övervägande intresse för det rent episka, för handlingsföljden, att de lämna ute motiveringen. I detta fallet kan det för oss nordbor något väl fantastiska i föreställningen om en bågare såsom bärare av lifskraften ha medvärvat. På ungefär denna ståndpunkt står episoden i Knössagan, där intet direkt säges om trollets lifskraft, men där det likväl regelrätt dör då det får den tömda bågaren i skallen. Så långt torde sagan ha kommit i utveckling innan skalden fått den om hand.

Har nu skalden fått episoden i den formen att bågaren skall krossas mot jättens panna och att jätten därefter dör, men ej förklaringen varför så måste ske, så är det tydligt att han måste söka lägga saken till rätta för sig, så att det blir någon mening med det ena såväl som det andra. Då det är bågaren och ej jättens panna som går sönder, har han funnit jättens död obegriplig i det sammanhanget och därför skjutit upp den till ett senare tillfälle. Att bågaren måste krossas mot ett be-

stämt föremål har han måst tolka så, att bågaren var så hård att den ej kunde gå sönder på annat sätt. Då blev det också en konst att krossa bågaren, ett kraftprov, som just genom den därmed förbundna hemligheten passade som höjdpunkten i en kraftprovserie. Detta åter förde med sig att lyftprovet ej längre passade i sammanhang med bågaren, utan måste antingen utlämnas eller överflyttas till kitteln, där det i anseende till kittelns enorma storlek — den var mildsjud — förträffligt kunde infogas.

Även om redan på folktraditionens stadium en del ansatser i denna utvecklingsriktning kan tänkas möjliga — jag tänker särskilt på föreställningen om bågarens hårdhet — så gör dock hela omanordningen intryck av att ha företagits synnerligen målmedvetet. Det torde därför ej vara för djärvt att i allt väsentligt tillskriva skalden denna omdiktning.

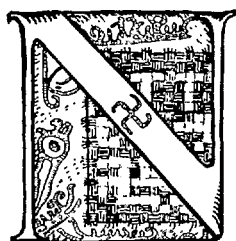
Bägarkastet mot stenpelaren är ett utsmyckningsmotiv som för handlingen i dess helhet saknar betydelse. Dess nödvändiga förutsättning är dels att föreställningen om bågarens ofantliga hårdhet redan kommit in i sagan, dels att man redan glömt bort att bågaren innehöll trollets liv och att denna föreställning ersatts av kraftprovet. Ty även om man i sagan om jätten utan hjärta kan förena föreställningen om jättens liv i ägget med en föreställning om äggets ofantliga hårdhet, så kan en frivillig prövning härav ej gärna ske i jättens närvaro (jf. Grundtvigs Skomagerdrengen). Hela denna inledning till episoden torde därför vara skaldens eget tillägg.

I jämförelse med alla här omtalade förändringar som stoffet har genomgått, kan det synas vara av mindre betydelse att Tor gjorts till sagans hjälte. Men därförutan hade det ej blivit någon eddadikt. Att Tor ej från början varit med i sagan är tämligen säkert. Folksagans hjältar är nämligen alltid antingen helt namnlösa eller också har de blott sådana namn som ej betecknar bestämda kända personer — alltså varken kvasi-historiska hjältar eller mytiska gudaväsen. Undantag från denna regel är sällsynta och så godt som alltid tillfälliga. Detta behövde ju ej hindra att Tor, som var en populär allmogegud, om vilken många historier berättades, redan trängte in i folksagan. Då Hymiskvida emellertid har bevarat ganska omisskänn-

liga spår av den ursprungliga anonymiteten, i det Tor själv på ett ställe kallas *sveinn*, »svennen» — förmodligen samma uttryck som folksagan använt om sin hjälte — och benämningen *tyr* på hans följeslagare tydligtvis är ett appellativ, måste det vara skalden själv som satt Tor på den anonyme sagohjältens plats. Att han gjort detta, beror delvis på hjältens likhet med Tor i förhållande till jättar och troll.

Men författarens värksamhet på denna punkt består egentligen icke i att ha gjort om en folksaga till gudasaga genom att sätta in Tor på hjältens plats. Hymiskvida består, såsom förut har trammhållits av material från flera olika sagor som först i denna dikt satts i förbindelse med varandra. Det är sannolikt att någon eller några av dessa redan förut haft Tor till hjälte. Det är någon sådan episod som skalden tagit till utgångspunkt i sin dikt och så har han diktat vidare genom att dels ur folksagan låna nya episoder som här tillagts Tor för första gången men som något så när passade ihop med kärnan, dels lägga till episoder som redan förut varit knutna till Tor. Detta förfaringssätt framhäves på visst sätt av dikten själv, i det att den episod som handlar om hur Tors bock blev halt särskilt betecknas såsom allmänt känd av mytkunnigt folk. Måne detta ej bör tänkas som ett slags motsats just till den omedelbart föregående bågarepisoden, som först här knutits till Tor och som mytkunniga alltså förut icke kände till!

Skaldens omdanande värksamhet på stoffet har sålunda frånsett versformen varit ganska påtaglig och visar både fantasi och fyndighet. Rent konstnärligt sett kan man dock ej anse att han lyckats så väl, i det kompositionen är lösare och mindre harmonisk än önskvärdt vore, och om än påtagliga motsägelser ganska väl undvikits, är det hela i psykologiskt hänseende jämförelsevis svagt.

NÅGRA SLUTANMÄRKNINGAR OM MYTTER OCH FOLKMINNEN. Blott en enda episod av Hymiskvida har här kunnat behandlas dels på grund av det begränsade utrymmet dels av andra skäl.¹⁾ Jag hoppas emellertid att trots omfångets knapphet ha kunnat klargöra nödvändigheten av folkminnesstudiet för den rätta förståelsen av forntidens diktning. Detta behöver fastslås både för vetenskapsidkare och den intresserade allmänheten.

Visserligen har det redan länge varit erkänt även bland de vetenskapsmän som ej direkt sysslat med folkminnesforskning, att folkminnena förtjänade beaktas. Men sättet har i regeln icke varit tillfredsställande. Mytforskningen har sålunda, ända sedan Grimm så att säga upptäckte folkminnena, tagit en viss hänsyn till folkdiktning och folktro men på ett mer eller mindre ovetenskapligt sätt. Så t. ex. har mytologerna av den äldre tyska skolan ej studerat de olika sagotyperna såsom typer, utan då de i någon enstaka saga träffade på något drag som de fann stämma överens med deras föreställning om en viss myt, tog de sagan utan vidare som stöd för sin mening utan att jämföra den med andra uppteckningar av samma saga, alltså utan att undersöka om de föreställningar eller motiv de funnit, varit gamla eller nybildade, fasta eller tillfälliga o. s. v. De har alltså ej ens försökt att utöva vetenskaplig kritik av sitt stoff, och resultaten har därför blivit värdelösa. Men det är ej blott emedan mytologerna begagnat folkminnesstoff utan tillbörlig källkritik, som deras forskningsresultat har blivit ovetenskapligt. Myterna som de haft att undersöka, är i själva verket till största delen att betrakta som forna tiders folkminnen, ehuru ofta litterärt bearbetade och omändrade. Den som skall undersöka dem, måste därför *under alla förhållanden* vara förtrogen med de lagar som råder inom folkminnena, vare sig han till jämförelse

¹⁾ Uppsatsen har huvudsakligen skrivits på tider då jag ej haft tillgång till böcker, och då jag alltså måst begränsa mig till ett sådant ämne, vartill jag haft hela det behövliga jämförelsematerialet i minnet.

har modernt folkminnesstoff eller ej, *ty en vetenskaplig metod måste alltid grunda sig på kännedom om de lagar som råder på det område som skall utforskas*. Visserligen kan man genom enbart studium av forntidens myter skymta en del sådana lagar, men på grund av materialets ofullständighet och fragmentariska beskaffenhet når man ej till en fullständig förståelse av det utan att ta det rikhaltiga och levande folkminnesstoffet till hjälp, lika litet som geologen utan grundlig kännedom om nu levande djur och växter skulle kunna göra sig ett rimligt begrepp om hur de djur och växter varit beskaffade som man funnit försteningar av från tidigare perioder i jordens utveckling, eller som arkeologen skulle kunna lära sig fullt förstå vår stenålderskultur utan kunskap om de nu levande stenåldersfolken och om i vår tid använda tekniska metoder. Emedan mytologerna i detta hänseende varit utan fasta hållpunkter, har de lockats att fantisera ihop myttolkningar om sol, måne och all slags väderlek. Sådana fantasier kan hjälpligt trivas ihop med något så när sundt förnuft endast så länge man uteslutande håller sig till forntidens myter, som ju i alla fall ligger tämligen långt från vår nutida tankevärld. Men låter man myterna belysas av de nutida folkminnena, så måste det gamla mytologiska systemet gå upp i rök. Vill man återigen behålla systemet och föra över det på folkdiktningens område, blir resultatet oemotståndligt komiskt. Så t. ex. när en tysk mytolog tyder alla folksagans hjältinnor som morgonrodnadsgudinnor, auroror, och måste framkonstruera olika arter aurora, solaurora, månaurora och venusaurora, för att förklara tre gamla fula käringar i en saga; eller när han om åsnan som gödslade guldpengar yttar: ser man ej den ena fullmånen efter den andra träda fram! Sådant är vanvett och ej vetenskap, och dock finns ännu en grupp tyska mytologer som idkar den sortens mytforskning!

En modernare mytologisk eller religionsvetenskaplig skola av engelskt ursprung har i detta fall åstadkommit en vändning till det bättre, i det den ej sökt förklara myterna blott med hjälp av sin fantasi utan ställt dem i belysning av europeiska folkminnen och primitiva folks myter, föreställningar och bruk. Den har härvid den förtjänsten att ha fört samman myten med

rätt jämförelsematerial och att ha använt sundt förnuft. Men den har också stora ensidigheter som minskat det vetenskapliga utbytet och fört på avvägar. En betänklig brist hos den engelska skolan är att den alldeles försummat studera folkdiktning och myt i deras egenskap av diktning. Den använder bådadera uteslutande såsom belägg för trosföreställningar och rituella bruk. Visserligen kan sagor och myter ofta nog vara diktade ut ifrån sådana förutsättningar, men därvid gäller det att kunna skilja det ursprungliga underlaget från vad som tillkommit genom diktningen. Så t. ex. vore det ett missgrepp att utifrån sagan om jätten utan hjärta sluta sig till en folketro om att ens själ kan vara innesluten i ett ägg, ty detta motiv har tillkommit genom *omdiktning* av det ursprungliga motivet, själfägeln, och *utan* direkt förbindelse med folktron. Då en engelsk mytforskare använder en saga eller annan dikt som källa för en undersökning om folktron utan att först ha grundligt studerat den som *dikt*, felar han alldeles som de ävan kritiserade mytologerna genom bristande källkritik. — En annan brist hos den engelska skolan är dess väl *ensidiga* betonande av mänskotankens enhet. Det är sant att mänskorna överallt i världen är så pass lika varandra att en och samma tanke självständigt kan uppstå i de mest olika trakter, och att man alltså kan finna parallella eller analoga föreställningar och bruk hos olika folk, en omständighet som naturligtvis förtjänar allt beaktande. Men en större roll än mänskotankens enhet spelar dess mångfald. Ju mer man lämnar de rent elementära tankarna, dess större blir olikheten; och t. o. m. de enklaste och till synes naturligaste tankegångar är *inte* nödvändigt gemensamma för *alla* folk. Även om tvenne rituella bruk eller tvenne myter i helt olika delar av världen mycket påminner om varandra, är det ej säkert att de uppstått ur samma tankegång.

Så vidt jag kan erinra mig, har ingen forskare av den engelska skolan behandlat Hymiskvidas bägarepisod — blott Macculloch har som redan antydts yttrat en alldeles riktig aning om den — men jag skall försöka ge ett exempel på hur den skulle kunna tänkas bli behandlad enligt engelsk metod. Antag att man i t. ex. det gamla Mexico eller Otaheiti eller något

annat exotiskt land påträffade ett offerbruk bestående i att man slungade skålen med offergåvorna i pannan på gudabelätet — och besynnerligare offerritual än så kan man hitta på. En engelskt skolad forskare skulle då säga ungefär så här: »Se där har vi den rätta förklaringen på Hymiskvidas bågarepisod! Våra nordiska förfäder har en gång i den gråa forntiden haft just en sådan offersed. Den har övergivits men levat kvar i traditionen som ett dunkelt minne, och det föräldrade offerbruket, som användts vid dyrkan av en äldre tids gudageneration, har gett motivet till episoden om bågaren som krossades mot jättens panna.» — Jag har här något parodierat den engelska metoden, men ej mycket, ty allt för ofta drages med dess hjälp långtgående slutledningar om våra sagor och myter ur högst exotiskt material, som ej har något med dem att skaffa.

Jag vill med denna kritik inte minska den stora ära som med rätta tillkommer den engelska skolans ledande män, sådana som E. B. Tylor, Andrew Lang, J. G. Frazer, o. a., i det de med sin på omfattande kunskaper och sundt förstånd byggda kritik rensat bort många osunda utväxter på vetenskapen och genom sina nya synpunkter fört den ett stort steg framåt. Men deras ensidighet har varit till skada redan för deras egna resultat och ännu mer för deras mindre grundliga efterföljare. Att den engelska skolan kunnat så pass väl slå igenom, som den verkligen gjort, och rent av blivit en moderiktning inom vissa filologkretsar, beror kanske mest på tre omständigheter: Dess stora grundläggande arbeten har skrivits så populärt att även icke-etnologer kunnat läsa dem med nöje; de visar en så stor och omfattande lärdom, att de vunnit respekt även bland andra vetenskapers idkare; och de innehåller så mycket material, att åtskilliga forskare tillhöriga andra områden trott sig för eget arbete i samma riktning ej behöva något annat, i synnerhet som den något enkla och lättvindiga metoden ej lägger några större svårigheter i vägen. Att under sådana förhållanden efterföljarnas prestationer ofta blivit ganska tvivelaktiga är ju ganska naturligt.

På en modern folkminnes- (och myt-) forskning måste man ställa större krav beträffande vetenskaplig metod än den engel-

ska skolan har presterat. Först och främst måste full hänsyn tagas till folkminnenas och myternas karaktär av *tradition*. Detta innebär att den saga en allmogeman berättar, den sed han iakttar eller den tro han hyser, inte är något av honom själv godtyckligt uppfunnet, utan han har lärt sig det av andra. Samma traditioner delas av många andra, men blott inom ett större eller mindre, geografiskt begränsat område, inom vilket de visserligen kan variera på olika sätt men dock känns igen såsom blotta variationer av en och samma typ. Om en sådan typ kan viktiga slutsatser dragas just genom att studera dess variationer, dess utbredning och dess överensstämmelser med andra traditionstyper inom samma område. Det blir just genom en sådan undersökning möjligt att se både vilka vandringar stoffet gjort, dess utveckling och grundtanke. Först såsom *kontroll* på att den tanke man sålunda nått till såsom sakens utgångspunkt verkligen är en levande folktanke, som ej konstruerats fram i studiekammaren, har man så att rådfråga de primitiva folken i de övriga delarna av världen.¹⁾ Denna metod är i grunden densamma som arkeologen använder, då det gäller att studera och tolka de redskap som man finner i jorden, ty även de måste i första rummet studeras geografiskt, typologiskt, varefter nu levande naturfolks redskap lämpligen kan tagas till jämförelse.

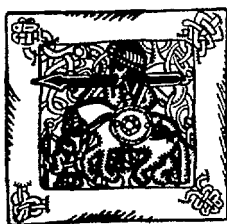
Det kan tyckas att jag här alltför utförligt talat om folkminnesforskningens metod och dess nödvändighet, men det behövs. De flesta filologer har ganska begränsade studieområden. En germanist t. ex. känner jämförelsevis litet till fransk eller keltisk, finsk eller slavisk filologi. Kan man då undra på om en avhandling över en folksaga eller sägen, vars titel inte alldeles särskilt tyder på något sammanhang med hans studie-

¹⁾ Jag talar här blott om den metodiska ordningen vid en direkt undersökning. Att *förkunskaper* om *primitiv kultur och primitivt tänkesätt* är behöfliga är självklart. Det är för övrigt ej alltid, som man behöver tveka om rätta innebörden i en tradition, men om man det gör, är det tydligt att förklaringen fås säkrare ur samma områdes övriga traditioner än från ett helt främmande land. Endast om annat beslätat stoff ej står att finna har man att direkt söka främmande analogier, vilka dock aldrig är ett så säkert bevismaterial.

område, ej kan fänga hans uppmärksamhet. Och det är ej så underligt om han aldrig har upptäckt att folkminnesområdet är ett stort och viktigt fält för vetenskaplig forskning och att det tillgängliggör för honom stora delar av hans eget område som med andra medel är oåtkomliga. Det är då helt naturligt att han beträffande mytologi o. d. måste stödja sig på föräldrade arbeten. Jag har därför här velat i någon mån åskådliggöra och starkt betona, att för studiet av *traditioner av vad slag det vara må ovillkorligen kräves kännedom om den moderna folkminnesforskningen och dess metoder*. Detta gäller alltså ej blott för mytologi utan även för t. ex. sådana ämnen som religionshistoria och äldre tiders litteraturhistoria.

Jag har också tänkt mig att den här meddelade undersökningen skulle kunna väcka allmänhetens intresse för folkminnena. Mången har vant sig att med en överlägsen min se ner på folkets diktning och föreställningar såsom något som blott angår den obildade mängden, utan att förstå vilket stort värde folkminnena har för studiet ej blott av de obildades tankevärld, utan av hela vårt folk, dess kulturutveckling och karaktärsegenskaper. Samma personer har dock stor vördnad för de gamla myterna, och då jag här sökt klargöra hur nödvändiga våra folkminnen är för mytforskningen, hoppas jag att detta skall väcka till insikt om deras värde och nödvändigheten att samla in dem innan det är för sent att söka upp dem.

C. W. v. SYDOW.

Ävanstående uppsats utkommer även i Folkminnen och Folktankar 1914 med samma paginering samt såsom särskilt häfte i Folkminnen och Folktankars skriftserie.

FOLKEVISENS AFLØSER

AF

MARIUS KRISTENSEN

Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630. Udgivne af H. Grüner Nielsen. I—III (og IV, 1). Kbh., Gyldendal (Det danske Sprog- og Litteraturselskab) 1912—15; herefter citeret som *DV*. — Jul. Paludans anmeldelse af dette værk: *Edda III*, s. 315.

I den samling danske viser fra reformationsårhundredet, som H. Grüner Nielsen har udgivet, findes i nr. 95 følgende vers om et mærkelig vanskabt lam, der er født i Skåne, m. m.:

12. Første bededag fødes
det, hvad år? ser du vel! 1621
Tredie dag så ødes,
mærk mere med god skel,
her samme steds har skrækket Fjerde
mangen et barn med top; påskedag
lad din synd vorde brækket
af hjerte, sind og krop!
13. Blod af luften er faldet
på Fultoft kirkegård
over to kvinder, kaldet
til en begravels; år 1623
Christi? giv agt i bredden! 11. juli
din blodig synd begræd,
som tvinger Gud til vreden,
og under foden træd.

Man skal lede længe, inden man finder noget, som mindre end dette ligner en dansk folkeviser. Det er i den grad bundet til papiret, at det slet ikke kan lette sig op fra det; så vilde man jo ikke kunne følge pegepinden og se efter i bredden, hvad år det

skete. Folkevisen kender ikke til årstal eller dagsangivelse, men her fastslås tallene som med spiger, vel at mærke udenfor verset, men således at verset bliver menigsløst, når de ikke følger med.

Men selv om ikke disse vers var som naglede til det papir, de står på, så vilde de dog røbe sig som papirsblomster i modsætning til folkevisens frilandsplanter, ved deres stivhed, der fuldstændig mangler livets dirren. Man tænke sig blot første linie sunget: *første bedédag fødes*, for sådan må det synges, som et regelret vers på syv stavelser — selv om forskellen mellem stærk og svag taktdel ikke er så stor, som den kan være. Vi er fra folkevisens lette skiftende versemål flyttet ind i de stavelsetællende vers, ja vi står lige på overgangen til de egentlig iambiske vers, idet denne „vise“ må være næsten på året lige gammel med anden udgave af Arreboes „Davids Psalter“.

Føj så hertil det udanske „år Christi?“ (anno domini), oven i købet med et forfærdeligt overskræv (enjambement) mellem de to linier, så har vi en ganske god prøve på modsætningen mellem den hjemmegroede vise i rent dansk sprog og med naturligt versfald og det nye „kunstværk“ med en rytmik og et sprog, som knager og knirker og lyder udansk, digtet til en salmetone, men umuligt at synge så der kan komme mening i det, fordi en del af meningen aldrig har været i verset, men er blevet stående i „bredden“.

Således er modsætningen, når den er størst. Men der er mange overgangsformer. Som helhed gælder det, at alle den nye samplings viser i modsætning til „Danmarks gamle Folkeviser“ (DgF), at de bærer spor af pen og blæk lige fra fødselen af, men der er dog en del af dem, som nok har kunnet rive sig løs fra papiret og få liv i sang, og på den anden side er der jo også nogle sene „folkeviser“, der bærer præg af at være udarbejdede med pennen. Forskellen mellem DV 59 „Mester Hildebrand“ og DgF 5 „Grimilds Hævn“ med hensyn til verseform og sprogbehandling er grumme ringe, idet de bægge er affattede i tyske nibelunge- (eller heltebogs-)vers og sikkert også bægge oversatte fra tysk, om end kun grundskriftet til „Mester Hildebrand“ er os bevaret. DgF 475 C „Aksel og Valborg“ (yngste form med krydsrim) og DV 32 „Kalmars Erobring I“ er også af ganske samme støbning; den sidste angiver selv Marstig-tonen som sin melodi (det må være den form med omkvædet: „Min ædelig herre“ eller „Men fruén hun sidder“),

mens DgF 475 C kan synges „under den melodi, som enhvær bedst ved og dennem godt sjunis“. Der er for øvrigt viser i DV, som formelt står folkeviserne endnu nærmere, som 110 „Bejlerråd I“:

Uvittig udi kjortel blotte¹
 det er nu at berømme sig af bejle åtte;
 — det bliver vel og derved —.
 Jeg vil det sige og ikke lyve,
 hun haver gjort sig mening om tyve,
 det bliver vel og derved. osv.

Dette er jo folkevisens to-liniers strofe med omkvæd, og vi har ligeledes den almindelige fire-liniers i enkelte viser, som nr. 41 „Erik Plovpenninges Død“ med omkvæd: „Så falsk han broderlag rønte“, som da også Vedel har taget med blandt sine historiske viser.

Noget større bliver forskellen allerede, når vi får fireliniers-strofen med krydsrim, og langt de fleste viser i DV afviger endnu langt mere. Selv om der er mange af disse, som ligner hinanden i verseform, er der dog stor omveksling; ikke mindre end 110 strofeformer bruges i de knapt 300 viser. Nogle af disse er ganske vist lige til — således den 8-liniers strofe, der omfatter omtrent en sjættedel af dem alle —, men andre er så kunstige, at de aldrig kunde være fastholdt ved mundtlig udarbejdelse; ja oprigtigt talt kniber det også med den skriftlige, skønt nogle af fejlene vist må skrives på optegnernes regning.

For øvrigt fræmbyder DV et ingenlunde dårligt stof til at studere den danske versbygningens historie fra reformationen til Arrebo. Hovedmassen er i knittelvers, i reglen med 3 takter og tostavelers udgang eller 4 takter og en- eller tostavelers udgang. Men hen imod slutningen af tidsrummet, og især i de offentlig fræmkomne viser, træder stavelseællingen — som vi så det — stærkt fræm for til sidst at føre over i virkelig iambisk rytme.

Skønt viserne således er skrevne, er der ingen tvivl om, at de allerfleste af dem er beregnede på at synges. Det fræmgår allerede deraf, at de, der er trykte som flyveblade, så at sige altid har melodiangivelser. Vi ser af disse, hvilke viser man særlig har yndet. Nogle er salmetoner, som naturligt er i denne stærkt religiøst bevægede tid; andre er lånte fra tyske soldatervisere.

¹ Rettet fra blå.

Til den første slags hører nr. 33 fra 1611, som synges til den gamle salmes tone „Fryd dig, du Christi brud“; da visen er ældre end det ældste kendte tryk af salmen, har denne angivelse salme-historisk værdi, men samme tone har for øvrigt været brugt allerede 1588 (nr. 25), så vi ser, at Arrebos omtale af den som gammel ikke er ugrundet. Ligeledes „Dies est lætitiae“ som tone til de tre legendeviser nr. 38—40; der er for øvrigt enkeltheder i disse, som tyder på, at det egentlig er den tyske bearbejdelse af den latinske salme, der har været forbilledet. Endvidere „Beklage af alle mine sinde“ som tone til visen om søulykke i Numedal (nr. 46). Hvor det gælder så let kendelige verseformer, kunde man ikke være i tvivl om forbindelsen, selv om ikke udtrykkelig toneangivelse forelå. Ved mindre udprægede former kan man kun formode sammenhæng, således ved nr. 139, 293 og 298, som stemmer med salmen „O Herre Gud, det kommer nu ud“ (Dansk Psalmed. nr. 202), men som nok også kan synges på andre toner.

Somme tider kan man være i tvivl om, hvilken der er den tonegivende, salmen eller visen. Vi finder i DV forbillederne for flere af Hans Christensen Sthens salmer; således har han taget form og delvis indhold til „Guds nåde jeg altid prise vil“ fra DV nr. 254 „Sommersens tid jeg prise vil“, og til „Et trofast hjerte, o herre min“ fra DV nr. 250 „Et trofast hjerte af al min agt“. Dærimod er der tvivl med hensyn til „Hjærtelig monne mig glæde den deilige sommers tid“, der findes som tone til DV 27 (fra 1588). Der er vel ikke noget i vejen for med udgiveren at tænke på Hans Christensens salme med denne begyndelse, men der har faktisk været en verdslig vise med samme begyndelse, som er kendt på tysk og også findes på svensk i Bröms Gyllenmärses visebog, og den kan meget vel også have været til på dansk. Om det samme gælder nr. 54, den moralske vise om Lucretia, tør jeg ikke sige. At den er skrevet i samme sjældne verseform som Dansk Psalmed. nr. 293 „Jeg ved en urt“, er sikkert nok; men den danske salme er næppe gammel nok til at have givet melodien, og om den tyske original „Ich weiss ein blümlein“ gælder det ganske vist, at den er ældre end Basilius Förtsches *Ändelige vandkilde* (1606), men Wackernagel kender den dog ikke tidligere end 1586. Imidlertid har den melodifællelskab både med en ældre åndelig vise „Ich hab mein sache Gott heimgestellt“ (kendt 1554) og med en vist endnu ældre verdslig vise „Es ist auf erden kein schwerer

leiden“. Kommentaren vil forhåbentlig her kunne bringe nogen oplysning¹.

Som eksempler på indførte verdslige toner kan nævnes adskillige viser. En af de hyppigst brugte er den, som vel almindeligst kaldes Størtebekers tone, men til den femliniers strofe, som den hører til (Hr. Tyge Krabbes vise osv.), har man flere andre toner, og det fortjener ialfald at nævnes, at en af dem bærer navnet Danmarks-tonen i de tyske visetryk. De fleste af disse tyske toner er vel kommet ind med landsknægtene; men nogle skyldes også oversættelse fra bladet, som Hildebrandsvisen nr. 59, Danyser-(Tannhäuser-) visen nr. 60 og adskillige andre.

Imidlertid må med hensyn til dette punkt — sangen — nok også gøres en forskel mellem disse viser og folkeviserne. Folkeviserne var forsamlingsang. Selv om det var en enkelt forsanger, der bar visen fræm, levede tilhørerne med i visen, og visen fik først sit egentlige liv, hvor folk var samlede. Disse viser er — og ikke mindst gælder det de poetisk værdifuldeste af dem — på en helt anden måde enkeltmandsviser, sange til brug, når et menneske gik alene ved sit arbejde eller ude i skoven. I denne som i mange andre retninger peger de ud mod moderne lyrik.

Der er her undtagelser, men næppe flere end at de bekræfter reglen. Og selv undtagelserne, som de rigtige soldatersange, har et fagpræg, som er ganske fremmed for folkevisen.

Skönt de stærkt udformede strofer ikke skulde synes at fræmbyde så store vanskeligheder for hukommelsen, når de er knyttede til melodi, viser overleveringen dog ubestrideligt, at man ikke har kunnet fastholde dem. Kun hvor vi har forfattertryk er det lykkedes at redde formen så nogenledes, hvor versekunsten er lidt ud over det almindelige. Man kan vist vanskeligt finde en samling mere fordærvede tekster end den, som findes i tredje bind, hvor alle viserne er tagne fra håndskrevne kilder. Den forholdsvis forstandige overlevering, vi har af folkeviserne, gör dette endnu mere grelt.

Med hensyn til det poetiske er der en ret stor modsætning mellem de to første og det tredje bind. I formel henseende står de to første forrest; viserne i disse er for en stor del beregnede på offentliggørelse og er skrevne af litterært uddannede personer, mest præster eller andre lærde folk. Selv om de kan have et for-

¹ Man kan her også nævne, at salmer kan have ganske verdslige indførte toner, som „Apollo lacht“ (Dansk Psalmed. nr. 186).

skelligt formål og tit ret ringe poetisk værdi, er der for det meste sammenhæng i tankerne og en vis dygtighed til at udtrykke disse; men ganske vist vidner udtrykket tit om, at forfatteren er nok så færdig i et fremmed sprog, når han skal tale om åndelige ting. I tredje bind er vi væsentlig i en anden kreds. Her er det dilettanterne, der regerer, og deres form kan der manges gang indvendes meget imod. Kun, hvor en form er så indsunget som folkeviseformen var det, kan man vente, at den skal blive almindeligt eje. Men disse lyriske viser, som gennemgående er private, tit blot følelsesudbrud, som har fundet genklang i en ligestemt sjæl, eller henvendelser til en tilbedt genstand for at vinde hendes kærlighed eller bevare hendes troskab, de kan til gengæld eje noget af den oprindelighed, som man savner stærkt i de to første binds officielle vers.

Denne inddeling må dog ikke tages for bogstaveligt. Der er viser i de to første bind, som lige så fuldt hører til de personlige som de i sidste bind. Jeg kan nævne hr. Erik Krabbes udbrud langt fra hjemmet på en af sine mange sendemandsrejser eller visen i folkevisestil om den kalmarske krig, eller fra andet bind hele den række, der har overskrifterne „Vægttervis“ og „Afsked“. Disse hører i virkeligheden langt nærmere sammen med elskovsviserne i tredje bind end med de „moraliske“ viser. Og på den anden side kan fra tredje bind nævnes den skammelige nidvis over borgmester Mikkell Akelejes hustru i Odense, Magdalene Knudsdatter (nr. 157), som har grumme ringe lighed med sine fæller i bindet; men ganske vist, den egnede sig absolut ikke til trykning i samtiden, da injurier af den art sikkert ikke blev tålt af den fynske adel og klosterfolk.

Vi vil tage nogle prøver på de to arter af viser, og af hensyn til læserne skal vi holde os til de bedre af arten. Den første, vi vælger, er en samtidig vise om Christiørn II i landflygtighed (nr. 4), som på sin vis er et smukt sidestykke til folkevisen om den gamle ørn. Den lyder således:

1. „O Danmark, hvor går det så til,
at du est vorden så mager?
jeg det for sandingen sige vil,
jeg har dig kendt så fager;
nu ser jeg intet på din krop
uden blotte skind og ben;
hvad syge har dig fortæret op,
når skalt du trives igen?“

2. „Jeg vil dig svare med korte ord,
jeg vil dig sandingen sige,
jeg fanger fuld sent eller aldrig bod,
jeg må det ikke tie;
Gud har mig skikket en løve så prud,
at jeg skulde hende føde,
hun skulde mig fri frå andre djur,
at de skulde mig ej øde.
3. Nu ere både ræve og ulve så tykke,
ti kan jeg intet både,
de flække og rive mig bort i stykke,
den løve kan dem ej råde;
de ulve har mig en plage påført,
hun tvinger mig dag bi dage,
al lykke haver hun frå mig kørt,
det er min sjuge¹ årsage.
4. Når høgen' har magt, driver ørnen hen,
så ville de os selver tære,
de tærer så der er intet igen,
det er min højelig kære;
købstæden er øde, det må jeg sige,
købmænden plages i hvær en vrå,
med tiden skal ørnen ej meget af lide,
sin rente kan han ikke nå.
5. Alt det, som jeg arme Danmark
kan samle med sorg og stor møde,
skulde holde til gode udi min ark,
det lægge kålorme øde;
de tære frå mig både sølv og guld,
som jeg skulde af mig nære,
aldrig kan jeg dem fylde fuld,
ti må jeg skarper² være.
6. De tære frå mig både okse og ko,
det kan dem intet klække,
og alt det, jeg ejer, vilt du mig tro,
de kunne ej blive mætte;
kornet de sende og frå mig hen
til andre fremmede fugle,
de agte ej, hvad jeg har igen,
når de have nævene fulde.“

¹ o: sygdoms.² o: mager.

7. „Eja Danmark, slig sorrig og nød
er bitter at lide og bære,
jeg mente det vår bedre at være slet død
end lade slig djur regere;
når sådanne djur i landen er fri,
og løven kan dennem ej råde,
då ve de små djur, der bor udi,
de tages ret plat af dage.

8. Når ugle bliver høg og glenten bliver ørn,
då må små fugle kvide,
eller ulven bliver løve og ræve bliver bjørn,
smådjurene monne de slide;
jeg véd dig nu Danmark ingenting fri
foruden Guds ord det rene,
de andre står du ilde udi,
ti bliv hos Gud alene!“

Det ligger nær at sammenligne den med ørnevisen; man ser let, at skönt den delvis bruger samme billeder og væsentlig ser landets stilling fra samme synspunkt, er den dog mere sammensat end ørnevisen, idet den tager tilbørligt hensyn til „løven“ (Frederik I) og reformationen, mens ørnevisen på god folkedigtningens vis kun har én helt. Men der er nok også grund til at sammenligne den med en anden ligeledes samtidig digtning, Ole Chrysostomus' Kirkens kæremål (på latin). Som den lærde professor henvender sig til sin hellige moder kirken, således spørger forfatteren her Danmark om grunden til den herskende nød, og som kirken svarer Danmark og fræmstiller sine plager. Der er virkelig kraft i udtrykkene og fart over fræmstillingen; man må erkende det for et godt digt. Men det er hværken folkevisen eller rigtig kunstdigtning; det har forbindelse til bægge sider, som de fleste af digtene i denne samling.

Også ellers kan man finde velskrevne digte mellem disse viser. Nogle er velkendte i forvejen, som visen om løgn og sandhed eller om munkekappen. Nogle er vigtige historiske kilder, som adelsvisen mod Christiern II eller hr. Tyge Krabbes højtrængende æresforsvar og adskilligt flere. Nogle er så ladte med kendsgerninger, at der knap bliver plads til poesi i dem, og så kan dog et glimt komme fræm, som i hr. Erik Krabbes vise om sendefærds besvær, hvor vægtervisens ord lyder igennem:

Den vintersnat göres kold og lang,
bort er slet sommer hin blide,
slud og regn monne overhånd fange,
stor kuld må vi opbie,
efter fuglesang tör vi ikke bie.
Gennem höjen bjærge og dyben dale,
store ørken og vejen hin dybe,
monne al stedse vor rejse falde. —

I den lange vise om Kalmars erobring (nr. 32) finder vi ægte folkelige udtryk for en kraftig landsknægtehumor — eller hvad siger man om sådanne vers:

Hvad vilt du krybskytt' med din flint?
til plogen, Lasse, hjem!
æd dær din strömming og din stint,
her er krigsmænd, frygt dem!

Karls rytter' hænger på sin' øg
puffert og flint til stede,
dem plager bremsen, fluer, myg,
strukrytter', buskrytter' de hede.

Men mæren mon i græsset gå
og søge føden sin,
da hænger Lasse oven på,
bær på sin madpos' pin'.

Dog vill' vi dem ej all' forsmå,
en part de kunn' passere,
men det, den störst' part hænger på,
er græs- og akker-mære.

Som fluer i øl de falde an,
ad busken straks tilbage,
de töv' ej læng' på sletten plan,
vor' fem der' femten jage.

Det er ikke fin poesi, men den lugter af krig, så det forslår, og viser, at tonen dengang kunde være lige så grov som nu.

For øvrigt mangler heller ikke den alvorlige kulturprotest mod

modstandernes barbari. I nr. 24 B finder vi følgende, som også ser påfaldende moderne ud:

En kristen fyrste, som fører krig,
bør sig dog findes lade
en kristen mand, og sla men fri
på dem, som gör ham skade.

Hans fiender og værghaftig mænd
må han fordrive med rette,
men kvindfolk, børn og nyttigt land
bør ham at spare med slette.

Det er en stor elendighed
krig og mod Gud at føre
og heller Tyrkens stor' grumhed
end Kristi mildhed gøre.

Det siges vel, at en krigsmand
bør ej harmhjærtig være,
men det skal have sin rett' forstand,
om han vil krig med ære.

Hvem ej sin fiende tör gribe an
og vil sin uven spare,
når han ham ser på rette plan,
den fører sig tit i fare.

Men fattige uskyldige børn og folk
og arme elendige kvinde
at myrde og rive på spids og dolk
kan ingen stor ære med vinde.

Man kan blive ved en god tid og stadig finde, om ikke megen poesi, så en hel del af det menneskelige, der væsentlig er som nu.

Hvad der gælder de historiske viser i første bind, gælder også for en stor del viserne i andet bind, både de episke og de moraliserende. I „vægtervisnerne“ (nr. 65 flg.) kan der være ikke så lidt naturstemning, der er ikke så lidt vemod i „den bortfløjne falk“ (82), og den får et inderligt og könt udtryk. Fugle-

visen (97) er, som man ved, et dygtigt arbejde af en begavet mand. Det er også ganske morsomt at se de klassiske sagn i hin tids dragt. „Kongedatteren og løven“ (nr. 63) minder omtrent lige så meget om Ovids fræmstilling af Pyramus-sagnet, som den nord-slesvigske vævers fræmstilling om et klassisk mosaik, og selv i fagdannede rimeres behandling bliver andre klassiske sagn næppe bedre farne. Men kulturhistorisk oplysende er disse digte, ikke mindst ved det lys de kaster over forskellen mellem hin og vor tids opfattelse af tro og moral. Adskillige af de „moralske“ viser, som „Skomageren og ædelmanden“ eller „Ridderen af Steiermark“ står i moral ikke over de gamle farcer som „Den utro hustru“. Legendeviserne og viserne om jærtegn har også en del at byde på i den henseende; men i øvrigt er viserne i andet bind næppe så værdifulde i poetisk henseende som de i første.

De rent lyriske viser har ofte gode anslag, som følgende (fra nr. 180):

Den vinter er forgangen
med frost og megen kuld,
den sommer nu tilstunder
med glæde og megen fryd;
der synger de natteergale
i marken så mangefold:
jeg ved så skøn en ungersvend,
mit hjerte har han i vold. —

eller (nr. 209):

Urterne gror, og solen hun skin,
og jorden hun fanger husvale,
duggen han driver af himmelen ned
over bjærg og dybe dale. —

Pyramus og Thisbe.
Nordslesvigsk mønstervævning.

eller (nr. 217):

Jeg plantede en lilje en aftenstund,
jeg syntes det ene at være;
nu glædes mit hjerte så mangelund,
som förre mon sorrigen bære.

Men dærvæd bliver det også for det meste. Der er gennemgående hos disse visers forfattere en mangel på ævne til at føre en så smuk begyndelse videre. Man får respekt for en digter som Sthen, når man ser, med hvor god smag han har valgt de viser, han har omdigtet; det er gennemgående af de bedste, der findes.

Som man ser, er der nok en del godt i viserne, selv om det gode sjældent får det fuldendtes stempel, sådan som det så tit ses i den klassiske folkeviser; men der er dog altid så meget godt, at de er værd at stifte bekendtskab med, og de har jo været tidens verdslige lyrik mellem folkevisen og det 17. århundredes sangere som Bording og Sören Therkelsen.

Hertil kommer visernes sproglige værd. De stammer fra den tid, da de tre kön mere og mere afløses af to kön i skriftsproget, og de spejler også godt nok denne overgangstid. Endnu bruges *han* og især *hun* ret hyppigt om livløse genstande, men ikke sjældent er *den* kommet i stedet. De særlige former for flertal og 2. person i udsagnsordene findes jævnlige, men *de græder* og *du skal* findes ofte ved siden af *de græde* og *du skalt*. Participiets köns- og talbøjning efter være og blive er usikker. Med andre ord: hele den moderne udvikling er betydelig mere end indledet, man er langt henne i den.

Også ordforrådet vil sikkert, når det bliver fuldstændig undersøgt, vise morsomme ting. Her kan for eksempel nævnes den hyppige brug af *fuld* som forstærkende forled (*fuldfå*, *fuldgodt*, *fuldliden*, *fuldnær*, *fuldsent*, *fuldskön*, *fuldsleskelig*, *fuldsnart*, *fuldvel*, *fuldvide*, alle fra 1. bind), som vist er en ejendommelig poetisk sprogbrug. For øvrigt er ordforrådet overmåde broget. Vi finder mere eller mindre rigtigt opfattede minder om folkevisesproget, som i en af elskovsviserne (nr. 278):

Den störste glæde om året er,
den kommer om sommerens tide.
det glæder sig alt, udi verden er,
hvad hjælper det, at jeg kvider?
ti jeg er som den vilde hind,
som løber mellem rakker og finder.

Om her er genklang af et af omkvædene til Elverskudsvisen i l. 4, kan måske være tvivlsomt; dærimod er den misforståede l. 6 (*finde*, bonde i skakspil, sidestillet med hund) ligefræm lånt fra folkeviserne.

I verset (nr. 271):

Det træ det er så vel bevåred,
både med mur og tinde,
dær synger galender og naktergal,
min allerkæreste hun sover derinde;
dær vokser intet andet inde
end roser og nelken røde;
når jeg tænker på min allerkæreste,
den sorrig mig tvinger til døde —

passer omvendt de udenlandske fuglenavne og urter adskilligt bedre end i visen om Folke Lovmandssön (DgF III, 723, 729), hvor de er kommet ind i et par opskrifter.

Men der er også viser, som er højst mådeligt oversat fra tysk; særlig gælder det nr. 17 om sejren ved Meldorp, hvor de tyske rim endnu stadig griner igennem den danske sprogform.

Endelig må man ikke helt glemme disse visers historiske betydning. Nogle af dem er virkelige førstehåndsberetninger om vigtige hændelser i Danmarks historie. Andre giver gode bidrag til forståelse af hin tids tænkning, som de bedrøvelige viser om varsler og mærkelige hændelser. Ja, det kan endog hænde, at det akrostichon, som en del af dem prydes med, kan give en historisk oplysning. Således røber nr. 266 vistnok, at hr. Anders Ringkøbings første kone, hvis navn ellers ikke kendes, hed Maren — og at der har været en mand, som i stilhed sværmede for hende. Smædevisen om fru Magdalene Knudsdatter og den fynske adel har jeg allerede nævnt.

De danske viser fra reformationsårhundredet fylder da deres plads, og uden dem vilde den danske digtning, trods alle deres brøst, mangle et vigtigt led. Det er dærfør godt, at de nu er draget fræm af deres gemmer.

DEN KIRKEHÆVDEDE OVERSÆTTELSE AF DET NYE TESTAMENT 1907 OG MODERSMÅLET

AF

H. DAHL

Da denne nugældende oversættelse af det nye testament udkom, blev den vel omtalt i de kirkelige blade i mindre afhandlinger, men nogen større udtalelse i en hel bog med grundig påvisning af dens værd i kirkelig, sproglig og national eller folkelig henseende, vides ikke at være udkommen. Dette havde den fortjent, thi den er (s. prøvetrykket af 1906, forordet) udført i henhold til allerhøjeste resolution af 2. Maj 1885 efter andre grundsætninger end de tidligere udgaver lige fra bibeloversættelsen af 1550 og ned til den af 1819 (for det nye testament gældende). Ved oversættelsen af 1550 skulde Luthers tyske text følges, så nøje som det danske sprog tillod det (jfr. Chr. Molbechs bog „Om de danske bibeloversættelser fra 16de århundrede“, 1840, side 73), og Kristj. Pedersen, som i 1531 havde udgivet (i 2den udgave) sin oversættelse af det nye testament, uden pålæg udenfra, og uden selvpålagt afhængighed af hensynet til Luthers oversættelse, fik nu at gøre med den af Kristian d. 3dje foreslåede udgave af hele bibelen, men med et bibelnævn eller tilsyn ved siden. Herom kan læses udførligt i ovennævnte bog af Molbech og i C. J. Brandts ypperlige bog „Om Lunde-kanniken Christiern Pedersen og hans skrifter, 1882“. De hensyn, Kristj. Pedersen måtte tage under sit arbejde, var dog ikke større end at den udkomne oversættelse den dag i dag har det bedste lov, ikke alene af kyndige på bibelområdet, men også af menige kristne, der ved arv fra fædrene værne den som en hellig skat, ja — som det er fortalt engang i et af vore blade — læses den i Skåne nogle steder endnu til opbyggelse i hjemmet. Ved de senere oversættelser eller udgaver, fra Resens 1607 og lige ned til

1819-udgaven, gjaldt det den allernøjagtigst mulige gengivelse af grundtextens ord, og brug dertil af Luthers oversættelse. Når man kender Kingos ord til dronning Charlotte Amalie om „Vadmels-sproget“, kan man skønne, hvor lidt, ja yderlig svagt modersmålet blev røgtet i disse udgaver. Modersmålet var jo kun dårlig røgtet i hine latinsk-tyske tider, og de tidligere i de gamle oversættelser (Kr. Ped.'s og bibelen 1550) brugte djærvere danske ord var man ræd for som „arkaismer“ (forældede ord). Følgen blev, at man tog Luthers oversættelse til mønster ikke alene med hensyn til rigtig oversættelse, men også med hensyn til ordvalget, så en mængde tyske og halvtyske ord strømmede ind, gik derfra gennem læsning, prædiken, o. s. v. ud i folket med tilsidesættelse af god jævn dansk, som truede med at gå i graven eller sænkes i dødsdvale. Det er jo ikke ukendt, hvor stærkt det for 50—60 år siden kunde hævdes, at det mål, vor bibeloversættelse var klædt i, var et næsten urørligt bibelsk mål, således måtte det lyde, for at højheden og ærbødigheden for det ikke skulde tabes. Det er det 19de hundredårs ære at få hævdet modersmålets ret, ikke for at bryde noget ned, som var godt, men for at drage noget godt, noget af det bedste, som var kommet i skygge med urette, frem; så kom utilfredsheden med den da gældende bibeloversættelse. Det tyske og halvtyske burde vige for vort eget, ét tysk ord måtte ikke have lov til at sluge 4—5 gode danske ord, der anderledes vilde gå til hjærte. Det viste sig, at det var sandt, hvad nordmanden K. Knudsen siger i „tyskhed i norsk og dansk“, 1888, s. 95, ved omtalen af de tyske forhæft (præfixer) til mangfoldige ord i dansk og norsk: „når et fræmmedord må vite først har kommet ind ad døren, stræver det altid efter å bli herre på sit nye område og stiller snart husets egne i skyggen, for siden at jage dem på dør, en for en til trås for den motstand, de nogen tid kan gøre“.

Tegn til utilfredshed med revisionen af 1819 findes der flere af, og det fra bibelkyndige folk, hvis ord ikke kunde gå helt upåagtede hen. 9 år efter 1819, i året 1827 udkom Grundtvigs søndagsbog; i den havde han gengivet texterne til evangelier og epistler med forbedringer og rettelser, og herom siger han i fortalen: „og for at give denne Sandhed [talen ovenfor var om himmeriges rige midt i verden] Vidnesbyrd, har jeg her, i Talens Løb, med Flid, sædvanlig fulgt Alter-Bogens Evangelier og Epistler, skøndt jeg troer, en bedre Fordanskning var ønskelig,

finder den ikke i vort reviderede Ny Testamente, og har derfor selv prøvet min Lykke!“ 10 år efter, 1837, giver Jakob Lindberg sig i lag med hele bibeloversættelsen, der fuldendes efter 20 års arbejde 1856. I mellemtiden, 1845—47, udkommer Kalkars bibeloversættelse. Af sådanne arbejder har været ikke lidet at høste med hensyn til en fremtidig kirkehævdet bibeloversættelse, og at de har været til gavn for det 1907 afsluttede værk kan der ikke være tvivl om. — Det mægtige stød hertil kom så endelig, og det kom, som vel kendt, ved dr. theol., afdøde biskop Skat Rørdam. Ligesom Grundtvig udgiver han i ét af de første 1880-år en prædikensamling, hvor søndagstexterne er meddelte i hans oversættelse. Det er, som vilde han føle sig frem; som sindig mand lader han en del af det gamle blive stående, men som tiden går og han mærker, at han finder samhu for så meget, men også kritik over noget, som uden skade for bibelordets mening kan ændres til det bedre, udgiver han så en hel oversættelse (ingen revision) af hele det nye testamente, fuldt af oplysninger for læseren om vanskelige steds tydning, — alt efter, som han siger i for-talen 1886, et arbejde „i den sidste halve Menneskealder“. Med dybt hensyn på én gang til 2 sider: 1) den rette gengivelse af apostlers og evangelisters tanker (med de af dem brugte ord), og 2) den danske gengivelse, har han sat så meget ind ved sit arbejde, at de nedsatte bibelnævn, både Poulsen og Ussings, og det nu afsluttede værk af det sidste bibelnævn nødvendigvis måtte tage hensyn til det, og det kan nok siges med sandhed, at uden at Rørdams værk havde foreligget, havde det sidste bibelnævn ikke kunnet yde, hvad det har ydet. Der er desuagtet så meget, i Rørdams ånd optaget og på modersmålets vegne, at — om end ingen oversættelse nogen sinde vil kunne kaldes ufejlbar —, dog så meget er nået, at menigheden, som den nu står, vil læse det nye testamente i dets nuværende skikkelse med langt større glæde og tak.

Den allerhøjeste resolution af 2. Maj 1885 hævder, ved siden af indskærpelse af troskab mod nøjagtig gengivelse af den græske texts mening, med rene og klare ord modersmålets ret overfor det fremmedes, tyskeriets tidligere ufærd, og gør det med alvor og kraft fuldt ud. Den lyder således:

„Da Ministeriet derhos ansaa det for at være af stor Betydning for Modersmaalets Udvikling, at Oversættel-

sen af den hellige Skrift fremtræder i en saa ren dansk Form som muligt, anmodede man imidlertid Kommissionen [d. e. bibelnævnet] om under sit Arbejde ogsaa særlig at have sin Opmærksomhed henvendt paa at fri Oversættelsen, saa vidt ske kunde, for fremmede, tyske og halvtyske Ord og Vendinger, der i kun altfor høj Grad mispryde den nu autoriserede Tekst.“

Dette mandige og klare ord fortjæner den bedste tak af den danske menighed og det danske folk. Det er første gang det er hørt, og gennemførelsen af det, som nu allerede på 8de år har foreligget, vil øve sin indflydelse på mangfoldige måder. — De rettelser, nævnet (prof. theol. J. Jacobsen og biskop G. Koch med tilkaldelse af prof. Vilh. Andersen) har udført, høre dels til den syntaktiske side, dels til den lexikalske side. De er mange i tal, mange flere end i hundredevis. Som et brudstykke af den sidste slags har jeg tilladt mig til „Danske studier“ at afskrive (med tilføjelse af vedkommende bibelsted) en række afløsere af udsagnsord med de tyske forhæft: an- og be-, overladende til fremtiden, om jeg i min høje alder kan nå at samle dem alle, og flere af anden art. Skulde rettelserne i syntaktisk henseende komme med, vilde det næsten blive en hel konkordants. Det tør jeg ikke indlade mig på.

anbefale (ty., vist en sammenblanding af anbefehlen og empfehlen) afl. af overgive, s. Apg. 14, 26: „de vare blevne overgivne til Guds nåde“.

anbinde (ty. anbinden, anbundne sko). Ordet findes ellers knap noget sted i dansk, afl. af have sko på, s. Mk. 6, 9: „have sko på“. (I sv. nytest. hava skor på, på bladfoden: egl. sandaler, vistnok tilføjet af hensyn til den i gr. test. tilføjede tillægsmåde, der betyder: bundet på el. under. Af samme grund skriver Kristj. Pedersen vistnok også: obne sko, altså = sandaler uden over- el. sidelæder).

angå (ty. angehen el. gehen an), afl. af vedkomme, s. Joh. 21, 22: „hvad vedkommer det dig“, Kr. Ped. „hvad kommer det dig ved“.

anhøre (ty. anhören), har vist aldrig været brugt nogen steds ellers i dansk), afl. af høre på, s. Apg. 18, 14: „... vilde jeg, som billigt var, tålmodigt høre på eder“.

ankomst (ty. ankunft), afl. af komme, et, s. 2. kor. 7, 6—7: „Titus's komme“.

anlangende (ty. anlangen = komme til, nutids tillægsmåde anlangend) afl. helt af — det om, s. Apg. 10, 38: „det om Jesus fra Nazareth“.

- anledning* (ty. anleitung), afl. af lejlighed, s. 2. kor. 11, 12: „for at jeg kan afskære dem lejligheden, som søge en lejlighed til at findes os lige i det, hvorefter de rose sig“.
- annamme* (ty. annehmen), afl. helt af 1) modtage, s. Mt. 10, 40 ff.: „den, som modtager mig, modtager ham, som sendte mig“, sm. 40, 41: „den, som modtager en profet, skal få en profets løn“, ligel. Joh. 13, 20: „den, som modtager, hvem jeg sender, modtager mig“, 2) af få, s. 2. Joh. br. 4: „det bud, vi fik af Faderen“, 3) af få givet, s. 1. kor. 4, 7: „hvad har du, som du ikke har fået givet“, 4) af have, s. Apok. 2, 24: „så mange, som ikke have denne lære“, 5) af nydes (= annammes), s. 1. Tim. 4, 3: „spiser, hvilke Gud har skabt til at nydes med taksigelse“, 6) af tages med, s. Mt. 24, 41: „den ene tages med, og den anden lades tilbage“, endelig modtagelse: al modtagelse værd, s. 1. Tim. 1, 15: „den tale er troværdig og al modtagelse værd, at Kristus Jesus kom til verden for at frelse syndere“.
- anordne* (ty. anordnen), afl. af indstifte, s. hebr. 11, 28: „ved tro har han indstiftet påsken og påstrygelsen af blodet“. Ordet anordne hører til det danske kancellisprog i 17de hundredår, ligel. anordning nedfr.
- anordning* (ty. anordnung), afl. af 1) forskrift, s. hebr. 9, 10: „kødelige forskrifter, pålagte indtil den rette ordnings tid“, 2) af overlevering, s. 1. kor. 11, 1: „holde fast ved overleveringerne, således som jeg har overleveret eder dem“.
- ansé* (ty. ansehn), af se på, s. Mt. 22, 16: „du ser ikke på menneskers person“, 2) af vide af, s. 2. kor. 5, 16: „således vide vi fra nu af ikke af nogen efter kødet“, 3) af vise sig for, s. Mt. 6, 5: „... for at de kunne vise sig for menneskene“.
- anseelse* (ty. ansehen), afl. af skin, s. Joh. 7, 24: „dømmer ikke efter skindet, men dømmer en retfærdig dom“, være i anseelse, afl. af gælde for, s. Mk. 10, 42: „I vide, at de, der gælde for folkenes fyrster, herske over dem, og de store iblandt dem bruge myndighed over dem“.
- anskrig* (ty. udsagnsord: anschreien), afl. af tilråb, s. 1. thess. 4, 16: „thi Herren selv skal stige ned fra himmelen med et tilråb“.
- anslag* (ty. anschlag), afl. af 1) forehavende, s. Apg. 27, 43: „høvedsmanden forhindrede dem i dette forehavende“, og 2) af tankebygning, s. 2. kor. 10, 5: „... idet vi nedbryde tankebygninger og al højhed, som rejser sig imod erkendelsen af Gud“.
- anstændighed* (ty. anständigkeit), afl. af sømmelighed, s. 1. kor. 7, 35: „... bevare sømmelighed og en urokkelig vedhængen ved Herren“.
- antage* (ty. annehmen) afl. af 1) tage imod, s. 1. Tim. 5, 19: „tag ikke imod noget klagemål imod en ældste uden efter to eller tre vidner“, ligel. 1. thess. 2, 13: „da I modtoges Guds ord, som I hørte af os, toge I ikke imod det som menneskers ord, men som Guds ord“, 2) af tage for god, s. 3. Joh. br. 10: „... og ikke tilfreds dermed tager han både ikke brødrene for gode, men ...“, 3) af tage sig

af, s. rom. 14, 3: „thi Gud har taget sig af ham“, 4) af hævde, s. Apg. 23, 8: „farisæerne hævde bægge dele“, 5) af velkomment (= antaget), s. fil. 4. 18: „et velkomment offer, velbehageligt for Gud“.

bebrejde (et dansk ord med tysk forhæft), et altfor mildt ord som oversættelse af gr. oneidizo, — afl. af hâne, s. Mt. 27, 44: „og på samme måde hånede også røverne ham“.

bedaget (ty. betagt), afl. af fremrykket i alder, s. Luk. 1, 7: „de vare bægge fremrykkede i alder“.

bedække, bedækket (ty. bedecken, bedeckt), afl. af tildække, s. 1. kor. 11, 7: „thi en mand bør ikke tildække sit hoved“.

befale (ty. befehlen), afl. af 1) overgive, s. Apg. 14, 23: „overgave de dem under bøn og faste til Herren“, ligel. Apg. 20, 32: „nu overgiver jeg eder til Gud og hans nådes ord“, 2) af pålægge, s. Tit. 1, 5: „... indsætte ældste i hver by, som jeg pålagde dig“. Om befale bør efterlæses hvad der står i Dansk Ordbog for Folket med hensyn til dets 2 betydninger, s. ligel. andre be-ord smsids.

befatte (ty.), afl. af sammenfatte, s. rom. 13, 9: „og hvilket andet bud der er, det sammenfattes i dette ord: du skal elske din næste som dig selv“. Fatte kan, skønt ty. ikke afløses, men befatte bruges ikke i nutids dansk.

befinde (ty. befinden), afl. af finde, s. gal. 2, 17: „når vi, idet vi søgte at blive retfærdiggjorte i Kristus, også selv fandtes at være syndere“, ligel. 1. Pet. 1, 7: „for at eders prøvede tro ... må findes til ros og herlighed og ære i Jesu Kristi åbenbarelse“. Befinde er almindeligt i 17de hundredårs kancellisprog.

beflitte sig på (ty. sich befleissen), afl. af 1) være nidkær for, s. 1. Pet. 3, 13: „dersom I ere nidkære for det gode“, 2) af lægge vind på, s. rom. 12, 17: „lægger vind på, hvad der er godt for alle menneskers åsyn“, 3) af sætte en ære i, s. 2. kor. 5, 9: „derfor sætte vi også vor ære i ... at være ham velbehagelige“, 4) af lære at øve, s. Tit. 3, 14: „men lad også vore lære at øve gode gerninger“.

befordre (ty. befördern), afl. af 1) fremme, s. 3. Johs. br. 6: „og du vil gøre vel i at fremme deres rejse således som det er Gud værdigt“, 2) af hjælpe på vej, s. Tit. 3, 13: „Zenas den lovkyndige og Apollos skal du omhyggeligt hjælpe på vej“.

befæste (ty. befestigen), afl. af stadfæste, s. 1. kor. 1, 6: „ligesom vidnesbyrdet om Kristus er blevet stadfæstet hos eder“.

begive sig, det begav sig (ty. es begab sich), afl. gennemgående af ske, s. Mk. 2, 14: og det skete, at han sad til bords i hans hus“, s. ligel. Luk. 1, 23, sm. 3, 21, sm. 5, 1, o. s. v.

begribe (ty. begreifen), afl. af rumme, s. Mt. 19, 12: den, som kan rumme det, han rumme det“, sm. 19, 11: „ikke alle rumme dette ord, men de, hvem det er givet“.

beklage, begræde (ty. beklagen), afl. af jamre, græde over, s. Luk. 23, 27: „kvinder, som jamrede og græd over ham“.

- begrædelse* (ty. dannet biord), afl. af veklage, s. Apg. 8, 2: „men gudfrygtige mænd begravede Stefanus og holdt en stor veklage over ham“.
- begynde* (ty. beginnen), afl. af udbryde, s. Apg. 8, 1: „og på den dag udbrød der en stor forfølgelse imod menigheden i Jerusalem“.
- begyndelse* (ældr. ty. Beginn), afl. af grundlæggelse, s. hebr. 9, 26: „ellers havde han måttet lide mange gange fra verdens grundlæggelse“.
- begære* (ty. begehren), afl. af 1) attrå, s. Luk. 15, 16: „og han attråede at fylde sin bug med de bønner, som svinene åde“, ligel. Apg. 13, 7: „denne kaldte Barnabas og Saulus til sig og attråede at høre Guds ord“, og 2) af bede om, s. Mt. 27, 58: „han gik til Pilatus og bad om Jesu legeme“.
- behagelig* (ty. behaglich), afl. af kærkomment, s. rom. 15, 31: „for at ... mit ærinde til Jerusalem må blive de hellige kærkomment“.
- beholde* (ty. behalten), afl. af fastholde, s. 1. kor. 15, 2: „... hvis I fastholde, med hvilket ord jeg forkyndte eder det“.
- behov* (ældr. ty. behuf, have behov), afl. helt af 1) have brug for, s. Mt. 21, 3: „siger, at Herren har brug for dem“, 2) af have nødig, s. Mt. 6, 32: „thi eders himmelske fader véd, at I have alle disse ting nødig“, 3) af trænge til, s. Mk. 2, 17: „de raske trænge ikke til læge, men de syge“.
- behøve* (middelnederty.), afl. af det gælder, s. Apok. 17, 9: „her gælder det den forstand, som har visdom“.
- bekende* (ty. bekennen), afl. af vedkende sig, s. Luk. 12, 8: „enhver, som vedkender sig mig for menneskene, ham vil også menneskesønnen vedkende sig for Guds engle“.
- beklædt med* (ty. bekleiden), afl. af iklædt, s. Apok. 12, 1: „en kvinde, iklædt solen og med månen under sine fødder“.
- beknyttet* (ty.-dansk), afl. af tvivlrådig, s. fil. 1, 23: „jeg står tvivlrådig imellem de to ting, idet jeg har lysten til at bryde op og være sammen med Kristus“.
- bekomme* (ty. bekommen), afl. af 1) modtage, s. hebr. 12, 28: „derfor, efterdi vi modtage et rige, som ikke kan rystes, så lader os være taknemmelige“, 2) af vinde, s. 1. thess. 5, 9: „thi Gud bestemte os ikke til vrede, men til at vinde frelse ved vor Herre Jesus Kristus“.
- bekostning* (ty.-dsk.), afl. af 1) omkostning, s. Luk. 14, 28: „thi hvem iblandt eder, som vil bygge et tårn, sætter sig ikke først hen og beregner omkostningen ...“, 2) af for intet (= uden bekostning), s. 1. kor. 9, 18: „... for at jeg, når jeg forkynder evangeliet, skal fremsætte det for intet“.
- bekvem* (ty. bequem), afl. af dygtig, s. 1. Tim. 3, 2: „dygtig til at lære andre“, 2) af egne sig (= være bekvem), s. Apg. 27, 62: „da havnen ikke egnede sig til vinterleje“.
- bekymre sig* (ty. sick bekümmern), afl. af 1) bryde sig om, s. Mk. 4, 38: „mester! bryder du dig ikke om, at vi forgå“, 2) af være ængstelig, s. fil. 2, 26: „... efterdi han længtes efter eder alle og var såre ængstelig, fordi I havde hørt, at han var syg“.

- belé* (mul. af ty. belachen), afl. af le ad, s. Mt. 9, 26: „og de lo ad ham“.
- belejligen* (ty.-dsk.), afl. af lejlighed til, s. Mk. 14, 11: „hvorledes han kunde få lejlighed til at forråde ham“.
- belejre* (ty. belagern), afl. af omringe, s. Luk. 19, 43: „... kaste en vold op omkring dig og omringe dig“.
- benævnes* (ty. benennen), afl. af nævnes, s. hebr. 7, 11: „... at en anden slags præst skulde opstå efter Melkisedeks vis og ikke nævnes efter Aarons vis“.
- berede* (ty. bereiten), afl. af 1) indrette, s. hebr. 3, 3, „thi hvert hus indrettes af nogen, men den, som har indrettet alt, er Gud“, 2) af sætte i stand til, s. 2. kor. 5, 5: „men den, som har sat os i stand til dette, er Gud, som gav os åndens pant“.
- beredt til* (ty. bereit), afl. af rede til, s. Apok. 9, 15: „de fire engle ... vare rede til at ihjelslå tredjedelen af menneskene“.
- beråde sig på* (ty. sich berathen), afl. af rådslå om, s. Apg. 5, 33: „og de rådsloge om at slå dem ihjel“.
- besé* (ty. besehen), afl. af se, s. Mt. 22, 11: „da nu kongen gik ud for at se gæsterne ...“
- besegle* (ty. besiegeln), afl. af sætte segl for, s. Mt. 27, 66: „og de gik hen og bevogtede graven sikkert med vagten efter at have sat segl for stenen“.
- besegling* (ty. besiegelung), afl. af segl på, s. rom. 4, 11: „han fik omskærelsens tegn som et segl på den troens retfærdighed, som han havde som uomskåren“.
- besinde sig* (ty. sich besinnen), afl. af skønne, s. Mk. 8, 17: „skønne I ikke endnu, og forstå I ikke?“
- besidde* (ty. besitzen), afl. af eje, s. kor. 6, 10: „som de, der intet have, og dog eje alt“.
- beskikke* (ty.-dsk.), afl. af 1) indsætte, s. hebr. 7, 28: „thi loven ind-sætter til ypperstepræster mennesker, som have skrøbelighed“, 2) af sætte til, s. 1. Tim. 2, 7: „for dette er jeg sat til prædiker og apostel“, 3) af udtagen, s. rom. 1, 1: „apostel i følge kald, udtagen til at forkynde Guds evangelium“, 4) af udvalgt, s. 2. kor. 8, 19: „han er også udvalgt af menighederne til at rejse med os med denne gave“.
- beskue* (ty. beschauen), afl. af 1) fæste øjet på, s. 2. kor. 3, 13: „for at Israels børn ikke skulde fæste øjet på, at det, der forsvandt, fik ende“, 2) af skue, s. 1. Joh. br. 1, 1: „... det, vi skuede, og vore hænder følte på“.
- beskæmmes* (ty. beschämen), afl. af 1) blive til skamme, s. rom. 10, 11: „hver den, som tror på ham, skal ikke blive til skamme, 2) af blive til intet, s. 1. kor. 2, 6: „... denne verdens herskere, som blive til intet“.
- besnære* (ty.-dsk.), afl. af fange, s. 2. Tim. 3, 6: „de, som snige sig ind i husene og fange kvindfolk, der er belæssede med synder“.
- bespejle* (ty. spähen), afl. af lure på, s. gal. 2, 4: „... som jo havde listet sig ind for at lure på vor frihed, som vi have i Kristus Jesus“.

- bespotte* (ty. bespotten), afl. af spotte, s. Mk. 15, 29: „de, som gik forbi, spottede ham“, ligel. Mt. 20, 19.
- bespotter* (ty.), afl. af spottelysten, s. 2. Tim. 3, 2: „... praleriske, hovmodige, spottelystne“.
- bespytte* (ty.-dsk.), afl. af spytte på, s. Mk. 10, 34: „og de skulle spotte ham og spytte på ham og hudstryge ham“.
- bespørge sig* (ty. eft. befragen, om, med, indbyrdes), afl. helt af 1) af overveje, s. Mk. 9, 33: „hvad var det I overvejede med hverandre på vejen?“, 2) af tale med, s. Mk. 9, 34: „thi de havde talt med hverandre på vejen, om, hvem der var den største“, 3) af spørge hverandre, s. Mk. 1, 27: „de bleve alle forfærdede, så at de spurgte hverandre og sagde...“, 4) af tvistes med, s. Mk. 9, 14: „... så de en stor skare omkring dem og skriftkloge, som tvistedes med dem“, ligel. 9, 16: „hvorom tvistes I med dem?“, 5) af tænke med, tænke på, s. Mk. 8, 16: „og de tænkte med hverandre: det er, fordi vi ikke have brød“, ligel. 8, 17: „hvorfor tænke I på, at I ikke have brød“, 6) af spørge til råds, s. gal. 1, 16: „da spurgte jeg straks ikke kød og blod til råds“, 7) af ordskifte, s. Mk. 12, 28: „... som havde hørt deres ordskifte“.
- bestandighed* (ty. beständigkeit), afl. af 1) udholdenhed, s. 1. thess. 1, 3: „eders udholdenhed i håbet på vor Herre Jesus Kristus“, 2) af fortrøstning, s. hebr. 11, 1: „troen er en fortrøstning til det, som håbes“.
- bestemme* (ty. bestimmen), afl. af aftale, s. Apg. 28, 23: „efter så at have aftalt en dag med ham, kom de til ham i herberget“.
- bestyrke* (ty.-dsk.), afl. af styrke, s. Apg. 14, 22: „... styrkede disciplenes sjæle“.
- bestå i* (ty. bestehen), afl. af stå i, s. Joh. 8, 44: „han var en manddraber fra begyndelsen af, og han står ikke i sandheden“.
- besvige* (ty.-dsk.), afl. af øve svig, s. rom. 3, 13: „med deres tunger øvede de svig“.
- besvære* (ty. beschwören), afl. af 1) falde til byrde, s. 2. kor. 11, 8: „faldt jeg ingen til byrde“, ligel. 2. kor. 12, 13: „at jeg ikke selv faldt eder til byrde“, 2) af lægge byrder på, s. Luk. 11, 46: „I lægge menneskene byrder på, vanskelige at bære“.
- besværing* (ty. beschwerde), afl. af tyngge, s. 2. kor. 11, 9: „og i alt har jeg holdt og vil jeg holde mig uden tyngge for eder“.
- besværligt* (ty. beschwerlich), afl. af vanskeligt, s. Mk. 7, 32: „og de bringe ham en døv, som også vanskeligt kunde tale“.
- besynderligen* (ty. besonders), afl. af især, s. 2. Tim. 2, 13: „når du kommer, da bring min rejsekjortel med dig — og bøgerne, især dem på pergament“.
- i besynderlighed* (ty. besonders), afl. af især, s. 1. kor. 12, 11: „den samme ånd, som uddeler til enhver især, eftersom han vil“.
- betage* (ty. benehmen), afl. af fratage, s. 2. kor. 11, 10: „... skal denne ros ikke fratages mig i Akajas egne“.

- betagen i* (ty.-dsk.), afl. af stedt i, s. Apg. 8, 23: „thi jeg ser, at du er stedt i bitterheds galde og uretfærdigheds lænke“.
- betale* (ty. bezahlen), afl. af gengælde, s. 1. thess. 5, 15: „ser til, at ingen gengælder nogen ondt med ondt“.
- beté sig* (ty.-dsk.), afl. af fremstille sig for, s. Luk. 5, 14: „gå bort og fremstil dig selv for præsten“. NB. Kristj. Pedersen har: „te dig for præsten“ (jf. te = vise, fynsk ldm.).
- betragte* (ty. betrachten), afl. af 1) fæste øjet på, s. 2. kor. 3, 7: „... så at Israels børn ikke kunde fæste øjet på Mose ansigt på grund af hans ansigts herlighed, som dog forsvandt“, 2) af se hen til, s. hebr. 3, 1: „ser hen til vor bekendelses udsending og ypperstepræst Jesus“.
- betrængt* (ty. bedrängt), afl. af nødlidende, s. 1. Tim. 5, 10: „... har hjulpet nødlidende, har lagt sig efter al god gerning“.
- betænke ved sig selv* (ty. bedenken), afl. af tænke ved sig selv, s. Mt. 21, 25: „men de tænkte ved sig selv og sagde ...“
- beundringsværdig* (ty. bewundernswerth), afl. af underfuld, s. 1. Pet. 2, 9: „for at I skulle forkynde hans dyder, som kaldte eder fra mørke til sit underfulde lys“.
- bevare* (ty. bewahren), afl. 1) af fastholde, s. hebr. 3, 14: „... så fremt vi fastholde vor første fortrøstning urokket indtil enden“, 2) af vinde, s. Luk. 21, 19: „ved eders udholdenhed skulle I vinde eders sjæle“, 3) af gemme, s. Luk. 2, 51: „og hans moder gemte alle de ord i sit hjærte“, 4) af vogte på, s. 2. Tim. 1, 12: „... jeg er vis på, at han er mægtig til at vogte på den mig betroede skat“.
- bevidne* (ty.-dsk.), afl. af kundgøre, s. gal. 1, 11: „men jeg kundgør eder brødre! at det evangelium, som er forkyndt af mig, er ikke menneskeværk“.
- bevise* (ty. beweisen), afl. 1) af gøre, s. 2. Tim. 4, 14: „smeden Alexander har gjort mig meget ondt“, 2) af udvise, s. Tit. 3, 2: „... udvise al sagtnodighed imod alle mennesker“, 3) af vise, s. Apg. 28, 10: „de viste os også megen ære“, 4) af yde, s. 1. kor. 7, 3: „manden yde hustruen sin skyldighed“.
- bevogte* (ty. bewachen), afl. af holde vagt over, s. Mt. 27, 54: „... de, som tillige med ham holdt vagt over Jesus“.

HUMLEAVL PAA FYN

AF

CHRISTINE REIMER

DET er en ret mærkelig Kendsgerning, at jo mere Danmark forbruger af Humle til sin store Ølfabrikation, des mere gaar Humleavlen tilbage her i Landet. Danmark kan langt fra dække sit Forbrug med den indenlandske Avl; men ikke desto mindre kan det dog have Betydning, at Humlen i 1914 i Krigsaaret var særlig rigtbærende og af udmærket Kvalitet, at man altsaa har en stor og vellykket Humleavl inden for vore egne Grænser.

Fyn er Humlens Hjem, men her tænkes i det efterfølgende i Særdeleshed paa Avlen i den saakaldte rigtige Humleegn, hvor de største og de ældste Humlehaver findes. Den omfatter det nordvestlige Fyn langs Baaring Vig ad Middelfartkanten til og en Strækning op mod Bogense; det vil sige en stor Del af Vendsherred og Dele af Skovby Herred. Humlen tager til i Frodighed og Fylde, naar man nærmer sig disse Sogne; og af Landsbyerne der omkring er igen Vejrup, Skovshøjrup, Brænderup og Kødstrup særlige Humlebyer.

Humlen er en meget vanskelig Avl. Er den god, giver den udmærket Udbytte og Løn for Møjen; men den er saa afvekslende og selv under den bedste Pasning saa afhængig af Vejret, at den kan mislykkes ganske. Den taaler ikke Kulde og Nattefrost, den kan blive ødelagt paa en enkelt Nat, saavel om Foraaret som om Efteraaret. Om Foraaret fryser da Spirerne bort, det er dog sjældent, men det kan indtræffe, og Spirerne bliver i saa Fald næsten „sorte“ og falder ned paa Jorden, og om Efteraaret kan Humlekopperne blive afsvedne, saa de kan blive helt „røde“, udtrykker man sig. I 1867 kom der bl. a. St. i Haarslev Sogn Sne og Frost den 13. Maj — saa siges der. De tilbundne Humlespirer frøs bort,

og man maatte vente, til nye Spirer kom frem, som saa blev bundet op. Men den paafølgende Sommer gav megen Frugtbarhed.

Disse Omstændigheder er Aarsag til, at de fleste Husmænd er ophørt med Humledyrkning. De anvender Jorden til Hindbær- eller Jordbær dyrkning eller andre nyere Afgrøder i stor Stil, som er mindre vilkaarlige, og derfor giver dem mere ensartet Udbytte under mindre usikre Forhold. Ogsaa Tobak. Men denne Avl fik sit Banesaar, da der blev lagt Skat paa den.

Det skyldes da ogsaa Vejrliget, at man paa de oven for nævnte Strækninger regner Sommeren 1914 for et særdeles godt Humleaar. Her faldt ofte Tordenbyger i den varme, tørre Tid, saa Sol og Væde vekslede paa en for Humlen gavnlig Maade. Humlen var saa rig og god, som den kan blive. Den gav godt og tog sig smukt ud.

Humlen er en egenartet Afgrøde med en egenartet Indhøstning. Humleavlens er egentlig ikke sat i Kultur under nye Former. Vel dyrkede man den i gamle Dage ikke i regelmæssige Rækker, men Planternes Rødder — som de fynske Humledyrkere kalder „Humlehoveder“ — laa uregelmæssigt i Jorden. Men den er vedblivende en husflidsagtig Syssel, hvor alt foregaar med Haandkraft. Sønnen har taget Faderens og Bedstefaderens Humlehave i Arv, og Arbejdet udføres i sin Helhed taget paa samme Maade, som da en saadan Have var ny og ung. Det vil dog igen sige, at gaar man i Enkeltheder, udføres Arbejdet ikke nu med den Omhu eller lagttagelse af mange Regler og Skikke, som for blot en Menneskealder siden.

Humlen er en Plante, der baade som vildvoksende og som dyrket kan føres langt tilbage i Tiden — og Dyrkningen er paa-budt i Danske Lov¹ — men den rationelle og indbringende Humle-avl, her er Tale om, har sit Udspring fra de Haver i Brænderup og Nabosogne, som skyldes den daværende Ejerinde af Kærsgaard, Fru Anne Trolle Bille, da hun, som en kendt Sag, som Enke i Aarene 1700—02 sendte et Par dygtige Mænd blandt sine Fæstebønder til Preussen for der at lære Dyrkningen at kende. Desværre

¹ Humlens Historie skal dog ikke behandles her. Vedrørende den o. a. m. se Professor Schübeler's Værker, Landmandsbogen og l. St., ligeledes findes Humlen omtalt som Kulturplante i adskillige Haandbøger. Til nærværende Skildring benyttes slet ikke trykte Kilder, den hviler udelukkende paa Selvsyn og paa et Indsamlingsarbejde i Efteraaret 1914.

kan man ikke nu paavise, hvor disse historiske Humlehaver med den forbedrede Dyrkningsmaade har ligget. Thi man kan ved Udgravninger træffe Rødder fra gamle Humleanlæg samt vildvoksende Humle rundt om paa hele det oprindelige Terræn.

Skønt man træffer Humle de fleste Steder paa Fyn — ogsaa mindre Haver spredt hist og her — betragter man dog endnu fra hin Tid Brænderup Sogn som Humlens Arnested og som et af de vigtigste Centre for Avlen, og i det følgende skal jeg meddele, hvad der beredvillig er blevet mig meddelt, dels af Humleavlere fra Sogne i Skovby Herred, dels ved Besøg paa Brænderupegnen hos erfaringsrige Humledyrkere der — jeg nævner med Tak Hr. Sognefoged, Gaardejer R. F. Hansen i Brænderup og Hr. Gaardejer Jens Andersen i Skovshøjrup.

Paa Brænderupegnen er endnu nogle Humlehaver paa 8,000 Stænger — ja en enkelt nok paa 10,000 — og mange paa 1 eller 2,000. En Have paa 3—4,000 Stænger optager ca. 10,000 Kv. Alen Jord. Der er almindeligvis $1\frac{3}{4}$ Alen paa begge Leder fra den ene Stang til den anden. En Humlehave ser ens ud, hvad enten man ser den fra den ene eller den anden Side. En af disse Haver er lagt 1880, en anden har ligget i 60 Aar. En Humlehave kan blive 70—80 Aar og mere, men for at en saadan Have kan blive gammel og være ydedygtig i saa lange Aarrækker, skal den passes godt med Gødning og Renholdelse.

Det er stadig de samme Planter. De kan ikke godt fornyes; thi er der en spinkel Plante imellem, der kunde trænge til Fornyelse, beholder man den dog, da den gamle Humle vokser saa stærkt, at der ikke kan blive Lys og Luft nok for en enkelt ny Plante, som staar indeklemmt. Man har derfor i gamle Haver hist og her nogle svage eller helt udgaaede Planter — dog kun faa, naar Haven holdes i god Kultur.

De gamle Haver ligger lunt, enten med Krat eller Bygninger til Læ. Humle er sart, den trives bedst i Skovegne. Den paa de yderste Stænger er mest haardfør. Naar Humlen skæres ned, maa man derfor begynde fra den mest beskyttede Kant, da den, der er vokset i Ly, ikke taaler at blive yderste Forpost. At høste Humle ind tager nemlig Tid; man regner fire Uger for de større Haver i et frugtbart Aar, men Høsten kan være saa ringe, at den kun varer en Ugestid.

Paa Humleegnen var i gamle Dage Granen 'et sjældent Træ.

Man brugte da fortrinsvis Ellestænger, og det tillige for Spaanernes Skyld. Man skrabede nemlig Barken af Stængerne tidlig i For-aaret og brugte Spaanerne til at røge Flæsk ved, hvortil de er fortrinlige; de gav Flæsket en ypperlig Smag. Nu er det nærmest Træskomanden, der røger Flæsket hjemme hos sig for Betaling, og da bruges i Reglen Bøgespaaner. Og nu bruger man Stænger af baade Gran, El og Ask, dog helst Gran. Thi vel gælder det om, at Stængerne skal være bark- og knastfri; men Stænger af Ask — som paa Folkesproget kaldes Esk — regnes dog for at være vel glatte for Spirerne at slynge sig op ad, idet der paa disse Stænger ikke findes saadanne Smaaknaster som paa Granstængerne.

Humlen skal være stænget til Paaske, saaledes sagde man forhen; om det da ikke var sket før, saa anvendtes ofte Paaske-lørdag dertil — ja i gammel Tid endog Langfredag. Nu forlader man slige Regler og stænger, naar Jorden er tjenlig dertil om For-aaret. Ved de større Haver udfører fem—seks Mand dette Arbejde paa en Dagstid. Almindeligvis rager Stængerne 6—8 Alen op; de højeste regnes til 12 Alen, enkelte vel derover. En Stang paa 14 Alen maa dog betragtes som ret sjelden. Men en Højde af 10—12 Alen kan Stængerne ofte have i Nærheden af Møddingen, ved Husene og andre Steder, hvor der kan kastes Affald, som gøder.

Man stænger, naar Humlespirerne er ved at bryde frem af Jorden. En høj Stang sættes en halv Alen ned i Jorden, en kortere ca. 8 Tommer. Stængerne stampes ned. Der skal Øvelse til, saa de kraftigste Planter faar de længste Stænger og ikke omvendt. En Uøvet stænger tidt fejl, især i Blæstvejr og rammer ikke Hullet. Stangen skal sættes i Syd og saaledes, at i Regn den vaade Top kan dryppe ned i Hullet. Dertil udfordres ligeledes Færdighed; thi naar det for Ekpl. er en kroget Ellestang, skal Spidsen stænges skraat ned i Jorden.

Stængningen kræver i det hele taget Indsigt og Erfaring. Første Aars Humle stænges med „Rokke“ (Enkelttal en Rok), det er Kæppe, som kun er 2—3 Alen høje. Det andet Aar gror Humlen saa højt, som den nogenlunde er i Stand til. Stængerne er da i Reglen fra 5—10 Alen høje. „Her maa et Skøn til, som Dyrkeren maa være i Besiddelse af“ — siger en af mine Meddelere. Naar man bruger for korte Stænger, for Ekpl. paa 4 Alen, saa siger man, at saadanne Stænger „kan man hænge sin Kasket paa“.

Er Stængerne for lange for Planten, bliver Humlen „sprængt“

(yder mere, end den formaar, overbebyrdet), og saa svækkes Humlens Evne til at gro næste Aar; og er den først „sprængt“, er det vanskeligt at faa den til at gro igen, saa skal der Gødning til, og den skal atter have smaa, lave Stænger. Stængerne maa ikke være længere, end at Planten kan naa Toppen for at faa Lys og Sol. Naar Planten er „afgroet“, skal der helst være en lille „Lue“ (Hue) paa Toppen — saaledes at denne rager ud over Stangen med en nedhængende Dusk. Det er ikke heldigt, hvis Ranken kun lige naar Toppen, saa kaldes Humlen „spids“ (knap, skral, ringe), og saa giver den for lidt.

Kommer der stærk Blæst kort efter, at Humlen er stænget, maa Arbejdet efterses; thi da kan enkelte af Stængerne være blæst ud af Retningen.

Humlen snor sig spiralformet fra Venstre til Højre — snor sig ret om — „gaar med Solen“. Naar de gamle Bønder var til Gilde, og man ved Bordet lod Retterne gaa om, og dette ikke skete „ret om“, men det hændte, at Noget blev sendt „avet om“, plejede de da at sige: „Saa faar vi ingen Humle i Aar“.

Naar Humlen er ca. $\frac{3}{4}$ Alen høj, bindes den første Gang til Stangen med et Par Halmstraa. Dette maa ske i Solskin; regner det, eller Spirerne blot er vaade, knækker de midt over. De unge Stængler er meget skøre. Der rives dog mange af. Der bindes 5—6 Stykker op; men undertiden kan der senere gro nogle flere Spirer op fra „Hovedet“. De øvrige træder man ned, og senere skæres de af med en Kniv. De, der bindes op, samles alle paa een Gang og ikke hver Ranke for sig. De maa ikke bindes for fast til Stangen; thi saa kan de ikke gro, men bliver krogede og svage.

Halmen dertil lægges forud i Vand. I ældre Tid brugtes dertil „Rostehalm“ — naar man havde den — den Halm, der havde gjort Tjeneste i Bunden af Bryggerkarret ved Ølbrygning. Men nu brygges der ikke meget paa Landet, og næsten slet ikke Gemmeøl om Foraaret; man køber Øl.

Senere gentages Opbindingen to—tre Gange, indtil Humlerankerne kan skøtte sig selv. Men første Gang gaar der mest Tid til, de næste Gange kan det hurtigere klares. Man er i Reglen færdig — saa siges der: „ved godt Midten af Maj Maaned“.

Der skal gødes godt. En Have paa ca. 3,000 Stænger kræver — een Mand siger 10 Læs, en anden 15 Læs Gødning om Aaret.

Den bedste Humlegødning er Kompost. Een Humledyrker siger: „Ajle er ogsaa godt“. En anden siger dertil: „Aa ja, dog paastaas det, at Humlen ved Brug af Ajle undertiden bliver „sort“ 3: angrebet af Skimmel og bærer ikke Frugt“.

Haven graves ved Maj, men før den graves, hakkes den. Man hakker ved Humlen med en tregrenet Hakke. Alle Udløberne hakkes op af Jorden og rives eller skæres af inde ved „Hovedet“. Disse Udløbere kan tilskæres i en vis Længde, ca. syv Tommer, og bruges til Anlæg af nye Humlehaver. Hvad Ukrudt, der findes ved „Hovedet“, hakkes ogsaa bort. Naar Haven er gravet, rives den, og senere skuffes den een eller to Gange og holdes siden fri for Ukrudt. En Humlehave bærer stærkt Vidne om sin Ejers Ordenssans og Paapasselighed.

I Maj tager Humlen ret til at gro. Da har den Fart paa. Man siger, at man da kan staa stille og se Humlen gro. Den kan nemlig i et Døgn vokse et Kvarter i Højden. Naar man skærer et Mærke i en Stang med en kraftig Plante, kan man se, hvor højt Ranken har slynget sig fra Dag til Dag — stadig formet som en Proptrækker. Paa en rigtig varm Majmaanedsdag kan de bedste Spirer gaa et godt Stykke i Vejret. Planterne ligesom kappes om, hvem der kan klavre bedst.

Humlen skal efter gammel Tale være „afgroet“ — eller som det ogsaa kaldes paa Fyn „toploven“ 3: topløbet — til St. Hans Dag. Den skal dog helst gro til ind i Juli; thi den skal helst gro, til den begynder at blomstre. Det er ikke heldigt, at den er for tidlig „afgroet“, da den saa gerne kan blive angrebet af Skimmel-svamp, naar den staar en Tid og ikke har noget at „bestille“, før den blomstrer. „Torden og Lynild renser Humlen“, hedder det, befrier den for Svamp og Bladlus og andet Utøj. Humlen har mange Fjender, saaledes ogsaa Jordlopper.

Naar Kronen er for stor, saa den gaar ud over Stangen, sætter man en Hjelpestang til. Den kaldes ens i de forskellige Sogne, nemlig en „Kongestang“. De Planter, der naar Toppen før St. Hans Dag, faar en større Stang sat til, som Planten saa videre kan gro op ad. Man siger: „Humlen er god i den Have, saa mange Kongestænger der er ved St. Hans Dag“.

Naar Humlen blomstrer, siger man, at den „purrer“ eller „porrer“, og en tre Ugers Tid derefter sætter den „Kopper“ — danner Hovederne. Blomstringstiden er forskellig; mangler Planten

Regn, blomstrer den i længere Tid og er da „sen til at falde Kopper“.

Ved Høsten i 1914 var det en Fryd at se Rankerne tæt besat med store, svulmende, lysegrønne Klaser, Stang ved Stang rage til Vejrs op mod en klar, blaa Himmel. De fleste Ranker groede op over Stangen og bøjede sig som store Duske nedad — ogsaa i Egnen omkring Brænderup, hvor man i de store Haver bruger meget høje, kraftige Stænger — tilsyneladende højere, end man almindeligvis ser dem i en af de mindre Haver uden for den særlige Humleegn. „Det er meget muligt“, svarer en af mine Hjemmelsmænd hertil, „det kommer maaske af Interessen for Humledyrkning da er mindre, for Ekpl. i Haarslev Sogn, end i Brænderup, hvor Humlen endnu for Mange regnes for en god Biindtægt“. — For øvrigt har Skovsgaarde By i Haarslev Sogn i sin Tid været en anset Humleby.

I første Halvdel af September begynder man at skære Humlen ned og fortsætter til Mikkelsdag eller nogle Dage ind i Oktober; enkelte Aar begynder og slutter man noget før. Høsten begynder nemlig, naar der er begyndt at komme gule Blade ved Roden, naar „Kopperne“ — der hidtil er lugtfri — begynder at udbrede den aromatiske Humleduft, bliver klæbrige, og der ved Roden af Knoppernes Skæl findes en Dannelse af Lupulin, Humlemel (Bitterstoffet). — (Ogsaa den lille Ansats til Frø er spiralformet.)

Samtidig med Afskæringen plukker man Humlen. Der skæres ikke flere Ranker ned ad Gangen, end der kan plukkes paa een Dag. I en større Have tages derfor ofte den først afskaarne Humle af lidt vel tidlig, undertiden er den knap moden nok, men der maa begyndes, for at den sidste ikke skal blive overmoden. Øverste-maalet for, hvad en ekstra god Stang kan bære, regner man til 10—12 Pund grøn Humle; en almindelig, god Stang bærer fra et Pund til ca. et Par Pund.

Man skærer Rankerne over paa Stangen der, hvor Knopperne begynder, og det er i Reglen 2 eller 2½ Alen fra Jorden. Den nederste Del af Rankerne, Rodrankerne, skydes ned først, inden Stangen trækkes op, man tager nu denne op, og man skyder derefter den øverste Del, Toprankerne, oven ud af Stangen. Det afskaarne binder man i Knipper, og saa begynder Plukningen. Man sidder inden Døre omkring et Bryggerkar — 5 Personer kan faa Plads — og nu holder man Ranken med venstre Haand og piller

med højre Haand Knopperne af. En afskaaret, uplukket Ranke kaldes nu „en Rusme“. De afplukkede Ranker anvendes til Kørne, som paa den Tid er begyndt at „ligge inde“ — være paa Stald om Natten.

Der maa ikke komme Blade med. Jo mere Humlen er fri for Blade og Stilke, des smukkere bliver den, og des lettere er den at sælge. At rense Rummet før tomme Ranker samt navnlig at skille Blade fra og pille tabte „Kopper“ op kaldes: „at løsse Løv“. Naar Humleplukningen lakker mod Enden, bliver Bladene undertiden noget gule, ogsaa af Nattefrost, og mange af dem falder da paa Gulvet, og saa har man større Arbejde end i Begyndelsen med at „løsse Løv“. For gamle Folk kan det jævnlige hænde, at der falder nogle „Kopper“ paa Gulvet, naar de trods rystende Hænder eller de er lidt svage paa Synet, dog gerne vil hjælpe til og ogsaa nok kan plukke nogle „Rusmer“ om Dagen.

Den Part af Rankerne, som bliver tilbage i Haven, skæres af senere hen paa Efteraaret. Af disse stærke Rodranker snoede man tidligere Ranketøj til Kreaturerne. Denne Syssel er nu ganske ophørt. I en senere Tid brugte man Rankerne til deraf at flette Dørmaatter, og det gør man fremdeles. Rankemaatter er særdeles stærke. I Arresthuset i Middelfart laver Fangerne Maatter af Ranker fra Brænderup. De kan til dette Øjemed sælges til 5—6 Øre pr. Knippe. Men mange Humledyrkere bruger dem ogsaa til at fyre op med, naar der skal bages i den store Ovn, eller — da Rugbrødbagning i Hjemmet nu næsten er ophørt — bruges de nu mere til at binde Knippebrænde sammen med, hvortil de er sejge og stærke, særlig i Fald de forud opblødes i Vand. I sin Tid tillystes det i Aviser, ved Opslag, ved Lysning til Kirkestævne o. l., at der blev brændt Humleranker en bestemt Dag og Tid i den og den Mands Mark. Det var disse Ranker, og det finder saaledes ikke mere Sted. Asken af dem var særdeles god til Bygelud. I Fald man nu ikke anvender dem paa ovenanførte Maader, men gemmer dem saa længe, bruger man dem da til St. Hans Blus.

Forhen var Plukningen væsentligt et Aftenarbejde, hvor man ved gensidigt Laan og Støtte af Mandskab gik sammen, blev lidt ekstra beværtet, fortalte Nyt og fortalte Historier, sang Viser og holdt ud til Midnat mindst. Det var en lystig Færd. Ved Humleplukningen havde den folkelige Livlighed et af sine Brændpunkter,

hvor Folketroen og den folkelige Digtning og Sang ret kom til Orde. — Man satte den Gang „den lange Lysestage“ midt i Karret, benyttede ogsaa Dejgtrug o. l., thi der var da mange Humleplukkere om Arbejdet.

Plukningen foregaar fremdeles paa samme Maade, men ved Husets egne Folk med een eller to lejede Koner — „Humlekoner“ — til Hjælp, der sidder stadig ved Arbejdet hele Dagen. Men Ungdommen holder ikke nu af at plukke Humle om Aftenen, og nu holder man i hvert Fald op sædvanlig Kl. ti eller halv elleve.

Humlen tørres efterhaanden paa en Maltkølle. En „Køllegris“ kalder Fynboerne en saadan Indretning i Ovnessen. Der er et Indfyringssted, og Varmen gaar ud af aabne Huller i Muren og ud over det, der skal tørres — Malt, Humle — der ligger udbredt paa en Lem, som slutter til Tørrerummet, og som kan løftes af. Humlen tørrer i 6 Timer. Af fire Pund svinder de tre. Fem Lispund grøn Humle giver saaledes kun tyve Pund tør Humle.

Lige idet Humlen kommer fra Køllen, er den saa tør, at den rasler. Efter Tørringen lægges den paa Loftet for at „svede“ eller „slaa sig“. Derefter sælges den. I Følge een troværdig Udtalelse skal den ligge mindst 14 Dage, i Følge en anden lignende er den tjenlig til Salg, naar den har ligget nogle Dage. — Det er disse uendelig mange smaa Forskelligheder i Skikke, der forefindes om samme Emne inden for ganske korte Afstande, der besværliggør i en betydelig Grad ethvert Indsamlingsarbejde, naar man vil begrænse Stoffet til: ud af Mængden at finde en nogenlunde Norm o: skrive det, man anser for Reglen, ikke Undtagelserne.

Tidligere blev Humlen opkøbt af omrejsende Humleprangere, og disse Handelsfolk har haft en rig Periode. Der er endnu Smaa-prangere, men Handelen foregaar dog ikke som i gamle Dage. Der drives nu Storhandel. Humlehandlerne har nu som oftest Køller, som de lægger den købte Humle paa for at svovle den, for at gøre den holdbar. Naar den er svovlet, presses den fast sammen i firkantede Pakker af forskellige Størrelser, fra et halvt Pund indtil et Lispund og derover, og forsendes til Forhandlere — Smaakøbmænd og Forbrugsforeninger — samt til Forbrugere over hele Landet.

Paa den her beskrevne Egn findes et Humlemagasin i Bro, der køber en stor Del af Avlen, men ikke al Avl; der er efterhaanden kommet flere større Humleforretninger, ogsaa i Vends

Herred. Naar Humlen da sælges, er det ofte hele Humlehaven, der sælges, medens Humlen endnu staar paa Roden, og paa Vilkaar, der retter sig efter den tyske Humlepris. I Sommeren 1914 var Prisen 1 Kr. pr. Pund samt 5 Øre mere for hver 10 Mark (tysk), Brunsviger Humle kostede over 65 Mark pr. Centner; — senere blev Prisen lavere.

Priserne er ligesom Humlens Frugtbarhed og Godhed yderst afvigende og afhænger af Mængden og Beskaffenheden. En Humlehave paa nok fire Tønder Land har givet et Par Hundrede Lispund, siges der. Haverne er dog ikke nu saa store — i hvert Fald sjældent — som foran anført. Humle kan koste et Par Kroner pr. Pund, og den har været solgt for 40 Øre, ja en Mand siger, at han har solgt 1000 Pund for 26 Øre pr. Pund, samme Mand fik for faa Aar siden 1 Kr. 60 Øre. 75 Øre har Humlen i den nyere Tid tidt kostet, og dette regnes for en ret ordentlig Pris. En Krone pr. Pund anses blandt Dyrkerne for en god Pris, „og kan man faa denne Pris i en Aarrække“, siger en af mine Meddelere, „er der ikke nogen Havevækst, som kan give et saa stort Nettoudbytte som velpasset Humle“. „Men“, føjer samme Mand til, „naar en Humlehave skal passes godt, skal der Dygtighed, Kendskab, Interesse og Gødning til“.

Ja, Humlen er som forud bemærket en særegen Avl, og den indtager en Særstilling blandt Danmarks Afgrøder, men en Avl, der er i stadig stigende Nedgang¹. De saa stærkt besungne fynske Humlehaver svinder ind, og selv i det rige, frugtbare Vends Herred gaar Avlen stærkt tilbage, hvorved Landsbyerne efterhaanden bliver beskaaret for den Landidyl og Poesi, de store, velholdte, tæt paa hverandre liggende Haver frembyder, samt for den krydrede Duft, disse Haver afgiver i Høsttiden, og særlig da naar som i 1914 Humlen var ualmindelig køn.

Humlen er omtonet af Poesi. H. C. Andersen har i sin Digtning ikke glemt Humlen. Ikke blot synger han om Fædrelandet:

„Du danske, friske Strand,
hvor Oldtids Kæmpegrave
staar mellem Æblegaard og Humlehave“;

¹ Se forøvrigt om Humlen i ældre Tid i Skovby Herred og om Ølbrygning i Kapitlerne herom — ligeledes efter mundtlige Kilder — i mit Arbejde: „Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde“ II, samt I, Side 64, 68.

men selv i hans næstsidste Digt er Humlen forherliget. Da Digteren laa syg hos Etatsraad Melchior's paa Villaaen „Rolighed“, dikterede han den 5. Juli 1875 om Aftenen Kl. 11 et Digt, som Fru D. Melchior nedskrev, og som nu er velkendt. Originalen til dette dikterede Digt er skænket „H. C. Andersens Hus“ med Tilføjeelse, at Andersen „laa i Sengen meget træt og afkræftet og med lukkede Øjne“. I det første Vers priser han Fyn, og man ser, at der først er sagt „Hyldeduft“, men at dette Ord er overstreget og erstattet af „Humleduft“. Det er altsaa disse Linier:

Fyn, hvor jeg fødtes til Tankens Lyn
mellem vilde Roser og Humleduft,
velsignet Dit Solskin, velsignet Din Luft.“

Efterskrift. At Humlen er en lunefuld Plante, der er Vejrliget stærkt underkastet, leverede Sommeren 1915 Bevis for. Paa Brænderupegnen var Humlen da i mange gamle Haver nærmest mislykket. En Landsby paa denne Egn kan, naar Humlen er rigtbærende og den er naaet sin Modenhed paa Stængerne, dufte af Humle fra den ene Ende af Byen til den anden. I 1915 afgav Humleegnens Haver ikke den sædvanlige stærke Duft, en Duft, fremkaldt af Mængden af Humle, saa man mangen Gang paa Afstand kan lugte en moden Humlehave, før man kan se den. En Have, der i 1914 gav ca. 700 Pund Humle, giver — mener Ejeren — i 1915 maaske kun 50 Pund. I det øvrige Fyn i de smaa, spredte Humlehaver var Humlen mange Steder god. Ogsaa i Brænderup Sogn var der i 1915 udmærkede Haver, der bar „Humlekopper“ for Ekpl. af 5—6 cm. Længde, ca. 7 cm. Omfang og med en halv Snæs store skeldannede Lag paa Række. En af disse Haver plejer kun at afvige meget lidt i sin Frugtbarhed, Avlen er i Reglen ca. 60 Lispund, og den har ikke i 50 Aar slaet fejl af nogen Betydning. Ejeren havde i 1915 Besøg af en tilrejsende Landmand, der mente, at Jorden i Humlehaven blev blandet med kemiske Stoffer, som bragte Haven til denne ensartede og udmærkede Avl. Dette er ikke Tilfældet. Ejeren mener, at Havens sikre Ydeevne kun afhænger af Beliggenheden i Læ af Skove, men frit og aabent ud mod Øst, saa frisk Luft, Lunhed og Sol er forenet paa en særdeles gunstig Maade. Saa stor Indflydelse har de klimatiske Forhold paa Humleavl.

HUMLENAVNE

AF

VIGGO BRØNDAL

DEN almindelige Humle (Linné's *Humulus Lupulus*), der er vildtvoksende baade i Europa og i Asien, har i al Fald siden den tidlige Middelalder været dyrket i Mellem-Europa, idet som bekendt, Hunblomsterstandene — paa Dansk og Svensk kaldet *Humlekopper* eller *Humleknopper* — bruges til Ølbrygning.

Hvor og naar denne Dyrkning først har fundet Sted (for derfra at brede sig til andre Egne og Folk), har det ikke været den historiske Botanik muligt at opklare: Mangelen paa præcise historiske Oplysninger saa vel som den vilde Humles store Udbredelse gør Opgaven yderst vanskelig.

Her er da et Punkt, hvor den sproglige Arkæologi maa kunne gribe ind: Studiet af Tingenes Navne kan supplere Studiet af Tingene selv¹. Lykkes det nemlig ad rent sproglig Vej at bestemme et Ords Oprindelse og Vandringer — altsaa de Kulturkredse, det er gaaet igennem — vil der være en, ofte meget stor, Sandsynlighed for, at den Ting eller det Begreb, Ordet betegner, er opstaaet i samme Kreds og vandret de samme Veje. Er Talen om en dyrket Plante, er det dog naturligvis kun dens Kulturhistorie (og ikke dens Forhold til Naturen), som Navnestudiet kan oplyse noget om.

Humlens europæiske Navne (bortset fra to, som staar isolerede: litauisk *apwynys*, egl. „Ranke“ og nygræsk *ἀρωκόκλημα* „vild Ranke“) falder nu i fire Grupper:

- A) middellatinsk *humulus*, det Navn, som Botanikerne har antaget, og som ogsaa har langt den største Udbredelse: i Nordisk,

¹ Sml. Schuchardt's Artikel *Sachen und Wörter* i *Anthropos* VII (1912), p. 827—39.

Oldengelsk og Nedertysk, fremdeles i finsk-ugriske Sprog (fx. baade i Finsk og Ungarsk) og i Slavisk, i Rumænsk og endelig (ved Siden af det nævnte indfødte Ord) i Nygræsk.

B) fransk *houblon* (ældre *houbelon*).

C) hollandsk og engelsk *hop* (ældre *hoppe*) — hertil højtysk *Hopfen*.

D) italiensk *luppulo* — hvoraf Botanikernes *Lupulus*.

Spørgsmaalet er, om disse Grupper har eet eller flere Udgangspunkter, med andre Ord: om den tilsyneladende Familielighed, de utvivlsomt frembyder, er tilfældig eller ikke.

Herpaa har man i Almindelighed kun givet højest ubestemte og tvivlraadige Svar: Uden at overskue Helheden har man blot fra det enkelte Sprogs Standpunkt søgt Tilknytning i (nærmere eller fjernere) beslægtede Sprog — og det ofte paa højest uhistorisk Maade¹:

A. Saaledes har Benfey² villet forklare Ordet *Humle* ud fra Slavisk, idet han antog den oldslaviske Form (*chmēli*) for urbeslægtet med græsk *σμίλαξ*. Man kan imidlertid bestride denne Sammenstillings Berettigelse baade fra Formens og fra Betydningens Side (som paavist af Schrader, giver indo-eur. *sm* i Forlyd ikke *chm* paa Slavisk; og *σμίλαξ* betegner nok forskellige Rankevækster, men ikke Humle). Desuden er det historisk set yderst dristigt at bygge Antagelsen af et urgammelt (førgræsk og førslavisk) Humle-navn paa et saa usikkert Grundlag.

Ogsaa Fick's Tydning af *humulus* (som kommende fra slavisk, men dér laant fra et oldhøjtysk *uo-chumilo* eller *uo-gemilo* 'racemus, acinus'³) strander bl. a. paa lydlige Vanskeligheder.

B. Hvad angaar det oldfranske *houbelon* (som i Middellatin er overleveret uden Suffix: *hubalus*, *hubelo*), har Grandgagnage (og mange med ham) deri villet se en specielt wallonsk Form, der skulde være afledet af nederlandsk *hop*. For det første er nu Afledningen fra fransk Standpunkt vanskelig at forklare (man maatte, med Diez, tænke paa en Forbindelse af *-el* og *-on*). Dernæst ser man heller ikke ret, hvorfor flamsk *p* skulde være gengivet ved wallonsk *b* (Wallonsk har netop, i al Fald i Udlyd, en Tilbøjelighed til ustemte Konsonanter). Trods Tilslutning af — det ellers saa forsigtige — *Dictionnaire Général* kan altsaa denne Sammenstilling, i det mindste i den Form, ikke have nogen Værdi.

¹ Sml. især Victor Hehn, *Kulturpflanzen und Haustiere*, 6. Ausg., p. 463—470. ² *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, 1875, p. 212 ff. ³ *Vergl. Wtb.* I, 401.

C. Ogsaa med Hensyn til det nederlandsk-engelske Ords Oprindelse er der fremsat flere Formodninger: Den, der anføres hos Hehn (at *hoppe* skulde være Substantiv til Verbet *hoppen*, og *Hopfen* altsaa til *hüpfen*, idet en Slyngeplante „hopper“ fra Gren til Gren), er næppe blevet taget alvorligt af nogen. De forsøgsvis Sammenknytninger med højtysk *haube* 'Hætte' (hos Schwenck 1834) eller med oldsaksisk *hiopo* „Tornebusk“ (herimod Kluge) eller med oldhøjtysk *hefi* „fermentum“ (hos Tomaschek¹) er ikke mere værd. (Sml. *New English Dictionary*: 'ulterior origin obscure').

D. Hvad endelig angaar det italienske *luppulo*, saa er det af Benfey og siden af O. Schrader (hos Hehn) blevet ført tilbage til latinsk *lupus* (salictarius), der et Sted hos Plinius² betegner en Art spiselig Plante. At denne imidlertid skulde være identisk med senere Tidens Humle, er der — trods Benfey — ikke det ringeste Bevis for. (Af *lupus*, *lupulus*, *lupulone* vilde Ménage — i *Origines de la langue française* 1650 — endog aflede *houblon*). —

Imod disse Forsøg kan der rettes principielle Indvendinger — der forøvrigt synes mig tillige at ramme en væsentlig Del af „Resultaterne“ i mange etymologiske Ordbøger (ikke mindst Falk og Torps): De opererer næsten mekanisk med et Ursprog (først førgermansk, førslavisk osv., dernæst indoeuropæisk), til hvilket de ved Hjælp af visse (formentlig allerede fastslaaede) Lydregler fører næsten ethvert, selv ungt, Ord tilbage, og først indenfor dette, ofte rent hypotetiske, Ursprog søger de Emne for Sammenligning. Derved glemmer de kun altfor ofte at forfølge Ordet rent historisk, at undersøge, hvorfor det fx. først dukker frem i vore Kilder paa et bestemt Tidspunkt eller dér kun er overleveret paa et begrænset Omraade. Det er, kort sagt, Kronologi og Sproggeografi (og derigennem Kulturhistorie), der trænges til i Ordforskningen.

Specielt med Hensyn til Humlenavne kan der nu gøres følgende Iagttagelser:

- 1) Ital. *luppulo* er et sent Ord — ligesom Humlekulturen kun er lidet kendt i Italien³.

¹ *Zeitschrift für österr. Gymnasien*, 1875, p. 527. ² *Hist. nat.* 21, 15, 50. Sml. *Herbal* 1562: I can fynd no mention of hoppers in any olde autor, sauing only in Pliny. ³ *Lupido*, der i et middelalderligt Glossar (*Corpus glossariorum*, III. 584^{2b}) glosserer *humulonius*, maa være en (italiensk) Dissimilation af *lupulo* (ib. III. 547^{4b}).

- 2) Eng. *hop* optræder først i 15. Aarhundrede¹ — Humleavlen, der nu spiller saa stor Rolle fx. i Kent, synes først indført (maaske rettere: genindført) til England fra Flandern mellem 1520 og 1524. Flamsk *hop(pe)* er da naturligvis ældre (de faa Texter kan vanskeligt vise, hvor meget ældre). Men selv i Højtyisk, hvor Texterne er rigeligere, gaar det (ifølge Grimms Ordbog) kun tilbage til 11.—12. Aarhundrede. Og i andre germanske Sprog er det ukendt. Det er da aldeles uberettiget, uden videre at føre det tilbage til Urgermansk.
- 3) Fr. *houb(e)lon* er ogsaa sent overleveret (15. Aarh.). Men at dette beror paa en Tilfældighed, viser middellatinske Texter fra Frankrig, hvori *hubalus* og lign. Former, som umuligt kan skilles fra den franske, findes allerede før Aar 1000.
- 4) M-lat. *humulus* gaar endnu længere tilbage. Afledningen *hum-lonem* (sml. *houbelon* i Forhold til *hubalus*) findes Aar 822, og selve Formen *humulus* (eller lign.) har i al Fald været i Brug i Karl den Stores Tid. —

Disse kronologiske Iagttagelser fører imidlertid naturligt til at stille Problemet saaledes: Kan de yngre Former forklares af de ældre?

1°. Den yngste, italienske Form (*luppulo*) synes nu netop at kunne forstaas som en Tilpasning (muligvis nedskrevet under orthografisk Tilknytning til *lupus* hos Plinius, som de lærde kendte) af et sydfransk *[l'ubelú]: Artiklen er her smeltet sammen med Ordet, som fx. i fr. *lierre, lulette* (af *l'iere, l'uite*). *H-* er forstummet, som i fransk *auberge*, oldfransk *osbere* (provençalske Former). Og *-on* er blevet til *-o* som hyppigt i Sydfrankrig (fx. *baro* for *barō „meule“*).

2°. Det nederlandske *hoppe* (= nedertysk *hoppo*), hvorfra dels den middelengelske, dels den højtyiske Form naturligt udgaar, kan nu ligeledes gaa tilbage til Fransk. *Hoppe* turde nemlig i Virkeligheden (som antydtes af Benfey 1875) ikke være andet end nordfransk (pikardisk eller wallonsk) Udtale af den folkelige Form **houble*, som maa ligge til Grund baade for det latiniserede *hubalus* og det senere *houblon*. *B L* har her været udtalt først med ustemt *L*, derefter (ved Assimilation) som *P L*. (Et Minde herom ser jeg

¹ *Prompt. Parvulorum* (ca. 1440): *hoppe*, sede for beyre *humulus secundum extraneos*.

i Stednavnene *Houplins* og *Houplines*, nær Lille). Endelig er *PL* bleven til *PP*, **houple* altsaa til *houppe* (— et Ord, der nu betyder 'Dusk eller Kvast (især paa Planter)', men som, ifølge en sandsynlig Antagelse af Diez, fra først af har været brugt om Humlekopper).

Og med denne Udtale¹ er Ordet saa gaaet over i Nederlandsk, der i det hele tidligt, ogsaa med Hensyn til Plantenavne (*jenever* etc.), har været under stærk Paavirkning af Nordfransk².

3°. Hvad dernæst det franske *houbelon* angaar, saa er det tydeligvis en ret sen Afledning af *hubalus* (ellers maatte *B* mellem Vokaler svækkes). Men dette *hubalus* eller *hubelus* synes ganske simpelt at repræsentere en vulgær, nordfransk Udtale af *humulus*: *A* eller *E* (for *U*) i Midtstavelsen er blot forskellige Forsøg paa at betegne en uklar Vokal (sml. *a* i *sendra* for *seniore* i Strassburg-Ederne). Og **humble*, **homble*, den regelmæssige Fortsættelse af *humulus* (som aabenbart foreligger i Stednavnet *Homblières* nær St. Quentin, der 1150 er overleveret i Afledningen *Humolonariensis*), kan let blive til **huble*, **houble* ved et lignende Tab af Næseklangen i betonet Stavelse som i wallonsk *eddâ* (= *dedans*), *dme* (= *demain*)³.

4°. Tilbage staar nu blot at søge Oprindelsen til den ældste, tilgrundliggende Form: *hum(u)lus*. — Ganske vist vil det ikke forandre noget i det foregaaende, om denne findes i Romansk, i Slavisk eller i Finsk-ugrisk — naar Ordet blot saa tidligt som i Karolingertiden kan være naaet til Frankrig. Mærkelig ulistorisk er det dog at søge i Østeuropa (Benfey, Fick, se ovenfor) eller endog i Asien. Og dog har dette været den almindeligste Udvej. Allerede Linné⁴ havde hævdet — hvad der imidlertid er ubevisligt — at adskillige, i Oldtiden ukendte, Havevækster, deriblandt Humle, skulde være indkomne fra Asien ved Folkevandringen. Ihre⁵ antyder, at ogsaa Humlenavnet er kommet ad denne Vej, en Paastand, som Tomaschek (1875) vil begrunde ved at vise, at Ordet *Humle* er indfødt i den finsk-ugriske Sprogæt. Dette er nu

¹ Ganske lignende Tendenser (*BL > PL > P*) kan iagttages i moderne Wallonsk, hvor Ord som *somble*, *crible*, *fable*, *diable* udtales *komp*, *grip*, *fap*, *diap* (Ch. Bruneau, *Enquête sur le patois d'Ardenne*, 1913).

² Sml. J. J. Salverda de Grave, *De Franse woorden in het Nederlands*, Amsterdam 1906, p. 70.

³ Bruneau, *passim*.

⁴ *Amoenitates academicæ* VII, 148, § 11.

⁵ *Glossarium Suio-Goticum*, 1769, s. v.

i al Fald ikke rigtigt med Hensyn til de vestligste Sprog, idet Ordet dér tydeligvis er indført fra Nordisk (finsk *humala*, vepsisk og estisk *humal*, votisk *umala* og livisk *umal*, alle fra nordisk *humall* ifølge Vilh. Thomsen¹). Og Tomascheks eneste Middel til at vise, at de østligere Sprogs mangfoldige, men samhørende Former er oprindelig finsk-ugriske, er at henvise til en Rod *kam-* eller *kum-* (den, der findes i finsk *kymärä* „forover bøjet“). Heraf skal fx. den tatariske Form *χomlak* være afledet (uden at der forøvrigt gøres Rede for Afledningsmaaden). Og Ordet skal betyde „den krumme“, d. v. s. „Slyngplanten“. Selv om nu dette rent sprogligt kunde retfærdiggøres, nemlig dels ved semantiske Paralleler, dels lydligt efter disse Sprogs sammenlignende Grammatik (hvilket efter Sagens Natur, i al Fald endnu, er højst vanskeligt), saa er der i det mindste een yderligere Omstændighed, der maa vække den stærkeste Tvivl: Vi kender intetsomhelst til Hunnernes (eventuelle) kulturelle og sproglige Indflydelse i Europa; vi ved ikke engang, hvorledes deres Sprog og Kultur var. Ikke eet Ord vides at være kommen til os ad den Vej. Omvendt er alle vedkommende Sprog i det hele under saa stærk Indflydelse af vestligere, højere staaende Kultursprog, at det — trods manges Tilslutning til Tomaschek² — vil være det eneste naturlige at søge Ordets Udstraalingspunkt i Vesteuropa. Man maa da — som antydet af Miklosisch³ — aflede de østlige, finsk-ugriske Former af Slavisk, og de slaviske af middelalderligt Latin.

Idet saaledes Kronologi og Kulturstrømninger og ligeledes Fonetik peger hen paa mlat. *humulus* som Ophav til alle yngre Former, vil det lønne sig nøjere at undersøge dette Ords Udbredelse: Til Balkansprogene (saa vel som til andre østeuropæiske Sprog) er det aabenbart kommen fra Slavisk. Til den middelalderlige Kulturs Udkanter, som fx. Schlesien, Norden og England, maa det være kommet fra Vest-Tyskland eller Nord-Frankrig. Det er nemlig indenfor det karolingiske Rige, i Tiden lige før Karl den Store, at Ordet (og dermed Humledyrkningen) først nævnes.

Det kan nu ikke være tilfældigt, at disse Exempler netop knytter sig til nogle af den Tids berømteste Klostre: *Freising* i Bayern (efter 850), *Corbie* i Picardiet (822), *St. Germain-des-Prés*

¹ *Den gotiske Sprogklasses Indflydelse paa den finske*, 1869, p. 117. ² Se fx. O. Schrader (hos Hehn og i *Reallexikon*) og de etymologiske Ordbøger af Franck, Tamm og Falk-Torp. ³ *Denkschriften der Wiener Akad.* XV, p. 92.

i Paris (omkring 800) og *St. Denis* (allerede ved 764)¹. Det er jo bekendt, at Munkene (først Benediktinerne, senere især Cistercienserne) betragtede Opdyrkning af Jord og særlig Havedyrkning som en vigtig Del af deres Kulturmission. Baade Prydplanter (som Lilje og Rose) og Nytteurter (som Persille og Salat) har fra Klosterhaverne bredt sig over Europa; og af Munkenes Mund har Lægbrødre og dernæst Folket lært deres Navne baade i romanske og germanske Lande². Man kunde da fristes til det Spørgsmaal, om det ikke er Karolinger-tidens franske Benediktinere, der først har taget den vilde Humle ind i deres Haver, dyrket den og anvendt dens Blomster til at krydre Øl.

(Det kan her i Parantes bemærkes, at ogsaa et Studium af Ølnavnene tyder paa, at der engang i den tidlige Middelalder er kommet en ny Slags Øl fra Frankrig til de germanske Lande. Det gammelgermanske Ord *alup- „Øl“ (oldsaksisk *alo*, oldeng. *ealo*, isl. *öl*, der genfindes i Slavisk og Baltisk (derfra finsk *olut*), er nemlig i Vestgermansk og Nordisk delvis bleven fortrængt af et nyt Ord *beur- „fremmed Øl“ (oldtysk *bior*, hvorfra *Bier*; oldeng. *béor*, hvorfra *beer*; isl. *bjorr*). Og den eneste sandsynlige Forklaring, man har foreslaaet heraf, er den, der antydes af Jacob Grimm³: at det er den latinske Infinitiv *bibere*, brugt som Substantiv og udtalt *beure*. Thi denne Form, som endnu findes i oldprovençalske Texter — og netop i Betydningen „Drik“ —, er ogsaa i Nordfrankrig nødvendigvis gaaet forud for *beivre*, *boivre*, *boire*. Og at den latinske Infinitiv *bibere* = potus var velkendt netop hos Benediktinerne, ses af dens Anvendelse i selve Benedikt af Nursias *Regel*, cap. 35: *singulas biberes*.) —

Er Humledyrkningen fra først af franske Munkes Værk, saa skyldes Navnet *humulus* efter al Sandsynlighed ogsaa dem. Nu har der netop i deres Sprog paa den Tid existeret et Ord (og kun eet), som i Form paa det nøjeste falder sammen med Humle-navnet: Det er Adjektivet *humilis*, som naturligvis ofte forekom i det latinske Kirkesprog, og som derfra tidligt kom ind i Fransk. Senere er det dér blevet til *humble*; dengang lød det *humele* (saaledes endnu i Oxfordhaandskriftet af Rolandskvadet⁴ eller *umele*

¹ Henviſning til Dokumenterne findes hos Hahn 6. Udg., p. 464. ² Sml. Seiler, *Die Entwicklung der deutschen Kultur im Spiegel des deutschen Lehnworts*, 2 II, 35 ff. ³ Om andre Tydninger, sml. Kluge og *New Engl. Dict.*

⁴ Se Gröbers Optryk (i *Bibliotheca Romanica*) v. 1163 og sml. Th. Müllers og Gautiers Udgaver.

eller *humle* (hvoraf *humble*). Men hermed stemmer just Formerne af *humulus*: man finder det med og uden *h* og med og uden den svage Midtvokal (*humelo*, *umelo*). (Endelsen *-us* er naturligvis kun en Latinisering).

Men hvorfor har den nordfranske Benediktiner da kaldt Humlen „den ydmyge“ eller „den beskedne, tarvelige, fattige“. Jeg tror: fordi han saa let kom til at sammenstille den med den Kulturplante, den erstattede: Humlens rankede Vækst, dens Blades Form og ikke mindst Humlekoppernes Anvendelse til et Surrogat for Vin, alt maatte bringe Tanken hen paa Vinstokken. Men sammenlignet med denne yppige Ranke, der pranger med sine gyldne Klaser, er Humlen kun „grov og simpel“. Paa Latin udtrykkes dette naturligt ved *humilis*; ganske særlig maatte dette Udtryk ligge nær for Benediktineren, hvis Livs Stræben, efter Benedikt af Nursias *Regel*, netop er *humilitas*. — En ret nøje Parallel hertil frembyder nordiske Plantenavne: Medens flere Blomsterplanter, snart Klinte, snart Nellike, sammenfattes under det folkelige Navn *Hovmod*, saa hedder Røllike (*Achillea Millefolium*) i Silkeborgegnen *Fattigkarl*¹.

Man kan finde denne Hypothese dristig og ubevislig. Men da den — som det synes — ikke sprogligt og historisk i sig selv er urimelig, kan man ikke nægte den Ret til (som Arbejdshypothese) at faa sine Konsekvenser nøje prøvede. Denne Prøve skal her, til en Begyndelse, foretages med Hensyn til det skandinaviske Norden.

Er Hypotesen om Humlens klosterlige Oprindelse rigtig, saa følger deraf:

- 1) at Ordet *Humle* (og deraf dannede Ord) først forekommer i kristen Tid og som Laan Syd fra.
- 2) at Humledyrkning først forekommer ved Klostrene eller under deres Paavirkning.

Hvad nu først angaar Ordets Forekomst i nordiske Texter, saa er det klart, at det er sent. I oldislandsk Litteratur findes det slet ikke, i oldnorske Texter (foruden i enkelte Diplomer) kun i *Frostathingsloven*, hvis Redaktion vistnok gaar tilbage til Ærkebiskop Eysteins Tid (1160—88). I Danmark nævnes *Humle* først hos Henrik Harpestreng (før 1244), og i *Flensborg Byret*

¹ H. Jenssen-Tusch, *Nordiske Plantenavne*, p. 8, 73, 136, 277, 316. Sml. om „folkelige Planteskægter“ M. Kristensen i *Festskrift til H. F. Feilberg*, p. 41—57.

(1284). I Sverige er Texterne endnu senere: 1311 nævnes en Mand med Tilnavnet *humblasek*, 1325 en *humblakätäl*.

Man er da ogsaa enig om at betragte Ordet som laant udefra. Marius Kristensen¹ mener: Syd fra, Frank Fischer² derimod: fra Slavisk. De sparsomme Texter kan her intet afgøre.

Den Prøvelse af vor Hypothese, som alene kan bevise den, kræver et langt rigere Stof af datable Humlenavne. Men et saadant synes for en Del at kunne findes i nordiske Stednavne — hvis man da kan tyde dem rigtigt. Der findes nemlig Navne som *Humlebæk* og lign. baade i Danmark, Norge og Sverige.

I Norge, hvor Stednavnene (ved O. Rygh's store Værk *Norske Gaardnavne*) er bedst samlede, findes (især i Budskeruds og Hede-markens Amter) en Del Navne, hvis første Led er *Humle*. Enkelte som *Humlegaard* (V, 470) og i *Humle* (II, 394) kan med Sikkerhed siges at hentyde til Planten. Men dels kan man ikke datere dem, dels er man med Hensyn til mange i Tvivl om Tydningen: O. Rygh forklarer saaledes ofte *Humle*- af Insektnavnet *Humle*, brugt som Elvenavn, hentydende til Elvens summende Lyd. (Og Sophus Bugge „anlager, at, for saa vidt det betyder „den summende“, kunde det være umiddelbart dannet af et Verbum for „summe“, beslægtet med middelhøjtydsk *hummen*“³). Derimod synes H. Falk⁴ mere tilbøjelig til at indrømme Plantenavnet en Plads.

I Sverige⁵ og Danmark har man, saa vidt jeg ser, ikke forsøgt at sætte Humlekultur og Stednavne i Forbindelse. Dette er dog et Forsøg værd og skal her forsøges for Danmarks Vedkommende.

Først kan man fastslaa, at de med *Humle*- sammensatte Stednavne er relativt unge. Der findes blandt dem ikke noget *-inge*, intet *-lev* eller *-løse*, heller ikke *-by* eller *-sted*. Man tør vistnok heraf slutte, at de er yngre end Vikingetiden. Derimod findes der: *Humle* og *Humlum* (efter Steenstrups evidente Tydning: Dativ Ental og Flertal, styret af en Præposition⁶), *Humle-toft* og *Humle-torp* (nu *Humlarp*, i Skaane), endelig *Humlegaard* (ofte) og *Humle-*

¹ *Fremmedordene i det ældste danske Skriftsprog* (1906), p. 37. ² *Die Lehnwörter des Altwestnordischen* (1909), p. 44. ³ O. Rygh, *Norske elvenavne*, p. 110. *Norske gaardnavne* II, 395. ⁴ *Norske gaardnavne* V. ⁵ E. Hellquist, *Svenska sjönamn* p. 236, giver en aldeles vilkaarlig Tydning af Navne som *Humlebäck*, *Humlarp*, *Humledal* (: isl. *húm* 'Skumring' osv.), Navne, der dog ikke kan skilles fra de danske og norske. ⁶ *Indl. Studier*, p. 51 ff. (p. 53: *ad Humplum*, ved Humlehaveerne).

sammensat med Naturbetegnelser som *-bæk*, *-dal*, *-kjær*: Disse Navne kan alle være unge, tildels endog meget unge. Stedernes Ubetydelighed (kun to er Sognebyer, mange kun Gaarde) tyder ogsaa derpaa.

Hvis man nu altsaa vil antage, at disse Navne indeholder Plantenavnet *Humle* (det særlig hyppige *Humlegaard*, der i ældre Nordisk betyder „Humlehave“ kunde tyde derpaa), og hvis Humlen — som det her søges bevist — har nogen Sammenhæng med Klostrene, saa følger deraf, at ogsaa „Humle-Stederne“ — i al Fald de ældste — maa findes paa de af Munkene ejede og opdyrkede Steder. Det synes, at dette rent historisk vil kunne paavises i enkelte Tilfælde (fx. ligger der et *Humlegaard* i Hjerm Sogn, hvor *Tvis* Kloster havde Jord). Texterne er dog saa faa, at man kan erklære dette for Tilfældigheder. Derimod kan det umuligt være tilfældigt, at „Humlestederne“ gennemgaaende ligger paa en ganske bestemt Maade i Forhold til Klostrene.

For det første ligger der nemlig paa en Række Punkter eet eller flere ganske nær ved et Kloster (ofte i et Nabosogn). Saaledes finder man:

- ved *Æbelholt* Kl.... *Humlegaard* (Uggeløse og Tjæreby Sogne)
- *Sorø* Kl. { *Humlegaard* (Slaglille S.) og *Humlehus*
 (Kindertofte S.)
- *Beldringe* Kl.. { *Humlegaard* (Beldringe S.) og *Humlemose*
 (Lyderslev S.)
- *Ringsted* Kl.... *Humle Ore* (Kværkeby S.)
- *Odense* Kl. .. { *Humlegaard* (Allesø og Brylle Sogne) og
 Humlekrog (Brylle S.)
- *Øm* Kl. *Hummelsø* (Tem S.)

(Endelig knytter maaske *Humle Ore* i Lading S. sig til det Benediktinerkloster, der har ligget i det nærliggende Sabro S.)

At det er de gamle rige Benediktiner-, Augustiner- og Cistercienserklostre, der saaledes har haft Humle paa et Oredrev eller plantet en Humlehave et Sted i Nærheden, kan kun være naturligt. Blot kan man indvende, at der er flere rige Klostre og adskillige Humle-Stednavne tilbage.

Men her kan der nu for det andet gøres følgende Iagttagelse: Mange „Humle-Steder“ ligger i noget større Afstand fra et Kloster (2 à 3 Mil), men ved Alfarvej. Saaledes ved

<i>Esrom</i> Kl.	<i>Humlebæk</i> — ved Øresund
<i>Æbelholt</i> Kl.	<i>Humletoft</i> (Hørsholm S.) — nær Øresund
<i>Knardrup</i> Kl.	{ <i>Hummeltoft</i> (Lyngby S.) — ved Indsø- vejen til Øresund
<i>Herrisvad</i> Kl. (i Skaane)	{ <i>Humlarp</i> (ved <i>Humlebäcken</i>) — ved Vejen ud til Skelderviken
<i>Holme</i> Kl. (paa Fyn)..	{ <i>Humlegaard</i> } (Balslev S.) — ved Lille- og <i>Humlehus</i> } bælt (Overfart)
<i>Grinderslev</i> Kl.	{ <i>Humlegaard</i> (Krejberg S.) — ved Salling Sund (Overfart)
<i>Vitskøl</i> Kl.	<i>Humlegaard</i> (Ullids S.) — ved Hvalpsund
<i>Vestervig</i> Kl.	{ <i>Humlum</i> — ved Oddesund (Overfart), <i>Hummelkjær</i> (Vanborg S.) — ved Vester- havet
<i>Tvis</i> Kl.	{ <i>Hummelmose</i> (Hodsager S.) — ved Stor- aaen, <i>Hummelgaard</i> (Sevel S.) — ved Skive Aa
<i>Vrejlev</i> Kl.	{ <i>Hummelkrog</i> (Mygdal S.) — ved Ugerby Aa, Vendsyssel

Endnu ligger der flere „Humle-Steder“ (-*balle* i Søvind S.; -*vang* i Gylling S.; -*gaard* i Højen S.) ved Horsens og Vejle Fjorde. Der er et *Hum(b)le* paa Langeland og et *Humledal* paa Bornholm. Kun eet synes fælles for dem alle: De ligger ved Klostrænes Handelsveje. Ad Horsens og Vejle Fjorde kom man nemlig til de store Markeder ved *Øm* Kloster; og fra Nord-Tyskland kom man dels forbi Langeland til *Odense*, dels forbi Bornholm til *Lund*. — Det er bekendt, at især Cistercienserklostrene (trods Betænelighed) i Løbet af det 12. Aarh. kom til at spille en stor Rolle i Handelslivet¹. Her i Landet holdtes fx. store Markeder ved *Æbelholt* Kloster paa Sjælland, ved *Øm*, *Vestervig* og *Vitskøl* i Jylland. *Esrom*, *Odense* og *Tvis* Klostre havde Toldfrihed ved Bælter og Færgesteder. Og Købstæder som Sorø, Præstø (ved Beldringe) og det middelalderlige Rye (ved *Øm*) voksede op omkring Klostre².

At Munkene ogsaa i Danmark bryggede Øl og dyrkede Humle, er utvivlsomt: Der omtales fx. et Bryggers i *Esrom* Kloster, en

¹ Sml. Fr. Winter, *Die Cistercienser*, I, p. 115.

² Daugaard, *De danske Klostre*, passim.

Humlemester i *Nestved*. (I *Vadstena* var Aarsforbruget af Humle 14 Skippund, i Norge opfordrede Gejstligheden til Humledyrkning). Og at de ogsaa handlede med denne vigtige Vare, er højest sandsynligt.

De historiske Forhold stemmer da saa godt med den her givne Tydning af Stednavnene, at man fristes til at gaa videre og spørge, naar og ad hvilke Veje Humlen er naaet til Danmark.

Det kan næppe have været under Knud den Store eller Knud den Hellige (det var fra England, at disse Konger indførte Munke, men den engelske allerede dengang omdyde Form *hymele* kan ikke forklare den danske). Først under Bisperne Eskil og Absalon bliver Klostrene saa mange og saa rige, at de har kunnet drive Havebrug og Handel i stor Stil; først med dem begynder den direkte Forbindelse med Frankrig. Det turde da rimeligvis være i deres Tid, at Humledyrkningen har taget Opsving her i Landet.

Det maa have været før 1185. Thi Sven Aggesøn, hvis Historieværk gaar indtil dette Aar, nævner in *Humla* ved Limfjorden (det nuværende *Humlum*)¹.

Nu er der imidlertid een Mand, som det af flere Grunde kunde være fristende at sætte i Forbindelse med Humlekulturens Indførelse eller Opkomst. Det er Absalons Ven, Abbed Vilhelm af Æbelholt, der kom til Danmark 1165. Han var selv Franskmand og et Bindeled mellem fransk og dansk Kultur. Det vides, ikke blot af det senere Helgenlevned², men af et bevaret egenhændigt Brev fra ham til en fransk Munk³, at han indførte Havevækster til Danmark. (Det kan heller ikke være tilfældigt, at han kaldte sit nye Kloster *Æbelholt*). Desuden ses det af et Brev fra ham (som Gustav Storm daterer efter 1189), at han tilbyder Prioeren i det norske *Konghelle* Kloster en Ladning Malt⁴. — Da det nu netop er i disse Aar, at ogsaa Humle baade i Danmark og Norge omtales for første Gang (indirekte hos Sven Aggesøn, direkte i *Frostathingsloven*), ligger det nær at tillægge Abbed Vilhelm Del i dens Indførelse. Den maatte saa være indført direkte fra Frankrig — og det franske Navn med den.

¹ Ed. Gertz, fol. 41v, 12. ² *Vitae Sanctorum Danorum*, ed. Gertz, p. 324: pro cibis folia arborum et herbas agrestes subministrans. ³ *Scriptores*, VI, 75: Caeterum olerum semina et herbarum diversarum atque radicum et arborum surculos tuas nobis prudentiae providere relinquimus. ⁴ *Scriptores*, VI, 55: Caeterum ad vestram notitiam volumus pervenire nos ad partes vestras navem nostram cum *brasio* in proximo velle dirigere.

Det er interessant at sammenstille dette ad sproglig Vej vundne Resultat med hvad en norsk Historiker ad helt andre Veje er naaet til: „Uden Tvivl hørte Humlen blandt de Planter, som oprindelig hos os dyrkedes i Klosterhaverne og enkelte højere Gejstliges Haver; herfra trængte den efterhaanden ud til de almindelige Gaardbrugere“¹.

Vor Hypothese har saaledes for Nordens og særlig for Danmarks Vedkommende vundet fuld Bekræftelse. Dette er ganske vist ikke nok. Ogsaa for Tyskland og Frankrigs Vedkommende maatte alle de ældste Vidnesbyrd prøves. Texterne har allerede været nævnt: De peger mod Karolingertidens Klostre. Og hvad angaar Stednavnene, er det betegnende, at selv ret tilfældige Stikprøver viser samme Vej: Saaledes ligger *Ober-Hummel* (852 Humbala) nær Klostret Freising i Bayern — hvor Humle først nævnes netop i 9. Aarh. — (det før nævnte) *Homblières* mindre end een Mil fra et Benediktinerkloster ved St. Quentin og *Hombleux* (ved en Overgang over Somme) kun 4 Mil fra det berømte Corbie i Pikardiet, hvor Humle nævnes 822. Ogsaa to engelske Stednavne er i denne Sammenhæng af stor Interesse: *Himley* (ved Dudley) og *Himbleton* (ved Droitwich). Begge ligger nær gamle Klostre: det første ved Warley Abbey, det andet ved Evesham². Og Navnenes gamle Former (i *Domesday Book*: *Himelie*, *Himeltun*, i Diplomer 1200—1300: *Humililey*, og allerede 816 *Hymeltun*) stemmer nøje baade med oldengelsk *hymele* (af *humile) og med det her foreslaaede Etymon: humilis.

Jeg vover da at opstille den Sætning — til Historikeres og Sprogforskeres opmærksomme Prøvelse: Humlen blev i Europa først dyrket (og benævnt) af Karolingertidens franske Benediktinermunke³.

¹ O. Olafsen: (*Norsk Historisk Tidsskrift*, 4. Række, VI (1910), p. 438.

² Ligesom i Skaane *Humlarp* (nær Herisvad Kloster) ligger ved en *Humlebäck*, saaledes ligger her *Himbleton* ved en *hymel broc*, der nævnes 956 (snl. J. B. Johnston, *The Place-Names of England and Wales*, 1915, p. 303). Humlen gror, som bekendt, bedst paa fugtige Steder (derfor ogsaa: *Humle-kjær*, *-mose*, *-made*, *-sø*). ³ Lignende Resultater findes antydende af Moriz Heyne, *Deutsche Hausaltertümer*, II (1901), p. 341.

MERE EFTERSLÆT TIL »FOLKELIG HOF- OG STATSKALENDER«

AF

GUDMUND SCHÜTTE

VED vore Generalstabskorts haardnakkede Ihjeltielsessystem overfor vore gamle Landskabsnavne var det omsider kommet saa vidt, at Englænderen Chadwick i 1907 kunde omtale Himmerland, Ty og Vendsyssel som „forhenværende Navne“ (!)

Nu har Oberst J. Sand indledet en ny Æra, idet de omtalte Navne og andre lignende vil findes indlagte paa et Generalstabskort, der er under Udarbejdelse; det fortjener megen Paaskønnelse. Imidlertid lider man i Generalstaben endnu under Eftervirkningerne af det gamle System, idet det f. Ex. er hævdet, at „Hardsyssel“ ikke kan komme med, da Navnet ikke længer er i virkelig Brug. Om et Navn som „Ommersyssel“ har der overhovedet slet ikke været Tale; det regnes for stendødt.

Vor Generalstabs kritiske Tilbageholdenhed trænger dog i høj Grad til nærmere Prøvelse. Nylig ringede jeg f. Ex. til Træhandler Sørensen i den vestsallingske Landsby Lem og spurgte ham, hvad man kaldte Landet sydvest for Salling. Jeg fik øjeblikkelig det Svar, at det hedder „øwwer i Harrisel“ eller „øwwer ve æ Hasselbo“. — Det kan tilføjes, at Ringkøbing Amts historiske Forening nu kalder sit Tidsskrift „Hardsyssels Aarbøger“, vistnok efter Forslag af Pastor Severinsen eller Lærer Storgaard-Petersen, Forf. til „Hardsyssels Historie“.

Dermed er Urigtigheden af Generalstabens Opfattelse vedrørende Hardsyssel godtgjort.¹

Med Ommersyssel syntes det at stille sig anderledes. Skønt jeg to Gange i „Højskolebladet“ og to Gange i „Danske Studier“ havde opfordret stedkendte Folk til at meddele deres Viden om danske Indbyggernavne, — skønt jeg særlig havde bønfalet om Oplysning vedrørende Ommersyssels Indbyggere, havde ingen villet rykke ud med Sproget: skriftlige Forespørgsler til Folk i Hobro var forgæves, og en Rejse, jeg for et Par Uger siden foretog til Mariager og Omegn, førte trods Pastor Schrøders Umage til lige saa negativt Resultat.

Folk er i det hele mærkværdig træge til at aabenbare deres Viden. Min første Artikel i „Danske Studier“ indbragte mig kun et eneste Bidrag med nye positive Oplysninger, nemlig Brevet fra Lærer Kvolsgaard i Ranum.

¹ Efterat dette var skrevet, har Generalst. lovet at optage ogsaa Hardsyssel.

Saaledes var jeg omsider naaet til det Standpunkt at regne videre Efterforskning vedrørende Ommersyssels Navn for haabløs. Men netop, da Ævret var opgivet, var Hjælpen nærmest. Lærer Kvolsgaards Brev har, — som jeg ad mundtlig Vej erfarer —, virket i Stilhed, og nu bringer Posten mig følgende Brev, som viser, at vor Generalstabs Forudsætninger ogsaa med Hensyn til Ommersyssel er fuldkommen urigtige: Navnet lever den Dag idag i Folkemunde.

Hr. Dr. phil. Schütte.

Skive, den 26—9—1915.

Nedenstaaende lidt om vor Navneskik i Ommer Syssel, hvor jeg er født og opvokset.

Navnet Ommer Syssel kender jeg godt fra min Barndom, og det brugtes dengang blandt andre af min Fader, som blev født 1837; men vi forbandt den Forestilling med Navnet, at til Ommer Syssel hørte kun Strækningen langs den vestre Side af Randers Fjords nedre Løb — altsaa fra Albæk og ud ad Havet til. At Strækningen langs Mariager Fjord ogsaa hørte med, er først blevet mig klart ved Syssel med ældre Skrifter. Navnet Ommerbo har jeg hørt een eneste Gang. Det var i 1897 eller —98, at jeg talte med en Mand, som var født i Nærheden af Visborggaard — Nord for Mariager Fjord — kort efter Aar 1800. Manden hed Laust, hans Efternavn er desværre gaaet mig ad Glemme. Han sagde, at man brugte dette Udtryk om Folk, som boede søndenfjords (Syd for Mariager Fjord).

Vi bruger forskellige Vedhæng for at betegne Folk fra de forskellige Byer. Efter Kortetyper som: Hald, Lem, Linde og Tvede bruges -ing. En Mand fra Rougsø Herred er en *råssen*, medens en Mand fra Himmerland er en Himmelbo. Ved andre Bynavne med Endelser som: -ing -um, -lev, -bjerg, -by, -neder, -over, -strup, bruges -er. Dog bruges undertiden Folk f. Eks. *tøren fât*; men Trykket vidner jo om Nydannelse.

Ved Enkeltbodygelser bruges Mand. Langballemanden bor paa Langballegaarden, Demstrupmanden paa Demstrup. Kjærmanden bor i Kæret (Engen). En tilflyttet Mand faar sin Hjemstavns Bynavn sat foran sit Navn. Kondrup Jens er tilflyttet fra Kondrup, og Tørslev Peter fra Tørslev.

Deres ærbødige

N. P. Bjerregaard.

Efter Modtagelsen af dette Brev bad jeg om at faa oplyst den nøjagtige Form for Indbyggernavnene til Siem, Leem etc. og forespurgte, om der muligvis gjordes en Forskel paa Former med -er og -ere, f. Ex. Tørringer (i Tørring) overfor Tørslevere. Derpaa svarede Hr. Bjerregaard følgende:

Hr. Dr. phil. Schütte.

Skive, den 30—9—1915.

Vi siger altid *sj'em* (Sem), men *sj'emner*. Formen *sæmner* har jeg hørt; men det maa være Paavirkning fra Rigsmaalet.

Derimod siger vi *læ'm* (Lem), *læmen*, *hæ'm* (Hem) og analogt med Lem maa det saa hedde *hæmen*; men Udtrykket mindes jeg aldrig at have

hørt. Hem ligger paa den anden Side Dalen, og de kører ad en anden Vej til Randers.

Deres Formodning med -er og -ere er rigtig, der er Forskel; men den høres egentlig kun i Flertal. Vi siger *æn gjelow'ør*, men i Flertal *gjelow'øræ*. F. Eks. kan man sige: *de ·· gjelow'øræ*; men derimod: *de ·· tørene'r*, i sidste Tilfælde aldrig -ere. Ved at gennemgaa Navnene mener jeg at turde fastslaa, at Endelsen -er kun findes ved -ing-Navne, for selv saa unge Navne som -strup-Navne har -ere. Vi siger f. Eks. altid: *de ·· blendsdrØbere* (o: det er Blendstruppere).

Ommersyssels tre Købstæder glemte jeg forleden. Der har vi *rais* med *raisæra*; *marijaq'ør* med *marijuq'øræ*; *ho'bräu'* med *ho'bräu'øræ*.

Deres ærbødige

N. P. Bjerregaard.

Hr. Bjerregaard fortjener stor Tak for sine Breve. Hans Oplysninger er paa et enkelt Punkt af langt større Rækkevidde, end han selv aner.

Navnet Ommersyssels folkelige Fortsættelse i Nutiden er, som før nævnt, hermed fastslaaet. Jeg skal tilføje en Oplysning, som jeg nu ved mundtlig Forespørgsel har faaet af Hr. Bjerregaard vedrørende Udtalen. Der kan paa Forhaand tænkes fire Muligheder: 1) med langt *o* og Stød, rimende paa „Romer“; 2) med kort lukket *o* og Stød, rimende paa „Hummer“; 3) med kort aabent *o* og Stød, rimende paa „kommer“; 4) med kort aabent *o* og uden Stød, rimende paa „Sommer“. Nr. 1 og 3 er de Former, der hos den skriftvante Dansker uvilkaarlig indfinder sig ved de to brugelige Stavemaader, henh. „Omersyssel“ og „Ommer-syssel“. Derimod er der næppe nogen, der ved at træffe Navnet skrevet vilde vælge enten Nr. 2 eller 4. Imidlertid er det netop Nr. 2, der er den gængse Udtale i Hr. Bjerregaards Hjemstavn; dette Forhold turde være en tilstrækkelig Borgen for, at Navnets nuværende Brug ikke skyldes lærd Genopgravning af sprogligt „Danefæ“. Sprogformen viser den ægte folkelige Overlevering.

Forleden var jeg atter i Mariager. Jeg erfarede da af Lærer Wammen i Kærby, at der i Kjøbenhavn lever en i Havndal født blind Mand, som kalder sig Per Ommerbo. Hermed er ogsaa Indbyggernavnets fortsatte Brug fastslaaet.

Det kan endnu tilføjes, at der findes en „Ommersyssels Foreningsforening“, hvis Navn efter Hr. Bjerregaards Mening er af folkelig Oprindelse. Endelig grundede Redaktør Neerup i Hobro for nogle Aar siden et Ugeblad „Omer-Syssel“, der nu vist er ophørt at udkomme, og han udvirkede, at et nylig stiftet Mergelselskab fik Navnet „Omer Syssels Mergelselskab“, ligesom han stadig fremdrager Navnet i sit Dagblad. Han meddeler mig, at han ikke veed, hvorfra han har sin Kundskab om Navnet, og Kilden har muligvis været boglig. Imidlertid var det netop det af ham døbte Mergelselskab, der henledte min Opmærksomhed paa Sagen. Hvis jeg ikke tilfældig var snublet over det i Jyllandsposten, vilde det om faa Aar have været en „fastslaaet Kendsgærning“, at Navnet

Ommersyssel „forlængst var uddødt i Folkemunde, og at dets nuværende Brug udelukkende var lærd og kunstlet“. Her er virkelig et Stykke levende Oldtids-Arv blevet reddet i elvte Time, takket være Red. Neerup, Lærer Bjerregaard og Lærer Wammen.

Meddelelsen om Navnet Ommerboer stadfæster min i „Danske Studier“ 1914, S. 33, fremsatte lagttagelse, at Indbyggerne af Sysler eller af tilsvarende Omraader danner Rangfølgen Klasse VI med staaende Kendemærke -bo. I Forvejen var der en halv Snes Afhjemlinger; nu er der kun et mindre Stykke af Jylland tilbage, hvor Syssselboernes Navne ikke er fastslaaede (særlig i Sønderjylland).

Det andet Stykke af Hr. Bjerregaards Brev bringer en endnu vigtigere Oplysning. Den ændrer ret væsentlig min i „Danske Studier“ 1914 fremsatte Opfattelse, som jeg nu skal genopfriske.

Mine oprindelige lagttagelser gik ud paa, at Afledningen -ing kendemærker Rangklasse III, dvs. a) Hovedstammers Underafdelinger saasom Greutunger og Tervinger hos Goterne, Silinger og Hazdinger hos Vandalerne; b) Indbyggere af større Halvøer og Øer saasom Skåninger, Håninger, Rousinger, Borringer (= Bornholmere), Samsinger, Morsinger, Alsinger etc. Imidlertid mente jeg at maatte paapege nogle stedlige Afvigelser fra Hovedreglen, idet samme Afledning brugtes paa Låland-Falstersk og Vest- og Sønderjysk indenfor Rangklasse VIII, Indbyggere af Smaaøer, Smaanæs og Landsbyer: Tæringer paa Tærø, Haslinger paa Hasselø, Gejsinger i Gedser (= Gedsør), Vaalsinger i Vaalse (= Vålnes), Vorupøringer paa Vorupør, Ringsinger i Ringsebølle, Strellinger i Streluf (= Strelhøg), Brarpninger i Brarup. Afledningens Optraeden i Tilfælde som Brarpninger syntes at tyde paa sildig Orddannelse, da Landsbyerne paa -rup = „Torp“ er forholdsvis unge. Men iøvrigt var det mig allerede i 1914 paafaldende, at den særlig ofte optraadte ved Navne af gammelt Præg, enten Kortetyper eller Navne paa -um. Jeg skal nu gennemgaa de hidtil kendte Exempler; Stoffet fra Vestjylland har jeg mest fra Morten Eskesens Søn Eske Eskesen, og det sønderjyske er væsentlig fra J. Kok, „Det danske Folkesprog i Sønderjylland“. Jeg tilføjer en enkelt lagttagelse fra Bornholm.

Afledning -ing

Vestjylland.

Kortetyper: Lyne — Lynninger,
(Sønder-)Ho — Honinger
-m, -um: Vium — Viumminger
Lydom — Løjminger

Sønderjylland.

Kortetyper: Tønder — Tøndringer,
Højer — Høvringer, Læk — Lækninger
-m: Seem — Semninger

Bornholm.

-hjem: Gudhjem — Gudminger (i Gudminggaard)¹

Sammensætningsled -ere (= verjar)

*Strelhøgere (Strellinger),
Glibstruppere, Sønderdigere,
Uldbækkere, Nørhedere,
Østergaardere, Ravnkærer

Kvong — Kvongboer

Haderslevere, Holbøller,

¹ Indbyggerne hedder nutildags Gudjemmaboer.

Jeg har i Forbigaaende nævnt (1914, S. 34), at Sammensætningsleddet -folk hist og her synes at bruges omtrent svarende til -bo ved danske Sysselnavne: Vændle-folk Herred i Hardsyssel, Vi-folka Härad i Götland, Nor-folk og Suf-folk tilsammen = Østangel, Landsby Svan-folk i Himmerland; jfr. de norske „Fylker“ = „Sysler“. Samlingen er nu bleven øget med et Par himmerlandske Exempler, meddelte af Hr. Kvolsgaard: (Over-)Lade Folk og Ranum Folk; her sees -folk føjet dels til en Kortetype, dels til et Navn paa -um.

Saavidt var jeg naaet, dengang jeg modtog Hr. Bjerregaards Meddelelser; skønt jeg anede en videre Sammenhæng, havde jeg ikke tilstrækkeligt Holdepunkt til at vove mig ud i Gisninger. Saasnart jeg imidlertid havde Hr. Bjerregaards lagttagelse, stod det mig øjeblikkelig klart, at her ikke er Tale om noget vest- og sønderjysk, men om noget fællesjysk, der sikkert er lig med fælles-nordisk. Vi faar følgende Tillægsmateriale, som jeg supplerer efter mundtlig Meddelelse:

Afledning -ing

Kortetyper: Hald, Linde, Tvede
-m: Leem, Siem

Sammensætningsled -ere (= verjar)

-um, -lev (Gerlevere og Tørslevere)
 -bjerg, -by-, -strup, -neder, -over
 Sporadisk „Folk“: Tørring Folk.

Det forud kendte og nye Afhjemlingsstof tilsammen medfører som sagt en ret stærk Ændring af Opfattelsen.

Afledningen -ng viser sig nu at være ikke saa meget et Rangmærke som et Aldersmærke. Vi faar følgende Opstilling: 1) Understammer; Sabalingioi, iagttagne ved det romerske Flaadetoget Aar 5 e. Kr.; *Reudingi, *Marsingi 98 e. Kr. (Tacitus). 2) Indbyggere af Halvøer og Øer; Skåninger $\angle$ Scadin-auja, afhjemlet c. 50 e. Kr. (Mela, Plinius); Borringer $\angle$ *Borgund (Bornholm), svarende til Burgundiones, afhjemlet c. 50 e. Kr. (Plinius). 3) Indbyggere af Bygder med korttypiske Navne (jfr. det boglige Afhjemlingsstof i nordiske Stednavne indtil c. 600 e. Kr.: c. 14 Kortetyper, 3 Langtyper); Lønninger, Tøndringer, Lækninger, Hallinger, etc. 4) Indbyggere af Bygder med Navne paa -m, -um = $\angle$ heim (jfr. Boihaemum, Bøhmen afhjemlet c. 20 e. Kr.; Teurio-chaim- afhjemlet c. 150 e. Kr.); Viumminger, Løjminger, Semninger, Lemminger etc.

En Undtagelse fra Reglen om Tilføjelsen af -ing til de ældre Navne danner saadanne Tilfælde, hvor Bygnavnet i Forvejen ender paa -ng: vestj. Kvongboer, østjysk Tørringer, midtjysk Tørringer, Sorringer, Allinger.¹ Det er ganske naturligt, af to Gange -ng vilde føles som for meget af det gode. Uden Tvivl var den oprindelige Type her: Tørringer; først senere blev den udvidet til Tørringere under Indflydelse af Indbyggernavne fra det yngre Sæt.

Ældst indenfor det yngre Sæt er Lev-Byggerne: Haderslevere, Gerlevere, Tørslevere. Jeg kender intet Exempel paa Formen -levinger. Derpaa følger Indbyggerne af -by, -bølle, -bæk, -strup osv.

De uregelmæssige eller tvivlsomme Tilfælde er overfor de regelmæssige saa faa, at de ikke kan siges at spille nogen Rolle.

¹ Evald Tang Kristensen: „Danske Ordsprog og Mundheld“, S. 511. S. 514 skrives Tørringere.

Indbyggerne af Smaahalvøer og Smaaøer som Vålsinger, Gejsinger, Haslinger og Tæringer har jeg i „Danske Studier“ ikke villet give Adgang til nordisk Rangklasse IV, hvor de vilde staa sammen med Indbyggerne af større Halvøer og Øer. Faktisk er det normale ved Smaahalvøer og Smaaøer Tilføjelsen af Elementet -bo: Molboer, Tundboer etc. Endvidere maa det huskes, at Tærø i Valdemars Jordebog kaldes Thærhøfthæ, hvad der synes at stemple Formen Tæringer endnu mere som uoprindelig. — Paa den anden Side er det imidlertid en Kendsgærning, at Halvøer og Øer i Almindelighed har Udsigt til at fastholde gamle Navne, og derfor kan der paa Forhaand være nogen Rimelighed for, at ogsaa Indbyggernavne paa -ing i denne Gruppe er et Aldersmærke.

Vardesyssels Viumminger afviger i Dannelsesmaaden fra Ommersyssels Jennummere og Torummere. Det er rimeligt nok, at Endelsen -ing følte som lovlig slæbende, naar den føjedes til et Navn, der ikke var sammentrukket til mindre end 2 Stavelser. Derfor voxede den her sagtens ikke saa fast og kunde lettere fortrænges af det yngre Element -ere.

„Folk“ synes at kunne erstatte Afledningen -ing netop ved de ældre Navne; ved Kortetypen: (Over-)Lade Folk; ved -um: Ranum Folk; ved -ing: Tørring Folk.

Foreløbig kan jeg vedrørende saadanne Enkeltpunkter kun udtale indledende Gisninger; det bliver de stedkendte Folks Sag at støtte eller gendrive dem ved at komme frem med deres Videns skjulte Skatte.

Hovedsagen turde imidlertid staa fast, og den rummer een overmaade vigtig lagttagelse.

Jeg var forud gennem en hel Række andre lagttagelser naaet til den Opfattelse, at Kortetyperne som Helhed danner det ældste Lag, medens Navnene paa -heim og -ing følger efter som Nr. 2, endnu indenfor fællesgotisk Tid; den særlig danske Type -lev (∟ laif), som Andreas M. Hansen i „Norsk Landnám“ vil rykke tilbage til c. 2000 Aar før Kristus(!), maa jeg degradere til at staa som Nr. 3, først tilhørende Skjoldungtiden, dvs. fra c. 500 e. Kr. og nedefter. Denne min Opfattelse har vundet ny og afgørende Stadfæstelse gennem Hr. Bjerregaards lagttagelse. Indbyggernavnene paa -ing røber, at Kortetyperne og Heim-Navnene danner vore Stednavnes Adel; Indbyggernavnene paa -ere røber, at Lev-Navnene hører sammen med en noget yngre Bosættelse.

Endnu maa der siges et Par Ord om Hr. Bjerregaards sidste Afsnit. Former som Langballemanden, Demstrupmanden, Kjarmanden hører sammen med sjællandsk Ravnemanden paa Ravnegaarden. De viser, at ogsaa ved allernederste Rangklasse følger Ommersyssel fællesdansk Skik.

Hr. Bjerregaards Meddelelser indeholder altsaa fra først til sidst uanet vigtige Perspektiver. Kan dette Lov ikke lokke andre maaske ligesaa kyndige til at lade være med at tage deres Viden med sig i Graven?

Eskjær pr. Jebjerg i Salling. September 1915.

FRA SPROG OG LITERATUR

EN DANSK INDFLYDELSE PÅ „FÄNRIK STÅLS SÄGNER“.

I sit store og fortjenstfulde værk om Joh. Ludv. Runeberg mener Werner Söderhjelm (II bd. s. 338 f) at kunne fastslå, at en af „fänrikerne“, nemlig det skønne digt om den unge Wilhelm v. Schwerrins heldedød, er opstået under påvirkning af Franzens digt: Skärtorsdagen 1801¹ eller sång öfver slaget på Köpenhamns redd (Skaldestycken 2. bd. s. 275 ff.). Originalen til dette er imidlertid dansk; den skyldes „Niels Ebbesens utrolige forfatter“, Chr. L. Sander, der havde fået det hverv at levere det poetiske bidrag til Lahdes kobber af slaget.

Sander kalder selv sin skizze såre ubetydelig i sammenligning med det store emne, der fortjente en Homer eller Pindar, og til nogen større poetisk inspiration er der i hans digt heller ingen spor.

Franzens oversættelse er omtrent ordret, og kun et par enkelte steder hæver den sig over originalens tone. Således er den videre udførelse af det poetiske billede i gengivelsen: Som örnen i den höga skyn — på böljan Nelson skred, — och åskmoln fyllde hafvets bryn, — *der han sin vinge spred*, — unægtelig mere malende end de to tilsvarende linjer hos Sander: Og tordenskrald og våbengny — forkyndte heltens fjed. — Størst forskel findes dog i den strofe, der omhandler Willemoes' deltagelse i kampen. Denne skildres hos Sander i almindelige retoriske vendinger, medens Franzens ytringer synes bårne af større varme: „Med mod och konst ditt dunderslag — du yngling förde an“: og navnlig slutningslinjerne: „Hvad blir ditt mästervärk, min son, — är det din lärospån“?

Denne fjærnelse fra originalen og større inderlighed i affattelsen skyldes sikkert, at Franzen af en dansk rejsende, der havde været øjenvidne til slaget, hørte berette om dette og dets helte. Da det netop er de nævnte linjer, der skal have stået for Runeberg ved digtningen af Wilhelm v. Schwerin, kan der ganske vist ikke tilregnes Sander nogen ære for dette; men en af vi danskes kæreste nationalhelte er dog således delvis bleven forbillede i en af disse berømte skildringer af det finske folks kamp mod overmagten. Hvem andre end Willemoes kunde også bedre finde en plads der?

¹ Årstallet 1807 hos Söderhjelm vil man helst anse for en trykfejl.

Noget overraskende virker Söderhjelm's betegnelse af Willemoes som en ung *engelsk* artilleriofficer. Fejltagelsen stammer åbenbart fra Franzens note, at Willemoes efter striden udmærkedes af Nelson, men den røber jo noget ukendskab til dansk historie. Man mindes Estlanders beretning, at den finske frihedselskende ungdom 1848 med samme henførelse sang „Den tapre landsoldat“ og „Schleswig-Holstein meerumschlungen“ uden tanke om disse to digtes modsætningsforhold.

Holger Hjelholt.

PAA DAMMEN FJERNE VOGTER GAAR.

I Ingemanns Aftensang „Fred hviler over Land og By“ forekommer der et Par Linjer, som ret almindeligt misforstaas: „Paa Dammen fjerne Vogter gaar og lover Herrens Navn“. — I Kunstmusæets Aarsskrift I 30—31 skriver Karl Madsen: „Ja, var der noget Steds i Verden, hvor Ingemanns fromme „Fred hviler over Land og By“ maatte mindes, saa var det nok i Bager Købkes mellem By og Land beliggende Hus ude paa Blegdammen (ved København). Her var endnu mindre af Verdens Larm, end der havde været i Kastellet. Den dybeste Stilhed. Kun ud paa Natten brudt af sære Toner. Det var Vægteren, som blæste i sit Horn for at skræmme Tyve bort fra det gode Tøj, der var lagt paa Bleg. Han synes ihukkommet i Aftensangens Strofer: „Paa Dammen fjerne Vogter gaar og lover Herrens Navn“.“

Denne sidste Formodning er et ejendommeligt Udslag af den ubestemte, svævende Forstaaelse, Folk tit har af Vers. Det virker helt pudsigt at se Ingemanns fromme Vogter, der en lys Sommeraften lover Herrens Navn, forvandlet til en barsk Vægter, der i Nattens Mulm og Mørke tuder i sit Horn for at skræmme Tyve bort! — Det Ord, som volder Forvirringen, er Dammen. Man forstaar jo straks, at Dam her ikke kan være en lille Sø. Man kommer da til at tænke paa, at man kender en Sammensætning med Dam, Blegdammen, hvor Ordet øjensynligt betyder Mark eller Eng. Og i samme Øjeblik bliver den syngende Vogter til en blæsende Vægter, og hele Oprinet bliver som Følge deraf forlagt fra Sorø, hvor Ingemann jo boede, til Københavns Østerbro.

Men der kan ingen Tvivl være om, at den Aftenstemning, som Ingemann besynger, i Virkeligheden hører Sorø til. Thi Dammen er Navnet paa en Strækning ved Vestsiden af Sorø Sø. Egentlig betyder Dam en Dæmning, men dernæst: det Vand, som opdømmes. Begge Betydninger har vi ved Siden af hinanden i Skaanske Lov 12, 1, hvor der staar: Uatn huært, ær æi ær mæth **damme** fæst, tha ær almænnings — — — æn i myllu **damme** annærs manz ma æi at fiskum fara: D. v. s.: Hvert Vand, som ikke er opstemmet med en Dam (Dæmning), tilhører alle — — — men i anden Mands Mølledam, maa man ikke gaa paa Fiskeri. — Ogsaa i Stednavnet ved Sorø Sø betyder Dam oprindelig Dæmning. Thi hele Strøget har faaet Navn efter den Dæmning, hvor den gamle Landevej fra Kongebroen mod Skelskør fører over

en Eng- og Mosestrækning mellem Pedersborg og Lyng Sogne. Efter denne Dæmning, der af gamle Folk kaldes Valkmølle-dammen, har Mosen, der strækker sig øst for den hen til Sorø Sø, faaet Navnet Dams-mosen og den nærmeste Gaard i Lyng Sogn kaldes Damslund, mens den Gaard i Borød, hvortil Damsmosen hørte, hedder Damsgaarden.

Paa Ingemanns Tid ejedes Damsgaarden af Christian Bredahl. Mosen ligger et betydeligt Stykke fra Damsgaarden, og en gammel Kone i Borød har fortalt mig, hvad man anvendte Mosen til i ældre Tid. Hun har selv som Barn gaaet i Damsmosen og vogtet Ungkvæg, Stude, golde Køer o. s. v., en 20—30 Stykker. Mosen brugtes kun til Tørveskær og til Græsning for disse Kreaturer. Der var Grave, Render og Gunger, som Kvæget kunde synke i, og derfor var det nødvendigt, at der altid om Dagen gik en og vogtede det; hun selv og hendes Broder har for over 40 Aar siden i flere Somre haft denne Bestilling, og fra deres Moder vidste hun, at Engen og Mosen var blevet anvendt paa lignende Maade i endnu ældre Tid. Saadan har da Forholdet sikkert ogsaa været, da Bredahl boede paa Damsgaarden og Ingemann boede i sit Hus ved Sorø Sø. — Om Aftenen lagde Kvæget sig ind i et Skur i Engen, og Vogteren kunde da gaa hjem.

Det er tydeligt nok denne Dam og denne Vogter, Ingemann omtaler. Fra Ingemanns Hus og Have kan man skraas over Søen se over til Dammen. En stille Sommeraften er det vel muligt, at en Vogterdrengs Sang kan høres over Søen fra Dammen til Ingemanns Hus; men samtidig er det med Rette, at Udtrykket „fjerne Vogter“ bruges; thi Dammen ligger netop ved den fjerneste Kant af Søen, fra Ingemanns Hus regnet.

Det hele Billede bliver nu let at forstaa: Digteren har fra sin Bolig eller sin Have Udblik over den blanke Sø, der bærer „Himlen i sin Favn“; Solen er gaaet ned, Maane og Stjærner er traadt frem paa den let skyede Himmel. Ingemann kan høre Sang i det fjerne, som han formoder kommer fra Dammen hinsides Søen. Han tænker sig, at det vel maa være Vogteren, hvis Kvæg har lagt sig til Ro for Natten, og som derfor syngende en Takkesang til Gud, nu gaar hjemad. — Da har Digtets kendte Ord trængt sig frem i Forfatterens Sind — disse Ord, som endnu saa mangen stille Sommeraften lyder over Søen — fra Baade med unge, lysklædte Piger — ind mod Ingemanns Hus og over mod Christian Bredahls Damsmose.

Henrik Ussing.

OP OG NED (D. ST. 1915, 61).

Må det være mig tilladt at vende tilbage til én af de små tekst-kritiske bemærkninger, som findes optagne i „D. St.“ 1915 s. 61 ff.

Jeg foreslog i Blicher's „Juleferierne“, i konrektorens fortælling, at rette derud (o: fra Jylland til Kiel) til derved. Dertil bemærker M. Kr., at en Jyde på Blicher's tid absolut ikke vilde rejse ned til Kiel, men

enten op eller ud. Ja, havde der stået derop, havde jeg ingen tvivl næret om tekstens rigtighed; men rejse ud faldt mig for brystet. Ganske vist tænkte jeg på, om dette ud mulig lod sig forklare som udrejse i modsætning til hjemrejse; men jeg opgav igen den tanke — rettelsen var jo så let og lige til —, hvad jeg ikke skulde have gjort. Der står nemlig lidt senere i fortællingen (H. Hansen's udg. I s. 318): „Gæstgiveren [i Haderslev] . . . spurgte mig, om jeg nu vilde ud og hente min kone“, og dermed falder al tvivl bort: teksten bør ikke forandres.¹

For så vidt er jeg altså enig med M. Kr., som jeg indrømmer, at derud skal blive stående. Men med hensyn til bemærkningerne om det Jydske sprogs geografiske brug af op og ned vilde jeg gerne sige et par ord.

At man kunde sige op til Kiel fra Jylland, er sikkert ikke fordi man kommer fra stranden op i landet (det gjorde konrektoren for resten heller ikke); ingen vilde jo dog sige op til f. eks. en sydengelsk kysthavn. Nej, Jyden sagde op til Holsten („op i det Tyske“), også når han kom med en drift stude ad landvejen. Op betegner retningen fra Jylland som kystland op mod det mellemeuropæiske indland.

En sådan brug af op er i øvrigt ikke specielt Jydsk.² Hvorfor rejser skipperen fra København op til Køge og ned til Helsingør, men ikke fra Korsør op til Skalskør og ned til Kalundborg? Utvivlsomt på grund af strømforholdene. I Sundet, Østersøvandets afløb, går der jo som regel søndenstrøm, medens Store Bælt med sit Kattegatsvand ikke har så stabil en strømretning. Om Skåningerne har samme sprogbrug med hensyn til Sundet, véd jeg ganske vist ikke; men det skulde undre mig, om skipperne ikke også rejser fra Malmø op til Falsterbo og ned til Helsingborg. Det falder lige så naturligt ved Sundets kyster som ved en flods bredder at lade strømmen afgøre, hvad der er op, og hvad der er ned, ganske uden hensyn til kærtets op og ned.

Både her og i det Jydske eksempel angiver op stedforandringen fra et lavere til et højere sted. Det er de virkelige naturforhold, der har bestemt sprogbrugen.

Randers, september 1915.

Valdemar Thoresen.

¹ At jeg ikke tidligere havde bemærket dette steds ud, lader sig psykologisk forklare ved, at min opmærksomhed, hver gang jeg læste stedet, var bleven fanget af Blicher's brug af og for at.

² Heller ikke specielt Dansk; jfr. således ἀνάβασις (ἀνά = op) om Kyros's marche fra kysten ind i Asien.

KULTUR OG FOLKEMINDER

GLEMSOMHED

LIDT efterslægt til artiklen „Glemsomhed“ (D. St. 1912, 145) vil måske ikke være ukærkommen. De mange bidragydere viser ialt fald at stykket er læst med interesse.

„Bonaparte“ som navn for planten „Hortensia“ er udbredt til en stor del af den danske almue. Således fra Sønderjylland og Darum (Feilberg, Ordbog I 104); fra Vestslesvig („i mit hjem i Rost, Arrild sogn, kendtes ikke andet“, dr. H. Lausten-Thomsen); i Haderslev-egnen, hvor den i sin tid var modeblomst, hørtes den aldrig nævnt af jævne folk, især bønder, uden som „Bonaparte“ (professor H. Langla, Naumburg am Saale); ligeså i Tarmegnen for 30—40 år siden (plantekonsulent K. Hansen, „endnu benytter vistnok de fleste ældre dette navn“); i store dele af Vest- og Sydsjælland (sa); i Vendsyssel (Feilberg IV 57).

I julebagningsstiden 1909 oplevedes følgende: En 9-års pige kom på besøg i et hjem; husmoren spurgte hende bl. a. om de var ved at bage; hun svarede ja. Konen spurgte videre hvad de var ved at bage. Pigen stod et øjeblik og tænkte sig om; så svarede hun: brækkager. — Hun mente: knækbrød.

En historie om en pige der var sendt til købmanden efter „kunder“, men bad om „kubeser“, er allerede meddelt (D. St. 1914, 82).

A. O.

Broder Marius! Artikeln „Glemsomhed“ i Da. Stud. 1912, s. 145 f., hvilken jeg just nyss læst, föranleder mig att ställa till ditt förfogande följande bidrag.

Min dotter Inga — vid tillfället i fråga omkr. 5 år gammal — undfågnades en gång med en skifva ananas. „Så godt, anagris!“ sade hon, lite tveksamt.

Nasse, vokativ „nass, nass!“ är det vanliga smeknamnet på en gris. Till historien hör dock, att familjens vuxna medlemmar nog en eller annan gång på skämt sagt ananasse för ananas.

Håll till godo!

Hjärtliga hälsningar från Din

Evald Lidén.

Göteborg, d. 18. IV. 1914.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL

DANSKE STUDIER 1904—1915

SAMT FESTSKRIFT TIL H. F. FEILBERG

AFHANDLINGER

ordnede efter forfatternes navne. F betyder Festskrift til H. F. Feilberg
og de i parentes tilføjede sidetal henviser til det franske résumé.

	Årg., Side
<i>Aarne, Antti</i> : De skilda versionerna av sagan „Flykten från trollet“	F 757 (804)
<i>Andersen, Vilh.</i> : Morten Børups latinske forårsvise	04, 236
— Den første strofe i Bjarkemål	05, 170
— Tolv paragraffer om „Paludan-Müller“	10, 213
<i>Andrup, O.</i> : „Vel født er vel en trøst“	09, 216
<i>Anholm, M.</i> : Den bundne jætte i Kavkasus	04, 141
<i>Aubert, Karl</i> : Grönlandsverset	07, 228
<i>Bang, Thomas B.</i> : Helgendyrkelsen i Danmark [anm. Ellen Jørgensen]	09, 191
— Statistik og folkeminder	15, 110
<i>Bauditz, Sophus</i> : En bemærkning til „Jacob von Tyboe“	08, 49
<i>Behrend, C.</i> : En poet fra 1728	09, 120
<i>Bennike, Valdemar</i> : Oversigt over de danske landskabsmål, fremstillet i „nøgle“ til at slå op efter	F 128 (772)
<i>Berg, Ruben G:son</i> : Svecismer hos Baggesen og Staffeldt	09, 124
<i>Berge, Rikard</i> : Skjemtevisen fraa 1700 tale	F 213 (805)
<i>Bergroth, H.</i> : Om finländsk-svenska apikogingivaler	F 237 (769)
<i>Bing, Just</i> : Holbergs første levnetsbrev	04, 80
<i>Bjerger, Poul</i> : Hodde og Tistrup	F 468 (783)
<i>Bjerregaard, N. P.</i> : Træde lykken fra	14, 193
— Mere efterslæt til „Folkelig hof- og statskalender“	15, 199
<i>Blinkenberg, Chr.</i> : Tordenvåbenet i danske oldtidsfund	F 58 (792)
<i>Brate, Erik</i> : Höknatten	F 404 (788)
<i>Bredsdorff, Morten</i> : Melodien til Aksels og Valborgs vise	05, 61
<i>Brix, Hans</i> : Hans Grams breve [anm., udg. af Herman Gram]	09, 117
— Den tapre landsoldat	09, 219
— Johannes Ewald og lotteriet	10, 191
— Et par bemærkninger til Holbergs Komedier	12, 131

	Årg., Side
<i>Briz, Hans</i> : Et citat hos Ewald	12, 200
<i>Brøchner-Mortensen</i> : Øgenavne i forbryderverdenen	15, 65
<i>Brøndal, Viggo</i> : Humlenavne	15, 184
<i>Brøndum-Nielsen, Johs.</i> : Dansk sproglære [anm., J. Byskov]	11, 44
— Hvorfra stammer det udlydende s i dansk (i)medens, (i)mens?..	F 137 (779)
<i>Bugge, Alexander</i> : Spørgsmaalet om Vinland	F 226 (769)
<i>Bugge, Kristian</i> : Norske høstskikke	F 161 (781)
<i>Bugge, Sophus</i> : Kong David og Solfager	08, 1
<i>Byskov, J.</i> : Bestemmelsen af grundledet i sætninger af formen navneord + uselvstændigt udsagnsord + navneord	07, 231
— Om nogle sætninger med der som foreløbigt grundled	12, 135
— Om begrebet grundled	14, 129
<i>Cederschiöld, Gustaf</i> : Dvandsa-sammensättningar i nutidssvenska ..	F 348 (777)
<i>Celander, Hilding</i> : Loke-problemet	14, 65
<i>Christensen, Arthur</i> : Persiske og nordiske sagn. 1. Khosru Parvez' hest. 2. Hasan Sabbahs landerhvervelse. 3. Æblet, der blev skudt af drenge's hoved. 4. Myrtebladet. 5. De tre ønsker	05, 214
<i>Christensen, Chr. Villads</i> : Et brev fra en fynsk bonde 1762	05, 171
<i>Christensen, Georg</i> : Nyere danske folkesang [anm., Jens Årsbo]	05, 173
— H. C. Andersen og de danske folkeeventyr	06, 103
— II, Kilderne for de enkelte eventyr	06, 161
— De tre hunde i „Fyrtøjet“	07, 61
— Evald Tang Kristensens eventyrsamling	08, 53
— Hans Christensen Sthens salmer og „folkeviserne“	F 101 (805)
<i>Christiansen, Chr.</i> : En amerikansk bog om Holberg [anm., Campbell].	14, 160
— En lille Holberg-parallell	14, 162
<i>Christiansen, Reidar Th.</i> : Lidt om torsdagen i nordisk folketro....	F 183 (789)
— Nogen iagttagelser over et par „episke love“ indenfor to eventyr- grupper. I. Døden som gudfar. II. Den blinde	15, 71
<i>Clément, A.</i> : Sort salt	14, 104
<i>Dahl, B. T.</i> : Sproglig skiftedrift mellem dansk og svensk	14, 145
— Norsk retskrivning [anm., S. Juell Tønnesen]	15, 56
— Norsk sproghistorie [anm., D. A. Seip]	15, 58
<i>Dahl, H.</i> : Den kirkehævede oversættelse af det nye testament 1907 og modersmålet	15, 164
<i>Dahl, Svend</i> : Peder Syv som zoolog	09, 51
<i>Dahlerup, Verner</i> : Principer for ordbogsarbejde	07, 65
— Bo Ingensens aluær. Et tolkningsforsøg til Valdemars jordebog..	F 113 (778)
<i>Danell, Gideon</i> : Sagan om de dumma käringarna	F 250 (770)
<i>Dyrlund, F.</i> : Studier over danske stednavne [anm., Johs. Steenstrup]..	11, 99
— Likindi: lign, læjn	F 143 (772)
— Christian(us) — Kristen	14, 40
<i>Ehrencron-Müller, H.</i> : Det gamle København [anm., Knud Bokkenheuser]	06, 159
<i>Etrem, S.</i> : Saltet i tro og overtro	F 176 (782)
<i>Elling, Catharinus</i> : Omkvæds-rytmen	14, 94
<i>Falbe-Hansen, Ida</i> : Steen Blichers „Min egen gravsang“ og dens for- billede	04, 46

<i>Falbe-Hansen, Ida</i> : Vilh. Andersens „Erasmus“ [anm.]	07, 227
— Norske bøger om Holberg [anm., Joh. Nordal-Olsen og Marie Stub Irgens]	08, 46
— Til texten af „Den tapre landsoldat“	09, 123, 219
— „Tider og Typer“ [anm., Vilh. Andersen]	10, 59
— Frederikke Bruun [anm., L. Bobé]	10, 124
— „Mellem semestrene“ [anm., J. Paludan]	10, 188
— Bidrag til Ewald-literaturen [anm., H. Brix og L. Bobé]	14, 150
<i>Falk, Hjalmar</i> : Middelalderens visionsdigtning	F 421 (798)
<i>Feilberg, H. F.</i> : N. G. Djurklou, mindeord	04, 155
— Skældsordenes lyrik	05, 1
— Ufødt	11, 41
— „Lille mor“	14, 172
<i>Fischer, Jean</i> : Nyt og gammelt fra Bjerre herred. I. „Bastardsproget“.	
II. Ufuldstændigt højede ord i de ældres sprog. III. Sprogprøver.	09, 109
— Stedsnavne i Bjerre herred. II. Landets udseende i fordums tider.	12, 139
<i>v. Friesen, Otto</i> : Brödrhalla. En småländsk runsten ock en folksägen	F 606 (799)
<i>Garboe, Axel</i> : Om Ole Worms samlervirksomhed	12, 132
<i>Gigas, E.</i> : Tilføjelse til „Carl Bernhards „Lykkens yndling“ og corps diplomatique“	06, 64
<i>Glahn, Alfred</i> : Av, Sjakker	09, 220
<i>Gravlund, Thorkild</i> : Reersø. — Hvad jorden gemmer på. — Dronning Margrete. — Landets breve. — Bysens folk. — Gammel snak	07, 25
— Nogle grundlinjer i folkekarakteren	08, 35
— Kristrup ved Randers	09, 85
— Reersø og oplandet	09, 129
— Danske udvandrere [anm., Karl Larsen]	12, 116
— Breve til Danmark [anm., Karl Larsen, H. F. Feilberg]	14, 184
<i>Gundel, Svend</i> : N. M. Petersen og Carl Säve [anm., Carl S. Petersen] ..	09, 26
<i>Hagberg, Louise</i> : Fastlag ock hetvägg	F 518 (788)
<i>Hammarstedt, N. E.</i> : Kvarlevor av en Frös-ritual i en svensk bröllopslek	F 489 (785)
<i>Hansen, Adolf</i> : Globist	07, 235
<i>Hansen, Holger</i> : Nogle breve til og fra Holberg	12, 11
<i>Hansen, Søren</i> : Rakkere [anm., Anton Gaardbo]	05, 63
— Dansk folkeundersøgelse	05, 126
— Trællen i Rigsthula: lange hæle	12, 112
<i>Heiberg, J. L.</i> : Textkritiske bemærkninger til „Enten—Eller“	12, 46
<i>Hjelholt, Holger</i> : En dansk indflydelse på „Fänrik Ståls sägner“	15, 204
<i>Hollander, Lee M.</i> : Hagbards billede	12, 189
— „Hagbards hoved“ endnu engang	14, 195
<i>von Holstein-Rathlou, Viggo J.</i> : Jörgen Sorterups ligprædiken over Peder Syv (1702)	09, 34
<i>Holten-Bechtolsheim, H.</i> : Skarpretterens hud	10, 106
<i>Hude, Karl</i> : Gamle gadenavne	04, 235
<i>Jacobsen, Lis</i> : Grundlaget for det danske rigssprog	10, 208
<i>Jakobsen, Jakob</i> : Stednavne og personnavne i Normandiet.	11, 59

	Arg.	Side
<i>Jakobsen, Jakob</i> : Nordiske minder, især sproglige, på Orknøerne ...	F 318	(772)
<i>Jakobsen, J. P.</i> : Smedens Mortensgilde	04,	225
<i>Jensen, Anker</i> : Gamle gadenavne	04,	127
— Anders Pedersen, mindeord	12,	108
— Dansk lærerforenings udgaver [anm.]	14,	49
<i>Jensen, Kr. Sandfeld</i> : Småbidrag til danske syntax. I. Ejendommeligheder ved sammensatte ord. II. Spring i ordføjningen	04,	111
<i>Jespersen, Otto</i> : Sproglære (i anledning af Noreen, Vårt sprog)	08,	208
— Om banden og sværten. Iagttagelser om edernes sproglære	F 33	(779)
<i>Johnssen, J. V. S.</i> : Ædelstene [anm., Axel Garboe]	15,	108
<i>Jónasson, Jónas</i> : Um fæðingu og dauða í þjóðtrú Íslendinga	F 373	(784)
<i>Jónsson, Finnur</i> : Breve fra danske filologer	07,	202
<i>Jørgensen, Ellen</i> : Djævelen i Viðskøl kloster	12,	15
<i>Ker, W. P.</i> : Om de danske folkeviser	07,	1
<i>Klitgaard, C.</i> : Skæmtebrev fra Morten Reenberg	08,	50
— Om urhønsenes yngel	10,	143
— Thy degne- og jordemoderost	F 159	(782)
— Hr. frue	12,	138
— Sent eller aldrig	14,	163
— En gammel trylleformular	14,	194
<i>Knuksen, Fr.</i> : Den gamle islandske holdleg og dens forhold til nutidens lege. I. Soplegen i Karlamagnussaga. II. Knatlegen paa Island. III. Knatlegen og Norden. IV. Knatlegen og de britiske øer	06,	70
<i>Knuksen, Gunnar</i> : Nordiska Ortnamn [anm.]	14,	95
— Sydsjællandsk navneskik ved år 1600. I. Rækkenavne. II. Kortnavne af stednavne	14,	119
— Runeindskrifter [anm., Wimmer, Lis Jacobsen]	14,	167
— Der staar et slot i vesterled	15,	63
<i>Kock, Claus</i> : Det sidste neg	04,	36
<i>Koht, Halvdan</i> : Kludunte	14,	181
<i>Kristensen, E. T.</i> : En nyfunden legendeviser: Flugten til Ægypten	04,	38
— Endnu en legendeviser: De syv børnesjæle	04,	110
— Hanen „slår sin vinge“	05,	64
— Bjørnemanden	F 456	(804)
— At træde lykken fra	12,	195
<i>Kristensen, Marius</i> : En nyfunden legendeviser: Flugten til Ægypten	04,	38
— H. C. Ørsted og det danske sprog	04,	49
— Nyt fra sprogranskningens område [anm.]	04,	121
— Gamle gadenavne	04,	126, 235
— Svenska Landsmålen 1879—1904 [anm.]	04,	157
— Et dansk vers fra Erik af Pommerns tid	04,	210
— Fra sagnetes dyreverden: valrav	04,	216
— Små kirkeklokker	04,	219
— Betydningsovergange paa grund af omgivelserne	04,	232
— Middelalderens runemindesmærker [anm., Wimmer]	04,	234
— Adjektiviske intetkønsformer i Samsisk	05,	121
— Nordisk stednavnegranskning	05,	177

	Arg.	Side
<i>Kristensen, Marius</i> : Takt og arbejde. — Huset med spøgelser	06,	4
— Fra de sidste års sproggranskning [anm.]	06,	150
— Fra de sidste års sproggranskning [anm.]	07,	127
— Globist	07,	140
— Abbeden og hans kok	07,	145
— Sophus Bugge	07,	177
— Kristiania bymål [anm., Amund B. Larsen]	07,	229
— Fra de sidste års sproggranskning [anm.]	08,	189
— To dødsfald: C. G. Styffe, H. H. Lefolii	08,	191
— N. M. Petersen og Carl Säve [anm., Carl S. Petersen]	09,	31
— M. Jernskjægs bryllupsvers	09,	119
— Fra Als. 1. Land og folk. 2. Årets gang. 3. Vigtige begivenheder.		
4. Det overnaturlige	09,	149
— Fra de sidste års sproggranskning [anm.]	09,	206
— De gamle dyrerim [anm., Johs. Brøndum-Nielsen]	09,	211
— Fra de sidste års sproggranskning [anm.]	10,	63, 131
— Godrum	11,	47
— Øbrandsø	11,	48
— Kancelliforbedringer i Vald. jordebog?	11,	122
— Folkelige planteslægter. Et stykke uvidenskabelig botanik.	F 41	(801)
— Anders Pedersen; mindeord	12,	110
— Passiar	12,	138
— Et par Yorkshire-navne	12,	139
— Ved afslutningen af Kort over de danske folkemål	12,	160
— Namn och Bygd [anm.]	14,	47
— Nordische Personennamen [anm., Erik Björkman]	14,	48
— Til Johannes Ewalds orlogssang	14,	97
— Tekstkritiske bemærkninger til Blicher's „Juleferierne“ og „Høstferierne“	15,	63
— Folkevisens afløser	15,	151
— og Axel Olrik: Stednavnesagen. I. Undersøgelserne i Norge og Sverige. II. Praktiske ulæmper i Danmark. III. Stednavneudvalget.		
IV. Den videnskabelige betydning	11,	15
<i>Krohn, Kaarle</i> : Första meddelande från förbundet FF	07,	221
— Tyrs högra hand, Freys svärd	F 541	(791)
<i>Kvolsgaard, C. M. C.</i> : På Hannæs i 1860erne	F 145	(769)
— Efterslæt til „Folkelig hof- og statskalender“	15,	59
— „Artsbetegnelse“	15,	90
<i>Kyrre, Hans</i> : At træde lykken fra	12,	102
<i>Kålund, Kr.</i> : Et gammeldansk digt-fragment	09,	217
<i>la Cour, V.</i> : Skrifter i svensk kulturhistoria [anm.]	05,	128
— De gamle Nordboers boldspil [anm., Ebbe Hertzberg]	05,	174
— De forhistoriske tider i Europa [anm., Soph. Müller]	06,	222
<i>Läffter, L. Fr.</i> : Det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel	F 617	(803)
<i>Lampa, Sven</i> : Tilltal och hälsningar hos västgötaallmogen	F 242	(771)
<i>Larsen, Alf</i> : Nyt om Njord [anm., Magnus Olsen]	07,	144

	Arg., Side
<i>Larsen, Amund B.</i> : Folkeviser fra Telemarken [anm., Richard Berge].	07, 137
<i>Larsen, Sofus</i> : Åbent brev til dr. Axel Olrik i anledning af Niels Ebbesens vise	08, 222
<i>Laub, Thomas</i> : Vore folkevisemelodier og deres fornyelse	04, 177
— Omkvæds-rytmen	09, 165
— Omkvæds-rytmen	14, 94
<i>Lefolii, H. H.</i> : Strøtanker, navnlig om vore relativformer	06, 113
<i>Lehmann, Edv.</i> : Solvognen fra Trundholm (supplerende bemærkninger)	04, 72
— Totemisme	F 449 (790)
<i>Lidén, Evald</i> : Glemsomhed (efterslæt)	15, 208
<i>Liestøl, Knut</i> : Jøtnarne og joli	F 192 (796)
<i>Lind, H. D.</i> : Passiar	08, 192
<i>Lindroth, Hjalmar</i> : Ett gammalt svenskt skällsord	F 265 (776)
<i>Ljunggren, E.</i> : Passiar	04, 128
<i>Lund, Astrid</i> : Indiansk sagndigtning og de episke love	08, 175
<i>Lund, Jens</i> : Noahs ark	12, 125
<i>Lundberg, Oscar</i> : Ortnamnet Dejbjerg. Till belysning av Dejbjergfyndet	F 303 (776)
<i>Lundell, J. A.</i> : Skandinavisk folkkunskap, en inledande orientering ..	F 9 (763)
— Om gränsen mellan central- och sydiskandinaviska mål	F 265 (776)
<i>Mackeprang, M.</i> : Anholt før Per Pårs	04, 218
— Strenginstrumenter [anm., Hortense Panum]	04, 221
<i>Miskow, Johan</i> : „Rejsende“	04, 129
— Mere om Romanier og rejsende. 1. Familien Josef Sambleben. 2. Skik og sprog. 3. Wolle	09, 104
<i>Modin, Erik</i> : Växtnamn samt folkliga bruk och föreställningar rörande växter i Härjedalen	F 697 (802)
<i>Moe, Moltke</i> : Middelalderens visionsdigtning	F 421 (798)
<i>Mortensen, Karl</i> : Saksnes Danesaga [anm., Jörgen Olrik]	12, 196
<i>Mortensson, Ivar</i> : Spor af soldyrkelse i Norge	05, 115
<i>Moth, Fr.</i> : Tove-sagnet i indisk og indisk-kinesisk skikkelse. — Assaka-Jataka. — To kvinder piner hinanden fra tilværelse til tilværelse ..	15, 97
<i>Müller, Sigurd</i> : Til „Peder Pårs“	12, 130
<i>Nielsen, H. Grüner</i> : Føroyjakvæði	07, 165
— Torsvisen paa Færøerne	F 72 (805)
— Norske kæmpevisemelodier [anm., Catharinus Elling]	14, 188
— og Axel Olrik: Loeke, Lodder i flamsk folketro	12, 87
<i>Nikander, Gabriel</i> : Jul och nyår på Åland enligt uppteckningar i Svenska litteratursällskapets folkloristiska samlingar i Helsingfors	F 390 (787)
<i>Nordahl-Olsen, Joh.</i> : Holberg og gadeviserne	08, 47
<i>Noreen, Adolf</i> : Tiveden och tibast	F 273 (774)
<i>Norlander, J.</i> : Møllersta Norrlands näringar i början av 1300-talet. F	356 (780)
<i>Norlind, Tobias</i> : Folkesangen på Færøerne [anm., Hjalmar Thuren] ...	08, 219
— Svärdsdans och bågden	F 738 (806)
— Eskimoiske melodier [anm., Thuren og Thalbitzer]	12, 122
<i>Ohrst, F.</i> : Fra den finske folkevisedigting. I. To finske ridderdigtinge. 1. Elinas død. 2. Brudens død	12, 65

<i>Ohrt, F.</i> : Fra den finske folkevisedigtning. II. Historisk folkedigtning i Finland. 1. Bisp Henriks død. 2. Hertug Karl. 3. Jacob Pontus. 4. Kong Karl	12, 152
— Trylleformlernes oprindelse [anm., V. J. Mansikka]	12, 119
<i>Olrik, Axel</i> : Kong Lindorm. — Hvorledes æventyret er på folkemunde. — „Il se serpente“. — Magiske og religiøse motiver. — De to roser. — Den gamle kone	04, 1, 224
— Det sidste neg	04, 35
— En nyfunden legendevis: Flugten til Ægypten	04, 38
— Nordisk æventyrlitteratur fra de sidste år [anm.]	04, 41
— Solvognen fra Trundholm	04, 65
— Endnu en legendevis. De syv børnesjæle	04, 110
— F. Grundtvig, mindeord	04, 152
— Ólafur Davíðsson, mindeord	04, 154
— Et dansk vers fra Erik af Pommerns tid [anm., A. A. Bjørnbo og Carl S. Petersen]	04, 210
— Nyt fra folkemindeforskningen [anm.]	04, 220
— Nordisk og lappisk gudsdyrkelse	05, 39
— Spor af soldyrkelse i Norge	05, 118
— Tordenguden og hans dreng. I. Thor og Thjalfe — „Om Lyfte-stenen“. II. Thor og Loke	05, 129
— Det ældste danske vers fra middelalderen	05, 169
— Den første strofe i Bjarkemål	05, 170
— Grönlandsverset	05, 171
— Nyt fra folkemindeforskningen [anm.]	05, 219
— „Vikingerne“ [anm., A. Bugge]	05, 220
— Riboldsvisen [anm., E. v. d. Recke]	06, 40, 175
— Tordenguden og hans dreng i Lappernes myteverden	06, 65
— Drengene på legevolden [anm., Bj. Bjarnason]	06, 91
— Forårsmyten hos Finnerne	07, 62
— Et finsk sidestykke til Baldersagnet [anm., Kaarle Krohn]	07, 141
— Nordiske og estniske myter [anm., Leop. Schroeder]	07, 142
— Child's „Popular ballads“ [anm.]	07, 173
— Kvindegilde i middelalderen, en gråmunks vidnesbyrd	07, 175
— Sophus Bugge	07, 180
— Episke love i Gotemåttens oldsagn	07, 193
— Svinefylking og „hamalt“	07, 214
— Eskimoiske kulturstudier [anm., W. Thalbitzer]	08, 59
— Nyt fra folkemindeforskningen [anm.]	08, 60
— Episke love i folkedigtningen	08, 69
— Niels Ebbesens vise [anm., Sofus Larsen]	08, 117
— Loke i nyere folkeoverlevering. I. De vestlige nybygder. 1. Lokki i den færøske sagnverden. 2. „Lok“; en engelsk trylleformel. 3. Islandske samt shetlandske sprogformer (og loki som sprogstof). 4. Islandske æventyr og islandske ordsprog	08, 193
— Svar (til Sofus Larsen)	08, 230
— Kalevala [anm., Eva Moltesen]	08, 239

	Arg., Side
<i>Olrik Axel</i> : Finsk og lappisk mytologi [anm., Kaarle Krohn]	08, 240
— Brødoffer	08, 242
— At sidde paa høj	09, 1
— Ludvig F. A. Wimmer	09, 11
— Loke i nyere folkeoverlevering. II. De gammel-nordiske lande. 1. Lokke som luftfænomen (Danmark). 2. Lokke (Lokje) som arne- ilden (Sverig og Telemarken). 3. Lokje som drillende natlig vætte (Telemarken). 4. Lokke som vætte og Loke blandt Aserne	09, 69
— Heltedigtningens udspring [anm., A. Heusler, W. W. Laurence]	09, 188
— Nordisk åndsliv [anm., Vilh. Grönbech]	09, 199
— Ønavne	09, 204
— Gefion. I. Pløjemyten. II. Plov-gudinden og hendes dyrkelse. Till. I. Stednavne sammensatte med Gevn. II. Eskimoiske sagn om øen Diskos flytning. III. Plov-mandagen i England	10, 1
— Bjovulf [anm., Adolf Hansen og V. J. v. Holstein Rathlou]	10, 112
— Islandske folkemelodier [anm., Bj. Þorsteinsson]	10, 183
— „Ønavne“	10, 204
— En oldtidshelligdom	11, 1
— Nyere myteforskning [anm.]	11, 37
— Norsk-islandske persønnavne [anm., E. H. Lind]	11, 121
— Det nyeste folkemindetidsskrift [anm., FF Communications]	11, 124
— Myterne om Loke	F 548 (794)
— Den sidste bog om Loke [anm., Hilding Celander]	12, 90
— Lukki og Laviatar i finske trylleformler	12, 95
— At træde lykken fra	12, 103
— Hjalmar Thuren, mindeord	12, 105
— Folkeminder som eksamensfag	12, 122
— Personnavne [anm., Anders Grape]	12, 144
— Glemsomhed	12, 145
— Hagbards billede	12, 192
— Nyt fra æventyrforskningen [anm.]	12, 193
— At træde lykken fra	12, 195
— Ragnarokforestillingerernes udspring. I. Indledning	13, 1
— II. Den bundne jätte i Kaukasus. 2. Den bundne jätte: småsagn nord for Elbrus. 3. Heltesagn syd for Elbrus. 4. Småsagn syd for Elbrus. 5. Armenske heltesagn, Ardavazt og Mher. 6. Amiran- legenden. 7. Djævlens lænke smedes sammen. 8. Djævlens lænke fornyes om påsken. 9. Heksene filer på lænken. 10. Djævlens narret i lænke. 11. Den bundne Prometheus. 12. Den bundne loke. 13. Den lænkede Deddjal (Antikrist). 14. Jordskælvsjætten. Til- bageblik	13, 3
— III. Det bundne rovdyr. 15. De tartariske hunde i fjældet. 16. De estniske hunde i fjældet. 17. Gogs og Magogs folk indespærret. 18. Den lænkede himmelhund i Rusland. 19. Garm og Fenresulv. 20. Tilbageblik på det bundne rovdyr. Den underjordiske okse bryder ud	13, 140

<i>Olrik, Axel</i> : Ragnarokforestillingernes udspring. IV. De persiske Ragnarok-forestillinger. 21. Avesta-hymnerne og deres lære om fornyelsen. 22. Kong Yima og storvinteren. 23. Gudeslaget. 24. Den styrtende stjerne. 25. Keresaspa og den bundne slange. 26. Persiske motiver på vandring. 27. De tartariske ragnarok-forestillinger	13, 170
— V. Verdensbranden. 28. Den indiske „tids-ild“; de syv sole og slangen Sesha. 29. Verdensbranden på vandring. 30. Den keltiske verdensbrand. 31. Menneskehedens tilbagegang.....	13, 204
— VI. Verdens undergang hos primitive folk: Naturmotiver. 32. De lavere europæiske folk: himlens styrtning. 33. Eskimoerne: himlens styrtning, jordens kæntring. 34. Andamanerne: jordens kæntring. 35. Indianerne: sammenstyrtning og verdensbrand	13, 230
— VII. Tilbageblik på verdens undergang. 36. Naturmotiver. 37. Menneskers kamp mod ragnarok. 38. Guderne som modstandere af ragnarok. 39. Guderne som fremkaldere af ragnarok. 40. Verdens fornyelse, almene retninger og nordisk	13, 247
— Goter og Tjerkesser i 4de årh. e. Kr.....	14, 9
— Personnavne [anm., Hans Naumann]	14, 38
— Nordiske navne i England [anm., J. Köpke]	14, 39
— Efterskrift [til Hilding Celander]	14, 88
— Moltke Moe. Personlige minder	15, 1
— Glemsomhed (efterslæt)	15, 208
— Se Jørgen Olrik, H. Grüner Nielsen, Marius Kristensen	
<i>Olrik, Jørgen</i> : „Danske vider og vedtægter“ [anm., P. Bjerger og Th. Søegaard]	06, 56
— Skåningeverset	07, 140
— Kvindegilde i middelalderen, en gråmunks vidnesbyrd	07, 175
— Nordiske og tyske bøndergårde [anm., K. Rhamm]	10, 113
— „Nordfynsk bondeliv“ [anm., Christine Reimer]	10, 123
— Avnebag. Forklaring til en gåde i Amled-sagnet	F 98 (778)
— „Nordfynsk bondeliv“ [anm., Christine Reimer]	12, 115
— Nordfynsk bondeliv i mands minde [anm., Christine Reimer]	14, 194
— og <i>Axel Olrik</i> : Asgård. Till. I. Om klostres kanal mellem Mossø og Gudensø. II. „Asgård“ på Island	14, 1
<i>Olsen, Bernhard</i> : Kærestegaver	F 121 (784)
<i>Olsen, J.</i> : En fastelavnsskik: at „skyde hjorten“	12, 127
<i>Olsen, Magnus</i> : De skånske og bornholmske runestene [anm., L. F. A. Wimmer]	06, 20
— Hvad betyder oprindelig ordet skald?	F 221 (780)
<i>Paludan, J.</i> : Vagantpøesi i Norden	05, 194
— Bulesk digtning i Danmark før Holberg	11, 49
— Visen om løgn og sandhed	12, 76
<i>Pedersen, Anders</i> : Nogle normanniske lydforhold	11, 75
<i>Petersen, Carl S.</i> : Fra folkevisestriden	05, 65
— Memoirer og breve [anm., J. Clausen og P. Fr. Rist]	07, 121
— Breve fra danske filologer	07, 202

<i>Petersen, Carl S.</i> : Fra Rasks ungdom. 1. Brudstykke af en selvbiografi.	
2. En skolekammerats dom	09, 15
— Et brev til Ludvig Holberg	10, 33
— Et brev fra B. S. Ingemann	10, 141
— Antegnelser til de „Tolv paragrafer“	10, 218
<i>Philipot, E.</i> : De tre hunde i „Fyrtøjet“	07, 59
<i>Poulsen, Fredrik</i> : „Kærlighed under Karantæne“	09, 126
<i>v. d. Recke, Ernst</i> : Folkevisestudier. Vestnordisk indflydelse i dansk ...	07, 79
— Nordiske folkeviser [anm., Leon Pineau]	07, 160
— Om folkeviseredaktioner	07, 167
<i>Reimer, Christine</i> : Humleavl på Fyn	15, 174
<i>Rindom, Erik</i> : Norsk literaturforskning [anm., Gerhard Gran]	14, 154
<i>Roos, Carl</i> : Holberg og Lenz	14, 21
<i>Rørdam, E.</i> : Håndværksskik [anm., C. Nyrop]	04, 222
<i>Sahlgren, Jöran</i> : Landskapsnamnet Närke	F 285 (773)
<i>Salomon, Julius</i> : Carl Bernhards „Lykkens Yndling“, dens literære for-	
billede og corps diplomatique i København i tyverne	05, 147
— „Lykkens Yndling“ og corps diplomatique	06, 160
<i>Saxtorph, Vilh.</i> : Morten Børups majvise	12, 128
<i>Schetelig, Haakon</i> : Folketro om gravhauger	F 206 (797)
<i>Schütte, Gudmund</i> : Andr. Hansens „Landnåm“ [anm.]	06, 43
— De ældste gottonske sagnhelte	12, 174
— Folkelig hof- og statskalender	14, 29
— Efterslæt til „Folkelig hof- og statskalender“	15, 60
— Mere efterslæt til „Folkelig hof- og statskalender“	15, 198
<i>Severinsen, P.</i> : Fornæs	07, 236
<i>Siesbye, Oscar</i> : Tillæg om Blichers sprog	12, 44
— Strøgods	12, 51
<i>Simesen, Ingeborg</i> : Et nyfundet manuskript af Johannes Ewald	12, 2
— Et brev fra Hanna Winther	12, 202
— Et brev fra 1811	14, 170
<i>Simonsen, D.</i> : Til Jacob von Tyboe, II akt, 1ste scene	09, 122
— Vel født er nok en trøst	12, 50
<i>Skouboe, S.</i> : Brystdugs-digtning	09, 127
Skånska matrecept, ur Fackskolans för huslig ekonomi i Uppsala sam-	
lingar	F 364 (782)
<i>Steffen, Richard</i> : Blåkulla-döds gudinnan	F 536 (795)
<i>v. Sydow, C. W.</i> : Tors färd till Utgård. I. Tors bockslaktning. II. Skryme-	
episoden. III. Besöket i Utgård	10, 65, 145
— Om mara ock varulv. Sägner från Blekinge och Småland	F 594 (798)
— Kludunte — Romelidöne — Conclusive	12, 184
— Kludunte	14, 182
— Jätten Hymes bågare	15, 113
<i>Sørensen, William</i> : Hvor landede Peder Pårs?	10, 129
<i>Thalbitzer, William</i> : Eskimoiske kulturstudier [anm., Mylius-Erichsen og	
H. Moltke, Knud Rasmussen, H. P. Steensby]	08, 56
— Dans i Grønland	F 77 (807)

	Arg., Side
<i>Thiset, A.</i> : Fra sagnenes dyreverden: valravne	04, 216
<i>Thoresen, Vald.</i> : St. St. Blicher [anm., J. Aakjær]	06, 139
— Tekstkritiske bemærkninger til Blicher's „Juleferierne“ og „Høstferierne“	15, 61
— Op og ned	15, 206
<i>Thuren, Hjalmar</i> : Vore sanglege. II. Frierlege. III. Kærlighedslege. IV. Befrielses- og forfølgelseslege. V. Efterlignelseslege. VI. Søge- og findelege. — Lege med en slutningsbevægelse	08, 129
— Lege [anm., Fr. Knudsen]	08, 240
— Latinske skolesange [anm., T. Norlind]	10, 127
— Melodien til „Danmark dejligst vang og vænge“	11, 28
— Dans i Grønland	F 77 (807)
<i>Thyregod, O.</i> : C. Bredahls ungdomsdigtning	08, 90
— To ansøgninger til Frederik VI	10, 137
<i>Trier, H.</i> : Holberg og den danske skueplads	07, 140
— Literært strøgods (A. S. Ørsted)	09, 219
<i>Ussing, Henrik</i> : Steen Steensen Blicher og hans udgivere	04, 158
— Stednavne i Erritsø sogn	05, 157
— Vesterlandenes indflydelse i vikingetiden [anm., A. Bugge]	07, 146
— Danmarks heltedigtning [anm., A. Olrik]	10, 193
— Korskilde og Hovsted	F 466 (775)
— Om sproget i St. St. Blichers noveller. — Bøjningsformerne — Ord-	
dannelse — Jydske ord og vendinger — Andre ejendommeligheder —	
Ordsammenføjning	12, 18, 201
— Poul Rytter [anm., O. Schlichtkrull]	14, 160
— Vor folkeæt i oldtiden [anm., V. Grönbech]	14, 173
— Paa Dammen fjerne vogter gaar	15, 205
<i>Weber, L.</i> : Det sidste neg	04, 37
<i>Weitemeyer, H.</i> : Klingklanegeri	07, 236
<i>Willumsen, Hans</i> : En juleskik: at „brejse“	12, 127
<i>Årsbo, Jens</i> : Laubs folkevisemelodier [anm.]	05, 58

BREVE

<i>Baggesen, J.</i> , til Frederik VI. ²¹ / ₇ 1819	10, 138
<i>Bille Brahe, Greve</i> , til Sv. Grundtvig ²¹ / ₁₂ 1847	05, 106
<i>Bredahl, C.</i> , til C. Molbech ¹⁵ / ₂ 1836	10, 38
— til C. Molbech ²⁰ / ₁₀ 1836	10, 39
— til Fru M. B. Rosenstand-Goiske ¹⁵ / ₁₁ 1836	10, 41
— til C. Molbech ⁷ / ₁₂ 1836	10, 44
— til C. Molbech ²⁴ / ₁₂ 1836	10, 50
— til E. Collin [udat.]	10, 56
<i>Bødker, H.</i> , til [Hans] Gram ¹⁰ / ₁ 1729	09, 121
<i>Clod, I. G.</i> , til N. M. Petersen ⁹ / ₁ 1833	09, 21
<i>Collin, E.</i> , til C. Bredahl ⁹ / ₇ 1847	10, 56
<i>Estrup</i> til C. Bredahl ⁵ / ₄ 1836	10, 55
<i>Grundtvig, Sv.</i> , til N. M. Petersen ¹⁰ / ₁₀ 1847	05, 92

	Årg.	Side
<i>Grundtvig, Sv.</i> , til Chr. Molbech ²³ / ₁₀ 1847.....	05,	97
— til Chr. Molbech ²⁰ / ₁₂ 1847.....	05,	105
— til Hyltén-Cavallius ²⁴ / ₁₂ 1847.....	05,	107
— til C. Ploug ⁷ / ₈ 1877.....	07,	207
<i>Holberg, Ludvig</i> , til A. O. Rohweder ⁵ / ₁₀ 1748.....	12,	12
— til A. O. Rohweder ¹⁹ / ₁₁ 1748.....	12,	12
— til Lars Winderslef (?) ⁵ / ₄ 1749.....	12,	14
<i>Ingemann, B. S.</i> , til Anton Dietrich ²¹ / ₂ 1826.....	10,	141
— til Sv. Grundtvig ²⁰ / ₆ 1847.....	05,	87
<i>Liebenberg, F. L.</i> , til C. Molbech ¹⁷ / ₁ 1857.....	10,	54
— til C. Molbech [udat.].....	10,	54
<i>Madvig, J. N.</i> , til Richard Christensen ¹⁰ / ₂ 1873.....	07,	203
<i>Malling, Christiane</i> , til Charlotte Hofman [Bang] ¹⁶ / ₁₁ 1811.....	14,	170
<i>Moe, Moltke</i> , til Axel Olrik ²⁴ / ₆ 1892.....	15,	16
— til Axel Olrik ¹ / ₁₀ 1892.....	15,	16
— til Axel Olrik [uden dat.].....	15,	17
<i>Molbech, C.</i> , til C. Bredahl ¹⁹ / ₁₂ 1836.....	10,	47
— til Sv. Grundtvig ²¹ / ₁₂ 1847.....	05,	106
— til Sv. Grundtvig ²² / ₁₀ 1847.....	05,	96
— til Sv. Grundtvig ²² / ₁₀ 1847.....	05,	98
<i>Munch, P. A.</i> , til Sv. Grundtvig ²⁰ / ₁ 1848.....	05,	113
<i>Paludan-Müller, C.</i> , til Sv. Grundtvig ⁹ / ₁₀ 1847.....	05,	88
— til Sv. Grundtvig ⁵ / ₁₁ 1847.....	05,	102
— til Sv. Grundtvig ¹⁹ / ₁₂ 1847.....	05,	103
<i>Paludan-Müller, Fr.</i> , til C. Molbech ⁸ / ₆ 1835.....	10,	37
<i>Petersen, N. M.</i> , til Sv. Grundtvig ¹⁴ / ₁₀ 1847.....	05,	91
— til Sv. Grundtvig ²⁴ / ₁₀ 1847.....	05,	99
<i>Rask, R.</i> , til A. Cnattingius ²⁴ / ₂ 1818.....	09,	17
— til Sveinbjørn Egilsson ²⁷ / ₆ 1832.....	07,	202
<i>Rasmussen, Laurs</i> , Anderup, til Jørgen Hansen ⁶¹ / ₁₂ 1762.....	05,	172
<i>Reenberg, Morten</i> , til ubekendt Aug. 1702.....	10,	143
— til [Chr.] Reitzer Dec. 1705.....	08,	51
<i>Rohweder, A. O.</i> , til Ludvig Holberg ¹⁷ / ₁₁ 1748.....	12,	12
— til Ludvig Holberg ¹⁹ / ₁₂ 1748.....	12,	13
— til Ludvig Holberg ³ / ₄ 1749.....	12,	14
<i>Rosenstand-Goiske, Fru M. B.</i> , til C. Bredahl [udat.].....	10,	58
<i>Stephens, George</i> , til Sv. Grundtvig ⁹ / ₁ 1848.....	05,	108
<i>Thiele, J. M.</i> , til Chr. Molbech ¹⁴ / ₁₂ 1847.....	05,	103
<i>Thura, Albert</i> , til Ludvig Holberg ¹⁴ / ₆ 1734.....	10,	33
<i>Verner, Karl</i> , til N. L. Westergaard ⁸ / ₈ 1875.....	07,	210
<i>Winther, Hanna</i> , til Grethe Bloch ²⁰ / ₂ 1811.....	12,	203
<i>Oehlenschläger, A.</i> , til Frederik VI. Aug. 1819.....	10,	138

MEDDELELSER

Vedtægter for selskabet „Nordiske folkemindeforskere“.....	06,	223
Danmarks Folkeminder, opråb, love.....	08, 65,	241

	Årg., Side
En prisopgave	09, 148
Dansk folkemindesamling. Aktstykker og fortegnelser	F 470 (768)
Stednavnsundersøgelsen	12, 64
Kursus i folkemål og folkeminder	12, 204
Dansk folkemindesamling	15, 112

ANMELDTE BØGER

1. KULTUR OG FOLKEMINDER

<i>Almgren, O.</i> : Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden.....	05, 128
<i>Ambrosiani, S.</i> : Medeltida kyrklig byggnadskonst i Sverige	05, 128
<i>Berge, Richard</i> : Norsk visefugg	07, 137
<i>Bjarnason, B.</i> : Nordboernes legemlige uddannelse i oldtiden.....	06, 70
<i>Bjerger, P.</i> og <i>Th. Søgaard</i> : Danske vider og vedtægter	06, 56
<i>Bjovulf</i> , overs. af <i>Adolf Hansen</i> og <i>V. J. v. Holstein-Rathlou</i>	10, 112
<i>Blinkenberg, Chr.</i> : Tordenvåbnet i kultus og folketro	11, 40
<i>Bolte, J.</i> und <i>G. Poltka</i> : Anmerkungen zu den kinder- u. hausmärchen der brüder Grimm	12, 193
<i>Bruun, Daniel</i> og <i>Finnur Jónsson</i> : Om hove og hovudgravninger paa Island	11, 39
<i>Bugge, Alex.</i> : Vikingerne	05, 220
— <i>Vesterlandenes indflydelse</i>	07, 146
<i>Celander, Hilding</i> : Lokes mystiska ursprung [jfr. 14, 65]	12, 90
<i>Chadwick, H. M.</i> : The Origin of the English Nation	07, 193
<i>Child, F. J.</i> : Popular Ballads	07, 173
<i>Eisen, M. G.</i> : Über den Peko-kultus (Finn. ugr. Forsch.)	11, 39
<i>Elling, Catharinus</i> : Vore kæmpeviser fra musikalsk standpunkt	14, 188
<i>Feilberg, H. F.</i> : De derovre.....	14, 185
— <i>Jul</i>	04, 220
<i>Fellman, Jacob</i> : Anteckningar under min vistelse i Lappmarken	06, 65; 11, 38
<i>Gaarbo, A.</i> : Himmerlands rakkere.....	05, 62
<i>Garboe, Axel</i> : Kulturhistoriske studier over ædelstene med særligt hen- blik paa det 17. aarhundrede.....	15, 108
<i>Grundtvig, S.</i> : Danske folkeæventyr, illustreret, 2. udg.....	04, 41
— og <i>J. Bloch</i> : Føroyjakvæði	07, 165
<i>Grønbech, Vilhelm</i> : Vor folkeæt i oldtiden. I—IV (Lykkemand og ni- ding, osv.).....	09, 199; 14, 173
— <i>Religionsskiftet i Norden</i>	14, 173
<i>Grönland, P.</i> : Alte schwedische volks melodien.....	05, 59
<i>Hansen, A. M.</i> : Landnám i Norge	06, 43
<i>Hertzberg, E.</i> : Nordboernes gamle holdspil (Festskrift til L. Daae)....	05, 174
<i>Heusler, Andreas</i> : Die lieder der lücke im Codex Regius der Edda ...	05, 219
— <i>Lied und epos in germanischer sagendichtung</i>	05, 219
— <i>Der dialog in der altgermanischen erzählenden dichtung</i>	05, 219
— <i>Geschichtliches und mytisches in der germanischen heldensage</i>	09, 188
— <i>Die gelehrte urgeschichte im altisländischen schrifttum</i>	11, 37
<i>Jakobsen, J.</i> : Færøske sogn og æventyr	04, 42

	Årg.	Side
<i>Jørgensen, Ellen</i> : Helgendyrkelse i Danmark	09,	191
<i>Ker, W. P.</i> : Epic and romance	05,	219
<i>Knudsen, Fr.</i> : Skolebørnenes legebog	08,	240
<i>Kristensen, E. T.</i> : Danske skjæmtesagn	04,	41
— Jyske eventyr	04,	41
— Et hundrede gamle danske skjæmteviser	04,	220
<i>Krohn, Kaarle</i> : Finnische beiträge zur germanischen mythologie	07,	62
— Lemminkäinen's tod < Christi > Balders tod	07,	141
— Finnnernas hednaguder (Finlands kulturhistoria)	08,	240; 11, 39
— Lappische beiträge zur germanischen mythologie	08,	240; 11, 38
— Germanische elemente in der finnischen volksdichtung	11,	39
— Sampsa Pellervoinen < Njodr, Freyr?	11,	39
<i>Larsen, Karl</i> : Danske nybyggere	12,	116; 14, 184
— De der tog hjemmefra	14,	184
<i>Larsen, Sofus</i> : Niels Ebbesens vise med kritisk kommentar	08,	117
<i>Laurence, Will. W.</i> : Some disputed questions in Beowulf-criticism	09,	188
<i>v. d. Leyen, F.</i> : Das märchen in der göttersagen der Edda	04,	43
<i>Mansikka, V. J.</i> : Über russische zauberformeln, mit berücksichtigung der blut- und verrenkungssegen	12,	119
<i>Moe, Moltke</i> : Eventyr, gåder og sligt	04,	44
— Eventyr (Norvegia)	04,	45
— Eventyrlige sagn i den ældre historie	08,	61
— Eventyrvandring og eventyrforvandling	08,	61
— Det nationale gennembruds mænd	08,	61; 15, 39
<i>Mogk, E.</i> : Menschenopfer bei den Germanen	11,	37
<i>Moltesen, Eva</i> : Fra Kalevalas lunde	08,	239
<i>Mylius-Erichsen og Harald Moltke</i> : Grønland	08,	56
<i>Müller, Sophus</i> : De forhistoriske tider i Europa	06,	222
— Solbilledet fra Trundholm (Nordiske Fortidsminder)	04,	65
<i>Nyrop, C.</i> : Haandværksskik i Danmark	04,	222
— Nogle Gewohnheiten	04,	224
<i>Nyrop, Kr.</i> : Toves tryllering	08,	61
— Den evige jøde	08,	61
<i>Ohrt, Fr.</i> : Kalevala	08,	62
<i>Olrik, Axel</i> : Danmarks gamle folkeviser, Danske ridderviser, II.	04,	220
— Danmarks heltedigtning I-II	04,	45; 10, 193
<i>Olrik, Jørgen</i> : Saksen Danesaga, oversat	12,	196
<i>Panum, Hortense</i> : Nordeuropas gamle strengeinstrumenter	04,	221
<i>Pineau, Léon</i> : Le Romancero Scandinave	07,	160
<i>Qvigstad, J.</i> : Kildeskrifter til lappisk mytologi	11,	38
<i>Rasmussen, Knud</i> : Nye mennesker	08,	56
— Under nordenvindens svøbe	08,	56
<i>v. d. Recke, E.</i> : Nogle folkeviseredaktioner	06,	40
<i>Reimer, Christine</i> : Nordfynsk bondeliv i mands minde I-III. 10, 123; 12, 115; 14, 194		
<i>Reuterskiöld, E.</i> : Källskrifter till Lapparnes mytologi	11,	38
<i>Rhamm, K.</i> : Ethnographische beiträge zur germanisch-slavischen alter- tumskunde	10,	113

	Årg., Side
<i>Rietsch, H.</i> : Die deutsche liedweise	05, 59
<i>Rittershaus, Adelina</i> : Die neuisländische volksmärchen	04, 42, 43
<i>Schroeder, Leop.</i> : Germanische elben und götter beim Estenvolke	07, 142
<i>Schück, H.</i> : Några blad ur sagans historia	04, 44
<i>Schütte, Gudm.</i> : Oldsagn om Godtjod	07, 193
<i>Stensby, H. P.</i> : Om Eskimokulturens oprindelse	08, 56
<i>Steffen, R.</i> : Svenska sagböcker, utgivna	04, 41
<i>v. Sydow, C. W.</i> : Studier i Finnsågnen (Fataburen)	08, 61
<i>Thalbitzer, W.</i> : The Eskimo language	08, 59
<i>Thuren, Hj.</i> : Folkesangen paa Færøerne	08, 62, 219
— and <i>W. Thalbitzer</i> : The Eskimo-music	12, 122
<i>Thyregod</i> : Danske sanglede	08, 61
<i>Turi, J.</i> : Muittalus samid birra, en bog om lappernes liv, ved Emilie Demant	11, 39
<i>Þorsteinsson, Bjarni</i> : Íslensk þjóðlög	10, 183

2. SPROG

<i>Bennike, Valdemar</i> og <i>Marius Kristensen</i> : Kort over de danske folkemål	09, 210
<i>Björkman, Erik</i> : Nordiske personennamen in England	14, 48
— Zur englischen namenkunde	14, 48
<i>Boysen, Lauritz</i> : Der vokalismus des Jydske Lov	10, 132
<i>Byskov, J.</i> : Dansk sproglære	11, 44
<i>Christensen, M. C.</i> : Real- og verbal-psalmekonkordans	09, 207
<i>Collin, Carl</i> : Semasiologiske studier öfver abstrakter och konkreta	07, 134
<i>Dahlerup, Verner</i> : Ordbog over det danske sprog	10, 131
— Abstrakter og konkreta	07, 133
<i>Danell, Gideon</i> : Nuckömalet	07, 129
<i>Espersen, J. C. S.</i> : Bornholmsk ordbog	08, 189
<i>Falk, Hj.</i> og <i>Alf Torp</i> : Etymologisk ordbog over det danske og det norske sprog	04, 124; 07, 131
<i>Fausbøll, V. (V. Kristiansen)</i> : Ordbog over gadesproget	09, 207
<i>Feilberg, H. F.</i> : Ordbog over det jyske almuesmål	04, 220
<i>Fischer, Frank</i> : Die lehnwörter des Altwestnordischen	10, 131
<i>Forchhammer, G.</i> : Sikre meddelelsesmidler	06, 156
<i>Goodwin, H. Buerger</i> : Über umgangssprache in Südbayern	06, 157
— Det moderna isländska ljudsystemet	06, 157
— Konungsannáll	06, 157
<i>Hesselman, B.</i> : Stafvelseförlängning och vokalkvalitet	04, 125
— Preteritum af gråta, låta osv.	06, 152
— Sveamålen och de svenska dialekternas indelning	06, 152; 09, 210
<i>Hjelmgvist, Th.</i> : Förnamn och familjenamn med sekundär användning i nysvenskan	04, 122
— Bibliska personersnamn med sekundär användning i nysvenskan	04, 122
<i>Hultman, O. F.</i> : De östsvenska dialekterna	09, 209
<i>Jacobsen, Lis</i> : Studier over det danske rigssprogs historie fra Eriks lov til Chr. III's bibel	10, 132
— Nyfundne runeindskrifter i Danmark	14, 167

	Arg., Side
<i>Jensen, Anker</i> : Indfødt og fremmed i modersmålet	04, 123
<i>Jespersen, O.</i> : Sprogets begyndelse	04, 123
— Dansk sprogrøgt	04, 123
— Phonetische grundfragen	06, 155
— Zur lautgesetzfrage	06, 156
— Growth and Structure of the English language	06, 155
<i>Jessen, E.</i> : Dansk etymologisk ordbog	07, 131
<i>Kalkar, O.</i> : Ordbog til det ældre danske sprog	09, 206
<i>Karsten, T. E.</i> : Österbottenska ortnamn I	07, 130
<i>Kock, A.</i> : Die alt- und neuschwedische accentuirung	04, 123
— Om barnspråk	04, 123
— De senare årens undersökningar af skånska bygdemål (Hist. tidskr. för Skåneland 1904)	06, 153; 09, 210
<i>Kristensen, Marius</i> : Fremmedordene i det ældste danske skriftsprog ..	07, 132
<i>Kruuse, E.</i> : De lefvande folkmålen [i Uppland] (Uppland II, 537)	09, 210
<i>Köpke, J.</i> : Altnordische personennamen bei den Angelsachsen	14, 39
<i>Landtmansson, Samuel</i> : Studier öfver Västgötamålets l- och r-ljud	09, 210
<i>Larsen, Amund B.</i> : Kristiania bymål	07, 229
<i>Laub, Th. og A. Olrik</i> : Danske folkeviser med gamle melodier	05, 58
<i>Lidén, E.</i> : Blandade språkhistoriska bidrag I	04, 122
— Armenische studien I	07, 130
<i>Lindroth, Hjalmar</i> : Om adjektivering af particip	07, 135
<i>Lundell, J. A.</i> : De svenska folkmålens frändskaper	06, 152
— Hvad vi verkligen säga	06, 157
<i>Madvig, J. N.</i> : Om de grammatikalske betegnelser (formers) tilblivelse og væsen	07, 134
<i>Magnússon, E.</i> : Kristine-legenden, udgivet	04, 126
<i>Mortensen, Karl</i> : Studier over ældre dansk versbygning	04, 124
<i>Naumann, Hans</i> : Altnordische namenstudien	14, 38
Nordiska ortnamn, hyllningsskrift tillägnad Adolf Noreen	14, 95
<i>Noreen, A.</i> : Ordens död	04, 121
— De nordiska språken	04, 124
— Vårt språk	04, 124; 07, 133; 09, 210
<i>Nyrop, K.</i> : Ordenes liv	04, 121; 07, 130
<i>Olsen, Magnus</i> : Det gamle norske ønavn Njardarlög	07, 144; 11, 40
<i>Passy, J.</i> : L'origine des Ossalois	06, 150
<i>Ross, Hans</i> : Norske bygdemaal I—XI (Krnia Vid. Selsk. Skr. 1905—08) ..	09, 208
<i>Skard, Mathias</i> : Landsmaals-ordlista	10, 64
<i>Sprogild, Per</i> : Dansk sprogavl	04, 122
<i>Steenstrup, Johannes</i> : Indledende studier over de ældste danske stednavnes bygning	11, 99
<i>Storm, Johan</i> : Norsk lydskrift	09, 208
<i>Thorsen, P. K.</i> : Det danske folkesprog i Sønderjylland	04, 125
— Den danske dialekt ved Husum i Slesvig	04, 125
<i>Torp, Alf</i> : Wortschatz der germanischen spracheinheit	10, 63
— Oldnordisk afledningslære (i Marius Hægstad, Gamalnorsk ordbok) ..	10, 64
<i>Tønnesen, S. Juell</i> : Retskrivningsordbok over det norske riksmaal	15, 56

	Arg.	Side
<i>Verner, Karl</i> : Afhandlinger og breve, udg. af Marius Vibæk	04,	123
— Breve, udg. af H. Pipping (Neuphil. mitteil.)	04,	123
<i>Wimmer, L. F. A.</i> : De danske runemindesmærker III.	06, 20;	06, 154
— De danske runemindesmærker IV	04,	126
— De danske runemindesmærker, haandudg. ved Lis Jacobsen	14,	167
<i>Wiwel, H. G.</i> : Synspunkter for dansk sproglære	04, 124;	07, 133
<i>Pedersen, Anders</i> : Et grænsedialekt	07,	127
<i>Pipping, H.</i> : Bidrag till Eddametrikten	04,	124
— Zur phonetik der finnischen sprache	06,	156
— Zur theorie der analogiebildung	06,	156
<i>Reinius, J.</i> : On transferred appellations of human beings	04,	122
<i>Rygh, O.</i> : Norske gaardnavne	04,	124
— Gamle personnavne	04,	124
<i>Schmiegelow</i> : Beiträge zu den funktionsuntersuchungen an taubstummen in Dänemark	06,	156
<i>Seip, Didrik Arup</i> : En liten norsk sproghistorie	15,	58

3. LITTERATUR

<i>Aakjær, J.</i> : Steen Steensen Blichers livstragedie	06,	139
<i>Andersen, Vilh.</i> : Tider og typer af dansk aands historie. I. Erasmus	07, 227;	10, 59
<i>Berg, R. G.</i> : Den poetiska friheten i 1800-talets svenska diktning	04,	124
<i>Björnbo, A. A.</i> , og <i>Carl S. Petersen</i> : Fyenboen Claudius Claussøn Swart	04,	210
Blicher, St. St.: Jyden han æ stærk aa sej, udg. af <i>J. Aakjær</i> . (Det ny aarh. 1904)	04,	126
<i>Bobé, Louis</i> : Frederikke Bruun, født Münter og hendes kreds hjemme og ude	10,	124
<i>Bokenheuser, K.</i> : Saa by som borger	06,	159
— Drejers klub	06,	159
<i>Brix, H.</i> : Johannes Ewald	14,	150
<i>Brøndum-Nielsen, Johs.</i> : De gamle danske dyrerim, udg.	09,	211
<i>Byström, O.</i> : Ur medeltidens kyrkosång	05,	60
<i>Campbell jr., Oscar James</i> : The Comedies of Holberg	14,	160
<i>Clausen, J.</i> , og <i>P. F. Rist</i> : Memoirer og breve, udgivne, I—III.	07,	121
Johannes Ewalds levnet og meninger, udg. af <i>L. Bobé</i>	14,	150
<i>Gran, Gerhard</i> : Smaaskrifter fra det litteraturhistoriske seminar, udg.	14,	154
<i>Gigas, E.</i> : En samling „ufrivillig komik“ fra gamle dage	04,	123
<i>Gram, Herman</i> : Breve fra Hans Gram, udgivne	09,	117
<i>Irgens, Marie Stub</i> : Ludvig Holberg i „Bergens beskrivelse“	08,	46
<i>Nielsen, H. Grüner</i> : Danske viser fra adelsvisebøger og flyveblade, udg. I—III (og IV, 1)	15,	151
<i>Nordahl-Olsen, Joh.</i> : Ludvig Holberg i Bergen	08,	46
<i>Norlind, Tobias</i> : Latinska skolsånger i Sverige och Finland	10,	127
<i>Paludan, J.</i> : Mellem semestrene	10,	188
<i>Petersen, Carl S.</i> : Brevvexling mellem N. M. Petersen og Carl Säve, udg.	09,	26
Rytter, Poul [Carl Ploug]: Sylvesternat, udg. af <i>Oskar Schlichtkrull</i> ..	14,	160
<i>Schwaanenfögel, H.</i> : Carl Bernhard	05,	145
<i>Wessel, J. H.</i> : Kærlighed uden strømper ved <i>Axel Sørensen</i>	14,	49

	Årg., Side
Oehlenschläger, A.: St. Hans aften spil, ved <i>Sv. Gundel</i>	14, 49
<i>Årsbo, J.</i> : Dansk folkesang fra det 19. hundredår	05, 173

4. TIDSSKRIFTER

Fataburen	08, 60
FF Communications	11, 124
Fornvännen	08, 60
Namn och bygd	14, 47, 95
Norgeia	08, 60
Språk och stil	06, 157
Svenska landsmålen	08, 60
Tidsskrift for norsk bondekultur	08, 60
